

SUSTENABILITATEA GÂNDIRII FILOSOFICE ÎN SOCIETATEA POST-PANDEMIE

Institutul de Istorie | Secția Filosofie

INSTITUTUL DE ISTORIE

Secția Filosofie

**SUSTENABILITATEA
GÂNDIRII FILOSOFICE ÎN
SOCIETATEA POST-PANDEMIE**

20.70086.1/COV

Chișinău – 2021

CZU 1:316.42(082)=135.1=111

5 96

COLEGIUL DE REDACȚIE

Coordonator științific:

Ana Pascaru, doctor habilitat în filosofie, conferențiar cercetător

Procesare de text:

Nicolae Bodean

Aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului de Istorie la Ședința din 29 Iunie 2021, Proces-verbal nr.4, Decizie nr.9

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Filosofia și perspectiva umană: Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie" (2021, Chișinău). Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie. coordonator științific: Ana Pascaru. – Chișinău: Institutul de Istorie, 2021 (Tipogr. "Lexon Prim"). – 300 p.

Antetit.: Inst. de Istorie, Secția Filosofie. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – În red. aut. – 150 ex.

ISBN 978-9975-3334-3-6

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor

Lucrările sunt publicare în redacția autorilor

© Institutul de Istorie, 2021

CUPRINS

INTRODUCERE	4
FILOSOFIA REÎNNOIRILOR ÎN SOCIETATEA POST PANDEMIE	12
ABORDĂRI IDENTITARE ALE PANDEMIEI ÎN LITERATURA FILOSOFICĂ ROMÂNEASCĂ	62
MEGATRENDURILE LUMII POST-PANDEMICE: PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE	78
RELEVANȚA SINERGIILOR SOCIALE ÎN DIMINUAREA IMPACTULUI CRIZEI PANDEMICE	134
REORGANIZAREA COEZIUNII INTERSUBIECTIVE ÎN CONDIȚIILE COMUNICĂRII ON-LINE	169
PRACTICI ALE SINELUI ÎN CONTEXTUL POST-PANDEMIE.....	194
IDENTIFICAREA RAPORTULUI DINTRE IDEE-REALITATE-NECESITATE ÎN CLARIFICAREA PROVOCĂRILOR POST PANDEMIE DIN PERSPECTIVA CONCEPTELOR FILOSOFIEI.....	229
SUMMARY: Sustainability of Philosophical Thinking in The Post-Pandemic Society	260
Chestionar online: Sustenabilitatea gândirii filosofice în societate	278

INTRODUCERE

Contextul stării pandemice SARS-CoV-2 prin virusul COVID-19 cu care se confruntă societatea globală de aproape doi ani a adus în prim-planul realității necesitatea cunoașterii pentru a valorifica deschiderile Erei Informaționale și nu doar pentru a utiliza în exces accesul nelimitat la informația științifică și mediatică. De asemenea, nevoia de a schimba optica asupra gândirii critice și încetățenirea ei în mediul comunitar la toate nivelurile. Cu atât mai mult cu cât, nu este exclus ca în post-pandemie diversitatea problematicilor, metodelor de lucru, reflectate în gândirea filosofică pot fi capabile să stimuleze practica socială de un grad sporit de conștiință, devenind potrivit de a fi valorificat. Într-un mod vădit în timpul perioadei de pandemie s-a dat dovadă de un fragmentarism și o neconcordanță dintre acțiunile întreprinse în societate, inclusiv în spațiul Republicii Moldova, și deciziile luate de autorități, fapt care s-a cercetat prin prisma practicilor gândirii filosofice. Or, noile realități sociale impuse de pandemie au accentuat probleme ce anterior erau trecute cu vedere ca fiind lipsite de importanță și de primă necesitate sau se aflau într-o stare embrionară motiv pentru care pur și simplu nu erau luate în considerare, astfel încât clarificarea acestora în mod repetat era amânată pentru un „altă dată” nedeterminat. Dat fiind acest fapt, în elaborarea studiului filosofic, teoretico-aplicativă, a încercat să fie unul actual și de o importanță majoră. În consecință, echipa de cercetare și-a concertat eforturile la implementarea practicilor gândirii filosofice privind cunoașterea naturii efectelor pandemiei asupra stării de lucruri în societate și consecințele post pandemice, identificarea oportunităților de clarificare ale acestora, pornind de la realizările obținute în epistemologie, filosofia științei, filosofiei dreptului, estetică, etică, fenomenologie. În lucrările teoretico-practice se stimulează reflexivitatea în cadrul cercetării la nivel social, a capacității societății Republica Moldova de a-și conștientiza orizonturile dezvoltării, cu ajutorul instrumentelor oferite de gândirea filosofică contemporană. Instrumentele esențiale în acest scop au fost prin verificarea problematicii cercetării cu ajutorul metodei

calitative (sondajul on-line), organizarea de dezbateri (o masă rotundă și 2 seminare teoretice), 2 conferințe, cercuri de lectură, cu participarea publicului larg, implementarea rezultatelor teoretico-practice ale echipei de cercetare în curricula universitară și accesul publicului larg la lucrările științifice ale echipei de cercetare, utilizând deschiderile Erei Informaționale. Drept, impact social al proiectului înseamnă sensibilizarea comunității la creșterea gradului de responsabilitate profesională și cetățenească, prioritatea abilităților de gândire critică și a spiritului civic, cultivarea auto-reflexia societății pentru diminuarea crizei pandemice și consecințele post pandemie, susținerea și argumentele privind relansarea tuturor domeniilor vieții social-economice, social-culturale, dar și sporirea funcției publice a domeniilor științei.

Dat fiind perioada de un an al proiectului s-a perseverat asupra finalizării metodologiei cercetării, elaborarea, dar și valorificării paradigmei inter și multidisciplinare. S-au selectat și aplicat metodele necesare etapei finale de cercetare și reliefat rezultatele chestionării online care au devenit parte integrantă a lucrării. S-au structurat oportunitățile cunoașterii efectelor pandemiei pe diverse domenii de activitate și aprofundate cercetarea propriu-zisă.

În cadrul expresiei de interes, materialul factologic s-a completat și cu cel din domeniile adiacente filosofiei și raportat la ipoteza cercetării. S-a demonstra că, reînnoirile din societate în condițiile de pandemie contribuie la înțelegerea efectelor și depășirea pericolului prin schimbarea comportamentului uman atât în raport cu cei din comunitate cât și enviroment. De asemenea, că condițiile pandemice se soldează cu schimbări dramatice în relațiile interpersonale, familiale sau comunitare.

Istoria Europei și a umanității a fost marcată periodic de momente de cotitură care au pus la încercare societățile. Criza actuală se pare a fi cea care își pune amprenta pe toate domeniile vieții, schimbă natura relațiilor umane, acționează asupra reperelor valorice, iar conștientizarea stării de fapt și de drept a gravității situației este o încercare de a trece de la necunoaștere la cunoaștere și modelarea de soluții în vederea minimalizării impactului. Astfel, traiectoria este una de la realism spre

pragmatism, cu încadrarea și modelarea scenariilor de viitor, cu metode și soluții posibile și probabile.

Concomitent, vulnerabilitatea umană și socială în fața pandemiei odată în plus pune problema cunoașterii și a celor două ipostaze prioritare prin care se manifestă persoana încadrată în diverse raporturi pe care le instituie (cu natura, cu alte persoane, cu instituții de stat etc.) care se generalizează în relații de cunoaștere și de conștientizare a realităților și a legilor, în conformitate cu care este organizată existența social-statală, în calitate de persoană rațională și responsabilă.

Caracterul profund și neordinar al crizei actuale prin care trec societățile la nivel global, provocate de SARS-CoV-2 impune măsuri neordinare, care afectează formula tradițională de acțiune umană individuală și instituțională.

Modalitatea în care se percepe criza de individ și se gestionează instituțional se află în interdependență, dar și poate deveni o etapă de reevaluare a normativității sociale și a sistemului

În criza generată de SARS-CoV-2, societatea se confruntă cu o situație existențială cu dimensiuni neașteptate. Primul aspect este cel al fragilității trupului. În frica de boală, trupul însuși ne apare drept fragil și ușor de a fi afectat. Mai mult decât atât, pentru că nu știm dacă suntem infectați sau nu, trupul propriu (potențial bolnav sau infectabil de către alte trupuri), ca și trupurile celorlalți (potențial bolnavi sau infectabili de noi) ocupă poziția „înfricoșătorului” din structura clasică heideggeriană a fricii. Strategia promovată la nivel social a „izolării” vizează anume scoaterea din circuit a „înfricoșătorului” – a ceea ce „amenință”. Confruntat cu propria fragilitate, indiferent dacă este bolnav sau nu, trupul este pus în situația de a învăța să aibă grijă de sine și să se simtă – preconditionia pentru practicile sinelui. Al doilea aspect vizează socialitatea de care suntem privați în izolare. Paradoxal, anume contextul izolării este cel care a făcut posibilă o nouă formă a socialității și solidarității virtuale – o explozie a comunicării, care a oferit o nouă vizibilitate practicilor filosofice. Mediul online oferă astfel oportunități pentru transcenderea izolării în „sfera propriului” și pentru accesul la noi moduri de a fi, inimaginabile anterior.

Post-adevăr a fost cuvântul internațional al anului 2016 denotând circumstanțele în care faptele obiective au o influență net mai mică în modelarea opiniei publice, decât apelurile la emoție și convingeri personale. Faptul că post-adevăr a ajuns să fie cuvântul anului constituie punctul de maximă incertitudine în legătură cu adevărul din lumea contemporană. Iar situația din 2020-2021 este și mai evident ca o stare definitorie a discursului social și implicațiile sale asupra adevărului. Faptele alternative sunt mai mult decât dihotomia dintre fals și fapt, este strâns legată de natura tehnologiei informaționale, unde e posibil curățirea propriilor experiențe, să ne înconjurăm doar cu ideile și „faptele” pe care le dorim. Trăim în bulele noastre în care vorbim între noi despre propriile seturi preferate de „fapte”, în care orice dezacord este rezolvat prin apelarea la fapt alternativ, eliminând necesitatea analizei epistemice. Concomitent se constată că, Fake news-ul nu se referă doar la minciuni, ci și la știri fabricate, la tehnici digitalizate și mai vechi de captarea a atenției, de algoritmizarea știrilor, de consum afectiv și epistemic al informației. Acest fenomen implică o analiză a trei elemente: diferitele tipuri de conținut care sunt create și distribuite; motivațiile celor care creează acest conținut; modalitățile de difuzare a acestui conținut. Astfel informația ca distracție (infotainment, soft-news) care este un aspect în cadrul crizei epistemice în general și actualmente în cea pandemică în mass-media, s-a transformat într-o mutație a știrilor și a divertismentului, un fel de trivializare a știrilor în care nevoia de rating și clicuri creează o cerere pentru un flux constant de conținut atractiv, distractiv; Astfel informația ca distracție capătă o nouă amploare în cazul crizei actuale reieșind dintr-o dorință acută de individuale de distanțare de realitate și inconsistenței mesajului factologic ale autorităților aflate la guvernare.

Abordarea filosofico-estetică a dominantelor crizei identitar valorice din perioada sovietică a implicat cercetarea și, respectiv, identificarea unui spectru de aspecte definitorii și constante întregului segment: specificul național, relația dintre național și internațional; valorile și identitatea națională, trecutul istoric; personalitățile istorice, înaintașii spirituali ai neamului, literatura clasică, folclorul; modul de abordare,

perspectivele estetico-politice și ideologizate vizavi de specificul și istoria națională; intențiile concertate de substituire a tradițiilor de veacuri cu cele legate de modul de viață comunist etc.

Fundament pentru cercetare au servit: documente de arhivă, stenograme ale ședințelor, documente oficiale de partid, discursuri, colecțiile publicațiilor Octombrie, Moldova Socialistă, Cultura, Comunistul Moldovei, documente din arhiva Uniunii Scriitorilor, monografii, articole.

Instaurarea unei noi ordini sociale vine ca o reacție firească la răspândirea vertiginoasă a noului tip de Coronavirus. Această nouă ordine socială pornește de la operarea unor restricții ce țin de modul în care membrii societăților actuale interacționează unii cu alții. În câmpul acestor schimbări, unele concepte, precum ar fi ideea interacțiunii sociale cu o componentă fizică diminuată, ideea realității în cadrul comunicării virtuale sau ideea dreptății și priorității bunăstării sociale, care, anterior pandemiei, în mare parte, erau privite prin prisma altor condiții decât cele impuse de pandemie. Regândirea și explicitarea șirului de probleme generate odată cu instaurarea unei noi ordini, dar și a structurile coabitării sociale în timpul pandemiei, reprezintă o necesitate esențială pentru întreținerea unei vieți sociale favorabile.

Având în vedere faptul că mediul prielnic pentru receptarea non-verbalului, dar și analogicului, semnificantului și fenomenalului, este percepția vizuală, am realizat un exercițiu de simulare a cazului în care conexiunea video este obturată într-o comunicare on-line din care a rezultat aspectul deficitar al unei comunicări bilaterale într-un registru on line. Astfel încât, în condițiile restricționării apropierii fizice între oameni mediile virtuale de socializare scot și mai mult în evidență componenta relaționară a comunicării. Contactul prin semne analogice cu realitatea propriu-zisă riscă să-și piardă din transparență și să devină opalescent. Din cauza fluxului imens de semnificanți din mediile virtuale continuitatea raportului cu realitatea se obturează în teoria simulacrului. Simulacru care acționează, „bombardează” și afectează prin abundența declanșatorilor analogici îndreptați în zona sensibilității. Procedul seducției este materializat de stimularea percepției, care oferă un minim de siguranță cu

privirea la realitatea trăirilor. Funcția fatică a semnelor analogice este întreruptă, astfel încât aceștia se împotmolesc și nu mai transmit ceea ce este. Fenomen care se regăsește, inclusiv în conținutul de sens al idolatrii.

1. Caracterul profund și neordinar al crizei cu care se confruntă societățile la nivel global, provocate de SARS-CoV-2 prin virusul COVID-19 impune măsuri neordinare, care afectează formula tradițională ale condiției umane, comunitare, instituțională, dar și ambientale. Stare de fapt diminuarea căreia se află la interferența dintre gândirea critică și complexitatea acțiunilor care se întreprind în implementarea întregului în societate, dar și dintre societate și enviroment. Întreg rolul căruia nu este exclus să devină unul *sine qua non* în post pandemie pentru minimalizarea consecințelor crizei pandemice. Investigațiile întreprinse din perspectiva filosofiei reînnoirilor denotă că, deschiderile care au proliferat din anii 60 ai sec. XX sunt mult prea profunde și aparțin Erei Informaționale și nu doar societății bazate pe cunoaștere. De asemenea că, problemele acutizante cu care se confruntă societatea sunt refracțiile evenimentelor din procesele declanșate, inclusiv cele mondiale. Probleme care în pandemie denotă că soluțiile n-au fost cele adecvate schimbărilor majore ce se produc continuu în realitatea socială și cea ambientală. Or, deschiderile au catalizat reînnoiri atât pe verticală cât și pe orizontală toate domeniile de activitate și nu doar pe cele ale filosofiei. Totodată problemele și evenimentele din procesele declanșate necesită a fi tratate ca un tot întreg, iar înlănțuirile ce au loc între ele și influențează mediul comunitar să fie soluționate și prin sinergiile declanșatorilor înșiși. Cu atât mai mult cu cât, reînnoirile influențează raportul dintre factorul intern și cel extern, favorizându-l pe cel din urmă. Actualmente această schimbare de optică demonstrează că, lucrurile și ființele se impun a fi tratate în interacțiune, interdependența lor și se regăsesc de la modul în care societatea a fost cuprinsă de pandemie până la sustenabilitatea competențelor instituțiilor responsabile de vitalitatea sistemului de sănătate publică. Instaurarea unei noi ordini sociale vine ca o reacție firească la răspândirea vertiginoasă a noului tip de Coronavirus. Această nouă ordine socială pornește de la operarea unor restricții ce țin de modul în care membrii societăților actuale

interacționează unii cu alții. În câmpul acestor schimbări, unele concepte, precum ar fi ideea interacțiunii sociale cu o componentă fizică diminuată, ideea realității în cadrul comunicării virtuale sau ideea dreptății și priorității bunăstării sociale, care, anterior pandemiei, în mare parte, erau privite prin prisma altor condiții decât cele impuse de pandemie. Regândirea și explicitarea șirului de probleme generate odată cu instaurarea unei noi ordini, dar și a structurile coabitării sociale în timpul pandemiei, reprezintă o necesitate esențială pentru întreținerea unei vieți sociale favorabile.

2. O altă concluzie preliminară pe care aș propune-o în acest sens este că anume izolarea este cea care i-a făcut pe mulți să caute tipul de practică a sinelui oferit de discipolii lui Brenifier, dintr-un motiv dual: atât pentru că este o practică intersubiectivă, cât și pentru că oferă posibilitatea de reflecție detașată asupra propriului sine.

3. În contextul pandemiei, există o distincție între efectul fricii de boală și efectul izolării asupra mentalului colectiv și individual. Efectul fricii de boală generează atât o anxietate individuală profundă, cât și un sistem de măsuri adoptate la nivel guvernamental și comunitar pentru a evita riscul îmbolnăvirii. Recomandarea izolării este una dintre aceste măsuri. Or, izolarea are, la rândul ei, consecințe asupra stării mentale a indivizilor (auto-)izolați. În acest context, practicile filosofice și-au demonstrat viabilitatea ca instrumente ce permit indivizilor să se confrunte cu propria subiectivitate, în spațiul propriu, dar în compania virtuală a altora. Din această perspectivă, recomandarea care se impune este ca structurile guvernamentale și comunitare să asigure și să sugereze accesul gratuit al membrilor comunității la servicii de consultanță filosofică, în perioada izolării, pentru a contracara efectele negative ale singurătății și pentru a oferi instrumente de restructurare a propriei vieți în condiții de izolare.

4. Problematika identitară psihoculturală și axiologică se intensifică în societățile umane pe parcursul perioadelor de diverse crize, inclusiv în pandemii. Interpretată, în primul rând, ca stare de dezechilibru social, această situație pandemică provoacă și o acutizare a factorilor identitari. Problematika identitară psihoculturală și axiologică se reflectă în creația filosofică românească actuală.

5. Modul în care sunt consumate materiale media: toate în același timp, toate într-un singur loc. Flux-urile (feed) noastre tratează totul la fel: știri politice, meteo, muzică, anunțuri, noutăți despre filme, videoclipuri amuzante, etc. Totul este conectat astfel încât este greu de a distinge între ceea ce contează și ce nu, ce articole merită de fapt să fie citite, care dintre „știri de ultimă oră” sunt de fapt o știre. Generând în special pe timp de pandemie o realitate personalizată și acceptată de individ.

6. Chiar dacă, nu are cum să genereze o abordare epistemică, efectele pandemiei impun o revenire urgentă la ordonarea și asigurarea legăturilor dintre ființă și lucruri. Corelări ce condiționează un nivel sporit de interconexiune, interdependență și interacțiune prezente în mediul comunitar și comportamentul uman. De asemenea, se asigură continuitatea evaluării și nu doar utilizării valorilor genera-umane și identitare ce va conduce la diminuarea ostilității consecințelor pandemiei.

7. Structura crizei prin care trec societățile la nivel global, provocate de COVID-19 impune măsuri neordinare, deoarece se afectează formula tradițională de acțiune umană individuală și instituțională. În calitate de modalitate pentru diminuarea impactului crizei pandemice sunt necesare acțiuni coordonate, convergente dintre diverse entități sociale, dar și contribuții științifice multiaspectuale, interdiscilinare și pertinente. S-a constatat că analiza organizării sociale în condițiile pandemiei, datorită interconexiunilor dintre ordine și dezordine (haos), devine impetuos necesar problema posibilității echilibrului ori dezechilibrului, a stabilității ori instabilității social până la instituirea unei ordini sociale noi sau revenirea la ordinea socială de până la pandemie, inclusiv în Republica Moldova. Cu atât mai mult cu cât, în societatea RM lipsa încrederii cetățenilor în autorități și instituții determinată de funcționalitatea și capacitatea acestora de a fi receptivă la problemele cetățenilor. Ca rezultat, în cei peste 30 de ani de independență, datorită multiplelor probleme cu care s-au confruntat, condițiile pandemice și nu este exclus post pandemice de SARS-CoV-2 prin virusul COVID-19 să precipite procesele declanșate, depășind capacitatea omului de a conștientiza gravitatea situației și de a se reorienta în vederea asigurării securității personale, sociale, dar și ambientale.

FILOSOFIA REÎNNOIRILOR ÎN SOCIETATEA POST PANDEMIE

Ana PASCARU, dr. hab., conf. cercet.
apascaru2010@gmail.com

Diversitatea confruntărilor din societatea secolului XXI de cele mai multe ori trecute sub sintagma unor altfel de bulversări rarism au fost legate de evenimente sau procese vertiginos declanșate de deschiderile Erei Informaționale. În condițiile în care oportunitățile deschiderilor nu doar modifică realitatea socială și enviorementale, independent de nivelul de sensibilizare sau pregătire a actorilor comunitari. Oportunități care aduc în mediul social și enviorementul reziliențe din spațiul virtual cu posibilități neîngrădite deoarece mecanismele reglatorii sunt depășite de situație. Se reliefează că, deschiderile de noi orizonturi din evenimentele și procesele bulversărilor cărora societatea încearcă să le facă față comportă abordări particulare sau fragmentare decât complexe. Discutăm de necesitatea depășirii inadvertențelor privind tratamentul invocat cercetării inter și multidisciplinare în toate domeniile de activitate sunt tratate care de facto contravine realității sociale și este dur taxat în pandemie. Dar și de exigența în demersul privind complexitatea realității sociale în care evenimentele sunt parte ale proceselor în timp ce totalitatea acestora constituie întregul. Tratamentul ajunge astfel unul complex și multidisciplinar și contribuie la aprofundarea înțelegerii întregului din evenimentele proceselor existente și ale celor de curând declanșate, dar și la identificarea cauzelor, surselor cei alimentează componentele.

Concomitent elucidarea întregului se definește ca unul *reînnoit* [1], și prezent în bulversările manifeste din societate și în environment, datorită deschiderilor EI. De asemenea, întregul și componentele *reînnoite* împlinesc matricea socială și enviorementale și participă la valorificarea schimbărilor dezlănțuite prin intermediul transformărilor din societate. Se certifică că, componentele întregului și ele dezlănțuite ajung să fie deopotrivă declanșatori, dar și magazionerii energiilor din bulversările provocatoare în

societate și environment. Cu atât mai mult cu cât, provocările multiple în și dintre sursele ce alimentează bulversările din societate au ajuns la cote alarmante, dar și ca urmare a stării pandemice. Cote care în pandemie și post pandemie pot lua forme dificil de acceptat, chiar dacă constrângerile sunt raportate la urgențele momentului. Fapt pentru care subscriem contemporaneității elaborării de mecanisme concludente în vederea evitării atacului la libertate, demnitate, democrație [2].

În aceeași cheie, recurgând la opțiunea întregului *reînnoit* se sensibilizează de rând cu investigarea modificărilor care au loc pe toate palierele realității. Astfel, întregul în refracția lanțului modificărilor atât a matricei realității sociale, cât și celei enviorementale îi evidențiază contribuția și la transformările tehnologiei digitale de la inteligența artificială la realitatea virtuală până în viață socială și politică [2]. Totodată în lanțul modificărilor se captivează aserțiunea *reînnoirilor* responsabile de spargerea obișnuitelor frontiere în și dintre entități pe toate palierele, indiscutabil solicită mai mult decât, elaborarea de mecanisme reglatorii pe potrivă. Or, *reînnoirile* prin intermediul conexiunii și rigorii solicită reconceptualizarea teoriilor și trecerea de la concept la concepte-teorii [2, 3], și nu în ultimul rând implementarea gândirii critice în acțiuni pe toate palierele sociale și enviorementale. Cu atât mai mult cu cât, *reînnoirile* din conceptele cu care se operează în paradigma cercetării [3, 4] nu doar au trecut peste frontierele domeniilor științei și se valorifică instantaneu în întreprinderi și corporații, asigurând perpetuarea procesului inovațional și al produselor obținute. Se atestă că, *reînnoirile* insuficient sensibilizate și cunoscute de institutele de resort îngreuiază capacitatea societății de a canaliza energiile bulversărilor ce se acumulează, permițându-le să se intensifice sub incidența posibilităților deschise de E I. Incidență care demonstrează că, societatea întârzie să le valorifice în procesul de pregătire a tuturor actorilor sociali, iar acțiunile întreprinse nu se ridică la nivelul potrivit, explodând în pandemie. Altfel spus, insuficiența înțelegerii întregului *reînnoit* din bulversările precedente se conectează la cele catalizate de pandemia SARS-CoV-2 prin virusul CoV-19 nu doar influențează, ci și demantelează structura socio-politică, socio-economică,

socio-culturală și spirituală a comunității și mediului. Chiar dacă mai nou se insistă pe termenul de reziliență asupra situației create, *reînnoirile* rămân a fi mult mai complexe și per ansamblu în toate domeniile de activitate aflate sub asediul și efectul pandemic sunt cu bătaie lungă și care perturbă situația individului, instituțiilor sociale, dar și a comunității în general din punctul de vedere al timpului social.

Realitățile creionate explică, dar și antrenează căutările societății de căi optime și identificarea oportunităților de durată. Căutări care se urgentează în pandemie deoarece viabilitatea lor în mare se raportează la ceea ce se va întâmpla în post pandemie. Fiind o situație deloc facilă căile și oportunitățile se cer a fi regândite și nu doar reevaluate. Discutăm de o reîntoarcere la gândirea critică privind acțiunile de reziliență cu suportul *reînnoirii*, în depășirea crizei pandemice și chemate să valorifice deschiderile EI și nu doar utilizându-le. Or gândirea critică nu înseamnă renunțare la experiența acumulată, ci o reevaluare în baza reperelor axiologice privind viabilitatea căilor susținute și de domeniile științei. De asemenea că, o altfel de înțelegere [5] a gândirii critice necesită a fi readusă nu doar în acțiunile privind identificarea căilor ce se preconizează, ci și o parte indispensabilă a sistemului social și mediului. Cu atât mai mult cu cât, domeniile științei deja sunt implicate în acțiunile privind depășirea crizei pandemice și care comportă încadrări sistemice. Implicare care la rândul ei accelerează funcția publică a științei responsabilizând-o pentru implementarea și încetățenirea gândirii critice din încadrările sistemice în toate domeniile de activitate din societate și environment. Printre domeniile respective se înscrie și filosofia, reflexia careia țintește spre redimensionarea conceptelor cu care se operează asupra realității [3, 6pp.7-74] și care se raportează nu doar la impactul pandemic și post pandemic revărsat vertiginos peste realitatea socială și mediul. Se aspiră ca astfel conceptele participă la redimensionarea sistemului social și abordarea sistemică a acțiunilor, conștientizarea cunoașterii echilibrului dintre valorificare și utilizare a deschiderilor EI. În sensul în care demersul gândirii critice transformă conceptul în concepte-teorii al societății bazate pe cunoaștere și necesită a fi atribuite EI. Totodată

demersul respectiv evidențiază ponderea conceptelor-teorii ale societății bazate pe cunoaștere la asigurarea comunicării dintre civilizațional și cultural și nu doar accesul nelimitat la informația științifică și mediatică [6, pp7-74]. Temei pentru care studiul axat pe conceptele: *reînnoire, întreg, reziliență, înțelegere, relaționare, procesualitate, indispensabilitate, organizare, autoorganizare/sinerjie* elucidează contribuția gândirii filosofice în cunoașterea cauzelor și identificarea oportunităților de depășire a crizei pandemice și post pandemice cu care se confruntă societatea contemporană, inclusiv societatea Republicii Moldova.

În continuare exigența cunoașterii *reînnoirilor* cu reflexia filosofiei aspiră să fie una majoră nu doar în domeniile științei, dar și în toate celelalte din viața socială și enviorementale fiind reliefată în pandemie, dar mult mai mult în post pandemie. Discutăm de filosofia *reînnoirilor* care reliefează interacțiunea, interdependența și intercomunicarea nu doar între ființe și lucruri. De asemenea, că astfel înțelese lucrurile dezvăluie că, *reînnoirile* au loc și în cadrul deschiderilor EI care le-au catalizat. Astfel, se descoperă că oportunitățile societății bazate pe cunoaștere, și societatea bazată pe cunoaștere sunt părți indispensabile ale EI. În timp ce legăturile dintre toate componentele EI îi susțin deschiderile acesteia. Chiar dacă anterior erei respective *reînnoirile* au constituit piatra de căpătâi în cercetările privind starea filosofiei din anii 50 ai sec XX. Perioadă în care contrar proliferării încercărilor de înlocuire a filosofiei cu disciplinele particulare M. Florian se afla printre puținii protagoniști care susțineau că filosofie este în proces de *reînnoire* și nicidecum de dispariție. Consemnăm că, *reînnoirile* din filosofie reflectă capacitatea ei de a valorifica sistemic și nu doar fragmentar schimbările cu care se confruntă în condițiile deschiderilor ulterioare ale EI și nu doar ale tehnologiilor cum se obișnuiește. Cu atât mai mult cu cât, *reînnoirile* din filosofie M. Florian le fructifică în timp pentru explicitarea asimetriei lumii [1] ulterior demonstrat și de efectul pandemic.

Dezvoltând subiectul semnalăm că, înțelegerea *reînnoirilor* înseamnă cunoașterea caracterului lor în condițiile deschiderilor de noi orizonturi și provocări. Or, *reînnoirile* prin deschiderile EI se răsfrâng peste toate

domeniile de activitate socială și enviorementale, în speță contribuția la desemnarea tabloului lumii contemporane. Se atestă că intervenția *reînnoirilor* asupra tabloului este una majoră, echilibrată și complexă. De ce ? Deoarece, contururile tabloului se află în responsabilitatea conceptelor care se confruntă cu reorganizări multiple, ca urmare a *reînnoirilor* și nu este exclus ca procesul invocat să se accelereze și după pandemie. În această ordine de idei, investigarea *reînnoirilor* degrevează urgentarea reorganizării statutului de concept-teorii și raportarea lui la cel de concepte, deoarece transformările produse suscită expresia de interes pe potrivă, adică trecerea spre concepte-teorii în paradigma cercetării [3, 4]. Gen de transformare care comportă a fi înțeleasă nu ca renunțare la trecutul unicității statutare, ci mai curând o conectare de viitor la timpul prezent prin aspectele tot mai manifeste. Conectare care prin aspectele materializate în evenimentele proceselor nu face altceva decât să demonstreze legătura și comunicarea indispensabilă dintre lucruri, ajutând la înțelegerea provocărilor pandemice și post pandemice. Astfel, de rând cu transformările statuare ale conceptelor se argumentează exigența proliferării unei altfel de înțelegeri [5], privind cunoașterea lor, dar și pe cele din efectele care le influențează. Cu atât mai mult cu cât, domeniile filosofiei *reînnoite* facilitează înțelegerea schimbărilor prin care trece câmpul cunoașterii, relația dintre cunoaștere comună și cea științifică, fundamentele cunoașterii în condițiile în care cunoștințele explicite tind să i-a și locul celor implicite, datorită oportunităților EI [6, pp.7-74]. Concomitent cu găsirea de căi optime pentru ameliorarea și menținerea balanței dintre valorificare și utilizare ale aspectelor în și dintre conceptele anterior invocate. Și deopotrivă cu regândirea contururilor tabloului lumii contemporane prin includerea enviorementul, dar și încetățenirea întregului *reînnoit*. Evident că, *reînnoirile* din filosofie spre lumea înconjurătoare sub incidența oportunităților EI se și valorifică prin dezavuarea confruntărilor din societate și environment. *Reînnoiri* prin care se identifică oportunitățile ce susțin elaborarea de mecanisme pentru cunoașterea raportului calitativ-cantitativ al problemelor și soluțiilor peotriva provocărilor. Astfel, se contribuie la înțelegerea necesității

schimbării de optică în redefinirea criteriilor de primordialitate pentru problemele care se acutizează continuu. Cu atât mai mult cu cât, înșiși deschiderile de noi orizonturi presupun și impun o reorganizare a tuturor componentelor sistemului de dezvoltare, iar din punctul de vedere al filosofiei că acestea sunt interdependente, interacționează și intercomunică între ele sistemic. Deoarece dezvoltarea este înglobată în rețele deja conectate între ele în hub-uri, adică într-un întreg ce necesită a fi luat în calcul. Hub-urile, reprezintă un centru pentru un anumit domeniu în care se stochează întreg cumulul informațional din activitățile rețelelor pe domenii și devin responsabile pentru menținerea și depășirea animozităților, dar și de relaționarea cu celelalte. Relaționare care implică intervenții rapide privind soluționarea problemelor din rețea în condițiile în care una dintre acestea se defectează, dar și asigură perpetuarea dintre formă și conținut [7]. Asigurare care promovată în timp contribuie la edificarea unui echilibru în relația dintre utilizare și valorificare a deschiderilor de noi orizonturi. Cu remarcă că, reorganizarea componentelor sistemului dezvoltării cu ajutorul rețelelor se va axa pe reperele istorico-axiologice, astfel revigorându-se și condiția umană și cea enviorementale deopotrivă.

De asemenea, susținem în demersul cercetării rolul instrumentarului filosofiei la interferență cu metodologiile particulare în cunoașterea problemelor acutizate de evenimentele proceselor și fenomenelor declanșate. De ce? Deoarece reevaluările întreprinse facilitează din punct de vedere al filosofiei că, înțelegerea exprimă hârta de turnesol în cunoașterea problemelor. Or, cunoscându-le se facilitează identificarea și modelarea rețelelor privind găsirea căilor viabile pentru probleme, chiar dacă soluționarea obținută nu echivalează și cu sintagma pentru totdeauna în raport cu partea acutizantă ale acestora. Ulterior însă aspectele ce rămân în probleme constituie un alt cap de afiș în declanșarea de noi revendicări. Iar în condițiile EI, oportunitățile acesteia declanșează în cadrul problemelor aspecte mai puțin cunoscute care permanentizează și influențează atât societatea cât și enviorementul. Este vorba de contribuția înțelegerii privind sensibilizarea și pregătirea actorilor sociali pentru a face față inerenței provocărilor din problemele evenimentelor.

Provocări care se impun a fi înțelese diferit de până acum, deoarece înglobează cumulul de procese extrasociale/regionale/globale din problemele evenimentelor care se impun a fi cunoscute, iar mecanismele de soluționare să le corespundă în caz contrar întârzierile se proliferază și împiedică înțelegerea nu doar a complexității problemelor declanșate de evenimente, ci și cota lor la constituirea de noi realități. Cote care se realizează, comunică cu alte elemente în edificarea realității în care problemele declanșate de evenimentele proceselor manifest în mediul social și environment în lipsa obișnuitelor frontiere. Totodată oportunitățile Ei degrează nu doar spargerea instantaneu a frontierelor, ci și identificarea de căi optime în desemnarea altor diferite de cele existente. Cu condiția că, procesul de desemnare a frontierelor diferite nu se va solda cu reactualizarea celor divergente și redemitizarea proceselor centrifuge într-o lume în plină globalizare.

Desigur, condițiile pandemice cu care se confruntă societatea suscită și nevoia de resetare și reziliența a acțiunilor ce se impun a fi întreprinse, dar și regândirea per ansamblu asupra societății și environmentul, relațiilor dintre individ-comunitate-environment. Discutăm de valorificarea gândirii critice în cunoașterea deschiderilor de noi orizonturi și fructificarea oportunităților în pandemie și prezența lor sustenabilă în post pandemie. În această ordine de idei, investigația este îndreptată spre reevaluarea ponderii domeniilor filosofiei de rând cu cele ale științei și la reorganizarea post pandemică a societății și environmentul. Cu atât mai mult cu cât, domeniile filosofiei considerate a fi depășite în Era Informațională și marginalizate din viața comunității demonstrează că de fapt s-au *reînnoit* și încearcă să se reîncetățenească. Astfel, interesul susținut pentru *reînnoirile* conceptuale nu doar se înscrie în trendul impus de starea pandemică, dar și nevoia de a cunoaște și investiga cauzele care au provocat -o. Este o parte indispensabilă din problematica cercetărilor întreprinse în ultimii 30 de ani, chiar dacă au fost insuficient emfațate. Acest interes s-a alimentat din căutările multiple privind perpetuarea societății în condițiile în care conținutul reperelor axiologice ale acesteia se formalizează, iar obișnuitele frontiere cad sub

incidența globalizării. În timp ce deschiderile de noi orizonturi s-au soldat și cu proliferarea de tendințe periculoase de la declarațiile privind moartea filosofiei renunțarea la metafizică, construcția de modele matematice nu numai asupra societății ci și environment până la prioritatea cunoașterii științifice și periclitarea valorilor social-umane. De asemenea, oportunitățile și societatea bazată pe cunoaștere ale EI au fost întrebuițate la obținerea de rezultate devenite un bun comun, independent de nivelul de pregătire și responsabilizare a tuturor actorilor sociali. Fapt pentru în studiu nevoia de reevaluare și ulterior argumentarea necesității de regândire a conceptelor se accentuează, deoarece acestea sunt chemate să facă lumină în înghesuiala de lucruri care se suprapun, iar pe timp de pandemie se plătește cu valoarea vieții nu doar a celei umane.

Fapt pentru care ajunge impetuos potrivită o hermeneutică a reorientărilor din realitatea socială și enviorementale sub asediul pandemic. Este vorba nu doar de contribuția filosofiei la clarificarea și interpretarea stării de lucruri în cetatea asediată de fluxul informațional/dezinformațional privind efectele pandemiei, dar și a celorlalte domenii. Implicare care înseamnă asumarea responsabilităților ce revin filosofiei privind asigurarea comunicării dintre lucruri și ființe, diminuarea pierderilor valorice și reîncetățenirea spiritului dintre individ-comunitate-environment în comunitate și astfel, grație instrumentarului filosofia se reliefează și sensibilizează actorii sociali, comunitatea asupra modului în care pericolele pandemiei pot fi transformate în oportunități. Responsabilități prin care actorilor sociali li se atrage atenția asupra faptului că, efectele pandemiei se produc în condițiile deschiderilor EI. Totodată se reiterează nevoia de pregătire sistemică a actorilor sociali pentru a construi un echilibru între valorificare și utilizare ce ar permite dezvoltarea societății, inclusiv în post pandemie. Deoarece condițiile EI au contribuit și la *reînnoirea* [1] filosofiei, a tuturor domeniilor de activitate, dar și a celor ce au înțeles și interpretat acest lucru unilateral considerându-l drept sfârșitul filosofiei. Sfârșit care pentru filosofie n-a fost decât o revenire la un alt nivel și își *reînnoiește* protecția pentru

comunitate. Pavăză care include sensibilizarea și conștientizarea responsabilităților ce le revine tuturor membrilor și instituțiilor societății prin accesul nelimitat la produsele deschiderilor EI prin oportunitățile sale.

Un alt context al filosofiei *reînnoirilor* îl exprimă depășirea inconvenientelor filosofiei în raport cu celelalte domenii ale științei, dar și în cetate. Or, dincolo de declarațiile privind moartea filosofiei în EI și încercările de preluarea a funcțiilor acesteia în timp s-au dovedit contraproductive pe toate palierele. Deoarece declarând moartea filosofiei de departe nu s-a conștientizat și asigurat perpetuarea întregului în acțiunile preconizate. Acțiuni care s-au adeverit falimentare, pentru că, instrumentarul filosofic (organonul) *reînnoi* este valorificat doar particular în domeniile respective. Astfel, sub incidența oportunităților EI, *reînnoirile* din start n-au fost doar ale filosofiei, ci au cuprins lumea înconjurătoare și se reîntâlnesc în schimbările cu care se confruntă și societatea și enviorementul. Este vorba de faptul că, *reînnoirile* înseamnă de la căutări de căi viabile și identificarea de oportunități privind elaborarea de mecanisme până la cunoașterea problemelor și soluțiilor optime pentru cele primordiale, edificarea unui echilibru în relația dintre utilizare și valorificare a deschiderilor de noi orizonturi. Cu atât mai mult cu cât, optica *reînnoită* a filosofiei prin intermediul instrumentarului demonstrează fără echivoc evoluțiile produse în toate domeniile de activitate, chiar și pe interiorul EI ce le-a declanșat. Drept exemplu, cu ajutorul *reînnoirilor* care depășind hotarul filosofie reliefează schimbările din concept în concepte-teorii [4], inclusiv a societății bazate pe cunoaștere completat cu descentralizarea axiologică și sistemul TIC. Concomitent cu transformările conceptuale ale societății bazate pe cunoaștere se ordonează apartenența nu doar a deschiderilor și oportunităților care se încadrează în EI, dar și că la interferențele produse *reînnoirile* îndeamnă la redimensionări atât pe orizontală, cât și pe verticală. Semnalăm că, trecerea la concepte -teorii în cazul societății bazate pe cunoaștere îi aduce plus valoare în liantul relaționărilor dintre civilizație și cultură pe niveluri multiple de care este responsabil, deoarece a confirmat valoarea nu doar la timpul prezent [4, 6, pp.7-74]. Cu remarca că, relaționarea dintre civilizațional și cultural în

pandemie ajunge să mențină pe linia de plutire cultura comunicării virtual, dincolo de ieșirile infodemiei, când valoarea condiției umane și enviorementale risca să se prăbușească.

Dezvoltând subiectul *reînnoirilor* se încearcă argumentarea nevoii de destructurare a inconveniențelor noțional-ideatice apărute și dezvoltate în toate domeniile de activitate. În acest sens se remarcă tangențele noționale, monitorizarea cărora denotă că acestea minimalizează și orizonturile deschiderilor, dar și beneficiarii lor. Mai mult decât atât, semnificația sinonimului folosit dintre societate și societatea bazată pe cunoaștere a condus ca prezența sbc să devină o constantă din majoritatea proiectelor privind dezvoltarea lumii, inclusiv Uniunea Europeană [8]. Aceste exemple de substituiri periculoase se răsfrâng nu doar la nivel de noțiuni, ci și la reperele axiologice, antropologice, cultural-spirituale, biologice etc. Pe de o parte vorbim de o înțelegere insuficientă a diferențelor dintre oportunitățile EI și conceptele-teorii ale societății bazate pe cunoaștere care a condus la aceste imixiuni grave și care nu facilitează acțiunile derulate. Pe de altă parte, ne confruntăm cu intervenții severe în câmpul cultural și cel al cunoașterii deopotrivă, deoarece cunoașterea științifică devine prioritară nu numai în raport cu celelalte forme ale cunoașterii, iar tot ce nu se înscrie în tiparele acesteia sunt marginalizate. Sub incidența consecințelor se numără și cunoașterea științifică care odată lipsită de reperele culturale din care își asigura seva își subminează sursele din care se alimentează. În acest sens, renunțarea în pregătirea și formarea specialiștilor și la filosofie fiind înlocuită cu alte discipline cerute de economia de piață de departe n-au rezolvat problemele. Or, domeniile filosofiei raportate la cerințele curriculei din pregătirea specialiștilor din totdeauna a asigurat legătura dintre cunoștințe, cunoștințe și aplicabilitatea acestora. Astfel, lipsa și insuficiența acestei resurse explică acutizarea problemelor cu care se confruntă mediul comunitar și enviorementul deoarece în multitudinea de acțiuni produsele obținute atât în centrele de cercetare, cât și întreprinderile producătoare de departe nu s-au respectat protocoalele și investigațiile ce se impun [9]. De asemenea, n-au fost conectate și aduse

la zi experiențele anterioare și tratate cu ajutorul deschiderilor de noi orizonturi, inclusiv în cadrul filosofiei științei unde s-ar fi facilitat investigarea parcursului dintre întrebare-problemă sau problemă-întrebare. Ceea ce nu presupune instantaneu și răspuns, dar indică direcția spre care se merită tot efortul atât de necesar nu doar pe perioada pandemică [6, pp.7-74, 10]. Cu atât mai mult cu cât, în efervescența căutărilor privind depășirea pandemiei SARS-CoV-2 cu ajutorul vaccinului COVID-19 ambițiile personale și dividendele politice vor fi minimalizate. Cu remarcă că, lumea constant împarte spațiul de locuit cu virușii, doar că în opinia epidemiologilor se va confrunta tot mai frecvent cu diferite clase și tipuri de viruși.

În contextul dat, investigarea *reînnoirilor* cu instrumentarul filosofiei se atestă extinderea lor și peste toate domeniile de activitate, inclusiv cele particulare ale științei [6pp.7-74]. Stare de fapt care impune tuturor domeniilor o abordare sistemică în reevaluarea potențialului propriu și o comunicare suficientă dintre ele. Cu atât mai mult cu cât, instrumentarul filosofiei reflectă că oportunitățile Erei Informaționale prin deschiderile de noi orizonturi de departe nu favorizează pe nimeni și fiecare își va avea locul său în dependență cum își înțelege perpetuarea între valorificare și utilizare a rezultatelor obținute, dar și contribuția la pregătirea specialiștilor care vor asigura perenitatea competenței și concurenței pe piață a produsului. De asemenea că, starea pandemică a catalizat procesele de reorganizarea și reziliență conturate după criza financiar-bancară din 2008, dar și că va conduce la creșterea inegalităților pe toate palierele societale.

Sine dubio, prezintă interes și monitorizarea consecințelor fragmentare în care se ascunde o bună parte din acutizările problemelor, evenimentelor și proceselor, chiar și cele mondiale. De ce? Deoarece înțelegerea oportunităților Ei înseamnă sistematizarea *reînnoirilor* în gândirea filosofică și revărsarea lor peste toate celelalte domenii de activitate. Astfel că în dependență pe cât de pregătiți au fost actorii sociali și evident pe atât de mult le-a reușit să valorifice și nu doar să le consume. Drept exemplu, ponderea economiei sociale care a crescut în ultimele

decenii în cuantumul dezvoltării economiei în general și contribuția domeniilor științei în particular. Se atestă că, domeniile particulare, marginalizându-le pe cele ale filosofiei și renunțarea la instrumentarul ei, și-au promovat în mare propriile rezultate și insuficient au ținut cont de respectarea rigorilor privind rezultatele obținute, și conexiunile dintre ele. Se atestă că, acestea *reînnoite* în procesul cunoașterii reorganizează relaționările dintre întrebări și probleme, cunoașterea comună și științifică, dar și re poziționarea fundamentelor cunoașterii. Aceste modificări *reînnoite* în procesul cunoașterii au adus în prim-plan urgentarea schimbării de optică a domeniilor științei în raport cu filosofia și rolul acesteia în condițiile deschiderilor. Cu atât mai mult cu cât, instrumentarul filosofiei contribuie la regândirea conexiunilor și acribiei privind valorificarea oportunităților EI în acțiunile. Or, așa cum susținea R.K. Merton cercetătorul continuă să poarte răspunderea pentru produsul cercetării și atunci când acesta a părăsit spațiul laboratorului [11]. Astfel, s-ar explica și întârzierile de până acum, refractate altfel în plină pandemie, dar și de ce rezultate obținute în sistemul TIC n-au fost implementate la interferență dintre domenii, pentru a schimba optica de priorități în conformitate cu nevoile și necesitățile stringente. Altfel spus, de ce societății având posibilități și depozitară de performanțe nu i-a reușit să le conecteze și să se reorganizeze pentru a diminua impactul inconvenientelor majore [2, 7, 12, 13].

În acest context problemele dezlănțuite în pandemie și tentația de ale face față la două decenii de secol XXI în mare se datorează deceniilor anterioare. Perioadă în care problemele se acutizau, dar se continua cu un tratament particular și ne semnificativi fiind pașii întreprinși pentru a le înțelege caracterul lor. Or, caracterul problemelor se modifica altfel sub incidența surselor care nu sunt altceva decât evenimentele proceselor existente și declanșate, dar *reînnoite* de deschiderile EI se multiplică. Consemnăm că, timpul social în care se căutau soluții, problemele persistau să se acutizeze și de departe n-au fost asociate sau legate cu evenimentele care aglomerau și influențau nu doar acțiunile întreprinse, ci și societatea și enviorementul deopotrivă. Această sesizare fiind și una

din dezlegările situației privind eficiența infimă din acțiunile întreprinse și gradul sporit de nepregătire a actorilor sociali escaladată în pandemie. Refracția asupra problemelor demonstrează că, evenimentele care le influențează aparțin proceselor declanșate și doar parțial le reprezintă pe cele deja existente, astfel încercătură nefiind una particulară nu se înscria în paradigma cu care se opera de aici și rezultatele contrar așteptărilor. S-a conștientizat doar insular că, evenimentele din procesele ce se manifestau și continuă s-o facă în problemele mai mult sau mai puțin grave se produc nu liniar sau pe orizontală, dar la interferență, interacțiune și interdependentă, fiind completate cu relaționările dintre mediul înconjurător și societate, astfel exteriorizând și constituind un tot întreg. Cu atât mai mult cu cât, s-a întârziat și în ceea ce privește apartenența în lanțul logic a întregului în plină reconfigurare, *reînnoirea* evenimentelor din procesele existente sau declanșate.

În aceeași cheie consemnăm că, includerea întregului în dimensiunea reorientărilor filosofice facilitează cunoașterea nivelului de conexiune și rigoare în și dintre părțile acestuia. În condițiile în care evoluția conceptelor-teorii, grație deschiderilor de noi orizonturi aprofundează cunoașterea *reînnoirilor* [1] ce au loc pe segmentul întra și extra cadru al întregului. *Reînnoiri* care facilitează cunoașterea concentrării, dar și delimitările care au loc între procese și efectele acestora în mediul social și environmentul. Discutăm de necesitatea înțelegerii [2, 5] relaționărilor dintre procesele intra societale și cele inter-societal-regional-mondial ce se manifestă în peisajul comunitar fiind responsabile de spargerea obișnuitelor frontiere. În această ordine de idei, tabloul întregului îl completează aportul deschiderilor Erei Informaționale, oportunitățile căreia suplimentează cunoașterea aspectelor mai puțin elucidate și care nu arareori au influențe remarcabile în realitatea socială. De asemenea că, aspectele mai puțin cunoscute din evenimentele proceselor invocate ale întregului evidențiază nu doar caracterul întârzierilor, inerența în timp a pericolelor care se regăsesc în acțiunile ce se întreprind, dar și în pregătirea și sensibilizarea actorilor sociali privind importanța deschiderilor de noi orizonturi răspândite în societate. Or, insuficiențele

din pregătirea actorilor sociali se transformă în stavile care nu le-a permis să valorifice în mare posibilitățile deschiderilor. Stavile care înglobează disproporționalitățile și întârzierile acumulate la nivel social și enviorementul și care proliferate în problemele stringente în timp s-au regăsit, conturându-se fulminant în efectul pandemic cu care se confruntă societatea și enviorementul.

Indubitabil, dimensiunea filosofică asupra reorientărilor invocate aduce în discuție tributul întârzierilor, dar și subliniază încercările de a face față pericolelor pe care pandemia le multiplică. Întârzieri, prezență cărora din acțiunile indicate să caute căi viabile pentru diminuarea impactului pandemiei se plătește cu valoare vieții. Este vorba de căi ce facilitează încadrarea complexității în acțiuni, interconexiunile cărora să asigure canalizarea energiilor restricționate de societate pe timp de pandemie. În această ordine de idei, domeniile filosofiei insistă și pe *reînnoirea* înțelegerii privind sensibilizarea actorilor sociali și profunzimea acțiunilor, inclusiv asupra enviorementul. Cu atât mai mult cu cât, reflecția filosofiei prin instrumentarul său certifică menținerea echilibrului dintre valorificare și utilizare. Echilibru aflat continuu sub asediu surclasat în pandemie și nu este exclus să se dinamiteze în post pandemie, deoarece accesul nelimitat la informația științifică și mediatică continuă la turații inimaginabile. Astfel se explică nevoia de sensibilizare a actorilor sociali asupra înlănțuirea dintre lucruri și ființe prin conexiuni și rigoare pe toate palierele comunitare/enviorenmentale și că acestea se impun a fi luate drept axiome în toate domeniile de activitate. Axiome reperele cărora valorificate înseamnă reconstrucția raportului individual-comunitar din realitatea socială suscitată de pandemia SARS-COV-2. Reconstrucție în care raportul evidențiază deja efectul propriu-zis al epidemiei de COVID-19 și că acesta necesită a fi stabilit și ulterior plasat între maladiile manifeste. Chiar dacă CoV-19 are o încărcătură mai puțin cunoscută el se produce pe o realitate cu multiple maladii care continuă să se manifeste. Concomitent subliniem, asupra pericolului în care are loc doar evidențierea epidemiei și de departe nu s-a legat cu faptul, că aceasta se impune a fi tratată simultan cu celelalte maladii pe care le au cei infectați. Lucru care s-a

întâmpiat de abia la un an distanță în care maladiile nu mai puțin grave, însă netratate au condus la creșterea numărului de decese, dar și sufocă sistemul de sănătate publică. Și nu în ultimul rând că membrii societății continuă să se opună vaccinării, chiar dacă fie sunt cu comorbidități, fie încadrați în serviciul public unde pot deveni focare de infecție mai cu seamă în sistemul educațional.

Evident *reînnoirile* accentuează profunzimea schimbărilor impulsionate de transformări, dar și gravitatea decalajului dintre soluțiile propuse și provocările acumulate catalizate în pandemie. Decalaje care nu sunt atât de facil de depășit fără minimalizarea anacronismului din mentalul actorilor sociali în asupra întregului manifest și fragilitatea unității în diversitate din societate și environment care vor perpetua și în post pandemie. Aceste nepotriviri din înțelegere perpetuate în acțiunile întreprinse se rostogolesc asemeni bulgărului de zăpadă și care se plătesc din conturile condiției umane și enviorementale pe timp de pandemie. Acest tribut al decalajului înseamnă diminuarea valorii vieții, conturează ascensiuni inimaginabile cu repercusiuni de durată deja în pandemie și nu este exclus că se vor aprofunda în post pandemie. Or, nepotrivirile însumează o crasă insuficiență în înțelegerea caracterului evenimentelor ce influențează rezolvarea problemelor stringente, dar și identificarea căilor optime. În timp ce expresiile evenimentelor prin intermediul problemelor aglomerează și modelează societatea și enviorementul. Mai mult conținutul proceselor manifeste sau în derulare decenii la rând neînsemnat se sensibilizează în realitatea socială și cea enviorementale, chiar dacă globalizarea tot mai mult le impregnează o unitate nu arareori politizată, divergentă care a explodat în pandemie și infodemie¹.

Desigur reliefaarea tratamentului particular pe dimensiunea realitate socială+environment este o altă încercare de a aduce în prin-planul dezbaterilor identificare de oportunităților de marginalizare a pericolelor care se multiplică nu doar în pandemie, dar și post pandemic se pot solda cu consecințe grave. Or, analiza tratamentului invocat din perspectiva

¹ Este vorba de modul în care se informează și distribuie genurile de informații nu doar cele legate de efectele pandemiei.

timpului social deja prejudiciază, deoarece continuă să utilizeze în exces oportunitățile EI, decât valorificarea lor pe potrivă din partea actorilor sociali. Concomitent periclitarea acestui tratament în relația dintre realitatea socială și cea enviorementale este abolit și de modul în care s-a declanșat pandemia cu SARS-CoV-2, inclusiv incursiunile confruntărilor, începând cu 2002, 2009 sau 2012. O radiografie întreprinsă asupra genezei și declanșării epidemiei și ulterior pandemiei denotă că de efectul lor nu este strein tratamentul dat, studiile privind istoricul virusului SARS-CoV-2 apărut în China în decembrie 2019 a fost precedat de MERS-CoV [12]. În timp ce, virusul de tip SARS-CoV-1 cu care s-a confruntat Arabia Saudită în 2012 și precedate de primele cazuri înregistrate în China în noiembrie 2002 și ele la fel au fost tratate particular. De asemenea, anterior evenimentelor invocate lumea deja era îngrozită nu doar de Ebola care a cuprins teritoriul Africii, dar și că noile virusuri sunt legate de creșterea demografică sau de stilul de viață a populației prin dorința de a cunoaște alte meleaguri. Chiar dacă aceste dorințe proliferază specifice maladii dintr-un colț de lume întra-altul ceea ce s-a întâmplat și cu răspândirea virusului COVID-19. Acest mod de gândire în tratarea lucrurilor a deviat de la căutarea soluțiilor, îndreptându-se spre căutarea vinovatului. Cu atât mai mult cu cât, responsabili suntem toți de perturbarea ecosistemelor, defrișarea masivă în care animalelor sălbatice li se reduce din habitatele lor naturale și intră într-un contact mult mai strâns cu ființele umane, facilitând astfel transmiterea maladiilor între specii. Desigur posibil că și acest lucru să fi influențat, dar șocul sporește odată cu apariția unei noi maladii virale, deoarece la sfârșitul anilor 1970 s-a crezut cu adevărat că, le-am învins pe toate. Încrederea de ieri poate explica perplexitatea de astăzi, important rămâne sensibilizarea tuturor actorilor că există o mulțime de virusi care interacționează cu oamenii și o vor face întotdeauna [12].

Dezvoltând subiectul *reînnoirii* întregului se accentuează readucerea componentelor acestuia în albia firescului care îl fortifică. Cu atât mai mult cu cât, anterior pandemiei componentele întregului *rarisim* i-au fost atribuite. În această ordine de idei, studierea schimbărilor din optica asupra întregului conduce la cunoașterea de alte posibilități ce facilitează

relaționarea cu palierele în care componentele au ajuns particular. Astfel, s-a demonstrat că, componentele întregului decenii la rând utilizate separat și în exces în domeniile de activitate, dar și pe cele dintre societate și environment s-au valorizat ne semnificativ drept evenimente și în cadrul proceselor. Pe de o parte, evenimentele n-au fost conectate la procesele din care erau parte. Pe de alta, procesele care la rândul lor nu doar că n-au fost conectate cu evenimentele sau între ele, dar și în calitate de părți constituitoare ale întregului. În timp ce prin reflexia filosofică se denunță caracterul excesului ca fiind o utilizare în lanț a deschiderilor de orizonturi pentru societate și environment din partea actorilor sociali. Utilizare, lanțul căreia devine dificil de menținut în echilibru cu valorificarea, lucru demonstrat în pandemie, ajungându-se la tentative de demolare a reperelor axiologice ale realității sociale și enviorementale. Acest echilibru desigur necesită a fi regândit din perspectiva asigurării cu mecanisme reglatorii, pentru a evita interpretările, inclusiv din perspectiva normelor sociale și enviorementale.

Nu mai puțin interes prezintă elucidarea modului de implicare a domeniilor filosofiei *reînnoite* în problemele stringente. Această implicare poate fi înțeleasă și drept asigurătoare pentru o altfel de cunoaștere a schimbărilor din problemele stringente stimulate de evenimentele proceselor declanșate cărora societatea încearcă să le facă față. Cunoaștere profundă careia susținută cu instrumentarul filosofiei fundamentează necesitatea reevaluării strategiei de dezvoltare a societății. Reevaluare prin care se clarifică și clasifică acțiunile privind degajarea problemelor, accentuându-se cele prioritare pe termen lung și delimitându-le de cele pe termen scurt. În timp ce, optimizarea lor este axată pe rigoarea interferențelor, interacțiunilor și intercomunicărilor între acțiuni și astfel acestea sunt mai puțin energofage și concomitent eficiente în raport cu provocările timpului. În această ordine de idei, acțiunea-cheie interdependentă ce interconectează cu toate domeniile de activitate și deopotrivă încetățenesc complexitatea în dezvoltarea societății este cea educațională. Consemnăm că, reflexia filosofiei susține acțiunea educațională în care implementarea principiilor conexiunii și

rigorii o ridică la cerințele EI. Or, aceste principii completează și diminuează fragmentarismul din cunoaștere, suplimentând-o cu responsabilitate și nu doar libertate în accesul nelimitat la informația științifică și mediatică.

Drept exemplu, utilizarea în exces a deschiderilor de noi orizonturi privind mediul în viitorul deloc îndepărtat poate confrunta societatea globală cu o altă pandemie pentru care nu există niciun vaccin care să o vindece, se atrage atenția în raportul grupului interguvernamental de experți al ONU însărcinat cu evaluarea riscurilor asupra încălzirii globale din cauza efectelor activității umane (IPCC). Conform rezultatelor prezentate se susține că seceta deja este o criză globală ascunsă și riscă să devină „următoarea pandemie” dacă nu se întreprind măsuri urgente în ceea ce privește gestionarea apei și a terenurilor. De asemenea, se necesită eforturi sporite pentru reducerea riscului de dezastre, deoarece pentru pandemia secetei nu există niciun vaccin care să o vindece, chiar dacă iar cea mai mare parte a lumii se va confrunta cu stres hidric, ca urmare a cererii ce depășește oferta. Cu toate că, seceta însoțește traiul uman de mai bine de 5.000 de ani, activitățile umane exacerbează seceta odată cu degradarea terenurilor și scăderea randamentelor pentru culturile majore, amenințând cu deraierea progresului în ceea ce privește eradicarea sărăciei. Concomitent se evidențiază că nici societățile dezvoltate nu sunt absolvite. S-a demonstrat că, seceta costă peste 6 miliarde de dolari pe an ca impact direct în SUA și aproximativ 9 miliarde de euro în UE, dar și că aceste sume pot fi subestimate. Conform precizărilor pe Dunăre, în Europa, seceta recurentă din ultimii ani a afectat transporturile, turismul, industria și generarea de energie. Se impune o perspectivă modernizată asupra secetei prin modul de gestionare a resurselor de apă (râurile și bazinele hidrografice mari). De rând cu schimbarea modelelor de utilizare ineficientă a resurselor de apă, degradarea terenurilor în cadrul agriculturii intensive și a practicilor agricole. Defrișările, utilizarea excesivă a îngrășămintelor și pesticidelor, supra-pășunatul și supra extracția apei pentru agricultură rămân și ele probleme majore, iar avertismentul ONU atenționează asupra faptului că următoarea pandemie este aproape și nu există niciun vaccin care să o vindece [13].

Fapt pentru care în continuare se investighează sustenabilitatea argumentelor *reînnoirilor* privind conceptele invocate din perspectiva teoretico-metodologică în acest studiu. Discutăm de înțelegerea care asigură construcția edificiului între concept și concepte și paradigma cercetării [3, 4, 5] independent de pregătirea actorilor sociali. În această ordine de idei, interpretarea înțelegerii [5] pornește de la sprijinul pe care aceasta în noile condiții deloc facile de cunoscut îl imprimă dezvoltării. Înțelegerea abordată ca stil de comportament vine și de la *reînnoirile* prin care trece și cu ajutorul cărora reliefează contururile dezvoltării și reîncetățenirii cadrului filosofic în societate. Astfel, înțelegerea *reînnoită* participă la depășirea încetărilor și susține valorificarea deschiderilor prin oportunitățile cărora se distrug stavilele din dezvoltarea interferenței, interacțiunii și interdependenței dintre evenimentele din procesele responsabile de problemele stringente cu care se confruntă societatea și mediul înconjurător nu doar în criza pandemică. Desigur, diminuarea fie și insular a încetărilor se intuiește paternitatea înțelegerii întregului în cunoașterea procesele dezlănțuite de pandemie. Cu atât mai mult cu cât, instantaneu întregul concentrează și evidențiază delimitările în și dintre procese, cu precădere în cele intra societale și inter-societal-regional-mondial declanșate în peisajul comunitar și de deschiderile Erei Informațional. Pe de o parte, sensibilizarea valorii deschiderilor de noi orizonturi în reorientarea întârzierilor pentru a reduce timpul căutărilor de oportunități pentru minimalizarea cumulului de disproporționalități. Pe de alta, reziliența disproporționalităților cumulate în problemele stringente care fulminant s-au deversat în efectul pandemic în vederea fructificării *reînnoirilor* din gândirea critică în societatea post pandemie.

Or, experiența acumulată în pandemie se înscrie în mare la cele din post-cataclismele secolului XX, perioade care de departe nu s-au derulat conform nevoilor umanității. De asemenea, multiple sunt și registrele de depășire a provocărilor mult mai profunde decât se cunoștea. Actualmente tot mai frecvent se promovează opinii privind necesitatea inventării unui nou model de organizare a lumii contemporane. Discutăm de un model căruia i se atribuie alte practici socio-economice, comerciale,

industriale, financiare asociate cu o mai mare preocupare pentru ecologie, protecție și sănătate publică. Opiniile care au partea lor de adevăr, dar eliminarea modelului existent este totuși o utopie și în post-pandemie. De ce? Deoarece moștenirea din realitatea socială este imposibil de exclus, dar chiar și așa modelul respectiv de departe nu vor elimina haosul, imprevizibilul, pericolul, conflictul, iraționalul sau impulsivitatea în post-COVID [12], inclusiv sub influența deschiderilor de noi orizonturi din EI. Cu remarcă că, perioada poate fi considerată și una *normală altfel*, nu înainte de a urgenta *reînnoirea* educării inteligenței umane colective, chiar dacă ființa umană rămâne excesivă și contradictorie, iar societățile mai degrabă sunt capabile să inventeze inteligențe artificiale.

Un alt registru asupra perioadei post-COVID în opiniile altor experți se susține că această reprezintă ecurile unui nou război rece între Statele Unite și China, declanșat înainte de apariția virusului, dar pandemia l-a exacerbat. Spre exemplu, F. Fukuyama care nu mai decretează sfârșitul istoriei, ci afirmă că în cursul vieții sale nu a cunoscut nici o perioadă „cu un grad de incertitudine mai mare” decât aceea care începe acum. Conform opiniei sale în pandemie s-a încetinit/stopat hiperglobalizarea care a contribuit la apariția noilor îmbogățiri. Ca de altfel și în cursul cataclismelor precedente, pandemia a generat noi oportunități greu de imaginat anterior, iar în anii următori numeroase societăți și persoane vor binecuvântă pandemia întrucât i-a făcut milionari sau chiar miliardari. În acest sens, relevanța pandemiei poate conduce la schimbarea de optică a lumii contemporane pentru a evita sau a nu declanșa alte dezastre, regândind viitorul și conștientizând că sunt membri ai unei unice națiuni-*terra* care înglobează totalitatea valorilor și constituie reperele axiologice ale sănătății post-COVID [12, 13, 15, 16]

Desigur, refracția conștientizării conținutului și nu doar a formei cunoașterii în acțiunea educațională este una mult mai amplă. Pentru început optăm pentru segmentul organizării activităților prin care urmărim consecutivitatea dintre elaborare și implementare a programului educațional. Fapt pentru care opțiunea privind formatul echipelor impune a fi unul complex ce asigură în conținutul programelor interferențe cu alte

domenii. Programe, baza reperelor istorico-axiologice ale cărora accentuează formarea și instruirea continuă a omului axate pe dezvoltarea a capacității sinergice. Capacități care se formează pe tot parcursul vieții, dar că și ele sunt sub influența deschiderilor de noi orizonturi și neconcordanțele se regăsesc în modul lor de aplicare în realitate nu doar privind propria promovare, dar și perpetuarea mediului comunitar și enviorementul. Astfel, acțiunile întreprinse, dezvoltă, asigură, dar și mențin în balanță înlănțuirile din realitatea socială, inclusiv dintre lucruri și ființe. Înlănțuiri menținerea și promovarea cărora constituie chit-esența perpetuării nu doar a condiției umane, dar și a celei enviorementale. Or, parafrazând-ul pe M. Foucault pierderea înlănțuirilor dintre lucruri și ființe conduce la diminuarea ponderii lor în realitatea socială, iar elaborarea celui mai performant sistem devine inutil [10]. Cu atât mai mult cu cât, situația epidemică care s-a proliferat atât de vertiginos a spulberat fundamentele sistemului de securitate și calitate a vieții și este nevoie de o regândire pe termen lung a acțiunilor care de rând cu cea educațională să formeze abilități și deprinderi de a coexista cu acest virus care și după găsirea de antidot nu va pleca din mediul social și environment. Și nu în ultimul rând, că, accesul nelimitata la informația științifică și mediatică în lockdown a sporit manifestările de ignoranță a oamenilor, în fond un fenomen recurent în istorie (până în perioada modernă, cea mai mare parte a omenirii era, totuși, analfabetă) este transformată în virtute, una care eludează orice tipar rațional. În acest sens subscriem opiniei lui T. Nichols condiția omului contemporan, asaltat de informație, deși o bună parte din ea îndoielnică, îl transformă în mare viteză într-un veritabil cunoscător al oricărui aspect adus în discuție. Această iluzie întreține la rândul ei tentația de a îmbrățișa convingeri eronate sau chiar aberante cu o asemenea furie încât orice argument rațional și lucid este respins aprioric [16].

Sine dubio, deschiderile de noi orizonturi ale EI manifeste în societate instantaneu nu aduc cu ele și implementarea modelului de organizare a cadrului legal pe potrivea provocărilor. Provocări care în pandemie și mai mult au dinamizat sistemul social în general, dar cel mai

mult pe cel mai puțin pregătit, în care comunicarea dintre subsisteme atât de necesară. Or, aceasta în sistemul în devenire cum este și cel al Republicii Moldova este una deficitară deoarece rămân nevalorificate interacțiunile și interdependențele care se intensifică continuu. Intensificare care reprezintă capacitatea de regândire strategică axată pe elemente de sinergie privind pregătirea și competitivitatea tuturor actorilor sociali. Cu atât mai mult cu cât, elementele respective au fost probate și susținute de filosofie în procesul *reînnoirii* [1, 6, pp.7-74, 14, pp8-41] prin deschiderile Ei și cu ajutorul instrumentarului și-a valorificat potențial propriu. În această ordine de idei, valorificarea potențialului filosofiei înlesnește contextualizarea schimbărilor deoarece incidența oportunităților Ei *reînnoirile* revărsate peste toate domeniile de activitate. Este un dat care necesită a fi luat drept axiomă și dezvoltat în acțiunile complexe ce se impun a fi realizate. De asemenea, acest dat presupune că reevaluarea acțiunilor din toate domeniile se vor solda cu reziliențe pe potrivă provocărilor pandemice. De asemenea, filosofia rezilienței din acțiunile întreprinse facilitează identificarea rețelelor și nodurile centrale care se proliferază și capacitatea acestora. Proliferări care ulterior susțin edificarea și încetățenirea elementelor responsabile de menținerea capacității sinergice, adică de autoorganizare [7, 14, pp.8-41].

În contextul studiului filosofia înțelegerii *reînnoirilor* antrenează și ajută la evidențierea rolului contextualizărilor în constituirea unui alt nivel de comunicarea dintre actorii sociali și acțiunile ce se derulează. Înțelegere care indică că, dincolo de oportunitățile oferite de Era Informațională comunicarea rămâne una insuficientă, declanșând derapaje severe în valorificarea deschiderilor la soluționarea problemelor urgente. Astfel, reliefându-se cauzele pedalării pe utilizare și consum în exces care actualmente se contabilizează în valoarea vieții sociale și enviorementale. Stare de fapt explodată în pandemie și nu este exclus să se perpetueze în post pandemie, deoarece încercările societății de a face față intemperiilor anterioare așa și nu s-au ridicat la nivelul cerințelor ceea ce evidențiază o înțelegere fragmentară. Acest gen de înțelegere a comunicării s-a transformat în una preponderent formală. În această ordine de idei,

revenirea la înțelegerea adecvată a cadrului noțional-ideatic nu este de loc întâmplătoare deoarece [14, pp.4-41, 16] în condițiile deschiderilor tot mai frecvent este doar utilizat și rarism valorificat. Vorbim de oportunitățile deschiderilor care facilitează accesul la produse de la cele mai simple până la cele sofisticate, independent de pregătirea individului sau instituțiilor care doar printr-o atingere a unui program la un PC cu informația pentru care a apelat, chiar dacă rămâne înțeleasă precar. Precaritate care o aduce în prim-plan și cea mai succintă radiografie privind soluțiile înaintate pe parcursul celor două decenii de sec. XXI propuse pentru problemele stringente cu care se confruntă nu doar societatea și membrii ei, dar și care îi alterează și modifică indiferent de vrerea lor. Or, abordate mai mult formal decât profund înțelegerea problemelor cu care se confruntă societatea așa și n-au condus la evidențierea consecințelor privind alterările și modificările socio-antropologice, socio-culturale, socio-politice sau socio-confesionale. În aceeași cheie se înscrie și modul în care au fost înțelese măsurile de prevenție după primele informații privind pandemia SARS-CoV-2 prin virusul CoV-19 cu care s-a confruntat la sfârșitul anului 2019 o regiune din societatea chineză, indică atitudini diverse dar în fond toate se înscriu într-o înțelegere formală și nu de fond. De ce? Deoarece contextualizarea deciziilor la care s-au angajat factorii de decizie de la cel mai înalt nivel evidențiază o prezență insuficientă a gândirii critice privind înțelegerea adecvată a pericolului ce se contura. În acest sens acțiunile de reorganizare a consiliilor cu reprezentanți din instituțiile vizate, domenii adiacente denotă substituirii ale întregului cu particularul în loc de o abordare complexă una fragmentară. Astfel, se explică deciziile aprobate de consiliile de la nivel de societate, nivelurile de relații cu cele din vecinătate, iar atenționările reprezentanților Organizației Mondiale a Sănătății ar fi fost luate drept recomandare și nu adevăr în ultima instanță. De asemenea, întârzierile privind identificarea locului din care s-a răspândit virusul CoV-19, depolitizarea căutărilor de răspunsuri după aproape 2 ani de la declanșarea pandemiei și îndemnul OMS să se renunțe la articolele și postări care conțin știri „false” despre originea virusului SARS-CoV-2 [17].

Sine dubio, se înscrie în contextul dat și recunoașterea întârziată a pandemia declanșată la finele anului 2019, oficial din februarie 2020.

Precizare care nu este deloc minoră dacă o raportăm la timpul ratat, dar atât de necesar pentru salvarea de vieți și care nu face altceva decât să consemneze și pandemia în realitatea lumii invadate de informații irelevante și unde claritatea înseamnă putere doar pentru cei care o dețin. Deoarece cenzura nu înseamnă blocarea fluxului de informații, ci mai curând asaltarea oamenilor a comunităților sociale cu dezinformări și lucruri care să le distragă atenția. Astfel că, contrar indemnului de a privi în viitor, de câteva decenii s-a început încălcarea legilor selecției naturale care au guvernat viața în ultimii patru miliarde de ani. Altfel spus, s-a dobândit capacitatea de a modela nu doar lumea din jurul nostru, ci și pe noi înșine și de departe nu se conștientizează încotro ne îndreptăm și ce vrem să devenim susține în cele Sapiens (2011) și 21 de lecții pentru secolul XXI (2018) Y. N. Harar și care de departe n-au prins contur în acțiunile desfășurate [15].

Dezvoltând subiectul consemnăm că, starea pandemică aduce la suprafață inadvertențele modului în care sunt gândite acțiunile, dar și urgența cu care se impune schimbarea de optică. Deoarece schimbarea de optică sub asediul efectului pandemic privind acțiunile ce se întreprind înseamnă *reînnoirea* societății, adică reorganizarea sistemului social valorificând deschiderile EI. Discutăm de reziliențe în toate domeniile de activitate axate pe sistemul rețelelor [7]. Rețele asupra cărora anterior s-a reliefat ponderea lor din perspectiva filosofiei *reînnoirilor*, în contextul dat aduce în prim-plan abilitatea acestora de adevărate filtre de competențe privind capacitatea individuală, managerială, dar și instituțională. Abilități care aduc cu sine un grad sporit de conștientizare privind conexiunea și rigoarea în educare și management, deoarece activitățile profesioniștilor în acțiunile ce se vor derula eminentamente depășesc deprinderea de odinioară de a culege informațiile de pe internet ajungând să se creadă la fel de competenți ca și specialiștii din domeniu [16]. Aceste reziliențe în activitatea rețelelor aduc alte aspecte cuantumulului de rezultate obținute, astfel dincolo de profit și perpetuarea organizațională/individuală se completează cu numărul celor care s-au îmbolnăvit sau decedat. Este vorba nu numai de produsele organizațiilor de care sunt responsabile, dar și de modul în care s-a înțeles și încetățenit componenta valorică în

comportamentul membrilor organizației și a organizației în raport cu membrii comunității și celelalte organizații, dar și a societății.

În contextul în care semnalăm că, pandemia și post pandemia nu doar că impun schimbarea percepției privind rolul valorilor în cotidianul citadin, dar că acesta a evaluat, inclusiv caracterul setului de valori [2, 15, 16]. Set de valori care de regulă se schimbă și se raportează la nevoile și necesitățile societății și membrilor săi. Astfel, în pandemie schimbarea setului de valori de departe n-a fost unul conștient și deopotrivă acceptat de membrii societății. Concomitent se atestă deficiențe persistente în relația societății și a membrilor ei cu valorile genera-umane și identitare care se contabilizează în morbiditate, mortalitate în pandemie. Între timp, idealul valorilor a început să prindă contur și înlănțuirea valorilor asupra cărora puțini le-au remarcat a fost așezat în prim-planul comunitar. Vorbim de acele înlănțuiri valorice care se regăsesc începând cu reorientările din semnificația sănătate publică: umană, profesională, vitală, economică, culturală, norma socială scrisă/nescrisă, confesională. Reorientări asupra cărora societatea și individul sunt obligați să conștientizeze nevoia de ale încetățeni în comunitate și environment nu doar pentru a depăși pandemia și post pandemia, dar și pentru propria perpetuare pe cupola civilizațională. În condițiile în care o parte dintre membrii societății continue să opună rezistență nu doar la vaccinare, confundând obligativitatea cu dreptul și înțelegerea defectuoasă a drepturilor fără responsabilități. De asemenea că, comportamentul unora dintre ei proliferază virusul, starea pandemică, înverșunarea de care se dă dovadă rarisim este legată de responsabilitatea față de cel din preajmă care nu-i exclus să plătească cu valoare vieții. Și nu în ultimul rând că, oportunismul respectivilor se datorează prezenței insuficiente a gândirii critice asupra lucrurilor, dezinformării influenților de pe platformele de socializare, pretarea la libertinism etc.

Peremptoriu că studiul în mare bazat pe cercetarea calitativă a întreprins și o raportare a postulatelor teoretice la argumentele din problemele identificate de participanții la chestionarul online din cadrul proiectului (2021). Raportare în cadrul căreia s-a testat și veridicitatea

problematicii compartimentului. În această ordine de idei, interpretarea datelor on-linului efectuată în asentimentul problematicii creionează efectele crizei pandemice din relațiile interpersonale, intra și inter generaționale intra și inter comunitare, dar și dintre societate și environment. De asemenea, că efectele crizei sunt de durată din perspectiva timpului social deoarece a dezvoltat multiple fobii, anxietăți, dar și maladii care se vor prolifera, inclusiv ca urmare a studiilor și mucii online. Astfel răspunsurile respondenților indică contururile unei afectări considerabile ca urmare a restricțiilor impuse. Restricții care pentru ei de departe nu s-au limitat doar la cele vizibile, ci mai degrabă la cele de durată, deoarece nu doar că le-au schimbat modul de trai, standardul de viață, sănătatea, dar poate cel mai mult valoarea vieții. De asemenea, în cazul societății Republica Moldova încrederea și comunicarea autorităților cu cetățenii a fost una mai mult deficitară, iar măsurile întreprinse au insuficiente. Totodată se constată o lipsă crasă de receptivitate a cetățenilor la solicitarea autorităților care se reflectă și în contribuția sporită a membrilor societății în răspândirea virusului. Se atestă că on-linul considerat viitorul în comunicării în pandemie se insistă pe o coabitare dintre comunicarea virtuală și cea reală. În schimb pentru sistemul educațional on-linul nu este pe măsură să suplinească partea social-emoțională în comunicarea dintre profesor și discipol [18, Vezi Anexa privind rezultatele online-ului]. Și nu în ultimul rând că, efectele lockdown-ului cu siguranță au declanșat stările inter și intra generaționale, dar și între individ și comunitate și nu numai.

Discutăm de necesitatea evaluării capacității actorilor sociali de a înțelege cât mai rapid a pericolelor care se abat tot mai frecvent asupra societății și environment, în acest context este vorba de perspicacitatea de a cunoaște conexiunea și rigoarea în detaliu a factorilor care le-au declanșat. De ce? Deoarece nu este o noutate privind rapiditatea cu care pandemia s-a răspândi. Evident că, în acest caz se consideră că oportunitățile Erei Informaționale au ajutat la proliferarea acestei, dar ne semnificativ se aduc în discuție procesul globalizării și călătoriile interminabile dintr-un colț de lume într-altul. Comportament pe care

pandemia l-a sistat temporal, dar de -acum încolo totul va depinde nu numai de mecanismele reglatorii, dar că aceste mecanisme la nivel individual, comunitar și environment i-au norma etică și necesitatea încetățenirii ei în acțiunile sociale și enviorementale. Consemnăm că, criza pandemică cu care societatea și membrii săi s-au ciocnit induce nevoia de a *reînnoi* și înțelegerea [5, 6, pp7-74] schimbările din structura și sistemul social, dar și relațiile cu enviorementul care au suferit îi privește deopotrivă pe fiecare în parte, independent de apartenența etnică, generațională, mediu de reședință sau confesională. Pe de o parte, înțelegerea contextului că schimbările revărsate peste toți actorii sociali și că sporește implicarea și contribuția tuturor în minimalizarea efectului pandemiei. Pe de alta, educarea actorilor sociali prin introducerea în comportament prioritatea sănătății proprii pentru protejarea nu doar a celor din comunitate, dar și enviorementul.

Dezvoltând subiectul evidențiem ponderea *reînnoirilor* fie și incipiente în structura societății, dar care cu siguranță se vor dezvolta. Este vorba de grupurile sociale ne semnificative anterior, dar ponderea cărora sporește în pandemie și înțelegerea perspectivei acestora care pe viitor pot evolua. Aceste grupuri își organizează activitățile doar on-line și membrii lor pot fi din societăți, regiuni și continente diferite sau cele care au fost impuse de situația creată. Grupuri care se cere a dacă nu susținute atunci cel puțin înțelese și cu care se comunică la toate nivelurile societății. Acceptate, dar și ținute în vizorul factorilor de decizie deopotrivă pot elabora împreună soluții veritabile privind situația post pandemie. Totodată un alt gen de divizarea este cel intra și intergrupală, adică dintre cei care optează pentru activități de la distanță, majoritate cu vârsta până în 40ani, dar și dintre cei ce țin la comunicarea corporativă, pe viu. Și nu în ultimul rând, grupul vârstnicilor care a fost redus la tăcerea socială considerându-se că acest virus este unul eminamente pentru ei cel mai periculos Pe parcurs, activitățile reluate fie și parțială pe anumite domenii s-a constat că, unele dintre ele nu își pot permite resetarea, altele au falimentat și așa și nu s-au mai redeschis. De asemenea, întreruperea activităților a redus locurile de muncă, majorat procentual șomajul și o

mare de oameni rămași fără un venit suficient s-au pomenit la limita subzistenței, dar și cu un standard de viață în libera cădere. Iar membrii societății în curs de devenire cum este Republicii Moldova, spre deosebire de cei din cele prospere au fost lăsați pe cont propriu. Chiar dacă la un an distanță de la proliferarea pandemiei li se propune gratis vaccinarea, aceasta în mare este adusă de pe platformele Covax al OMS și din donațiile societăților prospere. Cu remarca că, administrarea acestor tipuri de vaccin nu este raportat la particularitățile condiției umane gen vârstă, comorbidități, etc și doar la numărul celor care s-au vaccinat.

Starea pandemică căreia societatea încearcă să-i facă față solicită și impune o *reînnoire* în gândirea elaborării de acțiuni sociale și enviorementale. Discutăm de o altfel de înțelegere a activităților nu doar din domeniul de sănătate publică, dar și a instituțiilor care încearcă să se reorienteze, racordându-se mult mai mult la activitățile online. Chiar dacă, instituțiile care au rezistat sunt cele cărora fie deja erau cu activitățile preponderent online, fie s-au reorientat, valorificând oportunitățile EI, acest lucru rămâne neînsemnat pentru revenirea sustenabilă a economiei în general. Deopotrivă domeniile, instituțiile și angajații care n-au eșuat în pandemie, odată cu instituirea stării de urgență financiar, de departe nu sunt absolviți de repercusiunile impactului psiho-antropologic și social. Drept exemplu, semnalările privind unele rețineri din partea celor ce s-au obișnuit cu asistența socială/șomaj tehnic cu precădere în societatea prosperă nu se grăbesc să revină în câmpul muncii pentru a rambursa cheltuielile exacerbate produse de efectul pandemic.

Desigur interpretarea efectului pandemic prin schimbările din societate denotă că acesta va perpetua și în post pandemie. În această ordine de idei, evidențiem aportul provocărilor din energiilor cumulate și necanalizate ale bulversărilor anti și pe perioada pandemiei. Deoarece, provocările care se cumulează împreună cu cele ne diminuate în pandemie, vor îngreuna procesul căutărilor de soluții viabile pentru condiții incerte. Astfel, urgența căilor identificate pentru canalizarea energiilor din provocări este direct proporțională revenirii societății în normalitatea asediată de efectele pandemice și post pandemice. Aceste efecte, definesc mai mult ca

nici odată rolul domeniilor de cercetare prin funcția publică a științei de a se conecta cu celelalte domenii existente sau în curs de declanșare, deoarece acestea aduc în actualitate și încetățenesc și alte aspecte necesare diminuării crizei mondiale [6, pp.7-74, 14, pp.8-41].

În acest sens, instrumentarul filosofiei grație opticii *reînnoite* demonstrează modul în care noile orizonturi ale deschiderilor se răsfrâng și peste cadrul Ei. Pe parcursul studiului unele dintre ele au fost invocate de astă dată ne referim la faptul că transformarea în concepte-teorii [3] a conceptului de societate bazată pe cunoaștere s-a produs cu ajutorul descentralizării axiologice și sistemul TIC. Concomitent societatea bazată pe cunoaștere, trecând la concepte -teorii nu doar îndeplinește rolul de liant în relaționările dintre civilizație și cultură, asigurând perpetuarea [14, pp.8-41], dar și reorganizează accesul nelimitat la informația științifică și mediatică prin conexiunea, rigoarea și responsabilitatea încadrate în norma valorică socială și enviorementale. Între timp domeniile filosofiei semnalează asupra pericolelor care însoțesc continuu liantul în condițiile deschiderilor de noi orizonturi, inclusiv provocările pandemiei. De asemenea, că pericolele se multiplic, periclitând condiția umană, valoarea vieții, dar și celelalte valori odată cu proliferarea pandemiei SARS-COV-2 și efectele epidemiei de COVID-19.

Spre exemplu, monitorizarea proliferării crizei pandemice demonstrează o prezență tot mai manifestă a unui dezechilibru accentuat l din relația civilizațional -cultural și reliefată și în acțiunile întreprinse la mai bine de un an jumate de la declanșarea pandemiei în strategiile de combatere a maladiei în cauză. Or, interpretarea strategiilor elaborate denotă că accentul este pus în continuare pe investiții în dezvoltare ce ar asigura diminuarea efectelor negative și nu găsim o schimbare radicală de paradigmă în ceea ce privește Programele curriculare de pregătire a specialiștilor nu doar din sănătatea publică. Cu atât mai mult cu cât, efectul pandemic denunță strategia respectivă deoarece este nevoie de o altfel de pregătire și ceilalți membri ai societății. Pregătire în care să se accentueze importanța eforturilor depuse în acumularea cunoștințelor și valorificarea lor în comportamentul citadin. Eforturi pe care pandemia ne-

a demonstrat că, nu le însușim și susținem, prin noul val de creștere a numărului de infectări nu doar pe continentul european, chiar dacă acest lucru înseamnă pentru fiecare un preț egal cu cel al vieții celor din jur și comunitate, celuilalt și ulterior cel propriu.

Nu este o noutate că, instrumentarul filosofiei aplicat pentru înțelegerea naturii deficiențelor cumulate indică că arealul lor este mult mai vast decât i se atribuie. În acest sens, se reliefează că deficiențele cumulate sunt responsabile nu doar de perturbările cu care se confruntă societate, dar și de tergiversările în găsirea de soluții pe potrivă. Astfel, aplicarea instrumentarului filosofie se contribuie la cunoașterea deficiențelor ceea ce echivalează cu durată soluționării și depășirii lor, chiar dacă în pandemiei acestea escaladează. Escaladări cu o cromatică de divergențe dintre cele mai neașteptate de la nemulțămirea intra și interpersonală, intrafamilială, intra și extra instituționale până la intra și inter societale, inclusiv dintre societăți. Nemulțămiri care nu arareori sunt alimentate și de deciziile insuficient de explicite și transparente ale autorităților, inclusiv prin aplicarea selectivă a sancțiunilor. Mai nou, grație rețelelor de socializare și nu numai s-a descoperit că, unele persoane cu demnitate publică se folosesc de fișa postului pentru a se vaccina, ocolind parcursul oficial reglementat. Inevitabil că cumulum manifestărilor invocate alăturate factorilor deja prezenți în mediul social perturbă identificarea și găsirea de soluții. Astfel, pentru a face față provocărilor se cere urgentarea regândirii procesului de organizare a domeniilor de activitate, instituțiilor de resort și nu în ultimul rând pregătirea individului și comunității [7, 12, 15, 16, 18]. Discutăm de emergența regândirii procesului de organizare a sistemului social și reziliența componentelor sale pentru a facilita valorificarea orizonturilor EI. Valorificare care deopotrivă sensibiliză prin participare a actorilor sociali cu acțiuni care să faciliteze implementarea și încetățenirea sistemului de rețele în și dintre domenii, dar și sustenabilitatea filosofiei legăturilor intra și extra cadru. Deoarece implementarea, așa cum s-a menționat anterior, contribuie la dezvoltarea nu doar a sistemului de rețele dintre domenii, dar și eficientizează activitățile intra sau extra, inclusiv modul de depășire a situațiilor divergente la un nivel sau altul [7].

Dezvoltând subiectul se demonstrează nivelul de capacitate pentru expresiile de interes privind semnificația rețelelor pentru societate. În această ordine de idei, se elucidează caracterul manifest al expresiilor din schimbările anterior pandemiei din societate, mai puțin cunoscute, dar care au precipitat prezența ne semnificativă a sistemului de rețele. Expresii în care reliefaea efectelor severe ale epidemiei în societate se produce concomitent cu cea a surselor ce le alimentează. Este vorba de reliefări în care expresiile schimbărilor denunță pe de o parte necesitatea procesualității în tratarea evenimentelor, tendințelor declanșate de EI, adică în indispensabilitatea legăturilor atât cu procesele manifeste, cât și cele în plină constituire. Pe de altă parte, că ne cunoașterea lor împovărează identificarea surselor ce le alimentează. De asemenea, repercusiunile date influențează relaționările componentelor EI cu cele ale mediului comunitar și environmental; ascensiunea accesului la informația științifică și mediatică; pregătirea actorilor sociali. Și nu în ultimul rând gradul de responsabilitate dintre cunoștințele acumulate și utilizarea/valorificarea produselor obținute, independent de contribuția participării la toate nivelurile ierarhiei sociale [6, pp.4-74].

Concomitent dimensiunea reorientărilor filosofice certifică din expresiile de interes prezența înțelegerii fragmentare și în acțiunile privind domeniul cunoașterii științifice. De ce? Deoarece așa cum s-a menționat anterior domeniile științei la fel supuse deschiderilor de noi orizonturi ale EI, nemijlocit participă la perpetuarea acestora, iar în pandemie își demonstrează contribuția pe diferite paliere, inclusiv la elaborarea vaccinului anti-COVID-19. Totodată acțiunile derulate de domeniile științei în derularea cercetărilor insuficient se evidențiază complexitatea din abordările realizate, în special ce țin de prioritatea cunoașterii științifice în raport cu celelalte forme ale cunoașterii. Prioritate care în timp a afectat cunoașterea științifică deoarece îndepărtată de la interferența cu reperele culturale din care își asigura seva subminându-și propriile izvoare. Or, dezvoltarea cunoașterii științifice de-a lungul timpului s-a produs anume și nu contrar perpetuării culturale a umanității și nicidecum vice-versa. Cu atât mai mult cu cât, comunicarea dintre toate formele cunoașterii contribuie la perpetuarea

condiției umane, inclusiv nivelul de civilizație la care s-a ajuns. Chiar dacă există și perioade în care una din formele cunoașterii este mai vizibilă din perspectiva nevoilor și necesităților umane și acest lucru își are corespondentul valorificator în relaționarea la nivel de interdependentă, intercomunicare și interacțiune dintre ele [4, 11, 6, pp.7-74].

Drept exemplu, abandonarea filosofiei din acțiunile ce se întreprind în domeniile științei le-a sporit vulnerabilitatea accentuată pe timp de pandemie. În această ordine de idei, subliniem că renunțarea la filosofie din acțiunea educațională, chemată să asigure continuitate în societate și environment este surclasată de criza pandemică. Eminamente, pericolul renunțării în acțiunea educațională la filosofie care din totdeauna a asigurat echilibrul dintre componentele ei a condus la pregătirea și formarea de viitori specialiști cu competențe profesionale, având legături insignifiante cu rădăcinile socio-culturale, socio-antropologice sau environment. Deoarece înlocuind filosofia cu alte discipline cerute de economia de piață s-a produs înstrăinarea și ruina echilibrului dintre nevoia de perpetuarea individuală, organizațională, măsura lucrurilor și rostul acțiunii. Astfel, în lipsa surselor care ne formează abilități de a conștientiza că totul reprezintă un întreg care comunică și se influențează reciproc dincolo de vrerea noastră parțial explică acutizarea problemelor cu care se confruntă mediul comunitar și environmentul. Or, nu întâmplător se constată că, în multitudinea produselor obținute atât în centrele de cercetare, cât și în întreprinderile producătoare indică, că în activitățile acțiunilor nu întotdeauna s-au respectat rigoarea protocoalelor privind etapele investigaționale ce se impun [9]. Cu remarcă că, în efervescența căutărilor privind vaccinul anti-COVID-19 ambițiile personale și dividendele politice vor fi minimalizate, deoarece durata în care acesta își va intra în calitate de protector de sănătate este mărirea sa timpul. De asemenea, că vaccinul este totuși un produs pe baza de date obținute anterior pandemiei și nu este exclus ca maladia să recidiveze altfel. Și nu în ultimul rând, având în vedere cum s-a răspândit pandemia prin intermediul procesului globalizării se necesită regândirea oportunităților privind drepturile și libertățile obținute cu încetățenirea obligativității de

a avea o educație cultural-sanitară de la comunitate, regiune, societate, continent până la cea de mapamond pentru a nu facilita proliferarea și altor maladii în viitor.

Indubitabil, investigarea filosofiei *reînnoirilor* străduie să evidențieze legătura indisolubilă a conexiunii și rigorii promovată de domeniile filosofiei. Este o refracție a demonstrației că, în dependența de cât de pregătiți sunt actorii sociali și cei ai domeniilor științei pe atât de mult acestora le-a reușit să valorifice și nu doar să consume bunurile obținute. Discutăm de efectul spargerii frontierelor susținută de deschiderile de noi orizonturi la care apelează domeniile pentru ași optimiza și eficientiza acțiunile. Astfel, argumentul respectiv aduce în prim-plan urgența de reevaluare a potențialului propriu și a unei altfel de comunicări între domenii, deoarece oportunitățile Erei Informaționale prin deschiderile de noi orizonturi de departe nu favorizează pe nimeni și fiecare își va avea locul său în dependență cum își înțelege perpetuarea între valorificare și utilizare a rezultatelor obținute. Concomitent, metoda înțelegerii fragmentare cu care se operează nu numai în domeniile particulare ale științei evidențiază și contribuția lor la acutizarea problemelor, evenimentelor și proceselor care s-au perpetuat, inclusiv cele mondiale [5, 6, pp.7-74]. Un exemplu, ponderea economiei sociale care a crescut în ultimele decenii în cuantumul dezvoltării economiei în general, contribuția domeniilor științei și cât de nesemnificativ rămâne valorificarea rețelelor prin hub-uri [7]. Se atestă că, domeniile particulare, marginalizându-le pe cele ale filosofiei *volens nolens* au renunțat și la instrumentarul ei, chiar dacă se susține contrariul. Or, instrumentarul bazat pe reflexia filosofiei impune *non disputandum* respectarea conexiunii și rigorii, interacțiunea-interdependența-intercomunicarea care frecvent se dovedește că în procesul cercetării a fost segmentat și s-a promovat în mare metodologia cercetării. Astfel, domeniile particulare ale științei promovând propriile rezultate demonstrează o prezență insuficientă a conexiunilor dintre ele și nerespectarea rigorilor care ulterior se reliefează în aprecierea rezultatelor obținute. Modificări care în procesul cunoașterii reorganizează relaționările dintre întrebări și probleme, cunoașterea comună și științifică, dar și re poziționarea fundamentelor cunoașterii. Altfel spus, modificările din

procesul cunoașterii indică nevoia schimbării de optică în raportul domeniilor științei cu filosofia, recunoscându-i revenirea și deopotrivă să conjuge eforturile în vederea cunoașterii deschiderilor EI. Cu atât mai mult cu cât, instrumentarul filosofiei facilitează regândirea conexiunilor și acribiei privind edificarea echilibrului dintre utilizare și valorificare a oportunităților EI. Parafrazându-l pe R.K. Merton cercetătorul continuă să poarte răspunderea pentru produsul obținut și atunci când acesta a părăsit spațiul laboratorului [11]. Și nu în ultimul rând că, motivul pentru care n-a avut loc schimbarea opticii de priorități constă în faptul că rezultatele obținute în sistemul TIC n-au fost implementate la interferență dintre domenii. Optică care nefiind valorizată în profetizarea acțiunilor se retractează deja în problemele pandemiei. În condițiile în care societățile, o parte dintre ele, au avut posibilități, dar nu au reușit să le conecteze, dar nici să se reorganizeze pentru a diminua impactul inconvenientelor majore [6, pp.7-74].

Desigur prezintă interes și cunoașterea manifestării *reînnoirilor* din toate domeniile. Este vorba de contextualizarea ponderii comunicării ca urmare a spargerii frontierelor dintre ascensiune și regres care au devenit atât de labile. O succintă monitorizare a nivelurile de comunicare dintre actorii sociali și acțiunile ce se derulează denotă grave insuficiențe la acest capitol. De fapt acesta fiind mai degrabă un veritabil subnivel în raport cu profunzimea agravărilor nu doar din problemele comunității. Astfel, se certifică că gen respectiv de comunicare nesupravegheat sporește cumulusul derapajelor severe în tendința exprimată de valorificare a deschiderilor, soluționând problemele urgente pe potriva provocărilor. În caz contrar, comunitatea, instituțiile, dar și membrii săi vor merge pe utilizare și consum în exces, chiar dacă le periclitează viitorul nu doar cultural, ci și civilizațional. Stare de fapt care parțial a explodat în pandemie, deoarece încercările societății de a face față intemperiilor anterioare așa și nu s-au ridicat la nivelul cerințelor ceea ce evidențiază o înțelegere fragmentară, contracronometru. Înțelegere care cu instrumentele potrivite de-a lungul timpului s-a valorificat în perpetuarea societății și patrimoniului cultural și environmental, actualmente și-a păstrat mai mult forma decât conținutul.

Desigur, tentativele de introducere a disonanței dintre formă și conținut al înțelegerii nu este una nouă, chiar dacă oportunitățile EI au facilitat acest lucru. În această ordine de idei, consemnăm că revenirea la cadrul noțional-ideatic al înțelegerii nu este de loc întâmplătoare deoarece [2, 3, 5] în condițiile deschiderilor tot mai frecvent este doar utilizat și rarism valorificat și în detrimentul comunității, dar și enviorementul. Vorbim de oportunitățile deschiderilor care înlesnesc accesul la produse de la cele mai simple până la cele sofisticate, independent de pregătirea individului sau instituțiilor care doar printr-o atingere a unui program la un PC cu informația pentru care a apelat, chiar dacă rămâne înțeleasă precar. Precaritate care este adusă în prim-plan de soluțiile înaintate pe parcursul celor două decenii de sec. XXI și propuse pentru problemele stringente cu care se confruntă nu doar societatea și membrii ei, dar și pe cei care alterează și modifică indiferent de vrerea lor. Probleme înțelegerea cărora fiind una mai mult formală n-a exemplificat și îndepărtat consecințele alterărilor și modificărilor socio-antropologice, socio-culturale, socio-politice sau socio-confesionale. De asemenea, că modificările socio-antropologice, socio-culturale, socio-politice sau socio-confesionale deja s-au produs și în anii următori vor fi mult mai evidente deoarece efectele suportate se pliază pe cele existente și rămân necontabilizate. Necontabilizări care în spațiul fostei societăți sovietice și nu numai s-au format ca urmare a experiențelor nucleare în aer liber de la cele din anii 50, deflagrația de la Cionobâl în 1986 [14, pp.8-41] până la armele psiho-bio-epidemiologice ieșite de sub control odată cu implozia imperiilor, lipsa finanțărilor sau reglarea de conturi dintre entități diverse, divergente sau teroriste.

Spre exemplu, interpretarea modului în care s-a înțeles măsurile de prevenție după primele informații privind epidemia de CoV-19 cu care s-a confruntat la sfârșitul anului 2019 o regiune din societatea chineză. Situație care din nou susține postulatul studiului, că acțiunile actorilor sociali continuă să fie particulare și nici de cum complexe, deoarece începând cu 2002, 2012 SARS-COV-2, actualmente tot mai mult se utilizează CoV-19 lumea contemporană deja s-a confruntat cu unele aspecte ale acestuia.

Mod care explică atitudinile diverse în raport cu evenimentele din procese în calitate părți componente ale întregului, dar și acțiunile implementate care se înscriu într-o înțelegere formală și nu de fond.

O contextualizare succintă a stării de lucruri din societate evidențiază un vădit caracter fragmentar și contracronometru. În această ordine de idei, se insistă pe dezavuarea acestui caracter raportat la deciziile adoptate. De ce? Deoarece ulterior această înțelegere preponderent formală, decât adecvată de nivelul pericolului ce se contura. Concomitent, reorganizările instituționale la care s-a pretat, menite să optimizeze acțiunile, acestea și după mai bine de 10 luni evidențiază carențe care se plătesc cu destine, vieți umane și afaceri distruse pe termen lung. Cu atât mai mult cu cât, instituțional reorganizarea rezidă în pregătirea personalului nu numai cel din sistemul de sănătate, ci și reguli încetățenite și respectate de toți pentru a diminua pericolele pandemiei. În acest sens, constituirea consiliilor cu reprezentanți din instituțiile de sănătate publică, domenii adiacente, dar și cei ai factorilor de decizie plătesc și tribut politic. Or, consiliile create la toate nivelurile administrativ-teritoriale ale societății nu arareori reacționează cu întârziere la abaterile ce se comit, amenda fiind pentru persoanele fizice sau mici întreprinzători și rarism cei cu funcții publice. Funcții din care stabilesc reguli ce contravin Agenției de Sănătate Publică, subminându-i activitatea, iar devierile făcute public și taxate de internauți, gen alegerile locale (Romania, Franța etc) mai nou cele prezidențiale (SUA, Republici Moldova, etc.). De asemenea că, în competența consiliului la nivel central devine important stabilirea relațiilor de vecinătate în vederea schimbului de experiență în combaterea epidemiei. Astfel și indicațiile reprezentanților Organizației Mondiale a Sănătății ar fi fost luate drept recomandare și nu adevăr în ultima instanță. Cu atât mai mult cu cât, estimările făcute de reprezentanții acestui forum demonstrează o abordare fragmentară, în speță cu referire la numărul 30 de mii de infectări cu COVID-19 în Republica Moldova este unul de departe artificial, nefiind raportat la numărul real de migranți ce aveau să revină acasă și actualmente se îndreaptă spre 300 mii. Cifra care cu siguranță nu reflectă

necesitatea testărilor, dar cel mai grav insuficiența lor nu doar în cele trei luni de stare de urgență (17martie-15mai 2020), dar și actualmente. Or, întârzierea testărilor în masă din societatea Republicii Moldova a condus la proliferarea intracomunitară a virusului, astfel că testările continua să indice numărul celor infectați dintre care majoritatea sunt cei nevaccinați și al celor care plătesc cu valoarea propriei vieții. Stare de fapt care a adus în prim-planul societății Republica Moldova (martie2020-iulie 2021) tentative politicianiste de acumulare de capital politic și menținere la putere, inclusiv mitingurile electorale sau întâlnirile organizate postelectoral nesanționate de instituțiile statului. Tentative pe care electoratul le-a sancționat în noiembrie 2020 și iulie 2021, dar nu și depășirea crizei sistemice și diminuarea impactului pandemiei de SARS-CoV-2. Cu certitudinea că, se va conștientiza la toate nivelurile ierarhiei sociale că depășirea și menținerea pandemiei sub control depinde de contribuția fiecărui membru al societății.

În contextul dat, aducem în prim -planul cercetării și un exemplu extras din paginile Acordului de finanțare dintre Guvernul Republicii Moldova și Comisia Europeană pentru realizarea proiectului „Facilitatea de sprijin a răspunsului sistemului de sănătate la situația de urgență COVID-19 și realizarea reformelor conform Acordului de Asociere” în valoare de 9 milioane euro, asistență nerambursabilă (2020-2026). Acord care cuprinde patru componente: consolidarea capacității sistemului de sănătate publică de a răspunde la situația de urgență COVID-19, include furnizarea de echipamente cheie pentru centrele și laboratoarele de sănătate și de asistență critică în managementul cazurilor, îmbunătățirea capacităților laboratoarelor în supravegherea, prevenirea și controlul infecțiilor -5 milioane euro publică [19]. Desigur sunt domenii importante care necesită a fi susținute, dar eficiența lor rezidă până la urmă în capacitatea angajatului de a face față cerințelor. Capacități care nu apar pe loc gol, ci prin formare și instruire în sistemul educațional. Este un capitol care rămâne nu doar neacoperit, dar și că asupra lui prea puțin s-a insistat. Or, în criza pandemică se contabilizează întârzierile de pe toate palierele societale, inclusiv în pregătirea cadrelor. Este vorba de un alt

nivel de pregătire, reperele axiologice ale căruia valorifică oportunităților EI în *curricula* universitară, asigurând clusterul și schimbarea paradigmei în pregătirea specialiștilor nu doar în sănătate, deoarece acțiunile în care își desfășoară activitatea sunt mult mai complexe.

Concomitent rezultatele cercetărilor întreprinse până și după demararea procesului de vaccinare continue să rămână nu doar diferite cum ar fi și firesc, dar și divergente. Sau cu tentă de partizanat politic și manipulator datorită accesului nelimitat la informația științifică și mediatică transformată în infodemie. Chiar dacă responsabilii de platforme încearcă să le elimine, acestea nu întârzie să apară sub alte denumiri, discreditând anumite vaccinuri manipulează opinia publică, multiplică numărul infectărilor, dar și al deceselor. Vorbim de faptul că, mecanismele reglatorii privind dezvoltarea realității virtuale au întârziat în timp ce accesul nelimitat la informația științifică și cea mediatică a perpetuat. Acces nelimitat și insuficient monitorizat nu doar din punctul de vedere al legilor scrise, ci și normelor sociale (tradiții, obiceiuri, cutume) în criza pandemică nu arareori s-a soldat cu consecințe nefaste atât pentru neinițiați, cât și pentru cei care proliferază falsuri sau lucruri eronate. Nu este exclusă, utilizarea exagerată a rețelelor de socializare, or timpul în lockdown a fost unul excesiv, sporește anxietatea, violența, agresivitatea, dar și apariția de noi maladii.

În continuare investigația este pe dimensiunea înțelegerii ulterior a post pandemiei presupune un alt nivel de conexiune și rigoare privind cunoașterea aspectelor, detaliilor din factorii declanșatori care au perpetuat în post pandemie. Cunoaștere care facilitează înțelegerea rapidității cu care oportunitățile Erei Informaționale le răspândesc și acestea se proliferază. În acest sens, accentul pe înțelegerea cunoașterii argumentează urgentarea încetățenirii acesteia atât în acțiunile sociale, cât și cele enviromentale. Or, după criza pandemică cu care societate și membrii săi s-au ciocnit induce nevoia de a *reînnoi* înțelegerea [1, 5, 14, pp.8-41] schimbărilor din structura și sistemul social, dar și relațiile cu enviromentul care au de suferit deopotrivă și în post pandemie. Pe de o parte, înțelegerea contextului că schimbările nu doar s-au revărsat, dar și

impulsionat toți actorii sociali și că contribuția lor este una eminentă definitorie în minimalizarea efectului pandemiei în post pandemie. Pe de alta, regândirea acțiunilor privind sensibilizarea și educarea actorilor sociali în conformitate cu stringenta nevoie de a introduce prioritatea sănătății proprii pentru protejarea nu doar a celor din jur în comportamentul individual, comunitar și în relația cu mediul. De asemenea, că în structura societății ponderea grupurilor sociale constituite până la pandemie era mult mai mică și înțelegerea rolului acestora devine impetuos necesară în post pandemie. Este vorba de grupuri care își organizează activitățile doar on-line și membrii lor pot fi din societăți, regiuni și continente diferite sau cele care au fost impuse de situația creată. Grupuri care se impun tot mai mult de a fi înțelese și care necesită o comunicare pe potrivă la toate nivelurile societății. De ce ? Deoarece astfel pot fi ținute în vizorul factorilor de decizie și atrase în elaborarea de soluții veritabile privind situația post pandemie. Totodată un alt gen de divizare este cel intra și intergrupală, adică dintre cei care optează pentru activități de la distanță, majoritate cu vârsta până în 40ani, dar și dintre cei ce țin la comunicarea corporativă, pe viu. Și nu în ultimul rând, grupul vârstnicilor care redus la tăcerea socială în pandemie se cere a fi reluată în post pandemie comunicarea, deoarece s-a demonstrat că nu doar SARS-CoV-2 este unul eminent periculos, ci și comportamentul neadecvat.

Desigur *reînnoirile* facilitate de deschideri și prin oportunitățile EI indică că, evenimentele proceselor acutizate în problemele stringente la un alt nivel în post pandemie. Este vorba de provocări cu impulsuri mai puțin cunoscute, dar cu potențial de durată asupra canalizării energiilor și pot pune în dificultate posibilitățile mediului social și mediul. Or, energiile care după intensitatea lor intra și extra comunitară și cea mediul nu doar cumulează, dar și reliefează incertitudinile, întârzierile și nereușitele din acțiunile actorilor sociali. Este vorba de energiile provocate de evenimentele proceselor care acutizează și aprofundează problemele pe toate palierele vieții sociale și mediul și rarism acestea corespund cerințelor. Or, acțiunile întreprinse de actorii sociali în mare nu facilitează, ci complică

identificarea oportunităților și împiedică găsirea de soluții sustenabile și nu contra cronometru. Stare de lucruri care necesită o înțelegere complexă în acțiunile actorilor sociali. O succintă demonstrație în acest sens, modul în care se tratează problemele stringente pe perioada pandemiei. Chiar dacă, acestea reprezintă adevărate complexe de înlănțuiri între ele și care *nolens volens* transformă realitățile, sub asediul continuu al evenimentelor din procesele în derulare arareori sunt conforme rigorii și conexiunii. Altfel spus, abordate în complex problemele în acțiunile susținute și de deschiderile E I, inevitabil intră în conflict cu nivelul de sensibilizare și pregătire a mediului social și environment, creionând alte oportunități de dezvoltare. Astfel, refracția conflictului din problemele stringente în raport cu enviorementul prin intervențiile din sistemul biodiversității datorită acțiunilor complexe se va cunoaște nu doar partea vizibilă, inclusiv schimbările climatice. În timp ce, în societate acțiunile complexe susținute de oportunitățile EI facilitează cunoașterea și nu doar răspândirea maladiilor, diverselor informații și transformarea unora dintre ele în pandemie socială. Remarcăm că, pandemia SARS-COV-2 prin actualul COVID-19 nu doar a luat prin surprindere mapamondul, dar a evidențiat gravitatea întârzierilor în identificarea căilor optime privind prioritatea domeniilor pentru investiții, sinergia gestionărilor, dar și lacunele în depășirea ei [7] și care se vor regăsi și în post pandemie.

Dat fiind contextul contemporan, în studiul s-a insistat și pe elucidarea cauzelor care vor continua să alimenteze și modifice starea respectivă de lucruri în post pandemie. Or, cunoașterea că lucrurile și ființele comunică între ele indiferent de nivelul de conștientizare din punct de vedere al filosofiei impune o altă cromatică în raport cu deschiderile de noi orizonturi ale E I. Cu atât mai mult cu cât, timpul social privind modul în care se impun evenimentele proceselor în problemele comunitare și enviorementale denunță statutul de sine stătător și indică apartenența acestora la un tot întreg. Întreg, semnificația căruia filosofic vorbind încorporează de la particular, fapt social, tendință până la proces și în care evenimentele au același statut cu celelalte componente. Concomitent evenimentele proceselor îndeplinesc și rolul de a înlănțui atât pe interior

cât și pe exterior părțile întregului care în viitorul nu prea îndepărtat vor îngloba și pe cel virtual. Și nu în ultimul rând că înlănțuirile dintre evenimente, începând cu a doua jumătate a sec. XX, catalizând procesele care au depășit frontierele naționale, regionale și continentale devenind globale [2, 6, pp.7-74, 13] și pot lua o altă turnură în post pandemie. De asemenea, datorită deschiderilor depășirile respective au condus nu doar la schimbări profunde și dezlănțuirea de alte procese privind organizarea sistemului social, structurii societății, condiției umane și habitatului mediului, dar și la proiecții mai puțin cunoscute [21]. Se constată că, oportunitățile deschiderilor, impulsivând domeniile de activitate atât la nivel social cât și environment n-au fost regândite pe potrivă, astfel că, evenimentele din acțiunile desfășurate poartă un caracter vizibil utilitarist/consumarism și se cumulează în problemele stringente ale societății [20]. Astfel, urgentarea implementării caracterului complex în acțiunile ce se preconizează sau deja sunt în curs de desfășurare în vederea depășirii animozităților care s-au încetățenit în comportamentul actorilor sociali devine unul impetuos necesar în post pandemie. În timp ce, căile identificate sau în curs de identificare pentru depășirile invocate vor conduce la stabilizarea echilibrului dintre utilizare și valorificare. Cu condiția că, accesul la informația mediatică și științifică, rezultatele științifice vor fi conștientizate nu doar cunoscute și încetățenite în comportamentul membrilor societății, inclusiv prin programe educaționale sustenabile.

Un alt aspect al înțelegerii ține de reorganizarea reperelor dintre cât cunosc și accesul necontrolat la celelalte forme ale cunoașterii prin produsele cu care se i-a contact. Astfel, hermeneutica problemelor evenimentelor ce s-au agravat se datorează în mare dezechilibrului din cadrul acestei legături, deoarece acesta doar contextualizat ajută la înțelegerea esenței problemelor, evenimentelor, proceselor și de asemenea apartenența lor la un tot întreg în post pandemie. Cu atât mai mult cu cât, nevoia de reorganizare a stării de lucruri pentru soluțiile propuse așa și nu se vor ridică nici la nivelul cerințelor, disproporționate în raport cu așteptările, dar și contra cronometru. Susținem că, evenimentele din spatele problemelor deopotrivă indică și renunțarea la

abordarea segmentară, dar și înțelegerea că realitățile se vor schimba mult mai rapid în raport cu pregătirea actorilor sociali în post pandemie. Realități înțelegerea cărora presupune nu doar o alternare a mecanismelor utilizate în soluționarea problemelor și corespunderea acestora rigorilor înaintate și ea poate fi una contracronometru, deoarece evenimentele problemelor nu doar se reproduc și se acutizează, bulversând lumea contemporană. Altfel spus, identificarea și implementarea de mecanisme cu grad sporit de sinergie, autoorganizare și profesionalism devine chintesența valorii acțiunilor ce necesită a fi derulate temeinic [6, pp.7-74, 7].

O monitorizare succintă privind acțiunile ce se întreprind reliefează nivelul de pregătire și capacitatea actorilor sociali care le-au declanșat. În aceeași cheie se înscrie și necesitatea de reorganizare, deoarece conținutul acțiunilor evidențiază modul în care sunt consolidate eforturile actorilor pentru ale asigura colaborarea între ele. Astfel, optând pentru acțiunile de la interferența dintre domenii se accentuează cele ale științei cu cele sociale responsabile de sinergia cunoașterii schimbărilor ce se impun responsabilitatea cărora va fi mult mai vizibilă în post pandemie. Cu atât mai mult cu cât, în acțiunile axate pe aprofundarea cunoașterii schimbărilor și produselor obținute prin cercetare se întrevăd încercări de menținerea echilibrului dintre valorificare și utilizare atât de necesare pentru a contracara incursiunile infodemieii. De asemenea este plauzibil că se i-au în calcul și se ține cont de recomandările lanțului de probe și toate măsurile de prevenție în acest sens. Totodată se probează constanta evenimentelor din acțiunile declanșate pentru problemele cu care se confruntă societatea și enviorementul. Este vorba de intransigența și persistența evenimentelor din procesele declanșate care acutizează problemele pe toate palierele societale și enviorementale, dar și întârzierile în lanț. Se certifică că, evenimentele din probleme impun un timp restrâns pentru găsirea de soluții, dar și adâncesc întârzierile și vulnerabilitățile din acțiunile actorilor sociali. Întârzieri care îngreuiază procesul de cunoaștere a problemelor, caracterul evenimentelor ce le-au influențat, dar și le multiplică prezența lor deoarece societatea, instituțiile

responsabile în mare continuă să fie prinse nepregătite. Decalaj care perpetuat și în sec. XXI și pe timp de pandemie nu este exclus să se rostogolească și în post pandemie, iar încercările de a găsi căi optime pe potriva problemelor acutizate de evenimente au fost mai degrabă denunțate decât implementate. Or, problemele evenimentelor fiind avansate de procesul globalizării, fenomenelor însoțitoare datorită deschiderilor EI au schimbat structural și sistemul existent de relaționare.

Spre regret elucidarea schimbărilor care s-au dezvoltat denotă mai degrabă un nivel net inferior cerințelor contemporanității. Deoarece schimbările indică asupra reorganizării și regândirii modelelor de relaționare intra și extra cadru, dintre modele atât pe orizontal, cât și pe vertical. În contextul în care problemele acutizate de evenimente și cu încercări modeste ale acțiunilor privind soluționarea lor, nu reprezintă decât parte vizibilă a *aisbergului* manifest într-o lume în plină interacțiune, interdependență și intercomunicare. Concomitent partea invizibilă a *aisbergului* cere nu doar o abordare complexă între acțiunile care se desfășoară și pe plan local, dar și pe cele din regine, continent sau global. Cu atât mai mult cu cât, acțiunile privind efectele epidemiilor din 2002, 2012 denotă o înțelegere pragmatică și segmentară [10], dar care explică efervescenta proliferării pandemia peste tot, dincolo de statutul societății prosperă în curs de dezvoltare sau nordul bogat și sudul sărac din punct de vedere geopolitic în 2021. Cu remarcă că, înțelegerea reorganizării acțiunilor complexe și necesității încetățenirii lor în post pandemie. De asemenea că, astfel reorganizate acțiunile vor diminua încercările de reactualizarea a celor divergente și de redemitizare a proceselor centrifuge într-o lume în plină globalizare.

În contextul dat, regândirea acțiunilor pe care încearcă să le întreprindă actorii sociali se raportează nivelului de înțelegere a problemelor declanșate de evenimentele proceselor. Vorbim de o regândire care înglobează și redimensionarea opticii, dar și căile privind cunoașterea de facto a naturii și impactului evenimentelor prin intermediul problemelor din societate și environment. Simultan cu înțelegerea evenimentelor prin prisma valorificării și utilizarea

problemelor și cu revizuirea și elaborarea de mecanisme în vederea identificării căilor optime privind soluțiile la care se recurg pe toate palierele vieții sociale și enviorementale. Astfel, pe de o parte soluțiile ce întrunesc condițiile de echilibru între valorificare și utilizare a oportunităților pe care problemele evenimentelor le deschid. Pe de alta, acestea se perpetuează în complexitatea și sustenabilitatea acțiunilor susținute de E I. Cu atât mai mult cu cât, perpetuarea evenimentelor prin problemele declanșate înseamnă nu doar aglomerări, dar și o succedere fără precedent de rapidă în prioritizarea urgenților. De asemenea că, succederea rapidă reduce drastic timpul social necesar pentru găsirea de oportunități viabile pentru acțiunile necesare. Or, atunci când instituțiile sociale întârzie în luarea deciziilor problemele distorsionează realitatea ce necesita a fi schimbată. Se atestă că, modelarea rapidă cu care se confruntă societatea și enviorementul este parte a implicării evenimentelor care rămân insuficient cunoscute și nu beneficiază de o înțelegere pe potrivă din partea actorilor sociali. Concomitent succesiunea evenimentelor catalizează energiile, caracterul cărora va fi și el mai mult o necunoscută manifestă nu doar pentru mediul social în post pandemie. Remarcăm că, energiile respective și ele declanșatoare de procese pentru care societatea și instituțiile insuficient societății privind complexitatea acțiunilor grupul interguvernamental de experți ONU însărcinat cu evaluarea riscurilor asupra încălzirii globale avertizează că și continentul european se va confrunta tot mai des cu valuri de căldură și inundații din cauza schimbărilor climatice și dispariția unor zone de coastă [11].

Situație care își are partea sa de contribuție prin întârzierile privind cunoașterea proceselor respective și modificările din sursele responsabile de alimentarea funcționalității întregii triade *cauze-efect-consecințe*. Or, concomitent cu disponibilitățile funcționale se disting și cele ale destabilizării în dificilul drum al căutărilor de posibilități optime privind menținerea și perpetuarea echilibrului în canalizarea energiilor sociale și enviorementale. Cu atât mai mult cu cât, în condițiile schimbărilor climatice acestea vor fi perturbate de fenomene care dacă anterior aveau loc odată într-un secol acum acestea e posibil să se producă în fiecare an. Astfel,

dezlănțuite evenimentele prin procese nu doar vor continua să rămână *terra incognita* pentru a fi monitorizate și estimate și în raportul dintre factorul intern și cel extern din societate care asigură răsturnarea de prioritate celui extern, dar și fenomenelor naturale. Se certifică că, înțelegerea evenimentelor declanșate în procese și surse facilitează identificarea originii lor. Origine în spatele căreia se află și deschiderile de noi orizonturi susținute de oportunitățile cu niveluri multiple ce aparțin Erei Informaționale, dar și consecințele activităților umane [6, pp.7-74, 11].

Indubitabil evenimentele în succesiunea lor, grație oportunităților EI cu niveluri multiple înregistrează interdependențe și interacțiuni de așa natură încât se regăsesc și în procesul mondializării, și participă la schimbările din tabloul lumii contemporane. Vorbim de evenimente cu o prezență manifestă care perpetuă, iar înlănțuirile dintre ele se vor modifica continuu nu doar reliefându-se în spargerea obișnuitelor frontiere: în/dintre domenii, în/dintre societăți, dintre societăți și environment, dar și dintre schimbările climatice și acțiunea umană. Concomitent se certifică că schimbările se regăsesc în *reînnoiri* care aduc de rând cu spargerea frontierelor și alte căi de edificare ale acestora în raporturile în/dintre entități pe potriva noilor provocări. În această ordine de idei, cunoașterea căilor optime de înțelegere a succesiunii evenimentelor și rapiditatea *reînnoirilor* lor devine hârtia de turnesol prin care fie se confirmă, fie se infirmă capacitatea construcțiilor teoretice de a se ralia la modificările ce se derulează și completa cu implicații pragmatice. Totodată are loc evidențierea capacității actorilor sociali de a înțelege urgența ridicării lor la cerințele pe care le înaintează nivelurile multiple ale *reînnoirilor*, conformându-se realităților în devenire. Drept exemplu, multiplicitatea *reînnoirilor* care au loc în câmpul cunoașterii gen relația dintre problemă și întrebare sau re poziționările în/dintre fundamentele cunoașterii etc. argumentează necesitatea și facilitează căutările de soluții și identificarea acestora. În condițiile în care cu ajutorul *reînnoirilor* se fundamentează necesitatea diminuării gradului de segmentarism/fragmentarism și induce necesitatea abordării în complex a acțiunilor care urmează a fi derulate. Cu remarca că, *reînnoirile*

valorificate în procesul cunoașterii sunt indispensabil legate de minimalizarea acțiunii umane asupra condiției enviorementale, inclusiv în domeniile științei.

Drept suport în susținerea celor invocate mai sus se regăsesc în rezultatele unui studiu (2020) asupra stării din societatea Republicii Moldova. Studiu în care se demonstrează că societatea RM a intrat în pandemie cu un nivel scăzut de competitivitate (locul 86 din 141 de state conform Raportului global de competitivitate 2019 (similar cu Ucraina, Tunisia, Sri Lanka și Liban) și de libertate economică (locul 87 din 180 de state conform Indicelui libertății economice 2020 al Fundației Heritage (alături de Belarus și Samoa), precum și un nivel înalt de corupție (locul 120 din 180 de state conform Indicelui privind percepția corupției 2019. S-a intrat în pandemie fără resurse financiare de rezervă și fără instrumente de guvernanță internă pentru administrarea crizelor. Astfel se explică și numărul de teste net inferior necesităților, or, acasă zilnic se întorceau minim 10 mii de cetățeni. Iar nivelul scăzut de înzestrare tehnologică, capacități limitate de gestionare a instrumentelor digitale și cu o diversificare insuficientă a furnizorilor și canalelor de desfacere ulterior s-au regăsit de la asigurarea logistică a spitalelor, regulamentul strict privind pregătirea (3camere succesive)la intrare și ieșire din zona roșie, numărul mare de cadre medicale care s-au îmbolnăvit dintre aceștia unii au pierdut lupta cu boala, până la abandonarea nedeclarată a bolnavilor cu maladii cronice și a grupurilor social vulnerabile. Desigur efectele reale ale pandemiei se încearcă a fi puse sub preș și transformate în capital politic în condițiile în care comunicarea situației epidemiologice se face nu de specialiștii din domeniu, ci de președinte, premier, ministru. Vulnerabilități care macină societatea, agravându-se substanțial pe fundalul repercusiunilor provocate de pandemie. Astfel, competitivitatea multor companii a fost subminată prin restricționarea accesului la materii prime, piețe de desfacere și capital/resurse financiare, precum și din cauza scăderii productivității muncii. De asemenea s-a înrăutățit calitatea proceselor democratice, legislativ și cel privind elaborarea de politici publice [20].

Dezvoltând subiectul semnalăm că criza COVID-19, aprofundează diferența de dezvoltare a Republicii Moldova în comparație cu regiunea Europei Centrale și de Est. Diferența care va continua să crească, afectând negativ starea societății și va genera riscuri semnificative pe termen mediu și lung. Un exemplu poate fi subnivelul de concurență privind investițiile străine directe în regiune, migrarea capitalului potențial de muncă, slaba integrare în lanțurile internaționale de aprovizionare și în procesele de globalizare /regionalizare etc.).

Concomitent criza sanitară revelă argumentul că înlănțuirile dintre evenimentele proceselor acțiuni necesită abordări complexe. Astfel, conform rezultatelor studiului criza se pliază pe cea socio-politică acutizată de repercusiunile social-economice ale pandemiei, evidențiind lipsa cronică de încredere a membrilor societății față de guvernare. Vorbim de contestațiile care se aduc Programului anticriză al Executivului, deoarece este unul ineficient și de departe nu se înscria în așteptările societății. Cu atât mai mult cu cât, la coeziunea dintre cetățeni și guvernare nu s-a muncit asiduu din ambele părți, dat fiind nu doar lipsa de experiență, dar nici capacitatea factorilor de decizie de a atenua această problemă stringentă. Chiar dacă, majoritatea sondajelor de opinie reflectă că o bună parte dintre respondenți nu sunt de acord și consideră că lucrurile în Republica Moldova merg într-o direcție greșită, la limita inferioară a încrederii se află principalele instituții ale statului (guvernul, parlamentul, justiție). În această ordine de idei, susținem că nu neîncrederea sporită a membrilor societății a subminat eficiența măsurilor de atenuare și de gestionare a epidemiei cum relevă agențiile de sondaje. Dimpotrivă, măsurile de atenuare au fost ineficient încetățenite, deoarece oamenii doar parțial au ignorat cerințele elementare de protecție, cum ar fi purtarea măștilor și respectarea distanței fizice. În schimb cerințele de respectare înaintate oamenilor nu s-au regăsit și un minim de ajutor fiind lăsați de unii singuri în fața pericolelor de la masca ce trebuie schimbată odată la două ore până la dezinfectanți. De asemenea că cerințele nu arareori au fost sfidate și de factorii de decizie care apăreau la întâlnirile cu cetățenii fără a purta mască sau distanțarea de 1, 5m. Astfel, s-a agravat

și mai mult situația pandemică, iar măsurile de atenuare a repercusiunilor economice și sociale nu au fost nici suficiente și nici eficiente. Invocând creșterea rapidă a deficitului bugetar, program anticriză din start n-a fost unul complex nici pentru firme și nici pentru populație. Cu excepția indemnizațiilor de șomaj (beneficiari un număr limitat de persoane), o amânare cu câteva luni a plăților fiscale, un moratoriu pe controale de stat și a unui mecanism de subvenționare a dobânzilor la creditele contractate de companii pentru necesități urgente acest program nu oferă o viziune și măsuri substanțiale pentru a acoperi fie și parțial pierderile suportate de către companii și persoane fizice datorită pandemiei. Drept exemplu, sunt datele care evidențiază că intervenția totală a fost de circa 0,4-0,5% din PIB, ceea ce este de circa cinci-șase ori mai puțin față de programele anticriză implementate în alte state din regiune [20].

În loc de corolar, refracția filosofică privind înțelegerea *reînnoirilor* nu se referă doar la cunoașterea naturii evenimentelor, ci la totalitatea implicațiilor pe care acestea le au asupra tuturor domeniilor de activitate socială și environmentală. Astfel, perpetuarea domeniilor se cere a fi înțeleasă nu atât prin pregătirea intra cadru sau cu celelalte, cât în raport cu comunitatea și enviorementul. Or, înțelegerea evenimentelor din domeniile de activitate înseamnă de la deschiderile de noi orizonturi care le-au provocat, modul lor de raportare la noile realități, menținerea echilibrului dintre formă și conținut, dintre nevoi și necesități până la cel dintre valorificare și utilizare a *reînnoirilor* produse în raport cu schibările climatice. Totodată, înțelegerea *reînnoită* a evenimentelor din acțiunile întreprinse contribuie la sensibilizarea actorilor sociali și pregătirea acestora în condițiile actuale. Deoarece sensibilizarea, dar și pregătirea actorilor sociali sunt în stare încât să dea sens necesității urgentării reorganizării activităților tuturor instituțiilor societății și elaborării într-un timp cât mai rezonabil de mecanisme viabile privind menținerea echilibrului dintre valorificare și utilizare nu doar în raport cu mediul societal, cel enviorementul, dar și impus de post pandemie.

Și nu în ultimul rând că o înțelegere *reînnoită* a evenimentelor din problemele stringente reliefează experiența acumulată. Experiență care

denotă nevoia redimensionării reperelor axiologice, renunțarea la tratamentul inadecvat al provocărilor și ridicarea acestuia la realitățile manifeste. Pentru că ceea ce scapă sau mai degrabă lipsește într-un tratament de acest gen, înțelegerea *reînnoită* a evenimentelor care înglobează schimbările ce le produc în toate domeniile de activitate societală și enviorementale. În acest sens, redimensionările și regândirile substanțiale din acțiuni asigură la un nivel sporit de intercomunicare, interacțiune și interdependență dintre toate domeniile atât societal, cât și environment și care urgentează necesitatea de a fi cunoscute. De ce? Deoarece nivelul respectiv în timp s-a transformat în ceea ce tot mai mult se enunță rețele/network-ul dintre tot și toate. Rețele care au adus cu sine prin evenimentele declanșate și o altă viziune privind căile de dezvoltare și găsirea de soluții și pentru mediul social, dar și enviorementul. Dezvoltare în care de rând cu produsele cercetării o componentă indispensabilă devin și formele cunoașterii care ajută la conștientizarea de viață alături de viruși și eminamente indispensabile în diminuarea impactului de SARS-CoV-2. Registrul invocat nu este altceva decât o invitație la meditație asupra necesității revenirii și la cunoașterea implicită, chiar dacă continuă pedalarea pe cunoașterea explicită. Se adnotează că nu este exclus ca în post pandemie relația dintre cunoașterea implicită și cea explicită să fie direct proporțională valorii vieții atât celei umane cât enviorementale.

Bibliografie:

1. Florian M. *Recesivitatea structurii lumii*. București: Editura Pro, Vol.1, 2003, 559p; Vol.II, 2004, 491p
2. Susskind J. *Politica viitorului. Tehnologia digitala si societatea*. București: Corint, 219, 560p
3. Biriș I. *Conceptele științei*. București: Editura Academiei Romane, 2010, 364p
4. Kuhn T. *Structura revoluțiilor științifice*. București: Humanitas, 2008, 142p
5. Hadot P. *Filosofia ca mod de viață*. București: Editura Humanitas, 2019. 264p
6. Pascaru A. Prospectări epistemice privind societatea bazată pe cunoaștere. În: *Integrarea tradițiilor filosofiei în societatea bazată pe cunoaștere*. Chișinău: Tipogr. Artpoligraf, 2019, pp.7-74, 457p

7. Barabasi A-L *Linked -noua știința a rețelelor*. Timișoara: Editura Brumar. Traducere de Marius Cosmeanu. 2017, 314p
8. www.fundatia.ro/.../Strategia%20Nationala%20de%20Dezvoltare%20durab
9. Fukuyama F. *Second thoughts. The last man in a bottle*. The National Interest, Summer, 1999. p.1-20; State-Building: Governance and the World Order in the 21st Century. Cornell: Cornell University Press. 2004, 160p
10. Foucault M. *Arheologia cunoașterii*. București: Rao, 2011. 283p
11. Merton R K. *Social theory and social structure*. New York: Free Press, 1949. 423p
12. Mussat L. Humanity has always lived with viruses, www.cnsfr.fr
13. Raport ONU: Omenirea va trece prin evenimente meteo extreme fără precedent <https://www.bbc.com/news/live/science-environment-58142632>
<https://www.reuters.com/business/environment/un-sounds-clarion-call-over-irreversible-climate-impacts-by-humans-2021-08-09/>
14. Fukuyama F. *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment* New-York: Farrar, Straus and Giroux 2018, 218p
15. Pascaru A. Societatea bazată pe cunoaștere: realități și perspective. În: *Descentralizarea axiologică în societatea bazată pe cunoaștere*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, pp8-41, 216
16. Harari Y. N. *21 de lecții pentru secolul XXI*. Iași: Polirom, 2018, 400p
17. Nichols T. *Sfârșitul competenței. Descreditarea experților și campania împotriva cunoașterii tradiționale*. Iași: POLIROM, 2019, 282p
18. După primul eșec, OMS anunță că va mai forma o echipă pentru investigarea originilor covid și vrea „depolitizarea subiectului <https://news.yam.md/ro/>
19. Rezultatele Chestionarului on-lin *Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post pandemie* (februarie-martie 2021)
20. „Facilitatea de sprijin a răspunsului sistemului de sănătate la situația de urgență COVID-și realizarea reformelor conform Acordului de Asociere” www.jurnal.md
21. EXPERT-GRUP în parteneriat cu FES. Raport de stare a țării: Republica Moldova 2020 www.expert-grup.org
22. Taylor Ch. *Societatea în era pluralității*. Project Syndicate/Institute for Human Sciences, 2010 www.project-syndicate.org/

ABORDĂRI IDENTITARE ALE PANDEMIEI ÎN LITERATURA FILOSOFICĂ ROMÂNEASCĂ

Gheorghe BOBÂNĂ, dr. hab.
ghbobina@gmail.com

La un an și ceva de la declararea stării de pandemie apar tot mai multe publicații, în diferite domenii, în care se discută despre problemele în viața societății și a individului, în legătură cu pandemia. S-au inclus în aceste discuții și filosofi, deși mai modest decât colegii psihologi, sociologi, politologi. Cele mai multe publicații sunt legate de filosofia politică, deși unii autori caută modele de comportament în pandemie chiar și în filosofia antică. Cercetătorul polonez Bogdan Dembiński de la Facultatea de Științe Umaniste a Universității din Katowice, constată: „Filosofii antici greci căutau, în primul rând, un răspuns la întrebarea, cum să ne ocupăm de evenimente care depășesc controlul nostru. Ceea ce propun vechii greci se bazează pe credința că nu putem schimba lumea, ci că ne putem schimba pe noi înșine. Schimbați-vă pentru a vă simți fericiți în sens psihologic. Nu este vorba despre renunțarea la încercările de „îmbunătățire” a lumii, ci despre ceva mult mai important - de acord cu lumea așa cum este și cu propria ta natură, cu toate limitările ei”. [2].

Cercetătorul spaniol Jordi Carmona Hurtado (profesor de filosofie la Universitatea Federală din Campina Grande) în studiul *Ce dezvăluie pandemia în filosofie* pornește de la constatarea faptului că până la actuala criză, „nimeni nu a acordat filosofiei nici o atenție: aproape nici o finanțare, aproape nici o relevanță pentru planurile de studiu, aproape nici o prezență în mass-media. Aceasta este marginalizarea neoliberală tipică a tot ceea ce este disident sau nu este o afacere și aceasta este adesea mai rău decât cenzura directă. [1]

Pandemia care afectează lumea, determinând guvernele să adopte măsuri de excepție fără precedent, a fost de la început însoțită de o febră filosofică autentică, cu multă cerere și multă producție de texte semnate de autori mai mult sau mai puțin celebri pe care societatea noastră îi

recunoaște în calitate de gânditori sau filosofi. Acest fenomen produce cel puțin două tipuri de reacții generale, destul de semnificative.

Unii profesori universitari susținând că acum nu este momentul să gândim și că cel mai bun lucru pe care îl pot face filosofii pentru a ajuta societatea în războiul împotriva virusului, în această perioadă în care guvernele decretează în mod consensual închiderea cetățenilor, este să se plaseze în carantină chiar gândul. Această atitudine ciudată a profesorilor de filosofie, care recomandă să nu se gândească, este de obicei justificată de prudența exprimată de filosofia critică a lui Kant, în raport cu orice dorință de speculație. Acești profesori susțin concepția îngustă și conformistă despre filosofie, care ar fi un ornament cultural fără nici o seriozitate, adecvat doar pentru a practica atunci când totul este calm și nimeni nu riscă nimic.

Pe de altă parte, nu încetăm să observăm că unii filosofi cer totuși fișa de revendicare. Dacă suntem bolnavi, chemăm medicul; dacă cineva nu respectă legea, chemăm poliția; dacă nu înțelegem ce se întâmplă, îl chemăm pe filosof. Este necesar să ne amintim că filosofia nu este „știință” și nici nu intenționează să înlocuiască științele particulare. Ea nu aspiră, la fel ca științele, nici la dominația și controlul naturii, nici la reducerea realului la o obiectivitate fără sens și manipulabilă. Acum, acest lucru nu dă filosofiei nici o picătură de seriozitate, deoarece ea răspunde, așa cum ar spune Hannah Arendt, la nevoia noastră de a înțelege ce se întâmplă, când prezentul se manifestă atât de urgent. Înțelegerea este cea mai esențială acțiune umană și singurul fundament pentru orice altă acțiune posibilă, deoarece creează posibilitatea reconcilierii cu prezentul.

Pentru a ajunge la o anumită înțelegere, la un adevăr lumesc al acestei situații fără precedent în care suntem cufundați, este probabil necesar să trecem prin unele erori: deoarece prin eroare putem învăța ceva nou. De asemenea, este important să ne dăm seama că este mult mai bine să vorbim în exces decât să nu spunem nimic, chiar dacă adesea se spun prostii și lucruri inutile, pentru că cine știe dacă poate în cursul unui discurs atât de neinteresant, ni s-a întâmplat șansa ca prin praf să apară adevărul, ceea ce ne-ar face să ne simțim mai bine în această situație.

În literatura filosofică românească nu avem prea multe tentative de a propune o înțelegere a situației pandemice actuale. Printre articolele cu tematică sociologică, politologică, am descoperit și o încercare de a identifica filosofic pandemia: Viorella Manolache. *Coronavirus ca metaforă filosofico-politică*. [3, p.89-96],

În concepția autorului, sintagma „coronavirus ca metaforă” indică o dublă substanță ideatică. Pe de o parte, trimite la o reflecție filosofico-politică a bolii. Metaforele bolii sunt expresia unui act de a filosofa și de a medita. Pe de altă parte, în sens foucault-ian, textul recurge la adevăratul nume (la denumirea pandemiei actuale în defavoarea formulei rezumativ-prescurtate pentru a insista asupra aliajului de sens. Corona (coroană, metonimie a suveranității) + virus (agent patogen, sursă nocivă, realitate profund perturbatoare). Boala ca metaforă nu este numai o polemică, ea este și o explicație [3, p.90].

Sunt evidențiate trei metafore filosofico-politice ale bolii Coronavirus: Descriere metaforică 1: Starea de excepție virală. Măsurile de urgență constituie, pe de o parte, „instaurarea unei autentice stări de excepție (cu restricții grave și extinse zonal, de mișcare și de suspendare a vieții zilnice, parte a unei paradigme de normalizare/disciplinare impusă legislativ; iar, pe de altă parte, adâncirea unei stări de teamă, fenomen stresant și distribuitor, reacție germinată, pe fondul situației de panică, resimțită la nivel colectiv” [3, p.91]; Descriere metaforică 2: precipitatul simbolic al condiției postmoderne. În reflecțiile care însoțesc răspândirea sa necontrolată COVID-19 a devenit un fel de metaforă generalizată, aproape un precipitat simbolic al condiției umane din postmodernitate. În apropierea contagioasă și în proximitatea periculoasă a manifestărilor COVID-19, condiția umană își asumă statutul „martorului nesigur” (stare de instabilitate ontologică). [3, p.93]; Descriere metaforică 3: biopolitica. În constructul fundamental de „contaminare biopolitică”, se atribuie sindromului imunitar reflexe angajate de ordin politic, social, medical și tehnologic [3, p. 94].

Atât problema imigrației, cât și cea a coronavirusului se încadrează în perspectiva unui orizont imunitar comun, acceptând prin imunizare, deopotrivă, mecanismul de apărare, cât și pe cel de vindecare.

După starea de izolare impusă se cere a se reactiva principiul comunității; după retragere și distanțare se cuvine a emana împărtășire, dăruire, solidaritate și altruism și după toate acestea, este imperios necesar a repune în funcție democrația autentică, concluzionează autoarea studiului.

Un amplu eseu consacrat diverselor aspecte ale pandemiei aparține lui Nicolae Sfetcu. Studiul *Pandemia COVID-19. Abordări filosofice* a apărut în octombrie 2020, în colecția „Eseuri”, la editura MultiMedia Publishinh. Lucrarea, întemeiată pe o vastă bibliografie la zi, conține câteva compartimente importante, începând cu virusii, pandemiile, COVID-19 și terminând cu previziuni ale schimbării de paradigmă în viața socială.

Primul compartiment debutează cu o retrospectivă a dezbaterilor privind originea vieții: virusul sau celula? Virusul are nevoie de celulă pentru replicare, în schimb celula este o formă mai evoluată pe scara evoluționistă a vieții. Studiul virusilor, în concepția autorului, ridică întrebări conceptuale și filosofice despre natura, clasificarea și locul lor în lumea biologică. Identificarea corectă a virusului are consecințe ontologice semnificative, legate și de locul și momentul în care încep și se termină entitățile biologice. Autorul susține teza lui J. Dupré și S. Guttinger că virusii sunt „elemente vitale și omniprezente ale fluxului mai mare de procese interconectate care alcătuiesc sistemele biologice” [4, p.21] Virusii sunt o parte integrantă a sistemului. Eiucid celulele în care se reproduc și își mențin propriile cicluri de viață. Rezultă o relație ecologică stabilă, benefică pentru sistem ca întreg, inclusiv în reglarea morfologiei și în modelarea sistemului imunitar. Autorul consideră plauzibilă teza lui J. Dupré și S. Guttinger conform căreia „virusii din sistemele complexe multi-organice sunt părți funcționale vitale ale întregului, putând juca roluri esențiale în eliminarea celulelor dăunătoare, în medierea transferului de resurse genetice” [4, p.23]

În compartimentul consacrat pandemiilor sunt evidențiate dimensiunile sociale și etica pandemiilor, legătura lor cu încălzirea globală, care a dus la o creștere a bolilor infecțioase. Subiectul pandemiilor este abordat de autor, pornind de la existențialismul lui Albert Camus și Sartre, înlocuirea ritualului de excludere cu mecanismul disciplinar al lui Michel

Foucault și ipoteza Gaia, dezvoltată de James Loveloc și susținută în actuala pandemie de Bruno Latour.

În perioadele de pandemie, constată N.Sfetcu, se accentuează anumite forme de investigații filosofice. Una dintre aceste abordări este existențialismul, care „explorează natura existenței prin accentuarea experienței subiectului uman, pornind de la „angoasa existențială” sau un sentiment de dezorientare, confuzie sau anxietate în fața unei realități lipsite de sens, sau o lume aparent absurdă” [4, p.36]. Autorul evidențiază două moduri fundamentale de înțelegere a existențialismului. A lui Søren Kierkegaard care afirmă că absurdul se limitează la acțiuni și alegeri ale ființelor umane. Acestea sunt considerate absurde, deoarece ele provin din libertatea omului, subminându-și fundamentul în afara lor. Potrivit lui Albert Camus, lumea sau ființa umană nu sunt în sine absurde. Absurditatea apare prin juxtapunerea celor două datorită incompatibilității dintre ele. Conform lui Camus, eroul suprem al absurdului trăiește fără sens și se confruntă cu sinuciderea fără a-i ceda [4, p.36-37]. Michel Foucault evidențiază un model bine pus la punct al mecanismului disciplinar. Se stabilește prin ordin pentru fiecare individ locul său, boala și moartea sa, bunăstarea sa. Un spectacol al absurdului care schimbă identitatea oamenilor [4, p.38].

Ipoteza Gaia, denumită și ipoteza reacției Pământului, dezvoltată de James Loveloc și susținută în actuala pandemie de Bruno Latour, promovează ideea că organismele vii interacționează cu mediul lor anorganic pe Pământ pentru a forma un sistem sinergic și autoreglabil complex, care ajută la menținerea și perpetuarea condițiilor pentru viața pe planetă. Ipoteza Gaia, menționează N. Sfetcu, „afirmă că acest sistem determină stabilitatea temperaturii globale, salinitatea apei de mare, nivelurile de oxigen atmosferic, menținerea unei hidrosfere de apă lichidă, și în general variabilele de mediu care afectează viața pe Pământ” [4, p.39]. Bruno Latour în *Prima lecție care ne-a învățat coronavirusul* a afirmat că pe perioada pandemiei COVID-19, trebuie să avem grijă de ceea ce avem, deoarece este finit. De asemenea Latour consideră că „schimbarea de paradigmă de la cosmologică aristotelică la Galileo este la fel de importantă cu cea de la Galileo la Gaia” [4, p.40].

Dimensiunile sociale ale pandemiilor se manifestă prin izolări și carantinări, scăderea activităților zilnice și industriale. Încălzirea globală a determinat fenomene meteorologice extreme care au dus la o creștere a bolilor infecțioase. Prin acțiunile directe din ultimele sute de ani, și în special în ultimii ani, oamenii au destabilizat ecosistemul obligând multe ființe vii, inclusiv virușii, să își găsească noi gazde [4, p.43]. Totul pe planeta noastră este conectat. Este posibil ca dispariția unor insecte, de exemplu, să aibă un impact major asupra ecosistemului, inclusiv asupra oamenilor.

Globalizarea permite bolilor infecțioase să se răspândească rapid în întreaga lume. Acum, eradicarea virusului nu mai este suficientă. Brutalitatea contagioasă a virusului se răspândește ca brutalitate administrativă. Filosofii speră că vom ieși din pandemie o societate mai morală și vom acționa mai constructiv în criza climatică, în defavoarea globalizării și a neoliberalismului.

Etica pandemiilor este abordată din mai multe puncte de vedere filosofice, din care cel mai important într-o criză de asemenea dimensiuni globale este utilitarismul care presupune maximizarea beneficiilor pentru societate în conflict direct cu viziunea obișnuită (kantiană) privind respectul față de persoane ca indivizi. Etica în pandemie este legată, în concepția lui N.Sfetcu, de scepticismul care „pune în discuție validitatea unora sau a întregii cunoștințe umane” [4, p.48]. Trăim într-o lume în care informațiile au devenit din ce în ce mai dificil de verificat. O lume cu știri false sofisticate și capacități profunde, combinate cu tehnici de manipulare. Furnizorii de conținut concurează pentru atenția noastră, oferind imagini și mesaje mai mult sau mai puțin manipulative. Suntem încurajați să punem accent pe judecata instantanee, pe baza căreia să se poată construi o narațiune conformă scopurilor. Concluzia autorului este că „trebuie să fim deschiși la noi dovezi, capabili să auzim pe cei cu care nu suntem de acord, să le auzim motivele. Aceasta este adevărata democrație; egalitate cu cei cu care nu suntem de acord” [4, p.49].

O latură a eticii pandemiilor este utilitarismul. Utilitarismul poate genera obstacole morale personale, etice și practice semnificative pentru furnizorii de servicii medicale. Autorul vorbește despre o etică aplicată care

se referă la trei teorii: 1. *Utilitarismul*, în care consecințele practice ale diferitelor politici sunt evaluate pe baza ipotezei că politica corectă va fi cea care duce la cea mai mare fericire; 2. *Etica deontologică*, noțiuni bazate pe „reguli”, și anume că există o obligație de a efectua acțiunea „corectă”, indiferent de consecințele reale; 3. *Etica virtuții*, derivată din noțiunile lui Aristotel și Confucius, care afirmă că acțiunea potrivită va fi cea aleasă de un agent adecvat „virtuos” [4, p.51]. Cele mai mari instituții medicale și diverși eticieni pledează pentru o abordare utilitaristă în perioadele de crize de sănătate publică, pentru a maximiza beneficiile pentru societate, în conflict direct cu viziunea obișnuită (kantiană) privind respectul față de persoane ca indivizi. O problemă centrală a utilitarismului este că nu există nici o modalitate clară de a evalua alegerile morale, inclusiv în deciziile medicale. În general, în medicină se respectă etica medicală kantiană. Dar în pandemie, când resursele sunt sărace, trebuie făcute alegeri profunde, de viață și moarte. În aceste situații principiile utilitarismului oferă cel mai bun răspuns, cu trecerea de la un model de gândire centrat pe pacient la un model de gândire centrat pe societate [4, p.52]. N.Sfetcu evidențiază două tipuri (versiuni) de utilitarism: utilitarismul de acțiune (care susține că o acțiune este corectă dacă maximizează utilitatea), și utilitarismul de reguli (care susține că o acțiune este corectă dacă se conformează unei reguli care maximizează utilitatea) [4, p.52]. Concluzia autorului este că pentru utilitarism, „libertatea și drepturile sunt importante doar în măsura în care asigură bunăstarea. Utilitarismul favorizează o abordare mai coercitivă dacă aceasta este mai eficientă” [4. p.54].

Cel de al treilea compartiment al eseului lui N.Sfetcu cuprinde câteva secțiuni: biopolitica, neocomunismul și desocializarea.

Una din măsurile cele mai contestate luate pe plan global în pandemia COVID-10, este distanțarea socială (denumită ulterior distanțare fizică pentru a nu se dezvolta asocieri sociale negative). Metodele de distanțare socială includ carantine; restricții de călătorie, închiderea școlilor, locurilor de muncă, stadioanelor, teatrelor sau a centrelor comerciale. Necooperarea cu măsuri de distanțare în unele zone a contribuit la extinderea în continuare a pandemiei.

Este discutat conceptul de bioputere dezvoltat inițial de Giorgio Agamben care afirmă că ceea ce se manifestă în această pandemie este tendința crescândă de a folosi starea de excepție ca o paradigmă normală de guvernare.

Măsurile luate pentru combaterea pandemiei au permis o extindere neobișnuit de mare a puterii guvernamentale, mulți sociologi fiind îngrijorați de faptul că statul va renunța cu greu, după atenuarea pandemiei, la această putere, existând o mulțime de precedente istorice în acest sens.

Au urmat demonstrațiile și protestele împotriva carantinării, și negarea eficacității virusului ca o negare a posibilității de a muri. Situația în care ne aflăm astăzi dezvăluie slăbiciunea mecanismelor construite pentru a ascunde moartea reală. În final, criza economică ajunge să fie considerată mai importantă decât orice altă criză existențială. Au urmat demonstrațiile și protestele împotriva carantinării, și negarea eficacității virusului ca o negare a posibilității de a muri. Situația în care ne aflăm astăzi dezvăluie slăbiciunea mecanismelor construite pentru a ascunde moartea reală. În final, criza economică ajunge să fie considerată mai importantă decât orice altă criză existențială. COVID-19 a dus la destabilizarea dramatică a sistemelor economice și sociale ale lumii, cu rezultate imprevizibile și complexe. N.Sfetcu leagă noțiunea de biopolitică de termenul bioputere, creat de Michel Foucault, cu referire la practica statelor naționale moderne prin „o explozie de numeroase și diverse tehnici pentru realizarea subjugării corpurilor și controlul populațiilor” [4, p.67]. Foucault a folosit termenul pentru a se referi în mod specific la practicile de sănătate publică, printre alte mecanisme de reglementare. Prin bioputere se controlează oamenii în grupuri mari, printr-o *anatomo-politică a corpului uman și biopolitici ale populației* prin instituții sociale de disciplină. Puterea se codifică atât în practicile sociale, cât și în comportamentul uman, întrucât subiectul uman acceptă treptat reglementări și așteptări subtile ale ordinii sociale. Un mod specific de aplicare a bioputerii este cel numit de Foucault „masificare”. Aici se apelează la aparaturi și echipamente științifice. Această *anatomo-*

biopolitică a vieții umane se corelează cu noile cunoștințe ale științei și tehnologiei sub masca unei democrații liberale, unde viața în sine devine o strategie politică deliberată și o problemă economică, politică și științifică, la care se cuplează statul național. *Biopolitica* este un concept care ia în considerare administrarea vieții și a populațiilor unei regiuni guvernate. Conform lui Foucault, biopolitica este „asigurarea, susținerea și înmulțirea vieții, punerea vieții în ordine”. În științele politice, termenul are două sensuri diferite: unul poststructuralist identic cu sensul atribuit de Michel Foucault (denotând puterea socială și politică asupra vieții), și un altul care se referă la studii de biologie și științele politice [4, p.68]. Conceptul de biopolitică al lui Foucault este derivat din propriul concept de bioputere și extinderea puterii de stat asupra corpurilor fizice și politice ale unei populații. Biopolitica acționează ca un aparat de control exercitat asupra unei populații în ansamblu.

Filosoful italian G. Agamben afirmă că ceea ce se manifestă în această pandemie este tendința crescândă de a folosi starea de excepție ca o paradigmă normală de guvernare, prin o militarizare a acelor zone în care există persoane dovedite a fi infectate. O astfel de formulă va permite guvernului să extindă rapid starea de excepție la toate regiunile. El enumeră o serie de limitări grave ale libertății impuse prin restricțiile din pandemie. Aceste restricții ar fi disproporționate față de amenințarea reală. Odată epuizat terorismul ca o justificare a unor măsuri excepționale, „epidemiile ar putea oferi pretextul ideal pentru lărgirea acestor măsuri, dincolo de orice limitare” [4, p.69]. Agamben remarcă faptul că „mass-media și autoritățile fac tot posibilul pentru a crea un climat de panică, provocând astfel o adevărată stare excepțională, cu limitări severe la mișcare și suspendarea vieții zilnice și a activităților de muncă pentru regiuni întregi”. Conform lui Agamben, am ajuns să vorbim despre virus în termeni de război. Un război împotriva unui dușman invizibil. G. Agamben se referă la „distanțarea socială” ca noul principiu de organizare al societății, decretând că „o normă care afirmă că trebuie să renunțăm la bine pentru a salva binele este la fel de falsă și contradictorie ca și cea care, pentru a proteja libertatea, ne ordonă să renunțăm la libertate” [4,

p. 70]. În Occidentul modern coexistă trei mari sisteme de credință: creștinismul, capitalismul și știința, care se intersectează uneori. Noutatea constă în faptul că între știință și celelalte două credințe s-a declanșat, fără să observăm, un conflict subteran și implacabil, cu rezultate de succes pentru știință: „Filosofii trebuie să intre din nou în conflict cu religia, care nu mai este creștinismul, ci știința, sau acea parte a acesteia care și-a asumat forma unei religii” [4, p.72]. Referitor la afirmațiile lui Agamben, Slavoj Žižek se întreabă de ce ar fi puterea de stat interesată să promoveze o astfel de panică, generatoare de neîncredere în puterea de stat și care perturbă economia? Măsurile în cazul unei epidemii nu ar trebui reduse automat la paradigma obișnuită de supraveghere și control propagată de gânditori, precum Foucault. Problema este că aceste măsuri e posibil să nu fie eficiente, iar ineficiența să fie ascunsă de autoritățile care vor manipula și ascunde datele adevărate [4, p.73].

Prin pandemie spre un nou comunism este leitmotivul următoarei secțiuni a eseului lui N.Sfetcu. Autorul se referă la Slavoj Žižek care afirmă într-una din recente cărți că actuala pandemie a dus la falimentul actualului capitalism „barbar”, întrebându-se dacă nu cumva drumul pe care îl va lua omenirea este un neo-comunism. Žižek argumentează aceste idei cu măsurile socio-politice din pandemie adoptate în mai multe țări. Dar poate fi totuși o formă de capitalism sofisticat care încearcă să se salveze prin acțiuni temporare unice, aparent socialiste. La fel ca Bruno Latour, Žižek consideră că actuala criză este parte a unui proces continuu și ireversibil de schimbare ecologică și că avem nevoie de catastrofe pentru a putea să medităm din nou asupra societății în care trăim.

Sarcina morală în timpul acestei pandemii este de a atenua suferința, nu de a „economisi”. Rutina zilnică a libertății cotidiene este aproape imposibilă în zilele noastre de pandemie. În timp, ea se va transforma în nostalgie. Va trebui să inventăm un nou mod de viață, noi ritualuri. Viața de până acum nu se va mai întoarce. În aceste vremuri, este important să apelăm la umanism.

Oamenii obișnuiți sunt preocupați de problemele lor cotidiene, fără nicio legătură cu nicio ideologie. După o criză de legitimitate, între un

barbarism occidental incompetent și un totalitarism estic eficient, Žižek prezice apariția unui „comunism” latent. Prin „comunism”, Žižek înțelege necesitatea unei „organizații globale care să poată controla și regla economia, precum și să limiteze suveranitatea atunci când este nevoie de statele națiuni” [4, p.41] și o îndepărtare de piața liberă. Această tendință se vede deja în mobilizarea masivă a resurselor de stat pentru plata salariilor, în naționalizarea serviciilor și producția industrială directă. Această solidaritate de tip nou nu se bazează pe sloganuri idealiste de stânga, ci pe o necesitate.

Epidemia de coronavirus nu semnaleză doar limita globalizării pieței, ci și limita naționalismului, a suveranității statelor. Umanitatea poate fi salvată numai prin coordonare și colaborare globală, consideră Žižek. Și aceasta ar fi valabil pentru toate crizele mai profunde. Unii cinici ar fi tentați să vadă coronavirusul ca pe o infecție benefică, care permite umanității să scape de bătrâni, slabi și bolnavi, și există semne ale reducerii solidarității necondiționate, Žižek argumentând astfel că alegerea finală este sau o logică brutală a supraviețuirii, sau un tip de comunism reinventat. Chiar și atunci când viața va reveni la normal, nu va fi același normal ca înainte; va trebui să învățăm să trăim o viață mult mai fragilă, cu amenințări constante care se ascund chiar după colț. Dar este important ca limitarea libertății sau încălcarea drepturilor să fie proporțională cu efectul asupra bunăstării.

Žižek vorbește de „cinci puncte palmare” în perceperea pandemiei. În cazul epidemiei de coronavirus, „a existat mai întâi o negare (nu există așa ceva), apoi furia (uneori rasistă), după care va urma negocierea (putem limita daunele), depresia (suntem toți condamnați), și în final acceptarea, care poate lua două direcții: acceptarea bolii, sau acționarea în solidaritate colectivă”. [4, p.80]

Virusul ne comunizează. Ne pune pe o bază de egalitate, în mod paradoxal izolându-ne pe fiecare dintre noi. Această necesitate de unire, interdependență și solidaritate, împreună cu scăderea poluării aerului datorită reducerii transporturilor și a industriei, i-au determinat pe unii sociologi să vorbească de colapsul tehnocapitalismului. Pandemia COVID-

19 oferă un experiment filosofic și politic ideal, la care guvernele occidentale au răspuns foarte diferit unele de altele. Paradigma biopoliticii, conceptul lui Foucault pentru administrarea vieții și a unui teritoriu, „ar trebui completat cu cel de bioinformare, în care forțele biologiei și informațiilor se coagulează în capitalismul bioinformativ” [4, p.81].

Žižek afirmă că se teme de o barbarie cu o față umană - măsuri nemiloase de supraveghere, dar legitimate de opinii ale experților. Autoritățile ne îndeamnă la calm și încredere, dar în același timp vin cu previziuni teribile pe perioade lungi de timp, sugerându-ne că va trebui să reducem premisa de bază a eticii noastre sociale: grija pentru bătrâni și slabi. Acest utilitarism de pandemie încalcă chiar și principiile de bază ale eticii kantiene cu care suntem obișnuiți [4, p.81] Spitalele fac deja același lucru cu pacienții care suferă de alte boli. Lupta împotriva coronavirusului poate fi purtată doar împreună cu lupta împotriva mistificărilor ideologice, plus ca parte a unei lupte ecologice generale, care să includă și natura. În aceste eforturi, trebuie să ținem cont de faptul că suntem într-o triplă criză: medicală (epidemia), economică, și de sănătatea mintală. Virusul deschide o amenințare eshatologică aproape uitată de Occident care, împreună cu criza climatică, creează o viziune distopică a viitorului. Frica a devenit moneda principală; nimeni nu mai crede cu adevărat autoritățile. [4, p.82].

Un alt efect negativ important este desocializarea, cu concluzia unor filosofi că nu putem exista independent de relațiile noastre cu celălalt, că umanitatea unei persoane depinde de umanitatea celor din jurul lui. Desocializarea constituie subiectul următoarei secțiuni a eseului lui N. Sfetcu. Izolarea socială (desocializarea) presupune o lipsă completă sau aproape completă de contact între un individ și societate. Aceasta poate fi o problemă pentru persoanele de orice vârstă, deși simptomele pot diferi în funcție de grupul de vârstă.

Izolarea socială poate duce la sentimente de singurătate, frica de ceilalți sau stima de sine negativă. Măsurile luate până în prezent sunt deranjante, dizolvă legătura socială și impun un regim de singurătate și control polițienesc asupra întregii populații, un puternic memento al celor

mai negre experiențe ale trecutului politic recent. Apare astfel distrugerea legăturii sociale și un control obsesiv în numele „sănătății publice”, care cu siguranță nu au provenit din coronavirus.

Pe fondul pandemiei COVID-19, a apărut o creștere a violenței în societate în general, și în familie în special. COVID-19 a insuflat frica continuă. Dar nu este pierdut totul. Singura cale de a supraviețui este prin cooperare socială. Dar starea naturală este, de asemenea, o stare de egalitate, în care cu toții suntem la fel de vulnerabili. Astfel, doar prin unitate, muncă în echipă și solidaritate vom învinge acest dușman invizibil. Va fi nevoie de sacrificiu, încredere și cooperare socială fără precedent. [4, p. 88]

Ultima secțiune este dedicată previziunilor despre cum va arăta lumea după pandemie, existând deja semne ale unei schimbări de paradigmă, inclusiv dispariția bruscă a ideologiei legată de „ziduri”. O tuse, a fost suficientă pentru a face dintr-o dată imposibilă evitarea responsabilității pe care fiecare individ o are față de toate ființele vii pentru simplul fapt că este parte a acestei lumi, și a dorinței de a fi parte a ei. Întregul este întotdeauna implicat în parte, pentru că totul este într-un anumit sens, în tot și în natură nu există regiuni autonome care să constituie o excepție.

Epidemia duce la crearea de zone roșii, izolare internă și militarizarea teritoriilor, dar aici „zidul are o semnificație complet diferită în comparație cu zidurile pe care bogății le construiesc pentru a-i feri de săraci. Se ridică un zid pentru celălalt, oricine ar fi ea sau el.” [4, p.89]

Pandemia COVID-19 pare să restabilească supremația care a aparținut cândva politicii. Una din virtuțile virusului este capacitatea acestuia de a genera o idee mai sobră de libertate. A fi liber înseamnă a face ceea ce trebuie făcut într-o situație specifică. „Virusul ne invită să medităm asupra fragilității noastre. El are capacitatea de a genera o idee mai sobră de libertate: a fi liber înseamnă a face ceea ce trebuie făcut într-o situație specifică” [4, p.96]. Această epidemie este o oportunitate uriașă pentru noi ca să învățăm; un experiment uriaș. Virușii sunt în noi, și va trebui să învățăm să trăim cu ei.

Izolarea epidemică ne-a forțat pe toți să ne retragem în noi înșine, prin introspecție. Întrebările pe care ni le-am pus ne-au dezvoltat un alt mod de a gândi despre cum vor crea un alt viitor decât cel pe care îl prevăzusem. Pandemia ne-a arătat cât de repede ne putem infesta la nivel global. O demonstrație incredibilă a teoriei rețelei și a puterii viralității. Aceasta implică o contopire, într-un anumit sens, între individual și colectiv.

Pandemia a redeschis dezbateră despre ceea ce este necesar și ce este posibil, ce este util și ce nu. Va trebui nu să modificăm sistemul de producție, ci să îl înlocuim complet. Bruno Latour afirmă că, dacă ar avea suficientă putere, ar schimba în primul rând, sistemul de producție, pe baze ecologice.

Concluzia este că următorii 20-30 de ani ar fi vârsta schimbării către o mai mare dependență de puterile intrinseci. În plus, din cauza provocării infecțiilor încrucișate, ar putea fi declanșată o nouă tendință care afectează toate tipurile de industrie a stilului de viață. Umanitatea are nevoie cel mai mult în prezent nu de puteri extrinseci, ci mai degrabă de puteri intrinseci care vin din interior, dar mentalitatea actuală condusă de economia capitalului nu este pregătită încă să accepte această alegere, fiind dominată de lipsa de nevoie de a deține și de a controla.

Pandemia COVID-19 reprezintă o schimbare de paradigmă la nivel global, cu impact puternic asupra economiei globale și a scenariilor de dezvoltare durabilă. ea a scos la iveală slăbiciunea guvernărilor actuale, evidențiind sărăcia, sistemele de sănătate și educație fragile și absența cooperării internaționale. Posibile crize viitoare nu pot fi rezolvate cu aceleași modele economice și sociale. Deforestarea, pierderea biodiversității și schimbările climatice maximizează probabilitatea apariției pe viitor a altor pandemii. Trebuie să se investească mai mult în energia regenerabilă și infrastructura durabilă, în finanțarea de noi cercetări și dezvoltare, reîmpădurire, restaurarea de recifuri de corali, agricultura regenerativă, pescuit durabil, etc.

Un viitor durabil post-pandemic va exista numai prin acorduri internaționale pentru reducerea emisiilor și creșterea finanțelor pentru

dezvoltarea durabilă. Omenirea are acum o șansă de a reflecta și de a revizui sistemul economic, și de a veni cu o alternativă mai justă și corectă. COVID-19 ne va modela viitorul economic și politic și va lăsa un impact cultural și psihologic profund, într-o lume post-pandemică dezordonată și multipolară va zdruncina structurile de putere globale. [4, p.93].

Pandemia va schimba fundamental și modul de operare al serviciilor de informații. Tehnologiile moderne permit deja o supraveghere aproape totală motivată de pandemie, precum telefoane inteligente, recunoașterea facială, roboții de poliție, dronele sau brățărilor inteligente. Aceste practici vor continua și după pandemie, extinzându-se abuziv și pentru spionarea adversarilor politici sau suprimarea disidenței.

Practicile adoptate în perioada de „carantină” (munca la distanță, școala online și telemedicina) vor fi activități normale. Se vor dezvolta exponențial lumea digitală și automatizarea în sectorul producției și al serviciilor, redefinind comportamentul consumatorilor.

„Evenimentul COVID-19” prezintă semne ale schimbării de paradigmă, cea mai evidentă fiind dispariția bruscă a ideologiei legate de „ziduri”. Aceasta ne învață că în natură nu există regiuni autonome care să constituie o excepție. Epidemia duce la izolări zonale, dar aici zidul are o semnificație diferită de cea care desparte pe bogați de săraci. Aici, „aproapele tău”]este redus radical la dimensiunea „oricui”. [4, p.95]

COVID-19 posedă și alte „virtuți”, el comandă politicii să își asume responsabilitatea specifică să restituie primatul pe care politica l-a lăsat în mod iluzoriu altor sfere suverane, devenind subordonată acestora, declarându-și propria neputință și limitându-se să joace un rol exclusiv tehnic.

A trecut aproape un an de la apariția studiilor menționate mai sus. Astăzi o întrebare centrală a devenit determinarea semnificației utilizărilor și instituțiilor construite în jurul vaccinului. Vaccinul cel mai adesea ține de o relație interculturală: rezultat dintr-o cultură biomedicală care l-a saturat cu semnificație. El este interpretat sau reinterpretat în diferite culturi locale sau subculturi populare și profesionale. Vaccinul în discursul științific, de fapt, este un proces de tratament bazat pe ideea de origine și natură, desigur, și pe modalități de a depăși o stare dureroasă -

sau în conștiința de zi cu zi, în care componenta reflexivă este restrânsă, vaccinul este înțeles ca un remediu specific care aduce vindecare.

Vaccinarea este ansamblul de măsuri care vizează prevenirea apariției bolilor și accidentelor sau reducerea numărului, severității și consecințelor acestora. Specialiștii au selectat patru modele de prevenire, împărțite în două categorii. Modelele „tradiționale” includ modelul magico-religios bazat pe religie și credințele individului și pe modelul de constrângere seculară care corespunde excluderii indivizilor și a grupurilor de indivizi bolnavi sau potențial periculoși pentru întreaga comunitate căreia îi aparțin. Modelele „moderne” includ modelul pastorian cu imunizare și vaccinare și modelul contractual în care sănătatea este văzută ca un bun colectiv. În modelul pastorian, vaccinarea este definită de OMS ca un proces de imunizare a unei persoane împotriva unei boli infecțioase. Deși este strâns legată de modelul pastorian, vaccinarea face parte, de asemenea, din modelul contractual: vaccinarea unui singur participant în sănătatea tuturor și a celor mai fragili sau care suferă de boli, și nu pot fi vaccinați.

Bibliografie:

1. Hurtado, Jordi Carmona. Filosofía y coronavirus, así nos está cambiando la pandemia <https://www.anpof.org/comunicacoes/coluna-anpof/o-que-a-pandemia-revela-da-filosofia>
2. Kłoskowitz, Małgorzata. Co doradziliby nam starożytni filozofowie w sytuacji pandemii? Rozmowa z prof. Bogdanem Dembińskim <https://us.edu.pl/co-doradziliby-nam-starozytni-filozofowie-w-sytuacji-pandemii-rozmowa-z-prof-bogdanem-dembinskim/>
3. Manolache. Viorella. Coronavirus ca metaforă filosofico-politică. Revista de Științe Politice și Relații Internaționale, XVII, 2, pp.89-97, București, 2020.
4. Sfetcu, Nicolae. Pandemia COVID-19. Abordări filosofice. București: Multimedia Publishin (2020), <https://www.setthings.com/ro/e-books/pandemia-COVID-19-abordari-filosofice/>

MEGATRENDURILE LUMII POST-PANDEMICE: PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE

Lidia Troianowski, dr.

troianowski_lidia@yahoo.fr

Declarat *eminent nivelator* al vieții, COVID-19, prin amploarea fenomenelor și procesele manifeste, condiționează apariția mai multor scenarii despre lumea post-pandemică, una distinctă de cea pre-pandemică. Pandemia a demonstrat cu lux de exces fragilitatea lumii, iar efectele ei, prin gravitatea și profunzimea lor, acutizează și mai mult criza globală care riscă să se transforme în una civilizațională. Așteptările de revenire la viața normală, conform mai multor scenarii, sunt iluzorii, deoarece niciodată nu vom redobândi percepția normalității deteriorate, care domnea până la criza pandemică. În ceea ce privește evitarea impasului civilizațional este necesară o resetare totală a vieții.

Traversăm o perioadă în care valorile culturale nu numai că etaleză modificări evidente comparativ cu perioada pre-pandemică, dar generează și o stare de incertitudine, acompaniată de o atmosferă pesimistă care, prin intensitatea comună, pun o amprentă adâncă pe social, economic, politic, spiritual și moral. Modul de viață, comunicarea, cooperarea cu semenii au deviat galopant și vertiginos în singurătate, sociopatie, izolare, toate fiind completate de un mod special de a gândi, având ca centru de greutate sentimentul omniprezent/agasant al neputinței. Cum va arăta viitorul și ce sechele vor rămâne impregnate pe mentalul social, care va fi impactul Pandemiei pe termen lung, rămân a fi nebuloasele pe care urmează să le clarifice/decodifice omenirea.

Efectele cutremurătoare ale Pandemiei reclamă să ne evaluăm critic tendințele, aspirațiile și idealurile. Situația de criză prin care trecem suscită umanității o abordare adecvată și concluzii potrivite despre viitorul și locul nostru în acest viitor. Una dintre modificările impuse ar fi debarasarea de aspirațiile materiale altoite cu succes de politicile consumeriste și concentrarea pe latura spirituală a vieții, ultima atrofiată

de cultura de tip utilitarist și hedonist de masă. Pandemia a demonstrat cu detalii consistente verigile slabe ale sistemului valoric pre-pandemic. De aici, și căile de soluționare a problemei, de abordare a efectelor, dar mai ales de elucidare a viitorului post-pandemic devin o provocare imperativă pentru toate domeniile de cercetare, inclusiv pentru filosofie. În acest context, un aspect important al filosofiei îl reprezintă nu numai analiza factorilor și premiselor care au provocat Pandemia, dar mai ales configurarea imaginii lumii post-pandemice, cu întreaga gamă de particularități specifice culturale, sociale, politice și economice. Interes aparte prezintă discursul celor mai notorii personalități din domeniu: F. Fukuyama, N. Taleb, D. Frimman, D.de Masi, G. Agamben, S. Zizek, N. Chomsky etc., care permit atât identificarea particularităților lumii post-pandemice, cât și a problemelor cu care, indubitabil, ne vom confrunta.

Criza pandemică, care a atins proporții globale, a "îmbolnăvit" întreaga lume creând haos și confuzie nu numai în mințile oamenilor, dar și în instituțiile de ordin național și global. Din moment ce aspirațiile de revenire la viața pre-pandemică, tradițională, se transformă în iluzie, iar necesitatea de a trăi într-o nouă normalitate devine realitate, *volens nolens* gândurile, aspirațiile oamenilor se îndreaptă către viitor. Cum va fi acel viitor, ce va urma după perioada post-carantină? Este pandemia numai o simplă repetiție pentru o situație și mai gravă? Este aceasta o pedeapsă adusă omenirii pentru atitudinea nechibzuit de distructivă în raport cu natura? Există sute de întrebări pe care, stând în autoizolare, ni le-am adresat fiecare dintre noi zeci de ori, iar pesimiștii inveterați nu ratează ocazia să-și exprime îndoiala privind posibilitatea revenirii la normal, la modul de viață tradițional. Problema viitorului post-pandemic, cu trena sa de riscuri și provocări a constituit subiect de inspirație și abordare temeinică pentru cele mai reductibile personalități ale contemporaneității: F. Fukuyama, N.Chomsky, G.Agamben, J. Sachs, N.Taleb, J. Altucher, K. Schwab ș.a. Astfel, în urma unor sinteze ale ideilor expuse în monografiile, eseuri, articole, dar mai ales interviuri, vom încerca să configurăm atât anumite particularități ale lumii post-pandemice, cât și să elaborăm o așa-zisă hartă a riscurilor și provocărilor de care se va ciocni în continuare lumea.

În textul de față ne propunem să scoatem în evidență relevantele reflecții despre imaginea lumii post-pandemice, prognozele despre efectele și pericolele actualizate de criza pandemică, la fel și să trasăm lecțiile/concluziile de care umanitatea trebuie să țină cont pentru ca istoria să nu se mai repete.

Nominalizat de către publicația *NewYork Times Book Review* ca unul dintre cei mai notorii intelectuali ai planetei și cel mai redutabil filosof al celei de-a doua jumătăți a sec. XX, Noam Chomsky încearcă să ne convingă că Coronavirusul, prin esența sa, nu este periculos. Eminentul filosof vine să ne atenționeze despre trei pericole mai serioase comparativ cu criza pandemică [1]: 1. riscul războiului; 2. încălzirea globală; 3. distrugerea democrației. Dacă Pandemia se configurează ca un apel de alarmă la conștiința umană, însă ne mai oferă șansa de a o depăși și chiar de a o birui, susține filosoful, cele trei probleme enunțate nu ne lasă nicio șansă pentru a supraviețui. Tot el atenționează că umanitatea este deja în deficit de timp pentru remedierea acestor probleme, iar dacă nu vor fi găsite soluții, atunci vom pieri. Nu intenționăm să-l suspectăm pe eminentul filosof de dispoziții apocaliptice, însă concluziile sale cu privire la criza umanității aprofundată de pandemie este una peremptorie "sfârșitul lumii e mai aproape ca niciodată" [2]. Important să menționăm că N. Chomsky introduce în uz și, respectiv, folosește sintagma *pandemie politică*, pe care o atribuie regimului fascist hitlerist și politicii lui D. Trump.

Potrivit exegetului, cele trei pericole constante sunt nu numai expresie indiscutabilă a crizei umanității, dar apropie lumea de hotarul de unde nu există șanse de revenire. Savantul consideră că, în contextul acutei crize civilizaționale prin care trece Occidentul, este imperativă organizarea de structuri sociale strategic puternice care ar asigura transparența și egalitatea asupra resurselor naturale ale statelor, indiferent de nivelul lor de dezvoltare.

Important să consemnăm că N. Chomsky abordează problema COVID-19 nu ca pe una distinctă, ci ca pe o componentă firească a unui regres civilizațional masiv, astfel Coronavirusul în discursul său apare ca:

- o maladie serioasă care trebuie controlată, or aceasta este parte neînsemnată a crizei mari;

- este o simplă problemă a crizei civilizaționale, una care constituie doar vârful aisbergului.

Deosebirea dintre efectele Coronavirusului și cele ale apogeului crizei civilizaționale, conform lui Chomsky, este una sensibilă. Dacă prima este în stare să ne ruineze viața, ultima, iminentă în viitorul apropiat, ne-ar putea nimici. Din reflecțiile filosofului, remarcăm că aspectul pozitiv al Coronavirusului rezidă în faptul că ne va determina să medităm în ce lume dorim să trăim. Într-o manieră categorică atestă că pandemia putea fi oprită, or informații despre virus existau încă în octombrie 2019, mai mult, au fost efectuate simulări ale situației cu care ne confruntăm, însă concluzii nu s-au făcut, chiar în pofida dovezilor care parvineau. Toate acestea, din cauza trădării sistemului politic. Chomsky își fundamentează tonul categoric printr-un set de argumente care deconspira valabilitatea mesajului său: Organizația Mondială a Sănătății, în prima decadă a lunii ianuarie 2020, a fost informată de China despre simptomele caracteristice infecției, iar statul chinez a făcut publică structura virusului.

Notoriul gânditor este rezervat în a se expune categoric dacă Pandemia, mai precis efectele ei, pot deveni un punct de plecare pentru modificarea în viitor a atitudinii omului față de natură. Explicația sa - a prevedea ce concret se va întâmpla cu lumea și natura este dificil, deoarece răspunsul la această întrebare în mare depinde de tineret, pătura cea mai progresivă și dinamică. Un lucru e cert, consemnează N. Chomsky, dacă starea de criză se va acutiza și mai mult, iar populația va demonstra pasivitate vizavi de căile de remaniere și evaluare a riscurilor și efectelor crizei pandemice, aceasta inevitabil va genera „aparitia unor state autoritariste, extrem de represive, care vor difuza ciuma neo-liberală pe întreg globul, clasa capitalistă este permanent pregătită de luptă” [3]. Prin discursul său, Chomsky încearcă să inoculeze ideea privind importanța afirmării unui internaționalism progresiv, capabil să se contrapună internaționalului reacționar. Unica șansă reală, opinează filosoful, este Internaționalul progresiv, fundamentat pe ideile lui Bernie Sanders care a reușit să modifice vectorul discuțiilor și politiciii.

Subliniem că filosoful este unul extrem de cunoscut datorită discursului său, unul destul de acid cu privire la politica externă, vectorii

de dezvoltare promovați de cele mai influente state Occidentale. În acest context nu putem face abstracție de faptul că el este cel care a elaborat o listă a strategiilor de manipulare a maselor de către marile puteri, care dețin controlul nu numai asupra economiei, dar și asupra mass-media. Ultima, în opinia lui Chomsky, rămâne a fi instrumentul cel mai eficace de influență asupra maselor, de manipulare a mentalului, de plantare a unor stereotipuri de gândire și comportament fals, neadecvat tradițiilor, de sustragere a atenției de la realitate prin altoirea de valori și aspirații neadecvate etc.

Chomsky rămâne unul dintre cei mai avizați cercetători-deconspiratori ai tehnicilor de spălare pe creier, de deturnare și confuzionare a psihicului colectiv de la interesele și efectele adevărate ale vectorilor promovați de elitele politice. Savantul identifică zece reguli de manipulare a maselor prin intermediul media *Silent Weapons for Quiet Wars* (1979), reguli pe care în circuit le găsim sub genericul *Decalogul lui Chomsky*. Apelul la aceste metode/strategii de manipulare a maselor, simplu de înțeles deja, este tradițional atât pentru politica marilor puteri, cât și pentru statele de anvergură Republicii Moldova. Trecând în revistă strategiile enunțate [4], permite să le atestăm actuale și manifeste în agenda de activitate atât în perioada pre-pandemică, cât și în cea în care Pandemia a devenit axul major de interes politic, economic și social al statelor:

- *strategia diversivării*: sustragerea orientată a atenției publicului de la problemele stringente (economice, sociale, politice) printr-un flux regizat de informații neînsemnate;
- *strategia de a crea problema și apoi a oferi soluții*: metodă care face apel la reacția poporului, or aceasta constant se realizează în cadrul relației *problemă-reacție-soluție*. Rezolvarea problemelor create virtual nu numai că provoacă emoția maselor (mânia, frica, nemulțumirea), dar și solicită soluționarea problemelor prin măsurile care deja erau stabilite până la „anunțarea” problemei;
- *strategia în degradeu* numită și *a compromisului impus*: pentru implementarea unor măsuri inacceptabile, nepopulare, pe parcursul unui segment de timp aceste condiții noi, indiferent care

ar fi ele – politice, sociale, economice sau culturale, sunt integrate câte puțin. Dacă aceste măsuri ar fi impuse necondiționat și imediat, situația ar fi provocat nemulțumiri, chiar revolte, implementarea treptată determină compromisul, chiar dacă acesta este dictat pe verticală de sus în jos;

- *strategia de amânare*: se operează cu date diferite în vederea implementării unor măsuri nedorite, acestea se prezintă ca dureroase, dar necesare, se obține acordul maselor pentru aplicarea lor nu în prezent, ci în viitor. Publicul este dispus să accepte mai lejer sacrificiile legate de viitor, decât de prezent, în speranța că acestea vor putea fi evitate. Strategia dată permite ca masele să se obișnuiască cu gândul la admiterea unor sacrificii, astfel să le accepte liniștit în momentul în care acestea devin realitate;
- *strategia adresării la public ca la copii*. Metodă de adresare la public ca la copiii mici sau persoane cu handicap mintal, permite manipularea mentalului social din cauză că ea bagatelizează capacitatea de analiză critică a opiniei publice a mesajelor prezentate într-o astfel de manieră. Strategia dată este destul de eficace în situația discursurilor în fața maselor, atunci când efectul mulțimii anihilează caracterul critic și rațional al conștiinței, iar discursul este ajustat unui raport bazat pe roluri: părinți-copii, adult – copil, înțelept – ignorant etc.;
- *strategia apelului prioritar la emoții, dar nu rațiune*: metodă clasică de programare neurolingvistică, care permite blocarea capacităților critice de percepere a informațiilor și analizei raționale. Metoda dată deschide accesul la subconștient pentru insinuarea anumitor concepții, aspirații, dorințe, stereotipuri comportamentale. Emoțiile nu numai că sunt absolvite de logică, dar pot fi mai ușor prognozate și dirijate decât gândirea rațională;
- *strategia menținerii maselor în ignoranță prin cultivarea obscurantismului*: regizarea de condiții în care: 1. păturile nu sunt apte a percepe metodele și principiile utilizate pentru a le dirija și

manipula; 2. crește diferența nivelului de învățământ între păturile de jos și elite, 3. artificial se mențin deosebirile culturale, sociale, economice dintre păturile de jos și elite, accentul fiind pus pe mediocritatea maselor de jos etc.;

- *strategia stimulării la public a mândriei pentru propria mediocritate*: metodă care cultivă cu insistență ideea că este bine să fii incult și superficial, instrument de afirmare a acestor concepții servește cultura de masă, telenovelele, talk-show-urile, tabloidele, presa de scandal. Omul pierde deprinderea de a reflecta critic despre sine și lume, nu-i apt să-și analizeze faptele proprii și ale celorlalți, actualizează și operează cu acele stereotipuri de gândire și comportament cultivate de media, se complăce a fi în propria mediocritate, prin urmare devine mai simplu de a fi manipulat;
- *strategia substituirii revoltei prin acuze*: metodă care determină omul să creadă că doar el unul este vinovat de situația grea în care s-a pomenit, argumentul rezidă în ignoranța acestuia, lipsa de capacități profesionale și a eforturilor insuficiente pentru a se realiza. Prin urmare, principalul dușman pe care-l identifică omul este propria persoană, vinovată de situația de criză existențială pe care o traversează. Din moment când dușmanul este unul interior nu poate fi vorba de revolte sau chiar revoluții, or starea emoțională pe care o trăiește provoacă nu numai pesimismul, dar și indiferența față de viitor;
- *strategia de a cunoaște oamenii mai bine decât se cunosc ei pe sine*: cunoștințele avansate în diferite domenii nu numai că au accentuat deosebirile dintre cunoștințele pe care le dețin masele și cele operate de elitele politice, dar și permit cunoașterea avansată a omului, fapt care deschide posibilități nelimitate de influență și control asupra vieții acestuia. Cunoașterea complexă a mecanismelor de funcționare a psihicului uman permit dirijarea lui fără apel la forță sau violență fizică.

În mare, îngrijorarea despre perioada post-pandemică a lui N. Chomsky este împărtășită de către Șeful Centrului pentru Dezvoltare Durabilă de pe

lângă Universitatea Columbia, consilierul Secretarului General al ONU pentru Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, J. Sachs, care în mai multe rânduri a subliniat că COVID-19 reprezintă o lovitură serioasă asupra economiei mondiale, care va intra într-o criză de lungă durată. Revigorarea economiei globale va fi posibilă doar prin acțiunile participative și colaborarea tuturor țărilor. J. Sachs atenționează în deosebi asupra necesității colaborării statelor în domeniul ecologiei. Înregistrăm aceeași abordare ideatică, ca și în cazul lui N. Chomsky, vizavi de politica ex-liderului Casei Albe, D. Trump. În opinia expusă de J. Sachs, considerat unul dintre cei mai notorii economiști ai contemporaneității, într-un interviu acordat S. Shevarnadze pentru emisiunea *Sophie Co*, acesta demonstrează argumentat că pandemia a pus America în centrul unui mare conflict social, *verbi causa* D. Trump “ în plină criză încearcă să declanșeze un nou război rece cu China” [5]. Rezumând ideile expuse de către J. Sachs cu privire la imaginea lumii post-carantină, atât în interviul enunțat, cât și în [6], constatăm că prognozele sale sunt destul de clare, nu însă tocmai fericite, astfel conform aserțiunilor sale:

- revenire la lumea pre-pandemică este imposibilă;
- marile puteri economice și politice Europene și SUA au demonstrat incapacitate de soluționare a problemei. Eșecul în lupta cu Pandemia este un lucru demonstrat;
- nu putem vorbi de eventualul exod în masă din orașe în sate, pur și simplu orașele vor fi mai igienice;
- va avansa fulminant revoluția digitală: comunicațiile 5G, robotica de întreprindere, tehnologiile intelctului artificial și cele de *e-guvernare*, comerțul și plățile digitale;
- se vor remarca anumite schimbări în domeniul sistemului de învățământ, care va deveni unul mixt, or va îmbina modul tradițional de studii și cel online. Riscul înrăutățirii indicilor de calitate a studiilor în cazul celor online, devine evident, în schimb partea pozitivă rezidă în faptul că va crește accesibilitatea la studii pentru un număr mai mare de doritori;
- în perspectiva apropiată, pandemia va aprofunda inegalitatea socială, va crește șomajul, iar pericolul foamei va persista;

- criza pandemică va face actuală și imperativă necesitatea unei noi ordini economice, fundamentată pe dezvoltarea durabilă a economiei, concentrată nu numai pe producere, dar și pe distribuirea bunurilor;
- depășirea crizei provocate de pandemie și făurirea unei lumi mai bune și sigure pentru toți este posibilă doar prin cooperarea comună.

Ideile expuse de către J. Sachs despre imaginea lumii post-carantină și acele transformări manifeste la care vom fi expuși și, respectiv, ne vor deveni familiare în plan personal, dar mai ales, impetuoșitatea anumitor reforme la nivel mondial pentru a nu permite aprofundarea crizei globale și civilizaționale, consemnăm, sunt susținute și de către Directorul Scolii Superioare de Științe Sociale din Paris, economistul J. Sapir și cunoscutul sociolog italian D. de Masi. Ultimul, pentru a releva că situația de criză în care ne-am pomenit putea fi prognozată foarte simplu, face referință la lucrările semnate de N. Taleb și D. Belpomme, or ultimul încă cu două decenii în urmă atrăgea atenția publică asupra a cinci posibile scenarii care ar conduce la dispariția violentă a lumii. Unul din aceste scenarii tocmai se referea la o posibilă pandemie infecțioasă.

Vorbind despre atributele specifice perioadei post-pandemice, sociologul Domenico de Masi vine cu câteva idei interesante vizavi de transformările manifeste care se vor realiza în regimul tradițional al instituțiilor de învățământ, prin instruirea la distanță. Tot el vorbește de o eventuală migrare/revenire în orașele mici sau sate care au fost abandonate pentru locuri mai bune de lucru, condiții satisfăcătoare de viață. Sociologul menționează că pandemia a condiționat apariția „unui nou model de studii” [7].

Dacă în perioada pre-carantină studenții mergeau la universitate pentru a asculta orele de studii, iar acasă se pregăteau de seminare, ore de laborator etc., atunci în lumea post-pandemică lucrurile se vor schimba radical. Acasă studenții ascultă prelegerile online, iar la universitate vor merge pentru a face schimb de opinii, a concretiza anumite lucruri și a-și planifica problematica și metodologia referatelor, tezelor de an și celor de licență. În ceea ce privește munca la distanță, spre deosebire de N.

Chomsky, S. Zizec, G. Agamben, N. Taleb și J. Sachs, D. de Masi este rezervat în a se da cu părerea dacă munca tradițională în oficiu vă dispărea sau nu. Savantul accentuează că cel puțin datele de care dispune permit să afirme că în Italia eficacitatea muncii la distanță a crescut cu 20%. Din reflecțiile sale cu privire la aspectul abordat, recunoscutul teoretician al “politicii postmoderniste” D. de Masi afirmă că sfera muncii în viitorul apropiat va cunoaște schimbări peremptorii, or trebuie să ne împăcăm cu gândul că în perspectivă muncă va fi un privilegiu doar pentru un număr mic de populație, simultan se va modifica și caracterul ei.

Tot el articulează mai multe argumente menite să demonstreze veridicitatea aserțiunilor sale că dacă în ultimele două veacuri mașinile au pus umanitatea în dificultate, limitând numărul locurilor de muncă, atunci “în veacul XXI computerele/mașinile automate înlocuiesc angajații, iar intelectul artificial concurează cu succes cu reprezentanții profesiilor de creație” [8]. Simptomatic faptul, D. de Masi încearcă să introducă modificări în structura rigidă și stereotipizată a concepției despre faptul că omul a fost născut pentru muncă, că doar muncă îl înobilează și îl face fericit. Cert faptul că, alături de aceste afirmații ale lui D. de Masi, am putea aduce zeci, chiar sute de contraargumente că anume datorită muncii omul a ajuns acela care este azi, or munca este o componentă a vieții, conștiinței, demnității și a modului de autorealizare și socializare. Menirea omului, în opinia lui D. de Masi, rezidă numai în creație și procreație.

Motivat să tematizeze în raport cu pandemia căile, metodele de gestionare și soluționare a crizei, la fel și de responsabilitățile pe care trebuie să și le asume fiecare în parte, dar mai ales marile puteri politice mondiale, D. de Masi vine cu ipoteză că traumă provocată de COVID-19 nu se va păstra pentru mult timp în memoria colectivă, deoarece puțini vor trage concluzii din tragedia pe care o trăim. Atunci când euforia victoriei asupra virusului va trece, inevitabil vom reveni la anterioarele vicisitudini ... fiindcă atât factorii de decizie, cât și modelele de viață vor rămâne acelea din perioada pre-pandemică [9]. Oferind o perspectivă asupra viitorului apropiat, D. de Masi trece în revistă lecțiile pe care ni le-a actualizat și accentuat pandemia [10]:

- am revizuit atitudinea față de conceptele *spațiu și timp*, dacă până la pandemie aveam spațiu suficient de mare, iar timp catastrofal de puțin, coronavirusul a inversat situația;
- ne-a confirmat că lumea este globalizată;
- autoritățile trebuie să fie capabili să ia decizii corecte în lupta cu *dușmanul invizibil* care simultan lovește în sănătate, democrație și economie;
- impetuoșitatea grijii față de categoriile vulnerabile ale societății;
- caracterul imperativ al unor reforme calitative ale sferei sănătății.

Pesimismul nevoalat despre faptul că încă nu suntem apti să facem concluziile adecvate din tragedia cu care ne confruntăm pentru ca să nu admitem altă situație și mai distrugătoare sunt constante în reflecțiile Profesorului de sociologie a Universității *La Sapienza* din Roma.

Emergența cercetărilor privind identificarea și conturarea particularităților lumii post-pandemice proprii concepțiilor lui N. Chomsky și D.de Masi, care au încercat să treacă peste orizontul crizei cu care ne confundăm, permit să elucidăm mai multe idei comune despre acele transformări manifeste ale lumii, una categoric deosebită de cea pre-pandemică, tradițională. Printre ideile noi pe care le-a adus în prim plan Pandemia și cu siguranță vor deveni actuale pentru viața omului, în opinia celor doi gânditori, evidențiem:

- dispozițiile apocaliptice provocate de pandemie vor facilita procesul de re-gândire și re-considerare a valorilor spirituale, morale și naționale afectate de globalizare;
- va crește prestigiul filosofiei și religiei, domenii apte să răspundă la întrebări și să consoleze omul;
- securitatea personală și cea socială va deveni trend;
- omul va conștientiza propria insignifianță în raport cu moartea și natura, caracterul fragil și limitat al vieții;
- masca medicinală de protecție va ajunge un atribut constant al garderobei, mult prea probabil, tendință pe deja o atestăm. Se

va afirma și moda în raport cu forma, culoarea, designul măștii de protecție;

- normele distanței sociale vor deveni canonice pentru toate instituțiile, indiferent de menirea și categoria lor: oficii, școli, restaurante, cinematografe, terenuri sportive etc., acestea vor fi actuale și pentru transportul public;
- va spori esențial prestigiul specialiștilor medicali, în special al celor din domeniul bolilor infecțioase și cel al virusologiei;
- vor avansa în trend doar acele instituții de agrement unde criteriul distanței sociale și celelalte reguli de protecție actualizate de Pandemie vor fi respectate, prin urmare se vor poziționa ca garanți ai securității;
- instituțiile, școlile, oficiile vor fi dotate cu utilaje menite a monitoriza temperatura, controla starea corpului uman;
- vaccinarea va deveni un lucru natural (aproape obligatoriu) pentru toți (cu anumite excepții);
- se vor inaugura centre de date (naționale și internaționale) unde se va stoca informația despre persoanele vaccinate;
- vigilența manifestată în modul de comunicare dinte oameni, *volens nolens*, va fi actuală și pentru perioada post-pandemică, doar că la un nivel de rigiditate mai redus;
- activitatea la distanță va deveni o alternativă a muncii tradiționale în oficii. Munca la distanță practic nu afectează eficacitatea procesului, însă permite economia de resurse (arendă, electricitate, încălzire etc.), aceste opinii fiind enunțate de mai multe personalități notorii ale contemporaneității N. Taleb, F. Fukuyama, G. Agamben etc.;
- pandemia a demonstrat și a accentuat eficacitatea online a cumpărăturilor, prin urmare volumul operațiunilor cu bani virtuali va crește considerabil în perioada post-pandemică;
- va crește interesul pentru turismul intern etc.

Particularitățile crizei pandemice și efectele ei la diferite nivele - global, local, dar și personal, au constituit zonă de interes și pentru J.

Altucher, autorul a 11 cărți, multe dintre care au devenit bestsellere. Astfel, J. Altucher ajunge să demonstreze argumentat că consecințele SARS-CoV-2 vin să dezmință mai multe mituri și clișee înrădăcinate în mentalul social [11]:

1. *Casa proprie e scutul tău* (mulți și-au părăsit casele, nu plătesc ipoteca, impozitele și cine va deveni stăpân al acestor imobile în viitor nu este clar);
2. *Universitatea este instituția/metoda cea mai bună de a face studii*, iar după aceasta a obține un loc de lucru (studenții au fost trimiși acasă, cursurile –on line sunt proaste);
3. *Copii sunt sensul vieții* (în carul izolării crește vertiginos numărul de cazuri de abuz asupra copiilor);
4. *Căsătoria înseamnă că nu vei fi singur* (ești obligat a sta în carantină cu celălalt, a crescut numărul cererilor de divorț);
5. *Familia mea este cetatea mea* (după multe luni de izolare, mulți ar prefera să aibă altă familie, a crescut numărul de cazuri de abuz);
6. *Pentru a avea succes trebuie să fii neonest* (succesul azi, în plină pandemie, înseamnă nu banii, ci capacitatea de a te contrapune stării de incertitudine. După pandemie succesul se va aprecia după felul în care ați făcut față incertitudinii);
7. *Oferirile caritabile* înseamnă că sunteți mărinimos (există alte moduri de a acorda ajutor altora, de ex. voluntariatul, ultimul, este și o modalitate dublă de a scăpa de izolare și, respectiv, de stresul provocat de carantină);
8. *Opinia noastră contează pentru a schimba lumea* (nimic nu poate fi modificat numai prin certurile de pe rețele de socializare, pentru aceștia este mai important să fie auziți decât să se schimbe ceva; încercați să faceți măcar puțin pentru lume, lucru care e mult mai important decât dreptul la opinie);
9. *Procrastinarea* (în carantină poți găsi alte interese care, fiind monetizate, constituie șansă de a nu reveni la locul de lucru din perioada pre-pandemică);

10. *Productivitatea poate fi crescută din contul odihnei* (o eroare care era pedalată de toți guru productivității muncii);
11. *Oamenii contemporani sunt mai deștepti* decât cei care habitau cu 40 mii în urmă (strămoșii noștri își cunoșteau la perfecție arealul de trai și vânătoare, azi oamenii sunt în stare numai să se înjure prin intermediul rețelelor de socializare);
12. *Experții au întotdeauna dreptate* (prognozele, în special ale celor de la Harvard, nu s-au adevărat referitor la efectele pandemiei);
13. *Banii hotărăsc totul* (azi este important să-ți păstrezi bunul simț, siguranța în forțele proprii și a fi sprijin de nădejde pentru cei care au căzut în disperare).

Despre miturile și clișeele înrădăcinate de ani în mentalul colectiv și manifeste tradițiilor și modului de comunicare și cooperare cu semenii, infirmate de însăși realitățile pandemiei, la fel și despre efectele ei în diverse domenii de activitate umană, J. Altucher vorbește pe parcursul întregii perioade de criză cu care se confruntă întreaga lume [12].

Dacă e să vorbim de mituri, clișee și stereotipuri, atunci, important să remarcăm că pandemia nu numai că a demonstrat nevalabilitatea miturilor desemnate mai sus, dar și a generat în scurt timp apariția unui număr și mai mare de mituri care devin actuale modului de gândire și comportament al maselor. Aupra naturii miturilor oferă explicație și filosoful Nassim Taleb care în bestselle-rul *Lebăda neagră* [13] postulează că miturile fac ordine în haosul din percepția umană și confuzia experienței umane. Subscriem la afirmațiile lui N. Taleb deoarece, fiind o componentă a memoriei culturale, mitul la nivel de memorie colectivă se configurează nu numai ca instrument de stocare și aplicare a experienței acumulate de societate, dar și ca mecanism de depășire a singurătății omului. Omul caută sprijin în mituri atâta timp cât ele oferă răspunsuri la tribulațiile sale de ordin social, cultural și politic, deoarece prin esența sa mitul constituie experiența trecută a conștiinței sociale codificată în alegorii, modele și simboluri. Mitul nu numai că organizează existența umană, dar și o legitimează, el îndeplinește funcția de adaptare psihologică a omului la condițiile realității.

Simptomatic faptul că, în mare, pentru apariția, intrarea în circuit a multor mituri despre SARS-COV-2 sunt responsabile informațiile false de pe rețelele de socializare, moment remarcat nu numai de J. Altucher, dar și de N. Chomsky, D. de Masi, G. Agamben etc. Informațiile *fake*, de multe ori neprofesional preluate, interpretate și diseminate de tabloide, multiplică și agravează starea de angoasă a oamenilor. Sentimentul de confuzie și frică pe acest fond de criză, manifestă prin sute de mii de jertfe, a fost acutizată și mai mult de avalanșa de mituri manipulative ce vizau anume modele de comportament și securitate în contextul pandemiei. Printre cele mai vehiculate mituri care au fost produse de impactul pandemiei asupra cotidianului uman elucidăm doar câteva dintre cele mai des difuzate pe Internet și preluate în primele luni de media:

- mască trebuie să fie purtată numai de persoanele infectate;
- este suficient să-mi acopăr numai gura, dar nu și nasul;
- purtătorii de infecție sunt țânțarii;
- virusul se transmite prin rețelele 5G;
- mărfurile fabricate în țările unde este SARS-CoV-2 sunt purtătoare de virus, același lucru se referă la animalele de companie;
- anumite tipuri de profilaxie a gripei sunt valabile și pentru prevenirea SARS-CoV-2;
- va fi afectată doar populația țărilor din zona temperată și rece;
- recomandările medicilor nu sunt actuale pentru tulpinile virusului;
- vaccinarea exclude necesitatea purtării măștii de protecție;
- eficiența testelor care identifică virusul este îndoielnică;
- cel care a fost bolnav de SARS-CoV-2 este absolvit de riscul de a se mai molipsi etc.

Subliniem în aceeași ordine de idei că însuși vaccinul care în mod natural ar trebui perceput ca un panaceu împotriva COVID-19, deja după mai mult de 20 de luni de pandemie, determină aceeași stare de reticență, frică și chiar desconsiderare vădită. Consemnăm că anume acest climat psihologic a cultivat în scurt timp mai multe mituri în raport cu efectele

vaccinului asupra organismului uman, dar și ca instrument de diminuare a riscului de îmbolnăvire și moarte:

- vaccinul nu ne salvează de Covid19;
- oamenii vaccinați vor avea simptome mai acute în caz de îmbolnăvire decât cei nevaccinați;
- nu are sens să te vaccinezi, fiindcă cei vaccinați răspândesc în continuare boala;
- efectele vaccinurilor sunt imprevizibile și periculoase, deoarece n-au fost suficient testate;
- vaccinul poate modifica ADN-ul;
- cei vaccinați suferă de tromboze;
- persoanele de vârstă a treia nu trebuie vaccinate;
- vaccinul slăbește imunitatea, deci cei vaccinați mai ușor se îmbolnăvesc nu numai de Covid19 dar și de alte infecții respiratorii;
- vaccinul creează riscuri majore de efecte secundare;
- sunt imprevizibile efectele pe termen lung a vaccinului.

Deși vaccinarea este capabilă să pună capăt pandemiei, totuși, chiar alături de ea, în primele luni ale pandemiei, odată cu sintetizarea primelor tipuri de vaccinuri au apărut mai multe mituri care sunt vehiculate pe Internet. Când privește însăși alternativele vaccinării cu un anumit tip de produs concret *BioNTech-Pfizer*, *AstraZeneca*, *SKBioCOVID-19*, *Sputnic V*, *Moderna* constatăm că spațiul național a fost și continuă să fie unul politizat, cu opinii contradictorii și declarații în controversă. Toate aceste convulsii politice au devenit mai evidente în cadrul alegerilor parlamentare din 11 iulie 2021, unii concurenți încercând astfel să acumuleze dividende politice. Și aceasta, chiar dacă Reprezentantul UNICEF în Moldova M. Damaj declara că “vaccinul reprezintă un instrument de importanță majoră pentru a ajuta ținerea sub control a pandemiei, împreună cu testarea eficientă și respectarea măsurilor de protecție” [14].

În acest context subscriem și la declarația comună a Directorului executiv al UNICEF, H.Faure și Directorului general al OMS, T. Adhanom Ghebreyesus că numai prin eforturi comune și concertate vom depăși

pandemia care deja ne-a demonstrat cât de fragilă este lumea. Consemnăm pe marginea mesajului celor doi politicieni, că se face apel la solidaritate, de la fiecare om în parte, de la fiecare stat, or deja am văzut efectele când unele țări au încercat să se izoleze și să se îngrijească doar de soarta proprie: „fie că vom câștiga sau vom pierde, o vom face împreună, acest mesaj” [15], considerăm trebuie să devină o componentă indispensabilă a proiectelor de contracarare a pandemiei atât la nivel național, cât și global.

Anume pe acest principiu activează platforma COVAX, unul din mecanismele ACT accedator în lucru cu vaccinurile, care cooperează cu guvernele și cu producătorii de vaccin. Anume ea coordonează la nivel global calitatea vaccinurilor și disponibilitatea acestora pentru toate țările în mod egal. Platforma COVAX este gestionată de Coaliția pentru Inovații în Pregătirea către Epidemii (CEPI), GAVI (Alianța Globală de vaccinare și imunizare), Organizația Mondială a Sănătății care activează în parteneriat cu producătorii de vaccinuri din toate țările și simultan cu UNICEF și Banca Mondială. Alături de activitatea platformei COVAX ne par absolut rezonabile argumentele că vaccinarea în masă se va solda cu formarea nu numai a imunității personale, dar și a celei colective, fapt care ar crea șanse de micșorare a numărului celor infectați și, în mod indubitabil, ar scoate din pericol exponenții grupurilor de risc - oamenii de vârstă a treia și cei care au maladii imunitare.

Un alt argument forte alături de impetuoșitatea vaccinării pentru toate categoriile de vârstă, (lucru care s-ar face benevol, dar nu prin șantaj ca în situația profesorilor din țară), accentuăm că minimalizarea numărului de infectați cu SARS-CoV-2 prin vaccinare ar asigura securitatea proprie și a celor din jur și ar diminua starea de incertitudine, frică, confuzie din societate. Pandemia are un impact negativ psihologic marcat de starea de incertitudine pentru viața proprie și a celor apropiați, frica de infectare, de moarte, necesitatea autoritar impusă de izolare, autoizolarea, deficitul de comunicare, înrăutățirea calitativă a condițiilor de viață, efectele masive ale media asupra omului provoacă un gen de *pandemie a fricii*. Pandemia nu numai ca a afectat bunăstarea psihologică a oamenilor din întreaga lume

[16], lucru confirmat de cercetările efectuate în mai multe țări, Anglia Franța, China, Rusia, mai mult specialiștii ajung la concluzia că efectele COVID-19 vor marca sănătatea oamenilor pe un termen de durată [17].

Vorbind de caracterul traumatizant al efectelor pandemiei asupra psihologiei, consemnăm că alături de riscurile pandemice o verigă importantă în acutizarea situației, a amplificării fricii, panicii, confuziei și *distresului* este media [18] care oferă un conținut informațional care nu întotdeauna corespundea situației, unde accentul se punea pe emoții nu pe rațiune. Starea de tensiune psihică intensă și negativă provocată de agenți efectogeni, *distresul* are o influență negativă asupra sănătății nu numai psihice, dar și fizice a omului. *Distresul* este o stare de suferință în care o persoană nu se poate adapta pe deplin la factorii stresanți și la stresul cauzat de aceștia și demonstrează un comportament maladiv, care se poate etala prin stare de irascibilitate, pasivitate, frustrare, reprimare sau, dimpotrivă, de agresivitate.

Situația epidemiologică fără precedent a modificat cardinal atât viața oamenilor, cât și a avut un impact vădit asupra vieții economice, politice, culturale, sociale, toate la rândul lor au o influență negativă asupra stării psihologice a individului. Starea de frică, *distres*, depresie, anxietate, a stresului peritraumatic a fost complicată de închiderea instituțiilor de învățământ, lucrul la distanță, suspendarea activității localurilor de distracție, anularea evenimentelor, deficitul de comunicare și socializare etc. Toate acestea au fost amplificate în progresie geometrică pe fondalul deficitului de informații despre adevărata stare de lucruri. Un rol negativ în amplificarea stării de incertitudine și nesiguranță pentru propria viață, considerăm, l-au jucat rețelele de socializare care se întreceau prin punerea în circuit a informațiilor neverificate. Anume infodemia/ deinfodemia au permis apariția miturilor despre COVID-19 și vaccinuri.

Atât lipsa de informații adecvate despre situația în lume, mai ales în prima fază a pandemiei, cât și nivelul necalitativ, neverificat, dezinformarea au condus la cultivarea unui tip de *pandemie a fricii* [19] care se dezvoltă în paralel cu pandemia propriu-zisă, iar efectele ei, susțin cercetătorii, sunt mult mai grave și de durată. Prin urmare, putem

constata că pe parcursul perioadei pandemice, ca urmare a lipsei de informare calitativă, completată de suprasaturația cu știri *fake*, zvonuri, prejudecăți, s-a ajuns nu numai la stimularea unei pandemii a fricii, dar și chiar a configurării unui tip de *cultură a fricii*.

Frică în pandemie se manifestă pluridimensional, astfel putem atesta mai multe tipuri de frică care adesea sunt completate de atacuri de panică, emoții negative:

- frica de a te molipsi;
- starea de panică - poate deja sunt bolnav;
- frica că am să mor;
- frica nesiguranței în ziua de mâine;
- frica pentru cei apropiați;
- frica de a pierde jobul;
- frica că situația pandemică nu va dispărea niciodată etc.

O abordare complexă a discursului filosofic în raport cu specificul efectelor SARS-CoV-2 care a cuprins întreaga lume, iar urmările grave ale acesteia au distorsionat toate domeniile de activitate umană, scot în evidență câteva momente asupra cărora insistă cele mai luminate minți ale contemporaneității. Vorbind de viitorul recent post-pandemic, de tendințele și provocările acesteia, N. Chomsky, F.Fukuyama, D. Masi, N.Taleb ș.a. atenționează că este important să luăm în calcul că criza de la toate nivelele vieții social-politice și economice, care riscă să se transforme în una civilizațională, nu este rezultatul în exclusivitate al impactului SARS-CoV-2, ci, de fapt, completează megatrendurile care erau manifeste și în perioada pre-pandemică. Cu alte cuvinte, pentru a nu cădea în capcana grosolană a acestor afirmații sterile evidențiem că criza pandemică doar a acutizat și aprofundat acele procese și fenomene manifeste vieții societății globale care deja erau în dificultate. Relevantă în acest context ne pare și ideea că SARS-CoV-2 s-a manifestat ca foaie de turnesol, adică într-un segment redus de timp a deconspirat toate inegalitățile și lipsa de transparență proprie vieții sociale din diferite zone ale lumii.

Ca rezultat al bifării trăsăturilor manifeste și efectelor sale, COVID-19 este declarat ca *eminent nivelator* al vieții, fenomenelor și proceselor

dinamicii sociale, or în fața lui în mod obiectiv toți devin egali, indiferent ești bogat sau sărac, ești o celebritate sau un om obișnuit. Din moment ce pandemia devine o problemă a tuturor fără preferințe, ea se transformă într-o problemă globală care suscită o abordare și soluții pe măsura proporțiilor pe care le-a luat.

Indubitabil că numai în momentul în care pandemia va fi depășită în fiecare localitate, țară, zonă geografică, putem crede că a fost anihilată la nivel global. Dar chiar și în cazul dat, prognozele rămân în continuare alarmante, deoarece tot mai pronunțate devin viziunile despre faptul că pandemia reprezintă o cotitură totală a traiectoriei globale, lumea pre-pandemică s-a disipat în mici componente, transformările radicale proprii tuturor domeniilor vieții se dispersează prin efectele cumulatorii și rezultatele neașteptate. Astfel, K. Schwab, Directorul general al Forumului Economic mondial, în lucrarea *COVID-19: The Great Reset Paperback* (2020), constată categoric că așteptările de revenire la viața normală sunt iluzii, deoarece viața niciodată nu va recăpăta valența anterioară și percepția normalității care domnea până la criză.

Lucrarea *COVID-19: The Great Reset Paperback* semnată de K. Schwab și T.Malleret se poziționează ca un manifest al lumii post-pandemice, al unei noi ordini mondiale, al unei noi normalități, care se deosebește radical de cea pe care o traversăm. Autorii insistă că criza care ne-a încorsetat nu este una cu caracter provizoriu, iar efectele ei, sechelele ei se vor resimți peste ani. Autorii accentuează caracterul transformator al pandemiei care, în opinia lor, poate fi comparat cu bilanțul celui de-al Doilea Război Mondial. Deși contururile lumii noi, post-pandemice, încă nu pot fi intuite, K. Schwab și T.Malleret declară că ne așteaptă transformări radicale, pe acest temei fiind important să evaluăm momentul fără precedent pentru a revedea lumea, pentru a o face mai bună și mai durabilă, atunci „când acesta se va configura după criză” [20]. Încercând să vorbească despre lumea post-pandemie, autorii vin cu un șir de interogații, răspunsurile la care i-ar ajuta să configureze un tablou sumar al acesteia: poate pandemia conduce la o lume mai bună sau la una rea?; va urma o modificare a valorilor?; vom deveni mai receptivi cu

semenii?; va dispărea segmentarea socială, lipsa de nedreptate? etc. Lecturarea lucrării ne demonstrează că autorii avansează, mai ales, un șir de recomandări care, fiind materializate, ar face ca imaginea lumii post-pandemice să se deosebească spre pozitiv de cea pre-pandemică, or numai starea de criză care atinge nivelul global ne-a evidențiat o dată în plus că lumea e fragilă, la fel de firavă este și propria noastră existență.

Chiar dacă în opinia lui K. Schwab și T. Malleret nu ne amenință un pericol existențial, totuși pandemia a generat haos în viața personală și planurile profesionale, a compromis sentimentul securității economice, psihologice și fizice. Prin urmare, devine predictibil faptul că „visul despre mobilitatea socială se disipează, atunci când societatea este blocată, economia stagnează, numărul morților crește, iar viitorul fiecăruia în parte este înțepenit fie în apartamentul supraaglomerat, fie în palatul fastuos” [21].

K. Schwab și T. Malleret converg în abordarea de ansamblu a impactului pandemiei asupra a cinci macrocategorii cardinale: economie, geopolitică, ecologie, tehnologie și domeniul social, încercând să identifice transformările care au intervenit în statutul lor în perioada în care ne confruntăm cu COVID-19. Ca un leitmotiv în lucrare se promovează ideea despre importanța unei resetări totale la toate nivelele. Chiar dacă demersul celor doi nu generează un tipar clar despre lumea post-pandemică, temeinice sunt reflecțiile lor cantonate în pașii pe care trebuie să-i facem:

- trebuie examinate riscurile legate de factorii economici, geopolitici, ecologici, tehnologici și cei de ordin social, iar această abordare trebuie realizată prin metoda interdependenței dintre ei; analiza în parte a acestor domenii fără să se țină cont de întreaga construcție se soldează cu date și concluzii eronate; într-o lume care interacționează riscurile se amplifică și au efect de cascadă [22];
- reflecțiile colective pe marginea crizei pot conduce la modificarea comportamentului și mentalului social, la schimbarea priorităților, a convingerilor, a modului de a percepe toate fenomenele și procesele vieții, a modului de cooperare cu

- ceilalți și cu familia, astfel vor determina o abordare și mai profundă a situației în vederea elaborării de soluții [23];
- reabordarea pluridimensională a crizei și a consecințelor ei va scoate în evidență ce avem de făcut pentru a preîntâmpina astfel de situații și cum trebuie să luptăm cu efectele ei;
 - se cere revizuirea priorităților sociale și accentuarea importanței binelui comun ca scop politic a concepției dreptății și egalității [24];
 - pandemia a creat posibilitate pentru a ne reculege și a reflecta despre rolul și locul nostru în lume, ce este cu adevărat important din ceea ce ne dorim etc.

K. Schwab și T. Malleret vin cu sugestia *resetării totale* care contează pentru binele comun și vizează pe fiecare în parte. Ca și orice eveniment cu impact de transformare, pandemia deșteaptă în oameni nu doar calitățile bune, dar și pe cele rele [25], de aceea este important să ne revedem o dată în plus viziunile față de binele comun, alegerea etică, solidaritate, ajutor caritabil.

Azi, mai mult ca oricând, devine actual aforismul *ceea ce nu ne omoară ne face mai puternici*. Probabil că ar fi o greșeală să punem la îndoială adevărul afirmației lui Friedrich Nietzsche din lucrarea pe care o scrie cu 128 ani în urmă *Amurgul idolilor*, or provocările de tot genul: războaie, epidemii, secetă, foame ș.a., cu care se confruntă lumea de-a lungul evoluției sale, demonstrează în mod implicit că etapele posttraumatice sunt manifeste printr-o avansare sporită pe întreg arealul de domenii. Problemele, suferința, durerea activează cele mai ascunse și necunoscute forțe și abilități ale individului care-l ajută să treacă peste provocări și mai puternic din punct de vedere spiritual. Provocările traduse prin crize personale deschid posibilitatea unor reevaluări ale propriei vieți, aspirații și chiar idealuri. Încercările cu care ne ciocnim de-a lungul vieții, vrem să credem că ne fac mai înțelepți, mai buni și mai mărinimoși.

Simultan important să ținem cont de faptul că omul este puternic în ciuda provocărilor, dar nu grație lor. Se pare că pandemia ne dă o șansă

de a verifica adevărul aforismului din *Amurgul idolilor* al lui F. Nietzsche. Personal, considerăm că pe lângă toate elementele negative ale pandemiei, a milioanele de veți trecute în neant prematur (4.517.240 decese la 01.09.2021) [26], aceasta a evidențiat ca o hârtie de turnesol toate vicisitudinile de la toate nivelele vieții social-politice și economice, suscitând reflecții, mobilizare, implicare pe marginea a ceea ce trebuie de schimbat și de făcut. Criza trebuie să devină impuls pentru *marea resetare* care deschide largi posibilități pentru noi proiecte de transformare a lumii unde nu există inegalitate, ci domnește Dreptatea, Binele și Adevărul, Transparența, Egalitatea, Cooperarea și Toleranța etc

Subscriem la aserțiunile lui S. Zizec, care afirma că este insuficient să abordăm epidemia ca pe o „întâmplare nefericită” [27], este important lucrul comun coordonat al tuturor, care s-ar realiza în baza unor transformări manifeste în dirijarea instituțiilor atât de ordin local, cât și global, și în special a sferei sănătății. O dată în plus pandemia demonstrează cât e rapid lumea poate fi invadată cu *fake news*, în timp ce exista deficit de informație adecvată și transparentă. *Infodemia, deinfodemia* sunt efecte/rezultate nefaste ale impactului COVID-19, dacă prima poate fi percepută ca o supraabundență de informații adevărate/ false despre pandemie, răspândite pe rețelele de socializare, atunci cea de-a doua, deinfodemia, în mare, reprezintă informații cu caracter fals, bineînțeles cu privire la subiectul desemnat. Ambele concepte își au geneza legată de COVID-19, fiind lansate în uz de OMS și poartă caracter global.

Cu impact vizibil asupra vieții la toate nivelele, pandemia a modificat și relațiile dintre oameni, normele de comportament, practicile cotidiene. Chiar din prima fază a pandemiei am putut observa că societatea parcă s-a împărțit în două tabere: pe de o parte, cei care respectă regulile anticovid și sunt responsabili pentru propria siguranță și a celor din jur, pe altă parte - scepticii COVID-19 care nu acceptă noile reguli și nu le respectă, fapt care pune în pericol nu numai viața lor proprie dar și pe cea a celor din jur. Singurătatea, izolarea, sociopatia chiar sunt stipulate de lege (starea de urgență). Această situație determină omul să-și modifice concepțiile vizavi de anumite probleme, să-și evalueze criteriile de abordare și apreciere a

valorilor. Respectarea/ nerespectarea anumitor legi de comportament, comunicarea/izolarea cu semenii sunt dictate de dilema existențială *a trăi sau a pieri*, a te contrapune rigorilor și a pune în dificultate/ pericol pe cei apropiați și nu numai sau a încerca prin adoptarea unui mod de viață specific să te protejezi pe tine și pe cei din jur. Pandemia, pe lângă particularitățile negative, configurează situații propice pentru etalarea unor calități ale omului de care nu era conștient sau care nu erau prioritare în perioada pre-pandemică.

Un rol important alături de circumstanțele concret pandemice în care este plasat omul (izolare impusă, autoizolare, frica, starea de incertitudine, vehicularea cu mituri și stereotipuri), infodemia creează premise pentru stigmatizarea și chiar discriminarea celor infectați. Realitatea demonstrează explicit că e nevoie de acțiuni pentru combaterea eficientă a stigmei și chiar a discriminării, cea mai simplă fiind deschiderea către comunicare, informațiile veridice despre situație, comunicarea în vederea popularizării informațiilor despre natura Covid-ului, posibilitățile de prevenire și contracarare a infecției. Dacă în perioada pre-pandemică stigmatizarea purta caracter personal, în cea a carantinei se transformă în una cu caracter social. Fenomenul stigmatizării în perioada pandemică în mod vădit a fost generat, mai ales în faza ei primară (primele luni de confruntare cu infecția), de lipsa de informații despre natura Covid-ului, de frica de a fi stigmatizat (adresarea tardivă pentru testare și tratament) dar, în special, de deficitul de informații despre existența vaccinului eficient. Pe acest temei, poziționarea și prezentarea unor cerințe, reguli de comportament și comunicare în perioada pandemică, care să aibă caracter categoric, devine un imperativ. Or, astfel se pot depăși stereotipurile negative și asocierile eronate despre cei infectați provocate de frica pentru propria existență. În cazul concret considerăm că ar fi destul de efectivă utilizarea experiențelor anterioare cu privire la anumite boli infecțioase care constituie subiect de stigmatizare și chiar discriminare manifeste epocii contemporane: SIDA, în țările slab dezvoltate, lepra, considerată o boală a celor săraci etc.

Omul acceptă să creadă în mituri din cauză că explicațiile, informațiile raționale sunt absente și/sau au pierdut în opinia sa caracterul

veridic, astfel având loc actualizarea fundamentelor mitologice arhitipale. Starea de frică produce apariția și acceptarea teoriilor conspiraționiste, care sunt rezultate ale perioadelor de criză. Răspândirea teoriilor conspiraționiste, la unison cu miturile despre faptul că Bill Gates ar instala cipuri, că virusul se transmite prin intermediul pilonilor de telefonie mobilă sau prin mărfurile de import, îi determină pe oameni să nu respecte carantina, susține psihologul D. Frimman.

Infodemia, deinfodemia, adică puternicul flux informațional care bombardează omul cu informație eronată, negativă, cu mituri, poartă caracter destabilizator spiritual și distrugător psihologic, așa cum ar fi frica de moarte. Problema morții și frica de moarte, care se transformă în fobie, devine o problemă ce este cercetată din perspectivă social-psihologică, filosofică. Un fenomen care apare ca satelit al fricii și morții este că societatea se divizează în două categorii: cei care pasiv asimilează necritic informațiile ce vizează pandemia și sunt convingeți că finalul poate fi unul apocaliptic; cei care nu trăiesc emoția fricii de moarte, neagă efectele negative ale infecției, prin urmare nici nu respectă regulile de protecție.

Societatea sec. XXI, care era concepută ca una a extrovertiților, a comunicării, cooperării, integrării, devine, în urma COVID-19, una a hotarelor închise, a stigmatizării, a egoismului și fricii pentru propria viață, mai ales în primele luni, or, pandemia a introdus propriile modificări: închiderea hotarelor, diferențierea dintre state, distanța socială, activitatea de la distanță, autoizolarea etc.

Stigmatizarea este animată de un șir de factori de ordin social-moral, unul dintre care devenind distinct și caracterizat de faptul că oamenii dintotdeauna au manifestat rezerve, chiar agresivitate față de lucrurile necunoscute. În cazul dat, COVID-19 se configurează ca una dintre cele mai celebre necunoscute care au marcat evoluția omenirii de până la începutul sec. XXI. SARS-CoV-2 rămâne până la moment o maladie infecțioasă care nu este suficient cercetată, iar faptul că într-un timp record au fost sintetizate mai multe tipuri de vaccin nu este un argument probatoriu că înțelegem și cunoaștem satisfăcător natura, esența, cauzele apariției lui, pericolele și riscurile legate de el. Insuficiența de cunoștințe despre COVID-19

alimentează din plin apariția stereotipurilor negative de comportament și comunicare, *verbi causa* stigmatizarea. Frica de infecție a generat atitudinea de stigmatizare a celor infectați, ultimii transformându-se într-o categorie blamată și evitată de cei sănătoși. De fapt, manifestări vădite de stigmatizare s-au observat mai ales în primul val al pandemiei. Stigmatizarea a avut efecte negative nu numai din punct de vedere social-moral și cultural-spiritual, dar și a luat o amploare necontrolată pe fondalul majorării numărului celor infectați și, spre marele regret, al celor care au ratat lupta cu moartea. Pentru a nu se regăsi în categoria celor stigmatizați, mulți ascundeau faptul că sunt infectați și se adresau cu întârziere la medic, de multe ori această decizie fiindu-le fatală.

Există o trăsătură de consens, care se regăsește în abordările celor mai notorii gânditori ai contemporaneității, și anume că, într-un termen record, pandemia a afectat viața tuturor oamenilor. Printre acestea îl evidențiem și pe filosoful B. Latour care o identifică ca pe “cea mai uluitoare lecție” [28] pe care ne-a oferit-o cu dezinvoltură pandemia, or, ea, a demonstrat cum este posibil ca în câteva săptămâni să se suspende activitatea în întreaga lume, inclusiv și a sistemelor economice despre care se considera că este imposibil să-și reducă activitatea sau chiar s-o sisteze. Demersul sintetizant al filosofului se reține și asupra problemei corelației globalizării și progresului, atunci când totul se face sub lozinca bunăstării oamenilor, însă simultan este distrusă natura, resursele, se poluează aerul etc. Argumentele ecologilor despre situația precară în lume și importanța schimbării stilului de viață, consemnează B. Latour, erau în permanență contrazise prin fraze generale despre forța ireversibilă a progresului și globalizării. Pandemia însă a demonstrat că „tocmai natura sa globală face ca această celebră dezvoltare să fie atât de fragilă, respectiv să-și piardă din accelerație și să se oprească brusc” [29].

O sugestie care vine din partea filosofului și pe care o considerăm absolut rezonabilă: criza sănătății se află în strânsă legătură cu criza ecologică, dacă prima întotdeauna a avut caracter temporar, ultima, mai ales în ultimele cincisprezece decenii, este durabilă și ireversibilă. Dacă criza din domeniul sănătății nu este una imuabilă și poate fi schimbată,

atunci soluționarea problemei ecologice este imposibilă, susține B. Latour. Abordarea acestor două domenii, ambele în criză profundă, filosoful francez o face dintr-o perspectivă subsumată, astfel, subliniază el, ar fi minunat dacă „le-am articula una cu alta... și am folosi criza sănătății pentru a descoperi modalități de rezolvare a problemelor ecologice, unele noi, decât cele aplicate orbește” [30]. Printre concluziile pe care le realizează alături de criza pandemică, evidențiem îngrijorarea sa în raport cu faptul că adepții globalizării vor folosi Pandemia ca pe o posibilitate de a scăpa de interdicțiile privind poluarea, exploatarea exagerată a resurselor, ambele puse în serviciul consumului, ultimul avansat la grad de cult. Interogațiile și constatările lui B. Latour se intercalează cu cele promovate de către A. Peccei, E. Fromm, A. Giddens, G. Debord, H. Marcuse, G. Mantzaridis, doar cu mențiunea că ultimii o fac încă în perioada pre-pandemică.

Convins de caracterul crizei globale ca una de dezinență antropologică, A. Peccei, încă la mijlocul secolului trecut, vine cu probe convingătoare despre aceasta. Astfel, elucidând un potențial intelectual ce-i permite analize, sinteze, capacitate de jonglare cu detaliile pe care le conformează generalizărilor – abilități, Peccei le aplică în cercetările alături de problematica consacrată modelelor și riscurilor de dezvoltare globală a umanității. Cert faptul, nu putem afirma că A. Peccei este primul sau unicul care s-a lăsat alarmat de eventualele provocări cu care urma să se confrunte umanitatea, exemplu ne pot servi numele și operele unor reprezentanți ai culturii universale ca: H. Marcuse, D. L. Meadows, J. Baudrillard, L. Ervin, J. Tinbergen, M. D. Mesarović, J. Randers, E. Fromm, E. Bonnefous, J.M. Pelt, B. Commoner, A. Toffler, P. Rasse, G. Mantzaridis, K. Horney, E. Laszlo ș.a., însă el rămâne în istoria sec. XX ca unul dintre cei mai prodigioși și cunoscuți datorită activității în cadrul *Clubului de la Roma*.

Subliniem, Peccei se manifestă ca un adept consecvent al concepției că consumerismul care domină conștiința umană globală favorizează și catalizează procesul de segmentare și stratificare a societății. Cât privește tendința de supraconsum, la sfârșitul sec. al XX-lea devine un *life-style*, în special al păturilor avute, dar nu numai. Schimbarea accentelor de pe zona

de predilecție spirituală pe cea materială a celei mai considerabile părți a consumatorilor în mod inevitabil conduce, consemnează Peccei, la mizeria spirituală, iar idealurile pe care și le propun aceștia își găsesc reprezentare în zone adiacente divertismentului și confortului, deoarece fenomenul respectiv devine un imperativ ce se afiliază mentalității, eticii și ideologiei. Prin urmare, consecințele acestor tendințe, orientate spre satisfacerea prioritară a necesităților materiale manifeste *epocii rafinementelor* prin consumerism, demonstrează că întreaga civilizație nu este viabilă, iar sistemul de valori și chiar conștiința sunt nevalide, lucru care se întâmplă inevitabil și poartă caracter bilateral, deoarece anume conștiința imprimă atitudine față de lume, or, "o estetică a acumulării are ca rezultat o subcultură a obiectului" [31].

Remarcăm în acest context interesul și tribulațiile lui E. Fromm față de același spațiu problematic, criza globală și pericolele ei, pe care sociologul și filosoful german o abordează din perspectiva problemelor omului contemporan. În mare, constatăm, individul uman reprezintă axul director al cercetărilor lui E. Fromm. Simptomatic faptul, multe din aserțiunile și concluziile criticului convins al metodei clasice a psihanalizei, le găsim tangențiale cu cele ale lui A. Peccei, astfel, în doctrina sa despre existență și posesiune Fromm semnalează că criza globală pune umanitatea în pragul unei catastrofe nu numai economice, dar și psihologice. Depășirea acestei situații autorul o vede, ca și în cazul lui Peccei, numai prin schimbarea caracterului omului, ceea ce ar însemna adoptarea de către acesta a unui nou mod de viață și atitudine față de natură, societate și sine însuși. Proiectul strategic frommian admite provizoriu o trecere mediată de la societatea consumeristă, în care omul „...fascinat de puterea de a cumpăra mai mult... se simte un consumator neînfrânat...” când, „...cumpărarea și consumul au devenit o preocupare exigentă, irațională, pentru că sunt un scop în sine fără vreo legătură cu utilitatea sau plăcerea” [32], la cea bazată pe principiile și valorile umaniste, prin urmare, la o societate sănătoasă. Rezervele peremptorii față de societatea consumeristă exprimate de cei doi cercetători - E. Fromm și A. Peccei - sunt accentuate prin enunțarea unor strategii pe care

trebuie să le urmeze omul pentru a reveni la calitatea sa de individ liber și independent, apt și deschis pentru:

- activitate prodigioasă în numele omenirii;
- salvagardarea moștenirii spiritual-culturale;
- relații armonioase cu natura și semenii;
- consacrare spre transformarea civilizației materiale, adică pentru săvârșirea revoluției umaniste.

Opțiunile despre necesitatea unei resetări, de revizuire a propriilor intenții, gânduri, aspirații, care în plan social capătă caracter global, le înregistrăm în opera lui A.Peccei *The Human Quality* (1977), nominalizate evocator în calitate de *scopuri pentru omenire*. Sub genericul *Șase scopuri pentru omenire* sunt enunțate și analizate nu numai un număr concret de finalități, dar atestăm că autorul vine cu un șir de explicații pe marginea acestor eventuale proiecte, succesul cărora rezidă într-o colaborare laborioasă la nivel național și internațional. Proiectele respective în aserțiunea lui Peccei vor urmări un țel dual, deoarece vor: adopta o manieră originală de cercetare a situației omului în epoca globală; identifica elementele pe care poate și trebuie fundamentat noul sistem uman; elucida limitele și pericolele evoluției noului sistem uman; mediatiza și informa masele largi despre caracterul dirijat al proceselor date; altoi sentimentul necesității dezvoltării și desăvârșirii calităților, aptitudinilor umane etc. Toate aceste măsuri, susține Peccei, vor facilita perceperea și acceptarea de către reprezentanții diferitor grupe sociale, politice, religioase și culturale a particularităților noilor condiții în care urmează să lucreze și să trăiască, astfel încât să-și coreleze la ele propriile valori, moravuri și modele de comportament. Din întreaga gamă de provocări cu care se confruntă umanitatea, Peccei le simplifică și selectează pe cele mai reprezentative, conștient de faptul că fiecare din cele elucidate sub egida de *șase scopuri ale omenirii* mai mult sau mai puțin vin să reflecte o complexitate de probleme și care, *sine dubio*, „...însumează noțiuni generale și fapte pe care trebuie să le cunoască oricare om contemporan care își propune anumite acțiuni ce trebuie întreprinse pentru a crea premise conforme pentru viață și dezvoltare” [33].

Cele șase scopuri sunt prezentate nu numai sub formă de program, dar prin esența lor ele se configurează și ca un apel direct la rațiunea, luciditatea contemporanilor care urmau să aleagă ce tezaur vor lăsa generațiilor următoare. Responsabilitățile pe care urmează să ni le asumăm față de viitor, în opinia primului Președinte al Clubului de la Roma, cer o revizuire serioasă a limitelor externe ale Terrei și a limitelor interne ale individului uman, a atitudinii față de moștenirea culturală, de ecosistemul care solicită protecție, la fel ca și comunitatea internațională sau sistemul de producție, ultimul necesitând eforturi serioase de reorganizare.

Egalitatea și dreptatea în aserțiunea lui E. Fromm și A. Peccei trebuie să devină principiile cardinale ale revoluției umaniste, eveniment care va deschide calea către o societate nouă și sănătoasă. Aserțiunile celor doi gânditori nu și-au pierdut actualitatea nici pentru perioada pe care o traversăm. Impetuzitatea soluționării problemelor globale manifeste perioadei celui de-*al treilea val* [34] sau a *societății postindustriale* [35], suscită rezolvare stringentă pentru a nu degrada într-o criză generală globală, atenționa atât fondatorul Clubului de la Roma, cât și membrii ei. El constata că problemele globale apar nu ca entități separate, dar ca componente ale unui tot întreg.

Sunt relevante aceste concluzii ale lui A. Peccei care, în plină criză pandemică, vor fi confirmate de B. Latour și de autorii lucrării *COVID-19: Marea resetare* (2020) K. Schwab și T. Malleret. O altă dificultate serioasă de abordare și soluționare a problemelor globale, susține A. Peccei, constă în faptul că ele deja nu pot fi rezolvate prin apel la metodele trecutului. Încă un moment asupra căruia insistă animatorul *Clubului de la Roma* este că riscurile și pericolele globale traversează hotarele și se extind cu repeziciune, indiferent de condiții, astfel ele capătă statut de dimensiune globală, fapt atenționat de către un alt membru al organizației la care replicăm D. Meadows în bestseller-ul *The limits to Growth* (1972). Lista pe care ne-o prezintă A. Peccei pentru a fi încadrată la capitolul pericole globale e mai mult decât generoasă: dezumanizare necontrolată a omului; inegalitatea și eterogenitatea socială; nedreptatea socială; foamea și malnutriția; mania supradezvoltării; răspândirea sărăciei; șomajul;

inflația; criza energetică, deficitul de produse naturale; prăbușirea sistemului comercial și financiar; protecționismul, analfabetismul sistemul de învățământ depășit, proteste în rândul tineretului; înstrăinarea; degradarea orașelor; criminalitatea și narcomania; violența și înăsprirea puterii de guvernare; tortura și teroarea; încălcarea ordinii și legii; goana înarmării, arme nucleare; corupția politică; birocrăția; poluarea mediului; declinul valorilor morale; neglijarea religiei; instabilitatea socială, economică, politică, și, în sfârșit, incapacitatea de a surprinde caracterul de interconexiune a tuturor problemelor enunțate mai sus.

Ceea ce este comun pentru Peccei și un număr considerabil de cercetători - U. Beck, Z. Baumann, A. Giddens, G. Debord, H. Marcuse, G. Mantzaratis etc. ai spațiului problematic elucidat este faptul că toți remarcă caracterul vădit al conexiunilor tuturor acestor probleme, metodele perimate de contracarare a acestora și impetuoșitatea elaborării implementării unor proiecte ce ar putea să conducă la conștientizarea de către om că anume el este cauza situației de criză, prin urmare trebuie să-și revadă orizontul valoric moral și să înceapă reformele de la propria persoană și spirit. Pe acest temei, "...trebuie întreprinse un șir de complexe și multidimensionale proiecte științifice de cercetare edificate nu numai spre aprofundarea cunoștințelor despre om și lumea înconjurătoare, dar și identificarea acelor fundamente pe care în viitor va fi zămislit sistemul uman" [36].

Preocupat de natura și efectele SARS-CoV-2, profesorul Universității Londoneze Royal Holloway A. Bardchaw identifică configurarea unui nou tip de cultură a coronavirusului care se transformă într-o normă sorginte a cotidianului. Este aceasta spre bine sau spre rău, se întreabă A. Bardchaw, însă știința socială a cotidianului nicidecum n-a fost atât de captivantă. Important să concepem, subliniază A. Bardchaw, cultura coronavirusului înseamnă o cale lungă, pe acest temei, este necesar ca din fluxul de informații cu care suntem bombardați de media să nu ne scape de sub control importanța microtransformărilor derizorii care constituie fundamentul pentru modul în care trăim și concepem viața. Acest nou tip de cultură, care deja devine o componentă eminentă a cotidianului, suscită un set larg de întrebări neașteptate care cer rezolvare și implicare [37]:

- care sunt noile norme de etichetă, cine trebuie să treacă primul și cine să stea la distanță?;
- există situații admisibile pentru îmbrățișări, străngeri tradiționale de mâini?;
- ne putem permite a sta la vorbă într-un supermarket, când afară stau oamenii la coadă?;
- ce atitudine să adoptăm în raport cu cei ce nu poartă mască?;
- când/care alte noi forme de empatie și rezistență trebuie să manifestăm? etc.

Pandemia a făcut ravagii în economiile unora, iar alții dimpotrivă au obținut venituri impunătoare, consemnează A. Bardchaw, astfel mulți vor înțelege că modul consumerist de viață de odinioară repede n-o să revină. Urmând logica reflecțiilor lui A. Bardchaw, constatăm că, cel puțin temporar, în atributele specifice ale culturii coronavirusului consumerismul nu se va înregistra. Subsemnăm la aceste aserțiuni ale sociologului, or dacă să ne pronunțăm pe marginea modului de viață consumerist atunci acesta apare nu numai ca o componentă majoră a societății de consum, dar se reliefează și ca un tip de cultură distinctiv ce etalează forme de producere și simboluri specifice generate, promovate și repositionate de tehnologiile informaționale, aspect elucidat de G. Debord. Dacă conștiința umană funcționează prin intermediul anumitor simboluri și semne, atunci „consumerismul se manifestă ca un sistem ce oferă un gen nou de semne decât cel utilizat de formele anterioare ale culturii” [38]. Societatea de consum este expresie a totalității de relații dominată în exclusivitate de simbolismul lucrurilor materiale, achiziționarea cărora conduce la modificarea statutului individului. Trăsătură definitorie a societății de consum devine faptul că însuși „consumul este consumat în formă de mit” [39], iar diversitatea, varietatea mărfurilor și serviciilor puse la dispoziția omului rămân doar simple manifestări ale consumului.

Consumerismul se poziționează ca o trăsătură indispensabilă a individului indiferent de apartenența la pătura socială „spectacolul este momentul în care marfa a izbutit *ocuparea totală* a vieții sociale” [40], or

marfa în cazul concret apare nu ca o necesitate. Orice marfă sau serviciu, prin semnul cultural inclus în urma proceselor de promovare, important devine nu bunul achiziționat ci prestigiul social al consumatorului în calitatea sa de posesor al lucrului, care, la rândul său, “reprezintă speranța unei fulgerătoare scurtături pentru a atinge în sfârșit pământul făgăduinței, iar consumul total este prezentat...ca fiind calea unică și decisivă” [41]. Posedarea lucrului, în cazul celor din păturile sociale cu venituri medii și mici, este poziționată de consumator nu numai ca un prestigiu, dar și ca o posibilitate de conectare la o grupă socială cu un statut social mai înalt.

Azi, consumul și cumpărarea a devenit, în opinia lui E. Fromm, “o preocupare exigentă, irațională, pentru că sunt un scop în sine, fără o legătură foarte clară cu utilitatea sau cu plăcerea” [42.], prin urmare, constată reprezentantul Școlii din Frankfurt în unanimitate cu Debord, atașamentul față de posesiune și proprietate etalează modificări eminente spre deosebire de epocile anterioare, deoarece se pune preț nu pe obiect sau utilitatea lui, ci pe noutatea acestuia animată de „sentimentul religios față de libertatea suverană mărfii” [43]. În așa fel, instinctul de *tezaurizare suplini*t de *simțul exploatării* tradițional sec. al XIX-lea este înlocuit în a doua jumătate a sec. al XX-lea cu “tendința alienată” [44] de a fi în contact cu noul. Devenit componentă indisolubilă a contemporaneității, consumerismul își etalează prezența în toate domeniile de activitate umană, mai mult chiar, acestea sunt combinate într-o așa manieră încât plăcerile trăite să aibă și o finalitate culturală.

Faptul că pandemia introduce semnificative corective vizavi de obișnuințele de cumpărare și consumare nu suscită nici un spor de demonstrație, or aflați în izolare oamenii încetează a cumpăra lucruri inutile. Această situație filosoful N.Taleb [45] o interpretează ca una pozitivă, or în opinia sa într-un fel are lor revenirea la modul de viață pre-industrial, unde nu existau predispoziții pentru consumerism. În cazul dat, N.Taleb nu se pronunță în favoarea regresului tehnico-științific, ci mai degrabă apreciază importanța revenirii la tradiții.

Simptomatic, în perioada pre-pandemică înregistram o bizară situație în care consumatorul își axează atenția nu atât asupra calității

produsului, cât asupra firmei producătoare, a imaginii ei pe piață, situație provocată, după cum s-a menționat mai sus, de către tehnologiile informaționale, strategiile și tehnicile PR și, bineînțeles, de reclamă. Prin urmare, consumatorului i se oferă nu un serviciu sau un produs de calitate, ci mai degrabă „un mit despre stilul de viață” [46], astfel spus, tradițional un brand este însoțit de „o istorie fantastică despre calitățile de invidiat ale produsului, care este poziționat ca un artefact magic, capabil să satisfacă orice așteptare” [47].

Nu ni se pare discutabil nici faptul că cultura de masă, prin arsenalul propriu, lansează o dublă provocare maselor de consumatori, or industria, arta, piața, chiar și știința sunt orientate spre crearea unor valori simbolice. Produsul, indiferent de gen și menire, constatăm că în egală măsură este rezultatul creației nu numai a artistului, designer-ului, dar și a viitorului posesor, deoarece ultimul îl utilizează în conformitate cu menirea lui, dar și sub influența tehnologiilor rămâne absolut convins că este stăpânul unei valori simbolice. Desemnăm, în aceeași ordine de idei, că dacă societatea tradițională [prin manifestările social-psihologice și estetico-etice] are capacitatea doar de a stimula fantezia, aspirațiile umane care mai târziu sunt traduse în toate domeniile de activitate, atunci utopicul, datorită reclamei și mass-mediei fără nici un fel, de dificultăți, prin intermediul TV, Internetului creează și promovează o tentă iluzie de realitate „procesul simulării avansând așa de mult, încât s-au estompat orice hotare dintre fantezie și realitate” [48].

Speculând cu maximum de efecte adevărul ascuns în texte sugestive, reclama oferă o imagine „credibilă și coerentă” pentru aspirațiile consumatorului, așezată abisal într-o perspectivă deplasată ea poziționează produsul mai perfect decât acesta este în realitate. Astfel, particularitățile adevărate ale produsului rămân în umbră, calitatea nici ea de multe ori nu mai contează, tradițional se promovează/comercializează mitul despre această marfă. În calitate de exemplu indubitabil ne pot servi spoturile publicitare, pliantele, panourile care fac abstracție de parametrii tehnici ai produsului, axându-și atenția spre mitologizarea sensului „cu acest telefon devii stăpânul lumii”, „lumea la picioarele tale cu telefonul Nokia” etc.

Stimulată de consumarism și axată pe un concept pivot, cultura de masă, poziționându-se ca o formă de organizare manifestă prin brand, avansează o complexitate de factori meniți a asigura eficacitatea, multiplicarea și diversificarea maximă a mărfurilor. Notabil că brandul nu este pur și simplu un produs suplimentat de un logo, ci un stil aparte ce înglobează și niște calități respective, care datorită tehnologiilor informaționale pe toate căile accesibile este promovat, poziționat și repositionat, astfel transformându-se într-un „sindrom rigid de dependență” [49] psihofizică a consumatorului vizavi de produs.

Pandemia are un impact serios nu numai asupra multor ramuri de producere și instituții sociale, dar chiar într-un fel modifică vectorul procesului de globalizare către localism, în care se supradimensionează tradițiile și valorile locale. Chiar în pofida argumentelor aduse de U. Beck [50] în raport cu globalizare din care desprindem opinia că nu există nici o ieșire din capcana globalizării, vedem că pandemia operează această remaniere de situație. Criza provocată de pandemie are rădăcini mult mai profunde, iar autorul lucrării *Lebăda neagră* N. Taleb consideră că este momentul oportun de a „consolida localismul, pentru a dezvolta comunitățile locale, deoarece anume ele au fost mai receptabile la pandemie prin manifestarea unui comportament susținut de acțiuni raționale [51].

Revista *Foreign Policy* fondată cu jumătate de secol în urmă de către filosoful S. Huntington, publică anual ratingul celor 100 de gânditori (*The FR Top 100 Global Thinkers*) și în anul pandemic 2020 acest lucru nu a fost ignorat. *Foreign Policy* este specializată pe problemele politicii și economiei globale, problemele integrării internaționale, a teoriei relațiilor internaționale și ideologiilor politice. Pe acest temei, *Foreign Policy* s-a adresat la 12 personalități marcante, în opinia publicației, pentru a încerca să se facă anumite prognoze pe marginea efectelor crizei pandemice: S.M.Walt profesor a Universității Harvard, R. Niblett Directorul *Chattam House*, instituție cunoscut și ca *The Royal Institute of International Affairs*, K. Mahbubanu, profesor a Universității Naționale Singapore, G.J. Ikenberry, profesor a Universității Princeton, S.K. O’Neil, specialist în cercetările Americii Latine, membru în Consiliul relațiilor Internaționale, S. Menon de la Institutul

Brookings (India), J.S. Nye, Profesor Emerit al Universității Harvard, J. Allen, Președintele Institutului Brookings, L.Garrett, specialist în problemele sănătății globale în Consiliul Relațiilor Internaționale (*Council on Foreign Relations*), R.N. Haass, Președintele *Council on Foreign Relations*, K. Schake, Director General Adjunct al Institutului Internațional de Cercetări Strategice (SUA), N. Burns, Profesor al Școlii de Management, Universitatea Harvard. Astfel, în urma lecturării acestor materiale ne propunem să selectăm cele mai argumentate concepții despre viitorul postpandemic și transformările manifeste cu care se va confrunta umanitatea, dar mai ales, a concluziilor pe care trebuie să le facem în raport cu această situație de criză globală.

Ideea generală pe care o promovează în prognozele sale Profesorul Stephen M.Walt este că lumea post-pandemică va fi una mai puțin deschisă, prosperă și liberă [52]. El precizează că după pandemie neschimbată va rămâna doar natura conflictuală a politicii mondiale. După cum epidemiile anterioare n-au pus capăt rivalității dintre marile puteri și nu declarau o eră a cooperării globale, acest lucru nu se va întâmpla după COVID-19. La unison cu N.Taleb, R. Niblett, K. Schake ș.a. S.M.Walt susține că lumea va abdica de la politicile de hiperglobalizare, deoarece pandemia demonstrează că cetățenii mizează pe securitatea pe care poate să le-o asigure statul național. Prin urmare, și statele, și companiile se vor concentra pe lichidarea posibilelor vulnerabilități. Pandemia va accelera procesul de transfer al puterii și influenței din Occident în Orient, deoarece Europa și America, spre deosebire de Singapore, Coreea de Sud și China, au reacționat lent și neproductiv, astfel au demonstrat adevărul despre mult pedalatul brand american.

S.M.Walt își maschează slab dezamăgirile pe marginea faptului că procesele de globalizare, centralizarea instituțiilor și-au demonstrat ineficacitatea și incompetența orientând lumea pe o cale nouă și foarte alarmantă, pe acest temei el afirmă, cu satisfacție, că anume pandemia va opera anumite corective în situația creată prin consolidarea puterii de stat și va fortifica naționalismul.

Într-o manieră metaforică, R. Niblett susține aserțiunile despre situația precară a globalizării, a crizei acesteia amplificată și mai mult de

COVID-19. Pandemia, opinează R. Niblett, se poate transforma „în acel pai care va rupe spatele cămillei globalizării economice” [53]. În condițiile de autoizolare, COVID-19 impune statele să-și fortifice potențialul de existență, însă fără a avea careva stimulente de sprijinire a realizărilor globalizării și a integrării economice globale, iar arhitectura guvernării economice globale în scurt timp se va atrofia. Prin capacitatea de surprindere a esențialului dintr-o multitudine de aspecte, Directorul *Chattam House* vine să recapituleze din argumentele aduse pe marginea *sfârșitului globalizării*, că aceasta a fost o trăsătură reprezentativă a vieții pre-pandemice a secolului XXI la care, puțin probabil, că lumea va reveni. Atât în interviul pentru *Foreign Policy* [54], cât și mai desfășurat în lucrarea recent apărută *Has China Won? The Chinese Challenge to American Primacy* [55], colaboratorul Universității Naționale din Singapore, în demersul său cu privire la imaginea lumii post-pandemice, vine să confirme că COVID-19 va înregistra o modificare de accente la capitolul orientării dezvoltării economice globale, în așa fel se va marca deplasarea de la globalizarea orientată la valorile și principiile etalate de SUA către vectorul chinez. Din discursul cu privire la concurența geopolitică în plan economic și politic dintre marele puteri, R. Niblett consideră că cel mai rezonabil se configurează colaborarea dintre China - SUA, ca unica și cea mai sigură șansă.

Condițiile crizei pandemice pe fondalul celei globale și mai mult vor activa naționalismul, concurența dintre state și divizarea strategică, susține Profesorul G.J. Ikenberry. Cercetătorul converge în accentuarea că COVID-19 constituie și „o pistă de start pentru democrații, acestea se vor elibera de propriile cochilii pentru a accede către un nou tip de internaționalism pragmatic și protecționist” [56]. Autorul insistă în mai multe lucrări că criza globală va actualiza toate forțele politice care se manifestă împotriva strategiilor Occidentale, prin urmare toți începând „de la naționaliști și finisând cu internaționaliștii liberali se vor convinge de valabilitatea concepțiilor sale” [57].

S. O’Neil abordează pandemia prin prisma unor factori și efecte de ordin economic, demonstrând că aceasta nu numai că a subminat bazele

producției globale dar suscită revizuirea și redimensionarea lanțurilor de aprovizionare ce sunt tradiționale producției. COVID-19 a creat disfuncționalități pe linia acestor relații de aprovizionare cu producție, prin urmare, în plină pandemie s-au închis fabricile, uzinele, magazinele, spitalele, farmaciile etc. S. O'Neil identifică și o serie de plurități de perspective pe care le deschide eventualitatea unor analize complexe a efectelor pandemiei, *verbi causa*, activitatea companiilor se va concentra în special pe elaborarea unor planuri strategice în vederea creării rezervelor de materie primă pentru producție. În felul acesta, decide S. O'Neil, miza trebuie pusă pe stabilitatea aprovizionării cu resurse de producție, chiar cu condiția că se va diminua venitul întreprinderilor. Sub genericul *pandemia poate avea și avantaje* și-a construit reflecțiile în cadrul interviului acordat publicației *Foreign Policy*. S. Menon, acesta nu se aventurează a face prognoze de perspectivă, însă constată că deja devin evidente trei momente importante:

- COVID-19 va opera modificări atât în politica internă, cât și cea externă;
- societatea va apela și miza pe ajutorul statului;
- succesul/insuccesul statului în gestionarea consecințelor crizei pandemice vor influența asupra problemelor securității și polarizării societății.

Interogațiile pe marginea imaginii post-pandemice îl determină pe S. Menon să constate la unison cu o parte dintre cei intervievați că în toate țările a demarat procesul de autoidentificare, adică de eforturi concertate în vederea revenirii la autonomie, prin urmare, a libertății de rezolvare a propriului destin. Sunt surprinzătoare concluziile sale cu privire viitorul apropiat al civilizației, unde se va configura o lume care va fi mai săracă, mai răutăcioasă și mai mică. Detectarea efectelor crizei pandemice îl determină să elucideze că aceasta a devoalat două mare adevăruri că: „COVID-19 este o dovadă peremptorie a interdependenței lumii” de la începutul Mileniului III, cu toate acestea, „nu putem vorbi și de o interconectare” [58]. S. Menon abordează pandemia dintr-o perspectivă pozitivă, astfel lecția care urmează s-o învățăm, este să percepem beneficiile cooperării multilaterale în raport cu problemele globale.

Relevante ne par în acest context prognozele realizate de J.S.Nye și N.Burns, anume din aserțiunile ilustrate de ei desprindem că:

- pandemia este cea mai profundă criză globală care va modifica echilibrul dintre marile puteri politice și economice;
- cele mai puternice state (SUA și China) preferă să ducă un război informațional pentru a demonstra cine mai efectiv gestionează problemele crizei și cine este responsabil de situația creată etc.;
- sunt necesare măsuri și mecanisme comune de control și dirijare, norme și planuri de activitate în situații excepționale, toate acestea ar minimiza multiplele riscuri comune;
- în cazul unor pericole transnaționale este insuficient să mizăm pe puterea și factorul de decizie a SUA, cheia succesului constă în cooperare și maniera cum fiecare stat în parte își determină propriile interese;
- COVID-19 demonstrează că încă nu avem strategii adecvate pentru activitatea de succes în această lume nouă etc.

Printre alte coordonate expuse pe marginea vectorului lumii postpandemice de către alți participanți la interviul organizat de către revista *Foreign Policy* așa ca J.Allen, K. Schake, L.Garrett și R.N. Haass care s-au pronunțat în special și asupra megatrendurilor și dominantelor care vor avea impact asupra lumii evidențiem următoarele:

- istoria pandemiei va fi scrisă de către învingătorii ei;
- structura puterii internaționale va fi remodelată;
- slăbirea potențialului de producție globală va lovi în toți, totuși cel mai mult vor suferi țările în dezvoltare;
- se vor întreprinde măsuri mai severe pentru stoparea migrației/imigrației de proporții;
- țările vor manifesta dezinteres pentru problemele de ordin global și regional;
- SUA nu va mai fi considerat lider mondial, din cauză că n-a susținut acest test;
- se vor lua măsuri pentru consolidarea sistemului sănătății globale și a conducerii ei etc.

Chiar din prima fază a pandemiei mulți cercetători s-au sincronizat cu atributele desemnate în *Lebăda neagră. Impactul foarte puțin probabilului* (2007), operă non-ficțiune care intră în topul celor mai bune după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, semnată de filosoful N.Taleb. În lucrare se încearcă identificarea unui răspuns la întrebarea: este SARS-CoV-2 o lebădă neagră sau nu? Argumentele aduse de către N. Taleb, parțial, sunt proprii pandemiei: 1.aceasta se configurează ca un eveniment neașteptat;2. are un impact extrem de mare (COVID-19 a afectat întreaga lume).

Lebăda neagră se pare că este una dintre cele mai apreciate lucrări din toate timpurile, or am putea aduce zeci de aprecieri care mai de care elogioase, însă toate binemeritate. În bestseller-ul elucidat, N.Taleb își etalează cercetările pe marginea impactului evenimentelor imprevizibile, neprognozabile asupra economiei, a nesiguranței și probabilității în abordarea viitorului. „Evenimentele anormale, cu o capacitate imensă distrugătoare, din cauză că nimic din trecut nu le-a predicat efectele, ne obligă în raport cu natura umană a oferi explicații după ce acestea s-au precipitat, fapt care imprimă evenimentului caracter de surpriză, explicabilă și previzibilă” [59]. N.Taleb le nominalizează prin metafora *lebădă neagră*. Apelul la sintagma lebădă neagră filosoful o explică prin faptul că ”o singură observație poate demola axioma derivată pe parcursul a câteva milenii, când oamenii admirau *lebedele albe*; pentru a respinge axioma a fost suficientă o singură pasăre neagră (drept vorbind, destul de urâtă)” [60]. Concret la capitolul pandemie, într-un interviu N.Taleb susține că aceasta în niciun caz nu poate fi calificată ca o lebădă neagră, COVID-19 este o lebădă albă, or ” companiile, corporațiile, la fel și guvernele nu au nicio scuză să spună că nu au fost pregătite pentru aceasta” [61].

Bazat pe o documentare erudită, N. Taleb glosează că „logica lebedei negre constă în faptul că ea face aceea ce voi nu știți, adică care este mai important, decât aceea ce voi știți” [62]. Urmând raționamentul lui N. Taleb, înțelegem și logica lebedei negre care vine atunci când nu este așteptată, cutremură lumea prin forța distrugătoare, *verbi causa*, actele de terorism din septembrie 2011, 23 octombrie 2002, tsunami din 2004

etc. Manevrând tactic conceptul de lebădă neagră, filosoful atenționează că datoria omului e să se acomodeze și să accepte existența lor, dar să nu se lase trași pe sfoară de așa-numiții experți în prognozare care fac abstracție de faptul că *lebedele negre* sunt imprevizibile. Anume pe acest temei el postulează că incapacitatea de a prezice anomaliile conduce la inaptitudinea de a predica cursul istoriei, mai ales dacă ținem cont de ponderea anomaliilor în dinamica evenimentelor. Inaptitudinea de a prevedea *lebedele negre* sunt legate, în opinia lui Taleb, de *triada eclipsei*, or conștiința omului suferă de trei probleme [63]:

- iluzia perceperii sau falsa convingere a oamenilor că cunosc și țin sub control tot ce se întâmplă în lume;
- distorsiunea retrospectivă sau capacitatea noastră naturală de a evalua evenimentele numai după trecerea timpului de parcă s-ar reflecta în oglinda retrovizoarelor (în manualele de istorie, istoria se prezintă mai clar când este pusă la punct decât în realitatea empirică):
- tendința de a exagera semnificația faptelor este agravată de impactul oamenilor de știință, mai ales când acestea creează categorii.

Una din concluziile lui N.Taleb atâr pe marginea caracterului imprevizibil al catastrofelor, cât și a importanței prognozelor, strategiilor pentru depășirea acestora este că lebedele negre pe care ni le imaginăm, le discutăm și ne temem, nu seamănă absolut cu realele *lebede negre* de care suntem amenințați [64].

Notabilă ideea că N.Taleb subscrie la aserțiunile expuse de R. Niblett, S.M.Walt, K. Schake, L. Garrett și R.N.Haass ș.a referitor la faptul că pandemia actualizează și accelerează transferul de accente de la globalizare către localism, confirmă ideile lui G. Agamben că epidemia va favoriza trecerea la tipul de studii online ș.a. Deși își dă bine seama de vulnerabilitatea lumii, totuși N. Taleb consemnează că această fragilitate nu este o consecință în exclusivitate a pandemiei. Lumea era vulnerabilă și până la apariția virusului COVID-19, important, subliniază el, ca această defectuositate să nu se aprofundeze și mai mult.

Remarcabil că, deși în momentul apariției lucrării *Lebada neagra. Impactul foarte puțin probabilului* (2007), aceasta s-a aflat mult timp în topul vărzăriilor, fiind apreciată ca o remarcabilă operă din toate timpurile și una dintre cele mai influente după 1945, totuși se pare că anume pandemia o face una din cele mai de referință din lume. Or, azi, în plină pandemie, atestăm puțini dintre filosofi, specialiști în diferite domenii, ziariști, dar și simpli oameni care nu fac apel în lucrări, articole, vlog-uri, rețele de socializare la lucrarea lui N.Taleb, încercând să rezolve ecuația produsă de pandemie: Este COVID-19 o lebădă neagră sau nu? Practic, în marea majoritate a interviurilor sale, N.Taleb la fel este întrebat dacă pandemia este o lebădă neagră, una albă, sau gri. Pandemia în segmentul anului 2020 a manifestat așa proporții încât fără a se pătrunde de esența logicii ce gravita în jurul sensurilor pe care N. Taleb le punea la baza clasificării tipurilor de pericole și riscuri în raport cu posibilitățile de prognozarea a lor, mulți identificau COVID-19 cu o lebăda neagră.

Argumentele pe care filosoful le pune la identificarea ce tip de lebădă este pandemia - albă sau neagră, sunt următoarele:1. lebădă albă despre ea se știe din timp (poate fi prognozată);2. lebădă neagră este ceva ce nu aștepti, pe când despre pandemii s-au turnat și filme. În cazul concret, specifică N. Taleb, lebăda neagră nu este COVID-19, ci modul cum se comportă cei de acțiunile cărora depind milioane de vieți.

Unul dintre cei mai prolifici filosofi la capitolul viziuni asupra pandemiei rămâne a fi Giorgio Agamben care în *Quodlibet* într-o rubrică personală, reflectă pe marginea crizei cu care pe parcursul a mai mult de 20 de luni se confruntă lumea. Unul dintre cele mai de referințe materiale, eseul *Reflecții asupra ciumei* (2020), îl semnează în prima fază a SARS-CoV-2. Din discursul agambenian desprindem mai multe perspective de abordare a problemei COVID-19, iar prima este cea a momentului moral-psihologic cu care se confruntă lumea obligată a se autoizola și a renunța la condițiile normale de trai. O întrebare retorică pe care autorul și-o adresează sieși și tuturor: de ce toți acceptă tacit noile incomodități impuse? Ipoteza pe care o propune dezbaterii este că „ciuma în mod inconștient demult a venit, în mod vădit condițiile de trai ale oamenilor au devenit atât de insuportabile, încât a fost

suficient un singur sunet, pentru ca ele să se manifeste la fel de intolerabil ca în timpul ciumei” [65]. Aceste circumstanțe G.Agamben le identifică ca pozitive din raționamentul că în viitor ele vor constitui o platformă serioasă de abordare despre modul de viață a oamenilor și a relației cu Ceilalți și Natura. G.Agamben este sigur că numai reflecțiile complexe despre modul de viață pe care îl duc și eforturile de schimbare a situației create din punct de vedere economic, politic, demografic, ecologic, cultural etc. ar permite oamenilor să nu admită repetarea în viitor a acestei catastrofe sau anomalii, precum preferă s-o numească N.Taleb.

Două momente asupra cărora insistă G.Agamben este „tendință de utilizare a stării Excepționale ca pe o paradigmă absolut normală de guvernare” [66] și ideea că pandemia va lăsa urme serioase asupra comportamentului moral și psihologic al oamenilor, deoarece ea înseamnă mai întâi de toate o surpare a credinței, a aspirațiilor și convingerilor. Pandemia i-a vitregit pe oameni de tot, în afară de frica pentru propria existență care trebuie păstrată cu orice preț, însă „teama de a pierde viața, pe frică se pot baza numai tirania, doar monstruosul Leviatan” [67]

De remarcat că în domeniul învățământului COVID-19 vine cu un șir de corective care, deși au fost parte a proiectelor UNESCO în domeniul educației și învățământului, totuși devin actuale tocmai în urma impactului pandemiei, ne referim la concepția învățământului continuu. Modelul tradițional de studii în clasă sau aulele universitare, după opiniile mai multor filosofi, dintre care și G. Agamben și D. de Masi, va deveni alternativă la cel al studiilor de la distanță sau pur și simplu va dispărea. Formatul digitalizat deschide mari perspective pentru toți aspiranții de a-și face studiile la distanță sau de a le completa pe cele anterioare. Completarea competențelor profesionale devine o realitate fără întreruperi de la locul de muncă. Cu siguranță că o bună parte din metodele de studii la distanță nu reprezintă o premieră pentru perioada pandemică, au existat lecțiile, prezentările, o gamă largă de materiale didactice și metodice în format video care facilitau procesul și calitatea studiilor și în perioada pre-carantină. Cu toate că opiniile despre calitatea

studiilor *online* sunt împărțite, nu putem face abstracție de un aspect important al studiilor digitalizate care pot deveni accesibile unui număr nelimitat de ascultători și, simultan, pot avea un caracter destul de flexibil, adică ele pot fi facil adaptate anumitor cerințe individuale sau interese. Metoda de studii digitalizată deschide perspective mari pentru ca toți studenții să aibă acces la orele de curs ale celor mai notorii specialiști din domeniu, indiferent de poziția geografică a aflării acestora. Evident se face în acest context faptul că metoda studiilor *online* deschide oportunități considerabile nu numai pentru studenți, dar și pentru profesori, or înotdeauna este loc de schimb de experiență și creștere profesională.

Printre alte inovații aduse și afirmate de pandemie, care cu siguranță vor deveni actuale pentru viața omului, evidențiem următoarele:

- masca medicinală de protecție care va deveni un atribut constant al garderobei, mult prea probabil, tendință pe care deja o atestăm, se va afirma și moda în raport cu forma, culoarea, design-ul măștii de protecție;
- normele distanței sociale vor deveni canonice pentru toate instituțiile, indiferent de menirea și categoria lor: oficii, școli, restaurante, cinematografe, terenuri sportive etc.
- normele distanței sociale vor fi actuale și pentru transportul public;
- va crește esențial prestigiul specialiștilor medicali, în special al celor din domeniul bolilor infecțioase și virusologiei;
- vor fi solicitate doar acele instituții de agrement în care criteriul distanței sociale și celelalte reguli de protecție actualizate de Pandemie vor fi respectate, prin urmare se vor configura ca o garanție a securității;
- instituțiile, școlile, oficiile vor fi dotate cu utilaje menite a monitoriza temperatura, controla starea corpului uman;
- vaccinarea va deveni un lucru natural (aproape obligatoriu) pentru toți (cu anumite excepții);
- centrele de date vor stoca informația despre persoanele vaccinate, accesul la această informație va fi asigurat;

- vigilența manifestată în modul de comunicare dinte oameni, *volens nolens*, va fi actuală și pentru perioada post-pandemică, numai că la un nivel de rigiditate mai redus;
- activitatea la distanță va deveni o alternativă a muncii tradiționale în oficii. Munca la distanță practic nu afectează eficacitatea muncii, însă permite economia de resurse (arendă, electricitate, încălzire etc.), aceste opinii fiind afirmate de mai multe personalități notorii ale contemporaneității N. Taleb, F. Fukuyama și G. Agamben. De fapt, analiza reflecțiilor asupra acestui moment concret constatăm că opiniile sunt împărțite - sunt vehiculate și idei că munca în oficii nu va dispărea, pur și simplu activitatea va fi organizată după criteriile distanței sociale;
- învățământul (studiile) la distanță, care a permis a fi testat pe parcursul Pandemiei, se pare că nu a atins rezultatele așteptate, mai ales pentru categoria gimnaziilor și licee. Cerințele ca examenele de absolvire a gimnaziilor și cele de Bacalaureat stipulate prin *Regulamentul cu privire la examenele naționale de absolvire a gimnaziului* (Ordinul 48 din 23.01.2018) [68] și, respectiv, *Regulamentul cu privire la examenul național de Bacalaureat* (Ordinul N 47 din 23.01.2018) [69] să fie înlocuite pentru anul de studii 2019-2020 cu mediile generale obținute la disciplinele de examen, iar examenele să fie anulate: *Legea nr 71 din 21 mai 2020 privind anularea examenelor naționale de absolvire a programelor de studii în învățământul general*, [70], *Reglementările organizaționale speciale privind finalizarea în condiții de carantină a anului de studii 2019-2020 în învățământul general. Anexă la Ordinul MEC 427 din 04.05.2020* [71] au fost satisfăcute;
- pentru delegațiile de serviciu, conferințe, întruniri, foruri științifice internaționale, regionale și naționale a apărut alternativa *online*, care considerăm că se va înrădăcina în activitatea oamenilor;

- pandemia a demonstrat și accentuat eficacitatea online a cumpărăturilor, prin urmare operațiile cu bani virtuali va crește considerabil în perioada post-pandemică;
- cu insistență sunt difuzate aserțiuni că în perioada post-pandemică se va înregistra o vădită cădere a domeniului turismului, astfel interesul turismului va fi orientat nu în exterior, ci în interior și aceasta va facilita nu numai creșterea economiei naționale, ci și a statutului istoriei și culturii, se va aprofunda cunoașterea valorilor și tradițiilor, situație care la rândul ei va facilita păstrarea identității naționale, ultima afectată vădit de tendințele uniformizatoare ale globalizării;
- restricțiile de diferite nivele în perioada pandemică au stăvilit simțitor fluxul de migrație a forței de muncă în țările dezvoltate, astfel constatăm că, pe parcursul anilor 2020-2021, s-a redus numărul de emigranți în scop de muncă, care a creat un deficit de forțe de muncă în țările în care activau, astfel pentru completarea acestor goluri emigranților li se oferă condiții de lucru și plată mult mai bune decât în perioada post-pandemică. Numai în Rusia, unde atestăm un număr mare de migrați în scopul angajării provizorii în câmpul muncii, există o penurie de 1 milion de locuri de muncă neacoperite care din cauza Pandemiei au rămas vacante. Marele plus la care sperăm – condiții mai avantajoase pentru cetățenii din RM emigrați în scop de muncă;

Nu mai puțin valoroase ne par și concepțiile lui F. Fukuyama care vine cu mesaje despre durata pandemiei. Din cauza infodemiei se creează impresia că criza va fi de durată și va număra ani. Faptul că virusul s-a răspândit atât de vertiginos este rezultatul că oamenii nu l-au identificat ca pe unul periculos, *verbi causa* Ebola. Oamenii, în opinia lui F. Fukuyama, manifestă un comportament iresponsabil, prin urmare contribuie la aprofundarea crizei globale, or efectele pandemiei în viitorul recent vor fi următoarele:

- economia mondială în timpul apropiat nu va reveni la situația de până la pandemie;

- vor rezista furtunii numai companiile mari și giganții tehnologici, ultimii datorită faptului că mizează pe interacțiunea digitală;
- unele țări au manifestat eficacitate în lupta cu COVID-19, altele nu: succesul în cazul concret este asigurat de un aparat de stat competent, de un guvern în care cetățenii au încredere și de lideri eficienți;
- starea de criză va avea o influență inversă asupra domeniului politic, manifestată prin tensiuni;
- distribuția globală a puterii se va deplasa din Occident spre Orient (fapt prognozat și de N.Chomsky, D.de Masi și alți exegeți);

Printre alte efecte ale crizei globale, pe care le desemnează ca manifeste pentru viitorul recent F. Fukuyama, s-ar regăsi declinul relativ al SUA din cauza că în prima fază a pandemiei liderul incompetent, în tandem cu societatea polarizată, au constituit impediment pentru măsurile eficiente, și aceasta în pofida faptului că țara posedă un potențial remarcabil de luptă anti-epidemiologică. Ca și în cazul autorului operei *Sfârșitul istoriei și ultimul Om* (1997) - N. Chomsky, F. Fukuyama critică maniera ineficientă de implicare a Președintelui SUA, D.Trump în procesul de soluționare a crizei pandemice. Ultimul, în opinia lui F. Fukuyama, prin incompetența sa „a determinat divizarea, dar nu a militat pentru integrare, a politizat distribuția ajutoarelor, transferând răspunderea pentru deciziile-cheie pe guvernatori, simultan încurajând protestele împotriva acestora, nu stimula, dar ataca instituțiile sociale” [72].

Filosoful se arată îngrijorat de faptul că printre consecințele crizei pandemice vom înregistra distrugerea ordinii liberale internaționale și renașterea fascismului. Dacă în perioada pre-pandemică se marcau cazuri sporadice de naționalism, xenofobie și izolaționism, în perioada post-pandemică, dacă nu se vor lua măsuri necesare, constată F.Fukuyama, aceste tendințe se vor intensifica și consolidându-se vor pune sub semnul întrebării existența ordinii mondiale internaționale. Amplificarea creșterii dispozițiilor naționaliste pot avea în calitate de finalitate apariția conflictelor internaționale, glosează el. Prognozele lui Fukuyama despre necunoscutele lumii post-pandemice sunt destul de sumbre. El configurează un șir de

perspective despre faptul că criza pandemică sporită de cea globală, completată de modificările climatice, vor îngreuna și mai mult situația a milioane de oameni din țările în dezvoltare. Riscurile în acest caz, animate de nemulțumirea celor care trăiesc sub nivelul sărăciei sau al sărăciei extreme, pot conduce la rebeliuni, revoluții etc. Și mai precară în aceste condiții va deveni situația migranților care vor fi asociați cu dezordinea, bolile și haosul. Își punctează într-o manieră slab voalată dezamăgirile că, deși producerea lebedelor negre practic este imprevizibilă, totuși, cu timpul, ele vor fi tot mai multe. Din raționamentele lui F.Fukuyama desprindem că pandemiile anterioare au constituit sol fertil pentru apariția de concepții apocaliptice, culte și religii. În opinia sa, fascismul poate fi identificat ca un cult care a apărut în rezultatul violențelor Primului Război Mondial. Alături de faptul că indică un șir de eventuale direcții de abordare a pandemiei, reductabilul filosof vine să gloseze că criza provocată de SARS-CoV-2 a scos în evidență:

- anumite instituții și-au devoalat incapacitatea de luptă cu pandemia;
- diferența dintre săraci și bogați, dintre state sărace și bogate.

Alături de aspectele negative actualizate de pandemie, F. Fukuyama le evidențiază și pe cele pozitive, accentuând în deosebi că criza pandemică a demonstrat capacitatea guvernelor de a oferi soluții și utiliza resursele colective. Este convins că anume “sentimentul *unității comune* poate asigura dezvoltarea unei protecții sociale mai solide în viitor și, respectiv, fortifica solidaritatea socială” [73].

Printre alte concluzii pe care le desprindem din discursul lui F. Fukuyama, în raport cu COVID-19, regăsim:

- dacă proiectul de cooperare internațională pentru contracararea pandemiei va eșua, în viitor poate apărea un nou acord de lucru cu caracter multidimensional care va lua în calcul interesele tuturor;
- acest stres-test global cere competență și implicare din partea tuturor statelor, indiferent de gradul de dezvoltare, or grupul de state sărace și cu economie instabilă este mai mare decât cel al țărilor puternice și stabile;

- deși lumea se mișcă pe o cale lungă și depresivă, convulsii violente globale nu vom trăi, or democrația, capitalismul și-au demonstrat capacitatea de transformare și adaptare.

F. Fukuyama își construiește atât discursul despre efectele crizei pandemiei, cât și concluziile pe marginea viitorului recent post-pandemic, sub sloganul *nu pierdeți speranțele*, unul pozitiv care suscită de la fiecare în parte capacitate de implicare, transformare și adaptare la noile realități. În acest context, ne pare rațională aserțiunea lui N.Taleb despre faptul că „toate profețiile noastre par teribil de jalnice: lumea e mai complicată decât credem, dar aceasta nu este o problemă. Problema constă în faptul că puțini oameni conștientizează aceasta. Încercând să privim în viitor, noi îl reducem – imaginându-l banal, liber de lebede negre, însă în viitor nu există nimic banal” [74].

În pofida multipleror teorii despre *sfârșitul lumii, sfârșitul istoriei*, despre catastrofa ecologică și cea nucleară din perioada pre-pandemică, constatăm că anume pandemia a constituit acel factor care a demonstrat logica unor scenarii apocaliptice. Punând la încercare toate statele, indiferent de starea lor economică și amplificând problemele care de decenii bune cereau abordare și rezolvare, pandemia a demonstrat nu numai că poate fi depășită doar prin eforturi comune, dar că este necesară o nouă politică mondială. Scenariile viitorului post-pandemic cu insistență accentuează tendințe de reorientare de la globalizare către localism, însă realitățile perioadei pandemiei în toate fazele ei ne demonstrează elocvent inegalitatea economică aprofundată de COVID-19 care actualizează un șir de probleme ce nu pot fi rezolvate în exclusivitate la nivel național sau local. Chiar din prima fază s-a încercat politizarea problemei, în loc de a se identifica mecanisme și instrumente eficace de contracarare a pandemiei. Criza pandemică nu numai că a aprofundat tensiunile dintre marile puteri politice, dar a probat caracterul imperativ al problemelor biosecurității lumii, al controlului riscurilor și pericolelor în raport cu bioterorismul. Un lucru paradoxal, pandemia pe de o parte aprofundează starea de izolare și conflict dintre state, pe de alta ea reclamă cooperarea dintre ele în vederea luptei împotriva ei, or lumea a

conștientizat că putem fi în siguranță numai atunci când COVID-19 va fi biruit în toate țările.

Realitățile segmentului temporal 2020-2021 au demonstrat că este imposibil de vorbit de securitate la singular pentru o personalitate sau pentru un stat, în cazul pandemiei devine actual raționamentul că securitatea poate exista sau pentru toți, sau pentru nimeni. Securitatea selectivă în cazul virusului SARS-CoV-2 este inoperantă. Așadar, problema securității lumii, în special a biosecurității ei, devine una din problemele principale ale contemporaneității, una indivizibilă pentru toți. Mai mult ca atât, se cere adoptarea de noi proiecte ce ar viza o *nouă normalitate* a politicii internaționale în domeniul securității sănătății. Prin sintagma *noua normalitate/new normal*, deși apariția ei în uz este legată de criza financiară din 2008, azi ea este utilizată pentru identificarea efectelor social-politice ale SARS-CoV-2. Foarte des sintagma *noua normalitate* este folosită și ca *noua realitate*. Este important ca metodele și instrumentele de luptă împotriva coronavirusului să constituie un ax director pentru întreaga lume, iar experiența acumulată să reprezinte fundament pentru programele politicii internaționale în domeniul biosecurității. Numai colaborarea și cooperarea dintre state, schimbul de informații și metode de luptă împotriva virusului rămân a fi cele mai eficace în situații de criză pandemică.

Intențiile naționaliste și populiste manifestate de unele state în prima fază a pandemiei și declarate ca metode de luptă cu COVID-19 nu au avut efectul scontat, ci dimpotrivă au accentuat și mai mult caracterul fragil al instituțiilor de guvernare globală, *verbi causa* - OMS. Acest moment, consemnăm, a fost elucidat în repetate rânduri de către N. Chomsky. Încă un moment care a constituit un impediment serios în devansarea pandemiei a fost și rămâne în continuare tendința de politizare a ei. Exemplu ne poate servi și situația din spațiul autohton legat de opiniile în controversă și hazardate pe marginea vaccinului *Спутник 5*. În cazul concret, forțele politice de dreapta și cele de stânga se îngrijeau numai de acumularea dividendelor politice și creșterea propriului rating, dar nu de destinele a mii de oameni. E timpul configurării principiilor și criteriilor unei *new normal* de existență, dezvoltare și cooperare a lumii

unde interesul comun va fi prioritar, unde lumea nu va mai fi ca cea din perioada pre-pandemica, dar mai bună, mai integră, adică așa cum trebuia să fie în perioada pre-pandemică.

Azi, după mai mult de aproape 20 de luni de pandemie, când iluzia victoriei asupra SARS-CoV-2 este tentantă, însă statisticile rămân la fel de dure, întrebările despre imaginea, caracterul lumii care va urma după perioada pandemică sunt la fel de multe și confuze ca și la finele anului 2019, atunci când COVID-19 doar își întindea tentaculele pe noi teritorii. Pe acest temei, important să realizăm că pandemia, dar și problemele legate de provocările globale, cer soluționare prin aportul comun al tuturor, or deja am înțeles cu toții că tipul de guvernare, nivelul economic sau de înarmare a statului nu constituie impediment pentru COVID-19. Situație similară înregistrăm și în ceea ce privește personalitatea, vârsta, studiile, statutul social, care pentru coronavirus nu contează, în fața lui toți suntem egali și extrem de vulnerabili.

În plin apogeu de mari cataclisme globale provocate de pandemie, considerăm că ar fi extrem de efectivă nu numai o revizuire a propriilor atitudini față de lume și natură, dar și o încercare de planificare a lumii post-pandemice prin apel la metoda *future-back*, poate această modificare de paradigmă în raport cu proiectarea viitorului va fi una mai rezonabilă și eficace.

Referințe bibliografice:

1. Хомски. Н. Мы на пороге катастрофы, худшей в истории человечества. // În: Fitzroy, 1 мая, 2020. // <https://fitzroymag.com/mir/intervju-s-noamom-homskim>. accesat 20 aprilie 2021.
2. Ibidem.
3. Chomsky on COVID-19: The latest massive failure of neo-liberalism. Euroefe, 2020.06.05. // <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/interview/chomsky-on-COVID-19-the-latest-massive-failure-of-neoliberalism/>; N. Chomsky: We're facing another massive and colossal failure of neoliberal capitalism. Atalayar. 2020, April 26 // <https://atalayar.com/en/content/chomsky-were-facing-another-massive-and-colossal-failure-neoliberal-capitalism>.

4. Noam Chomsky. 10 strategies of manipulation by the media. Free Will. 2017, 5 January. // <https://politics1660.wordpress.com/2017/01/05/noam-chomsky-10-strategies-of-manipulation-by-the-media/>
5. Sachs. J. COVID-19: a blow to the global economy. 22 June 2020. // <https://doc.rt.com/filmy/COVID-19-udar-po-mirovoj-ekonomike/>.
6. Economist Jeffrey Sachs: Trump "Understands Nothing, Listens to Nothing" as Pandemic Surges in U.S. Democracy Now. 24 March, 2020. // https://www.democracynow.org/2020/3/24/jeffrey_sachs_congress_economic_relief_package.
7. Итальянский социолог рассказал, как изменится жизнь после пандемии. SELDON NEWS. 27.04.2020. // <https://www.kommersant.ru/doc/3605257>.
9. Domenico De Masi. Lavoro e smartworking dopo la pandemia. 23.04.2020. // <https://www.youtube.com/watch?v=tQW04hiaAPk>.
10. Para Domenico De Masi, o líder pós-pandemia deverá pensar em sociedade. In: CIO FROM IDG. 21.04.2020. // <https://cio.com.br/noticias/para-domenico-de-masi-o-lider-pos-pandemia-devera-pensar-em-sociedade/>.
11. Domenico De Masi. Lavoro e smartworking dopo la pandemia. 23.04.2020. // <https://www.youtube.com/watch?v=tQW04hiaAPk>.
12. Altucher J. 13 myths COVID-19 is shining its light on. // <https://jamesaltucher.com/blog/covid-myths/>; Altucher J. What will the new normal look like? <https://jamesaltucher.com/blog/new-normal/>; Altucher J. My predictions for the year 2084 <https://jamesaltucher.com/blog/my-predictions-for-the-year-2084>.
13. Altucher J. 5 Things You Need to Know About the Coronavirus & Stock Market Today. <https://podcastnotes.org/james-altucher-show/COVID-19-stock-market/>; Altucher J. This is the secret to doing what you love. <https://www.yahoo.com/news/james-altucher-secret-doing-love-144413503.html>; Altucher J. The Altucher Report, COVID-19 Population Migration. 29 May, 2020. https://www.youtube.com/watch?v=_H1FFGmwl_
14. Нассим Талеб Я вижу угрозу серьезнее пандемии. HR-Portal. 2020.04.09. <https://hr-portal.ru/article/nassim-taleb-ya-vizhu-ugrozu-sereznee-pandemii>.
15. <https://www.unicef.org/moldova/vaccinarea-%C3%AEmpotriva-COVID-19-%C3%AEn-republica-moldova>
16. În cursa pentru vaccinul anti-COVID, fie câștigăm împreună, fie pierdem împreună. Declarație comună a directorului executiv UNICEF, Henrietta

2020. // <https://aoc.media/opinion/2020/03/29/imaginer-les-gestes-barrieres-contre-le-retour-a-la-production-davant-crise>.
30. Ibidem.
31. Ibidem.
32. Baudrillard J. Societatea de consum. Mituri și structuri. București:Editura Comunicare.ro, 2008,p.114.
33. Fromm E. Societate alienată și societate sănătoasă. În: Texte alese. București:Editura Politică,1983, p.134.
34. Печчеи А. Человеческие качества. Москва: Издательство Прогресс, 1985, p.292.
35. Toffler A. Al treilea val. București: Editura Politică, 1983.
36. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Москва: Академия, 1999.
37. Печчеи А. Op.cit.,p.291.
38. Bradshaw A. Coronavirus culture: the questions social scientists are asking about our new day-to-day life. October 9, 2020. <https://theconversation.com/coronavirus-culture-the-questions-social-scientists-are-asking-about-our-new-day-to-day-life-147771>.
39. Ильин Н. Культура общества массового потребления: критическое осмысление. Омск: Издательство ОмГПУ, 2014,р.5.
40. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Москва: Издательство Республика, 2006,р.4.
41. Debord G. Societatea spectacolului. <https://centruldecultura.wordpress.com/2012/11/18/i-separatia-dusa-pana-la-capat-guy-debord-societatea-spectacolului>, 14.02. 2018.
42. Ibidem.
43. Fromm E. Op.cit., p.134.
44. Debord G., Op.cit.
45. Fromm E. Op.cit.
46. Нассим Талеб Я вижу угрозу серьезнее пандемии.HR-Portal.2020.04.09. <https://hr-portal.ru/article/nassim-taleb-ya-vizhu-ugrozu-sereznee-pandemii>.
47. Тульчинский Г. Маркетинг и массовая культура. // www.taulchinsky.narod.ru
48. Ibidem.
49. Жарков Б. Предисловие.În: Жан Бодриар. Америка. Санкт Петербург, 2001, p. 20.
50. Тульчинский Г. Op.cit.
51. Beck, U. (2003). Ce este globalizarea. Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare, Editura Trei, București,2003.

52. Нассим Талеб Я вижу угрозу серьезнее пандемии.HR-Portal.2020.04.09. <https://hr-portal.ru/article/nassim-taleb-ya-vizhu-ugrozu-sereznee-pandemii>.
53. The World After the Coronavirus We asked 12 leading thinkers to predict what happens in 2021 and beyond.. Foreign Policy. January, 2021. // <https://foreignpolicy.com/2021/01/02/2021-coronavirus-predictions-global-thinkers-after-vaccine/>
54. Ibidem.
55. Ibidem.
56. Mahbubani K. Has China Won? The Chinese Challenge to American Primacy. New-York: Public Affaris.2020.
57. The World After the Coronavirus We asked 12 leading thinkers to predict what happens in 2021 and beyond. Ibidem.
58. Ikenberry G.J. After Victory:Order amd Power in International Politics.Princeton:Princeton University Press, 2000; IkenberryG.J.Liberal Leviathan:The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order Princeton:Princeton University Press, 2011; Ikenberry G.J. Introduction to International Relations: Enduring Questions and Contemporary Perspectives.New York: Palgrave, 2015.
59. The World After the Coronavirus We asked 12 leading thinkers to predict what happens in 2021 and beyond. Foreign Policy. January, 2021. // <https://foreignpolicy.com/2021/01/02/2021-coronavirus-predictions-global-thinkers-after-vaccine/>.
60. Талеб Н.Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. Москва:Издательство КоЛибри, 2011,р.7.
61. Ibidem, p.7.
62. Ibidem,p.11.
63. Ibidem,p.9.
64. Ibidem,p.21.
65. Ibidem,p.69.
66. Agamben G.Riflessioni sulla peste.Quodlibet. 27.03.2020. <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-riflessioni-sulla-peste>.
67. Agamben G, L'invenzione di un'epidemia. Quodlibet.26febbraio2020. <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-l-invenzione-di-un-epidemia>.
68. Agamben G.Riflessioni sulla peste.Quodlibet. 27.03.2020. <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-riflessioni-sulla-peste>.
69. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102602&lang=ro
70. https://ance.gov.md/sites/default/files/reg_bac_rom_mo_2018.pdf
71. https://ance.gov.md/sites/default/files/document/attachments/ordinul_506_din_05.06.2020_orar_ss20.pdf

72. https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_mecc_finalizare_an_scolar.pdf
73. Fukuiama F. The Pandemic and Political Order. Foreign Affairs. August,2020. <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-09/pandemic-and-political-order>
74. Ibidem.
75. Талєб Н.Н. Op.cit.,p.110.

RELEVANȚA SINERGIILOR SOCIALE ÎN DIMINUAREA IMPACTULUI CRIZEI PANDEMICE

Rodica CIOBANU, dr.
rod_rosca@yahoo.com

„Ordinea permanentă este plictisitoare, dezordinea de durată trezește disperare, doar armonia dintre ordine și dezordine însuflă credință, speranță și iubire.”

*

Evaluare preliminară

Multiplele probleme cu care s-au confruntat societățile și statele odată cu declanșarea la scară mondială a pandemiei a fost inițiată și revizuirea fundamentelor existențiale ale societăților, precum și a reactualizat problema sensului vieții umane. În condiții de pandemie s-a profilat atitudini nespecifice pentru perioada de până la pandemie, care sunt reversul spiritului modern tehnologizat, digitizat, printr-o turnură esențială spre spiritualitate în general, dar într-un format special, spre abordarea și tratarea prin filiera unei atitudini filosofice realitățile sociale și relațiile umane. În acest context, fie încercăm să regăsim explicații în concepțiile marilor filosofi ai umanității, fie pornind de la conținutul acestora să revizuim formatul în care evaluăm, apreciem și căutăm soluții la problemele cu care ne-am trezit peste noapte, datorită pandemiei.

Ca rezultat, încercarea de a evalua și explica, pentru a anticipa impactul negativ, devine o provocare ce are o miză majoră: supraviețuirea umană, păstrarea valorii și demnității umane, menținerea dreptului la o viață demnă chiar și în condiții de pandemie etc. În același context, în care umanitatea pare că deloc nu a fost pregătită pentru situații critice, similar celei pe care le trăim începând cu finele anului 2019, devine imperios necesară revizuire

* Пожарский С. Д., Бранский В. П. Глобализация и синергетический историзм. Sankt Peterburg: Издательство Политехника, 2004.

fundamentelor normativ-axiologice ale societății, a formatului de reacție și reziliență personală și socială, pornind de la această stare de criză prelungită [1], determinată de COVID-19. Chiar și în atare condiții nu au fost sesizate modificări esențiale și generale a comportamentelor, a gradului de conștientizare a gravității situației, nu a determinat nici pe departe creșterea gradului de implicare și de responsabilizare pentru anumite categorii de cetățeni, doar „punerea” în fața faptului provoacă schimbarea.

Astfel, problema majoră la care trebuie să identificăm soluții este: care sunt breșele, omisiunile în structura socială actuală, care au declanșat în condiții de pandemie probleme atât de importante și sensibile în raporturile sociale, care în condițiile de până la pandemie păreau a fi o normalitate, dar care s-au dovedit a fi contra productive în condiții de criză, scoțând în evidență lipsa de responsabilitate civică atât a cetățenilor cât și din partea autorităților, lipsa de implicare și a instinctului autoconservării, securității și supraviețuirii, lipsa solidarității ș.m.a. Corespunzător acestei situații înaintăm pe post de ipoteză de lucru că un motiv esențial al acestei situații este lipsa unor fundamente spirituale și în același timp pragmatice cu referire la principiile (bazele) unei construcții sociale solide, viabile, continui, general acceptate și universal promovate.

Pe această dimensiune, **ipoteza** generală pe care am formulat-o de la inițierea acestui proiect de cercetare, dar și după aproximativ un an de pandemie, prin observarea continuă a modului în care au derulat evenimentele, a deciziilor luate la nivel de organisme internaționale și de autorități naționale, este că datorită lipsei existenței unor principii clare de organizare, cooperare și colaborare dintre instituții și cetățeni, acceptate de toți membrii societății (atât autorități cât și indivizi separați), bazate pe relații de încredere, responsabilitate și solidaritate, nu poate fi depășită o situație de criză cu care se confruntă o societate ori umanitatea, precum este în cazul crizei provocate de pandemie. În temeiul acestei ipoteze am inițiat valorificarea formulelor de natură teoretico-metodologică care ar putea contribui la derularea și confirmarea ori infirmarea acestei ipoteze de lucru. La etapa preliminară, ca rezultat al căutării instrumentelor metodologice adecvate, am constatat:

- că filosofia științei oferă o arie vastă de instrumente de cercetare, aplicabile situației actuale, doar fiind necesară evaluarea arsenalului metodologic pe dimensiunea utilității și relevanței teoretico-practice;
- în rezultatul evaluării acestora am considerat că calea cea mai sigură, în acest context, ne este asigurată de instrumente metodologice de tip interdisciplinar, dar în mod particular de abordările sinergetice, care pot oferi formule de răspuns pentru situații nestandard, situații complexe sau cu grad avansat de complexitate, determinat de așa factori precum: individuali, sociali, politici, juridici, economici, educaționali etc.;
- în conținutul cercetării ca prioritate urmărim obținerea unei concepții/viziuni integrate în condițiile Republicii Moldova, de aceea odată cu implementarea metodologiei interdisciplinare, s-a pus accent pe înțelegerea și utilizare noțiunii „*sinergii*” conform sensurilor oferite de DEX [2] prin care acestea reprezintă: a) acțiuni simultane a mai multor organe sau a mai multor agenți, îndreptate în același sens; b) asociere a mai multor organe, sisteme, factori care desfășoară activități simultane orientate spre atingerea aceluiasi scop; c) coordonarea mai multor acțiuni în vederea obținerii unui rezultat comun cu economie de mijloace;
- asumarea celor două principii înaintate de sinergetică (*responsabilitatea și raționalitate*), care au obținut valențe vitale pe timp de pandemie în calitate de principii metodologice fundamentale, care urmate și practicate, în condiții actuale, ar putea oferi duble avantaje (sociale și individuale/personale). Or, *raționalitatea umană* – ar trebui să asigure conștientizarea situațiilor problematice, critice în organizarea socială pe timp de pandemie, dar și realitatea avantajelor atitudinii raționale anticipative, iar *responsabilitatea* – reper al solidarității colective și instinct al supraviețuirii în condiții de criză [3].

- recunoașterea necesității revizuirii și reevaluării obiective a modului tradițional de organizare socială și a formulelor în care se realizează diverse tipuri de relații sociale (dintre persoane, dintre persoane și instituții, dintre instituții, dintre persoană și stat) care datorită funcționalității limitate și eficienței scăzute (a autorităților și persoanelor implicate în activitatea acestora) în condiții de pandemie a declanșat crize pe diverse dimensiuni ale socialului;
- recunoașterea și acceptarea unei realități dominate și dependente de tehnologii, care creează cu pași giganți o societate digitizată. În condiții de pandemie, tehnologia a devenit nu doar indispensabilă, dar și a determinat formarea unui nou tip uman (autosuficient, independent, autoizolat, plasat înafara intereselor și activităților colective), iar societatea digitizată - „renașterea” tehnocratismului, *care de facto*, ar putea determina aprofundarea crizei culturii și a valorilor, a spiritualității, înstrăinarea individului etc., care ar readuce în actualitate filosofia vieții și cea a existențialismului într-o variantă actualizată.

În temeiul celor indicate *supra* am inițiat realizarea cercetării pe dimensiunea valorificării instrumentelor conceptuale și a posibilităților de aplicare practică, având ca reper presupuziția că dezvoltarea societăților, națiunilor, piețelor, culturilor etc. are loc sub influența acțiunilor intenționate și a comportamentelor umane. Adică dezvoltarea unei societăți, precum și soluționarea problemelor cu care se confruntă se datorează deciziilor (individuale ori /și colective) bazate pe intenție, necesități, valori, interese etc. – context în care aplicarea interdisciplinară a perspectivei sinergetice poate fi mai degrabă considerată o strategie eficientă în depășirea crizei sociale provocate de pandemie, pornind de la recunoașterea particularităților evoluției pandemiei în societatea moldovenească, a acțiunilor și comportamentelor individuale și instituționale, în special a ceea ce poate fi catalogat ca intenționalitate.

Formule de analiză

În condiții de pandemie căutarea și identificarea unei paradigme adecvate situației este destul de dificil, dar în același timp necesar pentru

ca având în calitate de reper trei dimensiuni de abordare (până la pandemie, pe timp de pandemie, și după pandemie) să fie posibilă elaborarea unui model integrativ și explicativ al socialului, prin evaluarea rolului activ al acțiunii umane în dinamica socială și producerea schimbărilor reieșind din concepțiile împărtășite despre organizare socială, scopul vieții, valori și principii individuale și sociale. Mai mult, în acest context, arealul analizelor nu poate neglija problema crizei sociale, care se plasează în centrul atenției, deoarece în relația social-individual, acțiunea socială ia forme neordinare și dramatice, iar conștientizarea problemei legate de supraviețuirea umanității trebuie să ofere reacții de răspuns crizei actuale. Astfel, în opinia promovată de T. Kuhn [4], o paradigmă chiar dacă este un stereotip determinat de modul de percepere a unei realități, este în același timp și o reacție la problemele ce sunt puse în fața științei la un moment dat. Cu originile conceptuale în ceea ce exprimă o stare de cauză, și valorificăm potențialul teoriei autoorganizării în calitate de paradigmă dominantă.

În vederea argumentării mecanismului prin care sinergetica este mai întâi de toate o metodologie adecvată, un instrument de evaluare și măsurare a situației în care societățile s-au pomenit în condiții de pandemie, apoi o strategie eficientă de identificare a soluțiilor, vom pune în evidență reperele teoretico-metodologice cu care se operează, precum și vom iniția profilarea modelului de răspuns la situații neordinare, precum pandemia, și formularea generalizărilor cu referire la potențialul acesteia. În principal, importanța sinergeticii pentru societatea în pandemie, constă în aplicarea instrumentelor acesteia în realizarea cercetărilor cu scopul de a găsi răspunsuri la problemele umane și vulnerabilitățile sociale, a acelor probleme pe care viața de zi cu zi, realitatea ne obligă să le soluționăm. Este evident că sistemelor sociale complexe nu putem să le impunem modele, căi de dezvoltare – ci mai degrabă ar fi posibil să identificăm modalitatea în care am putea contribui la direcționarea / orientarea spre dezvoltare, ori readucerea la normalitate.

Originile termenului sinergetică se regăsesc în limba greacă, cu sensul de acțiune cooperantă, acțiune realizată în comun. Termenul a fost

folosit pentru a denumi o nouă direcție științifică de profesorul german Haken H. [5]. Pe lângă faptul că s-a oferit a fi o nouă paradigmă care ar contribui la formarea unui tablou științific capabil să răspundă cerințelor actuale, sinergetica plasată la granița dintre domenii, nu doar realizează integrarea rezultatelor cercetărilor din cele mai diverse domenii (ale științelor exacte, a științelor despre om, societate și tehnică), dar și reușește să determine revenirea la unele tradiții care și-au dovedit eficiența în cele mai diferite perioade de timp și la diferite popoare, atât în Occident cât și în Orient.

Totuși, chiar dacă începând cu ultimele decenii ale sec. XX, pe alocuri sinergetica a devenit destul de populară, datorită utilizării termenului în cele mai diferite contexte, în multe cazuri ea rămâne a fi subiect a unor articole științifice, destinate unui mediu restrâns, cu toate că treptat a reușit să-și asume statutul de teorie ce descrie sistemele deschise, nelineare, instabile, organizate ierarhic, aflate în proces de dezvoltare, sau schimbare. În același timp datorită limbajului specific și a terminologiei cu care se operează, se înregistrează dificultăți de operaționalizare, adaptare, explicare, valorificare și utilizare. De asemenea, datorită gradului înalt de complexitate al sistemelor și al proceselor sociale, cel mai dificil se dovedește a fi identificarea unui cadru teoretic de referință capabil de a face distincție dintre ceea ce este principal de ceea ce este secundar, de a oferi o formulă simplificată, dar adecvată de utilizarea a cadrului conceptual.

Înțeleg că o sinteză a metodelor științifice de cercetare și investigare, a sistemelor metodologice, a unor construcții teoretice, dar și ca un transfer al acestora într-un context diferit, fiind în legături strânse cu cibernetica, modelarea matematică și abordarea sistemică în studiul realității, sinergetica lărgeste modul de înțelegere a mișcării materiei, a legăturii dintre material și spiritual, ne oferă o altă viziune asupra evoluției naturii, asupra apariției vieții și omului, asupra perspectivelor civilizației umane. Mai mult, având statutul de domeniu cu orientare interdisciplinară, a determinat valorificarea capacității de creare a punților de comunicare – deschiderea pentru dialog, cu dreptul de participant nemijlocit, sau de intermediar, ce își asumă ca sarcină asigurarea consensului între participanții la dialog. [6]

Studiile actuale, menționează că la originile sinergeticii se află la I. Prigogine, care a încercat să construiască dialogul dintre om și natură în baza unor temeuri absolut diferite decât cele ale teoriilor clasice și neclasice. În opinia lui I. Prigogine și I. Stengers acest dialog trebuie construit în baza unui parteneriat „pașnic și reciproc avantajos” [7]. În același timp, făcând referință la critica cercetării științifice a lui Heidegger, accentuează raționalitatea științifică ca expresie totalizatoare a temelor majore prezente în știință încă din antichitate: voința de a cuceri și domina, la care noi vom adăuga autoconservarea și lupta pentru existență. Pentru Heidegger gândirea și acțiunea umană are valoare atunci când nu sunt un impediment al coexistenței pașnice a omului și naturii. Anume din acest motiv nu trebuie să uităm de legătura causală dintre fenomene, or atitudinea pe care omul o are față de natură va avea efectul retroactiv (efectul bumerangului), care uneori poate avea consecințe devastatoare. Astfel, M. Heidegger se înscrie printre primii gânditori care vorbește despre unele lacune serioase ale științei clasice, în special atunci când ne gândim la sensul inițial al existenței. Printre liniile directe ale câmpului tematic al gândirii heideggeriene se înscrie cea care indică „abandonarea omului departe de fire este cauza dezumanizării și rătăcirilor sale tragice în era tehnicii” [8], stare ce poate fi depășită prin restabilirea legăturii cu firea de către *homo humanus*. Dacă în cadrul sinergeticii se afirmă că omul trebuie să aibă o atitudine rațională față de natură și să conștientizeze gradul de responsabilitate pe care îl are, atunci pentru M. Heidegger atitudinea rațională față de natură este o obligație morală a fiecărei persoane în particular. Omul mai întâi trebuie să se gândească la profilul său moral, și mai apoi la supraviețuirea sa, chiar dacă practica cotidiană demonstrează *vice-versa*, preocuparea majoră a omului fiind existența sa materială și nu cea spirituală. Mai mult decât atât, atitudinea rațională și responsabilă în relațiile de reciprocitate dintre oameni, dintre persoană și societate s-a dovedit una esențială și prioritară în condițiile societății aflate în pandemie. Corespunzător acestei stări, în conformitate cu datele prezentate de OMS și potrivit ultimelor rapoarte a OMS, UN, EU pandemiile pot deveni o nouă provocare a umanității, care

ar putea afecta în perspectivă societățile contemporane, fapt ce impune atitudine rațională și responsabilă nu doar față de natura, dar și față de propria persoană, față de cei apropiați și față de comunitate și umanitate.

În opinia autorului Lobanov N.I. [9] sinergetica, urmează drumul deschis de Heidegger, a subiectului caracterizat de raționalitate și conștient de răspunderea pe care o poartă pentru acțiunile sale și comportamentul social. Heidegger a încercat să facă umanitatea să înțeleagă rostul existenței sale. Dacă sinergetica pune accentul pe responsabilitatea persoanei, ținându-se cont de legătura causală dintre fenomene, atunci pentru Heidegger este importantă datoria morală a individului, care definește profilul acestuia în calitate de om. Astfel, dacă inițial acceptul se punea pe dialogul dintre om și natură, atunci în prezent acest accent este axat pe dialogul și relația om-om, om-societate (stat), iar principiile sinergetice (raționalitate și responsabilitatea) în ambele cazuri își mențin validitatea și utilitatea pragmatică [10].

În același timp, de la începuturi problema centrală a sinergeticii este relația dintre ordine și dezordine (haos), evaluată din perspectiva unor fluctuații periodice care pot provoca schimbări radicale și rapide (de trecere de la ordine la haos, și invers). Concomitent faptului că se operează această relație dintre ordine și dezordine, se atenționează asupra faptului că fluctuațiile, unele dintre care la o primă vedere ar părea nesemnificative, ar putea avea impact major și de durată [11]. De asemenea, trebuie de remarcat că fluctuațiile mici (acțiunile individuale intenționale) în cadrul sistemului social, sunt suprimate de către sistem în perioade de stabilitate. În această situație putem să vorbim despre caracterul determinat al sistemului, care domină și impune acțiuni sociale individuale conforme unui sistem de norme (morale și juridice) existente și urmate de persoane. Însă în situații de criză aceleași fluctuații devin semnificative și pot schimba formula de organizare socială ori de dezvoltare. Acțiunea individuală se manifestă în calitate de fluctuații întâmplătoare, dar fatale pentru sistem, ele devin definitorii pentru alegerea căii de evoluției în viitor a sistemului [12]. Având ca reper studiile din cadrul sinergeticii ce accentuează rolul acțiunilor individuale

intenționate putem să înțelegem și impactul major al fiecărei persoane asupra aprofundării crizei pandemice care s-a impus drept o problemă cu un număr nedefinit de variabile. Revizuirea modului în care acțiunile individuale intenționale au reușit modelarea unei societăți cu un parcurs continuu spre criză pe timp de pandemie, denotă rolul major al acestora în agravarea situației. Or, chiar dacă măsurile restrictive luate de autorități au fost destul de drastice, iar cele de protecție și securitate stabilite la nivel de state au urmărit ca scop minimalizarea fluctuațiilor (acțiunilor și comportamentelor) individuale și a efectului de amplificare, totuși starea societăților marcate de pandemie s-a agravat continuu. Spre regret, faptul că aceste prescripții normativ-comportamentale au avut în spate formule atitudinale ce dezaprobau și încălcau aceste prevederi, precum și percepția împărtășită asupra „*inexistenței pandemiei*” erau alimentate și de unii reprezentanți ai autorităților statale prin comportamente publice ce sfidau măsurile de protecție. Toate împreună au determinat amplificarea fluctuațiilor și creșterea impactului și a presiunii la nivel social. Precum și nerespectarea măsurilor de autoizolare, la fel au determinat creșterea poverii sociale.

Astfel, identificăm că conceptele operaționale ale sinergeticii și dezvoltarea continuă a acesteia a fundamentat lărgirea arealului ei de aplicabilitate, extinzându-se asupra fenomenelor vieții sociale [13], oferind instrumente adecvate ce pot fi utilizate în cadrul demersurilor explicative cu referire la sistemele sociale aflate în criza actuală provocată de pandemie. În rezultat, se dovedește a fi îndreptățită opinia lui V.P. Branskii [14] după care este nevoie ca atât omul cât și societatea să fie abordat ca subiect al rațiunii universale (atât individual cât și colectiv).

Având ca centru de greutate sistemele complexe, datorită metodologiei asumate, promovate și implementate se pune accentul și pe fundamentele ontologice ale socialului. În acest sens, chiar dacă nu face descrieri exhaustive asupra structurii fenomenelor și nu prezice cu exactitate evenimente, totuși sinergetica prin metodologia adoptată delimitează între posibil și imposibil, între ordine și dezordine, precum și formulează recomandări și orientări pentru cercetarea științifică, pentru

prognozarea și modelarea proceselor în sisteme sociale complexe. Înțelegând ca teorie a noilor realități, sinergetica vine să acopere spațiul care este de interes comun, să determine căile de trecere la dezordine la ordine, de la instabilitate la stabilitate, de la criză la normalitate.

Arii de aplicare

Dacă urmărim evoluția sinergeticii identificăm modalități în care instrumentele conceptuale (ordinea, acțiunea, organizarea, informația, coordonarea etc.) au fost adaptate ori implementate în diverse domenii ale socialului și umanului, precum și au determinat mecanismul de aplicare pentru modelarea soluțiilor la diverse probleme. Acum, dacă preluăm conceptele dominante, vom vedea că acestea se regăsesc și modelează formula explicativă a societății în pandemie. Din perspectivă conceptuală originară scopul tranzițiilor de la o stare la alta (de la ordine la dezordine, ori invers) este căutarea echilibrului, astfel încât fluctuațiile să fie stopate, iar unitatea de măsură a ordinii în sistemele deschise este informația.

În consecință, având ca instrument această unitate de măsură să evaluăm modul în care informația a determinat și marcat societatea fie în direcția ordinii, fie în cea a dezordinii în condiții de pandemie. Dacă până la pandemie consideram că trăim în condițiile societății informaționale, societate în care pilonul principal era implementarea în domeniul public și privat a avantajelor acesteia, în perioada de la declanșarea pandemiei cu adevărat a fost resimțită importanța și realitatea societății informaționale în care producerea, circuitul, consumul de informație a devenit resursa principală și mediul de existență a omului. Ceea ce se indica a fi printre avantajele societății informaționale, accesul mai rapid la informație și modalități mai simple de comunicare la distanță au devenit parte a vieții cotidiene.

Pandemia a demonstrat, pe de o parte, anumite lacune în organizarea domeniilor vieții sociale, dar și faptul că autoritățile și instituțiile publice nu erau pregătite de a oferi servicii și a interacționa cu cetățenii la distanță, ori să le livreze servicii, ofere informații cu referire la modul în care aceștea ar putea să-și soluționeze anumite probleme ș.m.a. În *Premise ale trecerii la societatea informațională* [15, p.42 – 46] se indică că pentru trecerea la societatea informațională, în primul rând, este necesară adaptarea

individului și a societății la condițiile noi, dar și cooperarea strânsă între mediile academice, guvernamentale și de afaceri.

Incontestabil este că informația și informarea a devenit esențială pentru toți în perioada de pandemie, iar mass-media unul dintre actorii principali ai spațiului public. Atât din perspectiva securității personale cât și celei publice, modul în care s-a operat și se operează la nivel social cu informațiile au determinat opinii controversate cu referire la pandemie. Iar coerența și lipsa de contradicție în informația cu referire la diferite elemente ce au însoțit perioada de la începutul pandemiei până în prezent, nicidecum nu a putut să se instituie în spațiul public. Astfel, atât informarea, și poate mult mai mult dezinformarea au devenit instrumente de aprofundare a confuziilor legate de virusul SARS-CoV-2, a acțiunilor sociale și comportamentelor umane, care nu au determinat redresarea situației pandemice la nivel local, în sensul de Republica Moldova, situație similară fiind și la nivel regional și mondial, ci au aprofundat-o.

Raportat acestei situații, putem să invocăm pe post de argumente explicative date ce permit înțelegerea modalității în care informația, sursa de informare și credibilitatea acesteia a determinat atitudini și comportamente sociale pe timp de criză pandemică, dar și au direcționat formarea opiniei publice cu referire la pandemie. În această direcție, dacă luăm în calcul datele obținute în rezultatul diverselor sondaje făcute publice, se observă că numărul persoanelor ce se informează din surse sigure și bazate pe cercetări științifice (OMS, UNICEF, Ministere de resort) cu referire la SARS-CoV-2 este destul de mic. În studiul *Moldoveanul anului 2021* [16], în rezultatul realizării sondajului pentru IRI, Magenda Consulting indică că principalele trei surse de informare pentru moldoveni sunt TV (49%), rețele de socializare (24%), site-uri de știri (17%). Totodată 84% de moldoveni consideră că știrile sunt influențate de politic, iar 65% dintre moldoveni cunosc semnificația termenilor „știri false” și „propagandă”, iar 40% dintre respondenți sunt mai degrabă de acord cu faptul ca jurnaliștii prezintă știrea fără să verifice dacă toate informațiile sunt veridice. În același timp, conform datelor, făcute publice de Institutul de Politic Publice (în BOP –februarie 2021 [17]) sesizăm că printre primele

două surse prioritare de informare a cetățenilor RM sunt TV (74%) și internetul (59%). În schimb, atunci când este vorba de credibilitate surselor, studiul indică încrederea 0 în autorități ca sursă de informare, în TV - 29%, în sursele net - 24% și -26% de respondenți indică lipsa de încredere în orice sursă inclusă în chestionar. La capitolul încredere pe prima poziție continuă, ca și în datele anterioare prezentate în BOP, să fie Biserica (69%), după care urmează primăria (56%).

În cadrul proiectului de cercetare *Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie*, în rezultatul aplicării chestionarului care include și acoperă mai multe aspecte legate de pandemie (începând de la informare, până la impactul social al pandemiei), se constată că 50,3% din cei intervievați sunt interesați mult de informații cu referire la COVID-19, iar 13,6% - foarte mult. Aceste date reflectă faptul că pandemia a devenit o preocupare pentru moldoveni, fapt care a și determinat interesul pentru informații veridice cu referire la SARS-CoV-2, dar nu și selectivitatea cetățenilor cu referire la sursa de informare, chiar dacă se recunoaște rolul expertizei în astfel de probleme, în sensul de specialiști cu pregătire (medici). În ceea ce privește sursele de informare cu referință la SARS-CoV-2 valorificate de respondenți, avem: internetul - 76,9%, mass-media - 61,2%, autorități/instituții specializate - 37,4%, iar 32% de la medicii de familie ori medici cunoscuți. În raport cu credibilitatea surselor primele trei locuri sunt alocate medicilor (55,8%), internetului 36,7%, mass-mediei 32,7%.

În temeiul acestor date putem concluziona, că dintre sursele de informare prioritare pentru cetățenii Republicii Moldova mass-media (în special TV) și internetul se plasează pe prim plan, fapt ce pune problema veridicității și calității acestor surse de informare, în special în condițiile în care avem un spațiu public ce abundă în informații foarte diferențiate cu referire la pandemie. Concomitent, accentuat fiind rolul instituțiilor media în calitate de intermediar dintre autorități și cetățeni, dat fiind contribuția acestora la formarea opiniei publice, care la rândul său determină atitudini/poziții față de pandemie, iar atitudinile exprimă preferințe, opțiuni, interese și chiar prejudecăți, rezultă că este necesar ca eforturile conjugate a acestora să fie orientate spre diseminarea informațiilor

veridice și relevante, pentru a avea în rezultat mass-media în calitate de actor și aliat important în lupta cu pandemia. Or, „opinia publică nu este un bloc omogen” [18] deaceia, este necesar să fim conștienți de faptul că aceasta în permanență va fi traversată de diferiți curenți, de îndoieli, de preocupări particulare, de evaluări specifice. În opinia autorilor lucrării *Mass media și societatea*, trebuie să ținem cont de faptul că opinia majorității poate fi substituită de cea a minorității, „contează cine anume formulează și promovează un anumit punct de vedere (...) credibilitatea sursei/persoanei se transferă asupra credibilității aprecierii informației” [19, p.18]. În consecință, în situația Republicii Moldova atunci când nivelul de încredere al cetățenilor este scăzut în raport cu instituții și autorități de stat, dar cu anumite preferințe și încredere față de unii dintre reprezentanții acestora, avem explicabilă situația paradoxală în care s-a operat cu informația și modul de percepere a cetățenilor cu referire la SARS-CoV-2. De pe o poziție, solicitarea continuă a responsabililor din sănătate de a respecta măsurile de protecție și avertismentul cu referire la situația dificilă în care este sistemul de sănătate publică, precum și datele oferite de instituții media cu referire la situația pandemică la nivel mondial, de pe alta, opinii individuale expuse public și comportamente ale reprezentanților autorităților publice, ale liderilor politici care minimalizau gravitatea situației, organizau evenimente de familie și publice cu încălcarea interdicțiilor stabilite la nivel național, cât și opinii prin care se anunța că virusul SARS-CoV-2 este similar „gripelor sezoniere”, virozelor etc. Corespunzător acestei situații, ancorată în conext național, opinia publică va fi una specifică situației, proceselor și tradițiilor din țară. În raport cu pandemia, vom identifica prezente acele vulnerabilități care sunt identificate în literatura de specialitate cu referire la opinia publică:

- ***lipsa competenței autorităților și instituțiilor specializate*** de a gestiona criza pandemică, determinată de mai mulți factori, printre care ar putea fi lipsa de experiență, dar probabil și de frica de asumare a responsabilității pentru măsuri mai dure, necesare a fi luate și coordonate, precum și rolul jucat de factorul politic, care a determinat măsuri de relaxare în perioada alegerilor repetate, a campaniei electorale

(prezidențiale). De asemeni, incapacitatea factorilor de decizie de a acționa și aplica măsuri proporționate (echilibrate, concordante, regulate, simetrice și armonioase). Ceea ce s-a întâmpla, anume că a fost o situație diferențiat gestionată și cu măsuri disproporționate, ceea ce în rezultat și a determinat atitudini diferențiate ale cetățenilor, a alimentat preferințele comportamentale și atitudinale, precum și a format prejudecăți cu referire la situația țării în pandemie, care au contribuit la agravarea continuă a stării generale a tuturor sferelor și domeniilor vieții sociale, dar și a marcat viața fiecărui individ în parte.

- **rolul negativ al deținătorilor puterii** (al elitelor) în calitate de formator de opinie și de model comportamental adecvat, rațional și responsabil în condiții de pandemie. La acest capitol avem o situație interesantă și duală. Atunci când au fost de sărbătorile de paști stabilite interdicții, iar unii actori politici, le-au încălcat, au organizat evenimente publice care au fost diferențiat tratate, precum: sărbătorile de unu mai – Ziua muncii și nouă mai – Ziua victorie, Hramul orașului Chișinău, Hramul Orheiului, proteste organizate de lideri politici și multe altele, - toate au reușit să aibă rolul de promotor al unui anume tip comportamental. O altă situație, opusă era prezentată prin solicitările publice a responsabililor din sănătate, prin spoturi publicitare în care apăreau personalități ale culturii naționale, care chemau la responsabilitate, respectarea măsurilor de protecție etc. accentuând rolul fiecărui cetățean în parte în asigurarea securității și sănătății personale și publice;

- **cetățeanul expert și omnicompetent**, manifestat prin disponibilitatea multura „de a se da” cu părerea despre existența ori inexistența virusului, dar și de a oferi metode de tratament, care ar fi eficiente, precum și lipsa necesității de a se adresa la specialiștii din sănătate în cazul în care aveau anumite probleme de sănătate. Cu referire la acest moment, identificăm că în RM în mediul rural se mai mențin în comunități liderii de opinie, care se bucură de autoritate și credibilitate, care odată ce nu promovează aceleași viziuni cu referire la SARS-CoV-2, ca și cele care reflectă obiectiv situația devin sursă de dezinformare. La fel, un rol important în această situație l-au avut și în

continuare îl au, fețele bisericești care continuă să se mențină pe poziția de top în privința încrederii și care în fond au fost în dezacord total cu măsurile instituite de Comisia Situații Excepționale [20] exprimându-și public opinia cu referire la existența unor mituri cu referire la SARS-CoV-2, precum și a necesității frecventării lăcașelor de cult de către enoriași, iar slujbele religioase desfășurate în condiții de nerespectare a măsurilor de siguranță și protecție. Astfel, Biserica ar putea deveni un focar al răspândirii virusului pandemic, în același timp ar putea fi un aliat în lupta cu pandemia, în cazul în care reprezentanții bisericii ar fi purtători al opiniei veridice și aliați ai autorităților.

- **numărul mare de sceptici și numărul mic de realiști**, iar la întâlnirea dintre aceștia minoritatea cedează în fața majorității. La momentul instituirii stării de urgență la 11 martie 2020 [21] în temeiul art. 66 lit. m) din Constituția Republicii Moldova, al art. 12 din Legea nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război, având în vedere declararea de către Organizația Mondială a Sănătății a pandemiei de coronavirus (COVID-19) în Republica Moldova, în raport cu situația gravă din alte țări (Italia, Spania, apoi SUA, Brazilia ș.a.) la nivel de țară starea epidemiologică a fost relativ una mai lejeră. Luând în considerație concentrația mare a populației în anumite zone (orașe, în special în Chișinău) și mică în altele (în sate pe cale de dispariție, ori cu un număr mic de locuitor, cu persoane preponderent în etate care mai puțin se deplasează ș.a. este și explicabil această număr mare de persoane cu viziuni sceptice). Mai ales că spațiul public controversat oferea posibilitatea de a da preferință și de a împărtăși acele opinii care erau pe potriva sursei și gradului de informare, cultură și nivelului intelectual al fiecăruia.

- **lipsa / ori incapacitatea atitudinii critice față de sursele de informare**. Atât posturile TV vizionate de moldoveni sunt foarte diferențiate, precum și internetul oferă o arie vastă de informații care nu constituie în mod neapărat surse credibile ori veridice, în special dacă luăm în considerare și valorificarea masivă a rețelelor de socializare care lansau cele mai diverse versiuni cu referire la virus, pandemie, etc. Diversitatea surselor de informare și a opiniilor necesită un anumit nivel

de deținere a informației, tendința continuă de a se informa din diverse surse, dar și de a suprapune informațiile astfel încât să poată identifica contradicții și de a cunoaște adevărul;

- **neglijarea, trecerea cu atenția asupra informațiilor eronate și a dezinformării** care au lăsat spații de manevră și de interpretare. În introducerea din *Comunicarea comună către Parlamentul European, Consiliu European, Consiliu, Comitetul Economic și social European și Comitetul Regiunilor cu referire la Combaterea dezinformării în legătură cu COVID-19 – Asigurarea unei informări corecte* se indică „Pandemia de COVID-19 („coronavirus”) a fost însoțită de o „infodemie” fără precedent. O avalanșă de informații (...) care se răspândesc rapid pe platformele de comunicare socială (...) „Infodemia” este alimentată de temerile de bază ale oamenilor. Din cauza măsurilor de izolare, milioane de persoane au fost nevoite să rămână în locuințele lor, ceea ce a dus la creșterea utilizării platformelor de comunicare socială, inclusiv ca mijloc de acces la informații, în contextul în care platformele online, verificatorii de fapte și utilizatorii platformelor de comunicare socială raportează milioane de postări false sau înșelătoare. Dată fiind noutatea virusului, lipsa de cunoștințe cu privire la acesta s-a dovedit a fi un teren propice pentru răspândirea afirmațiilor false sau înșelătoare. [22] Printre cauzele ce determină diseminarea informațiilor false, pe pagina Parlamentului European [23] se menționează: - promovarea informațiilor false de către unii sunt determinate de interese de profit; - unele afirmații false au în spate interese politice specifice a unor țări, precum Rusia și China; - persoanele fizice răspândesc dezinformarea pentru că au convingerea că sunt adevărate.

Toate cele menționate, indică faptul că informația în mediul social actual cu adevărat este un instrument de influență și acțiune, dar și o putere care nevalorificată, ori valorificată inadecvat poate acționa în defavoarea persoanei și a societății. Informația în condiții de pandemie a devenit un element important al eforturilor la nivel mondial de a responsabiliza și minimaliza impactul pandemiei, astfel încât persoanele, comunitățile să poată continua ritmul de viață și în condiții de criză, a devenit un important instrument orientat spre colaborare și comunicare

la nivel internațional, dar și direcționată spre caracterul imperios al viziunii comune asupra măsurilor eficiente de protecție, a mai devenit și un mecanism centralizat de contracarare a dezinformării și a informării eronate, care a scos în evidență vulnerabilitatea socială și umană în fața pandemiei. Avem un haos informațional, plin de contradicții care duce la perceperea situației actuale ca una a unui haos universal.

În opinia Consiliului Europei *informarea eronată* se referă la informații false care au fost create sau răspândite în mod neintenționat, iar *dezinformarea*, prezintă informații false, dar care au fost inventate în mod deliberat cu scopul de a aduce prejudicii [24]. OMS în acest sens a indicat că pe lângă pandemia de COVID-19, s-a răspândit o „infodemie” – cu o abundență de informații inexacte, false despre originile, efectele, măsurile de protecție etc. care minimalizează șansele informațiilor veridice să ajungă la destinație. „Infodemiile fac dificilă identificarea unei soluții. În timpul unei urgențe sanitare, infodemiile pot contribui la răspândirea de informații eronate, dezinformări și zvonuri. De asemenea, pot îngreuna răspunsul eficace în materie de sănătate publică și pot crea confuzie și neîncredere în rândul cetățenilor” [25]

În acest sens, UE a declarat orientarea sigură de a contracara informarea eronată și dezinformarea, care fac ca eforturile de răspuns la pandemie și de a minimaliza impactul negativ al acesteia să nu de-a randamentul dorit și rezultatul scontat. Astfel UE și țările membre și-au asumat măsuri de „protecție a societăților, cetățenilor și libertăților împotriva amenințărilor hibride, inclusiv împotriva informării eronate și a dezinformării, după cum se subliniază în Agenda strategică 2019-2024. Obiectivul urmărit este intensificarea cooperării în ceea ce privește identificarea, prevenirea și contracararea atacurilor, sporind în același timp reziliența la aceste amenințări” [22]. Printre măsurile luate sunt acțiunile de sporire a rezilienței UE împotriva provocării reprezentate de dezinformare (*Combaterea dezinformării în legătură cu COVID-19 – Asigurarea unei informări corecte*), publicate la 10 iunie 2020 de Comisia Europeană și Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de Securitate. Acestea includ sporirea sprijinului UE pentru

verificatorii de fapte și cercetători, consolidarea capacităților de comunicare strategică ale UE și consolidarea cooperării cu partenerii internaționali, cu garantarea, în același timp, a libertății de exprimare și a pluralității. Alta, este Proiectul EUvsDisinfo al Serviciului European de Acțiune Externă care își propune să sporească gradul de conștientizare și de înțelegere de către opinia publică a operațiunilor de dezinformare desfășurate de Kremlin. Ca rezultat, acțiunile menționate *supra* au fost identificate și propuse pentru a fi implementate cu scopul de a contracara dezinformarea, care a devenit un impediment serios al eforturilor de limitare a pandemiei. Printre acestea se înscrie: formarea grupurilor operative de comunicare strategică, crearea sistemului de alertă timpurie, a platformei online care să promoveze o sferă publică digitală funcțională, cu un grad de răspundere sporit și cu o mai mare transparență în combaterea dezinformării, elaborarea bazei de date cu referire la sursele oficiale și de încredere de informare, la nivel național și European, informarea continuă și urmarea recomandărilor autorităților din domeniul sănătății publice. La nivel național mai puțin sesizabile au fost acțiunile orientate spre contracararea dezinformării și a informațiilor eronate, deaceia la nivel local chiar dacă cu întârziere sunt necesare măsuri urgente de informare veridică asupra pandemiei, începând chiar de la măsuri elementare de protecție și informarea despre modul în care se poate molipsi, și a consecințelor care pot surveni. Cele indicate, sunt necesare a fi promovate prin instrumente de influență și persuasiune, dat fiind faptul că în RM nu a existat în ultimii ani o politică de sănătatea publică, orientată spre promovarea modului sănătos de viață. Mai mult, lipsa de încredere în sistemul medical și în calificarea profesională a personalului instituțiilor medico-sanitare, care și-a făcut tot mai mult loc în opinia publică, ș.a. probleme legate de asistența medicală au contribuit și mai mult ca să se susțină poziții ce promovau informațiile false, dar și neadresarea, la medic pentru consultații, în cazul unor probleme de sănătate, ori neglijarea acestora. În acest caz, importantă este relația autorităților de stat cu instituțiile media, care printr-o alianță tacită să se susțină reciproc în lupta cu pandemia. Pentru aceasta trebuie de

valorificat masiv, cele mai vizualizate posturi TV, valorificarea internetului și a celor mai populare rețele de socializare, prin intermediul liderilor de opinie, identificarea și instruirea liderilor de opinie în comunități, inițierea unor acțiuni de atragere în lupta contra COVID a reprezentanților Bisericii care se bucură de cel mai înalt nivel de încredere, responsabilizarea autorităților publice locale în raport cu acțiunile luate pentru minimalizarea infectărilor, dar și în implementarea deciziilor Comisie Naționale de Sănătate Publică, implicarea reprezentanților MAI în localități (în special a polițiștilor de sector) în informarea corectă, obiectivă etc., dar și aplicarea sancțiunilor pentru încălcările comise, de reprezentanții autorităților locale, a reprezentanților bisericii, a cetățenilor – o aplicare uniform a cerințelor.

Toate aceste recomandări trebuie privite prin raportare la elementele și dimensiunile sistemului social (vom urma cele identificate de G. I. Ruzavin [26] și aceasta fiindcă fiecare sistem are dimensiuni, caracteristici care sunt pentru el fundamentale, sau vital necesare, de prezența cărora depinde existența sistemului și perpetuarea acestuia în timp. Astfel accentuăm:

a. **Caracterul deschis al sistemelor sociale**, care în mod continuu realizează schimburi informaționale interne și externe.

În condiții de pandemie chiar dacă au fost stabilite restricții orientate spre conservarea societăților și izolare cu scopul de a evita riscul infectărilor, totuși din punct de vedere informațional, în condițiile societății cunoașterii și a tehnologiilor de vârf nu este posibilă trecerea de la societatea deschisă la cea de timp închis. Printre multiplele probleme identificate pe perioada pandemiei se înregistrează: - informații eronate, care pun în pericol viața persoanelor, precum cea care promova ideea că CoVid-ul nu poate afecta tinerii, ci doar persoanele în vârstă, - teoriile conspiraționiste cu referire la răspândirea virusului (5G); - caracterul pronunțat de incitare la ură în discursuri publice; - înșelarea consumatorilor cu referire la metode de protecție, ori tratament, inclusiv vânzarea neautorizată a vaccinului; - creșterea criminalității informatice; - acțiuni inadecvate ale actorilor politici pe timp de pandemie, cu implicarea

în campanii electorale ș.m.a. De aceea în aceste condiții pentru a depăși multiplele riscuri pe care această situație le reprezintă pentru societățile deschise sunt necesare acțiuni coordonate, care să aibă la bază un Plan de acțiune nu doar împotriva dezinformării, dar și Planuri de acțiuni pentru o informare corectă și obiectivă a cetățenilor.

Prima direcție în aceste condiții este conștientizarea caracterului dependențelor sistemice și raționalizarea responsabilității individuale/personale și colective. Conform teoriei sinergetice omul este un sistem disipativ tipic, care poate exista atât fizic cât și spiritual doar în condițiile unui schimb continuu de informații, energii etc. cu mediul său de existență. Datorită multiplelor sisteme de relaționare private ori/și publice (organizații, instituții, familiale, școlare, colectivul profesional), detectăm atât la nivel social, cât și natural o multitudine de relații și sisteme ce comunică reciproc.

În această formulă a diversității rețelelor de comunicare și schimbului de materie, energie și informație, un rol important pentru funcționalitatea sistemului îl au relațiile dintre elementele constitutive, care pot concura ori coopera, în procesul continuu al fluctuațiilor. În cazul concurenței, elementele acționează în diverse direcții, chiar uneori contradictoriu, pe când cooperarea se realizează prin conjugarea eforturilor în aceeași direcție. În acest context, termenul cheie este cel de acțiune, care în greacă avea semnificația de „energie”, iar acțiunile comune „sinergie”. Astfel acentul cade nu doar pe cantitatea, dar și pe calitatea acțiunilor. În rezultat, evoluția, stabilitatea și echilibrul sistemului social este în dependență de dimensiunile calitative și cantitative a interacțiunilor dintre elementele cooperante ori concurente. Activitatea și acțiunile concrete ale unor indivizi separați, diversitatea lor, creează condiții pentru dezvoltarea și stabilitatea societății, fapt ce la rândul său pune în vizor problema gradului de responsabilitate a fiecăruia pentru dezvoltarea și funcționarea întregii societăți [27]. Ca rezultat, valorificarea comunicării publice în calitate de instrument al schimbului informațional dintre membrii unei comunități este util și necesar în direcția soluționării problemelor pe care le are nu doar persoana, dar și societatea în condiții

de criză pandemică. Or, perspectiva sistemică indică că tot ceea ce este complex apare din ceea ce este simplu și demonstrează legătura părților cu întregul. Mai mult, sistemul poate fi privit ca fiind ordonat prin determinarea locului și rolului ocupat de elemente particulare, dar și de anumite legături specifice ce există între ele. Astfel, în sistemul social actual un rol esențial rămâne a fi atribuit persoanei și acțiunii intenționate a acesteia, de care depinde perpetuarea societății, menținerea echilibrului și depășirea crizei provocate de pandemie. Ca rezultat, datorită faptului că elementele unui sistem se află în dependență reciprocă ele formează un tot integru și determină calitatea relațiilor sociale și într-un final, calitate vieții în societate. De asemeni, sistemul social organizat și ierarhizat, având instituții, autorități, agenții etc. competente care sunt responsabile de eficiența și funcționalitatea sa și care trebuie să fie implicate masiv în gestionarea crizei pandemice, în identificarea soluțiilor (atât pe termen scurt, mediu, cât și lung) astfel încât fiecare entitate socială să fie implicată conștient în mediul său de acțiune și competență. Iar persoanele, în calitate de membri cu drepturi depline, dar și cu îndatoriri să urmeze ceea ce reprezintă și trebuie să fie moralitatea și sănătatea publică.

b. Distanțarea continuă a sistemului social de starea de normalitate [28].

Pentru membrii societăților actuale, pandemia a fost din start percepută ca ireală, imposibilă, necaracteristică pentru statele contemporane, ancorate procesului de mondializare, în realitatea tehnologiilor de vîrf, a societății informaționale. Deaceea apare în vizor problema normalității, așa cum era percepută până la pandemie, în raport cu cea de anormalitate, considerată în timpul pandemiei. De remarcat este că atât normalitatea, cât și anormalitatea depind de variațiile de mediu exterior în ceea ce privește capacitățile de adaptare ale individului și a societăților la condiții noi, care nu sunt specifice pentru relațiile sociale, calitatea și condițiile de viață etc. a individului într-o societate. Strâns legată de aceste două concepte (normalitate și anormalitate) este și contextul cultural-istoric a vieții individului, a factorilor de viață care pot interveni fie în sens protector, fie cu semnificație de risc.

Cunoscut este că cuvântul „normal” provine din termenul latinesc norma, care semnifică „unghi drept”. Printre interpretările atribuite semnificațiilor acestui concept se întâlnește și cea prin care este înțeles ca „nu se abate” nici în stânga, nici în dreapta și nici de la medie. Dicționarul de psihologie („Vocabularul Psihologiei” – Henri Piéron) definește normalitatea ca un ansamblu de caracteristici ale aceleiași persoane, caracteristici care se situează în interiorul marjelor de variație ale populației din care face parte. Noțiunea de „normalitate”, din punct de vedere statistic, este reprezentată grafic de distribuția sub forma „*curbei lui Gauss*”. Pornind de la aceasta, normalitatea poate fi tratată ca indicator, standard al valorilor culturale, prin comparație cu ceea ce este diferit, ca o altă formă posibilă a normalității ori ca și variantă de tip formal a normalității. Corespunzător acestei situații schimbarea obișnuirilor comportamentale și a stilului de viață în perioada de pandemie poate fi privită ca o variantă de tip formal a normalității în perioada pandemiei care din motive obiective se impunea a fi realizată de toți membrii societății.

De menționat este și că în psihologie, normalitatea este raportată la alte două concepte importante - sănătate psihică și adaptare. În perioada de pandemie s-au dovedit a fi importanți și acești termeni, dat fiind că pe lângă faptul că SARS-CoV-2 a determinat suferințe fizice, poate că mai mult au fost și sunt problemele de sănătate psihică care s-au manifestat în perioada crizei pandemice datorita pierderii celor apropiați, datorită sechelelor provocate de COVID-19, stilului de viață, a multiplelor probleme de natură socială, cât și private. Mai mult ca atât, capacitatea de adaptare rapidă la un nou stil de viață, la o nouă realitate a fost absolut necesar și pentru ca persoana să fie în siguranță, să se integreze sau să poată rezista în fața presiunii exercitate de măsurile restrictive, de societate, sau de tensiunea legăturilor sociale. Astfel, în raport cu această stare de normalitate, ori anormalitate pe timp de criză pandemică este adecvat să facem referință și la conceptul de *homeostază*, care reprezintă tendința sistemului de a-și menține echilibrul și caracteristicile vitale în procesul de adaptare la condițiile noi, pentru a menține existența și funcționalitatea sistemului în anumite limite ale normalității.

Sistemul social reprezintă o totalitate de elemente care sunt unite prin funcționalitatea sa și unitatea scopului urmărit, deaceia trebuie să rămână și să se manifeste ca un tot integru în raport cu mediul lui înconjurător. În perioada de pandemie fluctuațiile și condițiile de viața au suportat modificări, în unele dintre cazuri acestea fiind schimbări esențiale, în altele s-a insistat pe același stil de organizare a vieții sociale ca și până la pandemie. Totuși, pe timp de pandemie ceea ce a fost considerat normalitate în relațiile sociale din spațiul public a trebuit schimbat radical în numele supraviețuirii speciei umane. Ca rezultat, modificările ce survin la nivelul unui element al sistemului trebuie să determine schimbări și a altor elemente, fapt ce în consecință va determina schimbări la nivel de sistem.

A două direcție, care rezultă din această dimensiune este alocată importanței acțiunii de adaptare rapidă și de conservare, astfel încât reieșind din condițiile reale în care se afla societatea în pandemie, să fie necesară supunerea și conformarea indivizilor solicitărilor autorităților și urmarea cu exactitate a instrucțiunilor, decizilor care să fie percepute ca normalitate și adoptate obișnuințelor specifice pentru situația pandemică, necesare pentru a menține existența și funcționalitatea sistemului în limitele capacităților sale vitale, dar și pentru protejarea vieții fiecărui cetățean. În particular, sunt importante măsurile de responsabilizare comportamentală a tuturor membrilor comunității. Or, să considerăm că vom reveni la situația de normalitate de până la criză pare a fi ridicol, mai degrabă că vom avea o nouă normalitate care va fi diferită decât cea de până la pandemie.

c. Apariția stării de dezechilibru în sistem.

Sistemul are o structură constantă (conservativă) și un conținut dinamic. Mai puțin înclinată spre schimbare este structura, care se fundamentează pe categorii de spațiu. În schimb conținutul este expus schimbărilor și se bazează pe categoria de timp/ durata. Datorită caracterului diversificat și dinamic al relațiilor dintre elementele sistemului social, în opinia lui Hayek [29], nu sunt posibile soluții cu caracter rațional, pentru menținerea echilibrului. Din alt unghi de vedere,

centrul de greutate, nucleul menținerii echilibrului și ordinii în sistem este omul rațional (persoana) și libertatea de alegere a acestuia. El (omul/persoana) este o parte a lumii, și totodată este cel ce dă sens existenței sale prin acțiuni, respectiv ordinea socială este/ori trebuie să fie în conștiința individului. Astfel, „omul nu reflectă în conștiința sa lumea exterioară, dar o creează implicându-i un anumit sens” [30]. Ca rezultat, dintr-o perspectivă avem subiectul ce construiește lumea, din alta – obiectul, ce există în lume. Ca obiect creator, subiectul nu poate accepta o realitate a existenței sale sociale în condiții de pandemie, iar cea a obiectului - trăiește această realitate cu toate bune (chiar dacă puține) și relele (multe) pe care le-a adus cu sine SARS-CoV-2. Oricum, chiar și așa și în atare condiții trebuie să revenim nu doar asupra condiției umane, dar și asupra rolului persoanei în calitate de factor de decizie, de nucleu și centru de greutate al societății contemporane.

Astfel, cea de-a **treia direcție**, asupra căreia trebuie să ne orientăm este determinarea și asumarea rolului major al acțiunii umane în menținerea ordinii sociale și în depășirea situațiilor de criză prin care trece sistemul social din care face parte persoana. Or, societatea nu este o totalitate mecanică de oameni, ci o unitate, constantă și cu legături și influențe reciproce, strânse, cu un sistem de norme, valori și principii care trebuiesc fortificate, promovate, preoretizate. Din acest unghi de vedere societatea este consecința acțiunilor și relațiilor umane. E. Durkheim [31] consideră că rădăcinile societății pot fi regăsite în solidaritatea umană, în conștiința colectivă, opuse egoismului natural; Weber accentuează caracterul rațional și conștient al acțiunii, care își regăsește motivația în acțiuni orientate în exterior (celorlalți), adică spre comportamentul altor persoane [32]; Parsons și Merton [33] - în comunitatea normelor și valorilor fundamentale, de care se conduc oamenii în activitatea de zi cu zi.

Problema acțiunii sociale în acest context se dovedește a fi esențială. Perspectiva actuală de analiză a acțiunii și comportamentului social și individual trebuie să reflecte convergența raționalului cu iraționalul, responsabilului și iresponsabilului, moralului și amoralului, legalului și ilegalului etc. Modelul explicativ fiind orientat spre a reflecta caracterul paradoxal al acțiunilor

individuale și al comportamentelor sociale în condiții de pandemie: iraționalul nu poate fi trecut cu vederea din motiv că în condițiile de creștere masivă a numărului de infectări și a deceselor, continuăm să înregistrăm lipsa de respectare totală a măsurilor minime de protecție, fapt ce impune identificarea cel puțin a unei explicații, dacă nu a legităților ce determină dominarea iraționalului asupra raționalului. Acțiuni amorale, cum ar fi cele prin care s-a politizat pandemia, datorită cărora cetățenii nu și-a conformat acțiunile solicitărilor Comisiei Situații Excepționale, ori chiar acțiuni ilegale, precum cluburi de noapte ce adunau sute de tineri, în timp ce activitatea acestora era interzisă, organizarea evenimentelor publice etc. – acțiuni absolut reprobabile, regretabile și condamnabile.

O altă problemă importantă care s-a manifestat pe timp de pandemie în raport cu acțiunile și comportamentele sociale este relația individual și social, cetățean-autorități. Această problemă i-a formule absolut noi de manifestare ce unesc lumea existențială a persoanei/individului cu parametrii existenței sociale de apartenență social-statală și solidaritate. Pandemia a demonstrat, că deciziile și acțiunile susținute reciproc - sinergice sunt vitale pe timp de criză.

Organizarea presupune cultivarea, educarea începutului individual, care pentru a fi menținută solicită eforturi suplimentare subtile de reglementare, capabile să asigure un echilibru între organizare și autoorganizare, dintre individual și colectiv. Spre ex. J. Alexander, analiând esența societății civile, ajunge la o concluzie paradoxală: „Societatea civilă este paradoxală, aceasta este unitatea de măsură a organizării sociale, cu rădăcini în individualizarea radicală și în colectivismul necompromis” [33].

Constatări și generalizări

Datorită organizării ierarhice, socialul, poate exista datorită schimbului continuu de materie, energie și informații dintre nivele de organizare și elementele sale componente. În același timp, complexitatea, diversitatea și totodată unitatea acestui fenomen, numit societate, trebuie cercetat în calitate de sistem organizat, capabil de a depăși situații dificile prin care poate trece, chiar dacă în momentele critice, efectiv este imposibil de a prezice, în care direcție se va mișca sistemul în continuare: - va deveni unul dezorganizat

ori ordonat și echilibrat, - va accede la un nou nivel de organizare, mult mai diferențiat și mai înalt (numit de Prigogine „structură disipativă” [7]) ori va degrada etc. Indiferent de forma de organizare socială, existența sinergiilor în relațiile dintre elemente este o dimensiune esențială în menținerea continuității sistemului și a echilibrului social. În același timp, este pusă la încercare capacitatea autorităților publice, a întreprinderilor și a indivizilor de a reacționa și de a se adapta, folosindu-și toate capacitățile pentru ca societatea să funcționeze.

Adesea mersul istoriei este altul decât cel pe care și-l dorește rațiunea. „În istoria universală datorită acțiunilor umane, în general, se obțin alte rezultate decât cele spre care tindem, decât cele despre care știm și pe care ni le dorim.” [35]. Aceeași opinie este expusă și de E. Giddens, după care: „Istoria umanității nu este un proiect gândit din timp; ea permanent se eschivează de la încercările de a fi dusă într-o anumită direcție” [36]. Acceptând, ca valide aceste opinii, ne exprimăm certitudinea asupra faptului că după perioade de criză (precum este cea de acum) se produc schimbări sociale, iar ordinea socială, echilibrul poate apărea numai datorită acțiunilor sinergice intenționale conforme cu sistemul de norme și valori dominante împărtășite și promovate într-un sistem social-statal organizat. Având ca scop prioritar menținerea echilibrului și ordinii sociale, asigurarea continuității speciei umane, ne raportăm la evaluarea realităților trăite, a problemelor majore cu care ne confruntăm, dar și a naturii relațiilor dintre oameni, dintre grupuri, dintre oameni și instituții care vor determina într-un final tendințele dezvoltării sociale în societatea post-pandemie. Ceea ce cu siguranță sesizăm că s-a produs datorită pandemiei este:

- saltul tehnologic și digitizarea masivă a vieții umane și sociale;
- necesitatea revizuirii fundamentelor normative și axiologice ale relațiilor sociale și a ființei umane.

Dintre acestea, digitizarea [37] a fost considerată a fi „soluția perfectă” pentru continuitatea socială și umană în perioada de pandemie, dar și formula de reziliență pentru situația de acum, dar și pentru eventuale situații similare în viitor. În acest sens, printre concluziile

formulate la reuniunea extraordinară a Consiliului European din 1-2 octombrie 2020 se menționează că „Pandemia de COVID-19 a subliniat, necesitatea de a se accelera tranziția digitală în Europa, iar valorificarea oportunităților oferite de această tranziție este esențială pentru consolidarea bazei economice, asigurarea suveranității tehnologice, consolidarea competitivității la nivel mondial, facilitarea tranziției verzi, crearea de locuri de muncă și îmbunătățirea vieții cetățenilor” [38]. La fel, liderii europeni accentuează necesitatea de a proteja valorilor UE și drepturile fundamentale ale cetățenilor, care trebuie să fie elemente-cheie a tranziției digitale, considerând necesar ca Comisia Europeană să elaboreze o busolă cuprinzătoare pentru dimensiunea digitală (*Digital Compass*) care să exprime prioritățile digitizării pentru 2030. Pe aceeași undă, PNUD indică că: „noua etapă a răspunsului la criza COVID-19 se va axa pe sprijinul autorităților în a privi dincolo de recuperare, către anul 2030, prioritezând și gestionând complexitatea a patru domenii: guvernarea, protecția socială, economia verde și revoluția digital [39].

Fie că este o eră mai digitizată, fie una distanțată fizic [40] esențială rămâne a fi în configurația organizării sociale, natura umană, raționalitatea și responsabilitatea pe care o are aceasta pentru situația de astăzi și pentru cea care va fi mâine. Evaluând impactul pandemiei, *Planul de acțiuni* indică: „Pandemia de COVID-19 a început ca o criză de sănătate publică, dar a avut impact socioeconomic și a evoluat într-o criză de dezvoltare, cu ramificații mult mai largi care afectează diferite grupuri și drepturile acestora” [41].

Urmărind evenimentele ce au loc în lumea contemporană, încă până la criza provocată de SARS-CoV-2, unii autori în baza evaluărilor realizate, formulează concluzii destul de pesimiste cu referire la viitorul acesteia. „Lumea în care trăim este în continuă schimbare și a devenit imprevizibilă. Nimeni nu poate spune ce se va întâmpla mâine (...) rezultatul acestor procese este faptul că umanitatea se mișcă nu în direcția unei ordini mondiale, ci mai degrabă spre dezordine.” [42]. Or, luând în calcul procesele și schimbările parcurse de societăți „suntem înclinați să credem că această stare socială este o stare de haos din punct de vedere

al unei perspective axiologice și normative [27]. Cursul evenimentelor sociale determinat de pandemia COVID-19 a influențat viața tuturor, a demonstrat necesitatea unei atitudini și acțiuni convergente dintre autorități naționale și supranaționale, dintre autorități și cetățeni, a indicat priorități pentru societăți și persoane. Așa cum a fost indicat și de Organizația Mondială a Comerțului [43] criza pandemică a provocat șocuri dramatice care au fost resimțite pe multiple dimensiuni ale vieții și organizării sociale, a paralizat interacțiunea umană la nivel mondial și a demonstrat că **cooperarea internațională** a devenit esențială pentru a atenua răspândirea virusului și pentru a reconstrui societatea. Încă în 2017 *Documentul de reflecții privind dimensiunea socială a Europei*, Comisia Europeană (COM (2017) 206 din 26 aprilie 2017, făcea referință la faptul că chiar dacă preocupările pe care le au cetățenii statelor sunt diverse totuși există preocupări comune și schimbări radicale care necesită abordări convergente. În același document este citat *Jean Claude Juncker (președintele Comisiei Europene Strasbourg, 22 octombrie 2014) care a făcut declarații prezicătoare afirmând că „Ne așteaptă provocări uriașe. Depinde de noi cum modelăm aceste provocări. Dacă dorim să avem un rol de îndeplinit în viitor, trebuie să îl îndeplinim acum. Depinde de noi să asigurăm că tot ceea ce facem poartă amprenta vizibilă a modelului social european. Pentru că Europa este scutul de protecție al tuturor acelorora dintre noi care numesc acest continent minunat casa lor.”* [44]

SARS-CoV-2 a provocat o criză sistemică ce a acționat ca o radiografie a societăților, scoțând la suprafață multiple probleme de organizare, funcționare, eficiență etc. De aceea, răspunsul la această problemă nu putea fi unul întâmplător, chiar dacă provocarea a fost și este una majoră. Reacțiile de răspuns întâmplătoare, episodice, contradictorii și lipsite de eficiență a guvernării la astfel de probleme (ori șocuri) subliniază nevoia de a regândi mecanismele de guvernare și reformula strategiile de organizare și dezvoltare socială care la moment au un pronunțat accent preferențial pentru economic și politic, dar nu și uman, sesizându-se că au fost neglijate investiții în factorul uman și în constituirea și creșterea capacității de reziliență individuală și socială.

Ca rezultat, a celor expuse în conținutul acestui studiu, menționăm că pentru a avea convingerea că lecția SARS-CoV-2 a fost învățată, în special cea care se referă la faptul că cetățenii au nevoie de siguranță în capacitatea de răspuns a guvernării la astfel de crize, prin mecanisme de organizare și funcționare eficientă și competentă. Din acest punct de vedere este necesară evaluarea din perspectivă triplă (trecut – până la pandemie, prezent – pandemie și viitor – post pandemie) a funcționalității și eficienței guvernării. În particular, trebuie luat în calcul impactul socio-economic și uman al pandemiei trecut prin prisma impactului negativ al politicilor de stat din perioada de până la SARS-CoV-2, care în opinia noastră, au avut un rol decisiv asupra societății moldovenești de la începutul pandemiei și până în prezent, din perspectiva dezvoltării durabile în RM și nu numai. Strategic, guvernarea trebuie să se orienteze spre o abordare complexă ce analizează implicații multidimensionale (sociale, politice, economice, umane, de mediu) în elaborarea pachetului de politici de dezvoltare în societatea post pandemie. Or, conștientizarea faptului că orice criză provoacă pierderi irecuperabile pe toate dimensiunile dezvoltării durabile (atât pe dimensiunea economică, cât și pe cea socială și umană - poate mai mult), provocarea majoră a guvernelor este capacitatea acestora de a reduce impactul negativ al pandemiei pe termen lung și a unor decizii capabile de a contribui la progresul social. O revizuire preliminară a șocului social provocat de pandemie pentru o societate în post pandemie indică multiple vulnerabilități care pot împiedica recuperarea și dezvoltarea continuă a acesteia.

Astfel, pentru minimalizarea pierderilor, **în primul rând**, sunt esențiale răspunsuri prompte, rapide și decizii neîntârziate și chiar radicale și dureroase. La nivel de state sunt necesare mecanisme naționale de răspuns la crize, similare ori inspirat și adaptate ținându-se cont de particularitățile sociale, culturale, politico-juridice etc. din *Mecanismul integrat* (IPSR) la nivel UE, care a fost activat la modul integral la 02 martie 2020. Pe această dimensiune *Mecanismele UE pentru coordonare în situații de urgență și criză* (CCA), adoptat în iunie 2006, a fost conceput ca platformă pentru schimbul de informații și coordonarea acțiunilor între statele membre în caz de criză majoră indică dimensiunile de acțiunea. **În**

al doilea, pentru guvernările naționale, gestionarea riscurilor trebuie să devină o parte indispensabilă și integrantă a activității de planificare strategică în activitate de management public. Factorii de decizie implicați în guvernare trebuie continuu să evalueze impactul posibil al diferitor provocări (crize, conflicte etc.) și să identifice răspunsurile pre-criză și post-criză, capabile de a determina construirea unei societăți mai reziliente. În cel din urmă caz, **al treilea**, trebuie să fie construit și menținut un sistem mondial de colaborare și solidarizare în identificare mecanismelor de reziliență. Corespunzător celui din urmă aspect, având în vedere evidența și diversitatea provocărilor la care sunt ori pot fi expuse societățile, traiectoria de dezvoltare a statelor /societăților poate fi una diferențiată fie prin raportarea la riscuri, fie la modul în care pot fi gestionate acestea. Chiar și așa, ceea ce s-a dovedit esențial în perioada de pandemie și ceea ce trebuie de menținut și dezvoltat în continuare este capacitatea de cooperare și interacțiune multilaterală a statelor care în condițiile actuale nu mai pot acționa izolat și dispersat.

Conștienți de faptul că tripla perspectivă de abordare (până la -, în timp de - și după pandemie) prefigurează un nou tablou al organizării vieții sociale în perioada post pandemie, care pentru a fi înțeles trebuie să fie exprimat prin instrumente conceptuale noi, ori prin formule actuale de reconceptualizare a transformărilor sociale, care propun un alt mod de înțelegere a societății, culturii, omului, proceselor de influență și dependență reciprocă. Mai mult, sunt necesare modele explicativ-evaluative capabile să ofere o viziune nouă asupra schimbărilor sociale și individuale produse de pandemie. Esențial pentru aceste modele este evaluarea și aprecierea schimbărilor sociale, precum și ceea ce se află la baza opiniilor persoanelor în condițiile unei societăți democratice, percepute nu în calitate de sistem politic de organizare a vieții sociale, dar în calitate de cale de creștere a rezilienței sociale și de consolidare a elementelor sistemului social (atât a instituțiilor, autorităților cât și a persoanelor) în procesul de reglementare a relațiilor sociale și în depășirea situațiilor dificile, precum criza pandemică.

Astfel, modelul de analiză, contextualizat prezentului, trebuie să se încadreze într-o triplă perspectivă: până la pandemie; pe timp de pandemie;

după pandemie. Analizând ordinea socială în condiții de pandemie, în particular din punct de vedere al lipsei cooperării, iresponsabilității cetățenilor și a factorilor de decizie, a lipsei sentimentului de securitate personală și publică, a lipsei solidarității și a coordonării acțiunilor membrilor sistemului social de control – toate sunt rezultatul vulnerabilității sistemului de norme, valori și principii prioritare și împărtășite în societățile contemporane, fapt ce ne face să afirmăm ca sistemul social pe timp de pandemie s-a plasat la limita dintre echilibru și dezechilibru.

Calea de depășire a crizei pandemice, soluționarea situațiilor cu grad diferit de dificultate, creșterea rezilienței sociale poate fi realizată prin utilizarea propriilor resurse, chiar și în condiții sociale și organizaționale noi. Modelul optimal al rezilienței și dezvoltării ar putea fi **modelul dezvoltării reciproce**, înaintat de *Saint-Geours G.* [45] exprimat prin solidaritate, cooperare, colaborare, responsabilitatea personală și socială), care poate fi explicat cu ajutorul noțiunii „sinergie”, ce presupune disponibilitatea și capacitatea de coordonare și corelare a acțiunilor individuale și colective (instituții, autorități naționale și internaționale, state) în realizarea scopurilor comune și prioritare. Raportat acestui model, contextului și evoluției pe care a cunoscut-o sinergetica ne permit ca să afirmăm cu certitudine că acesta nu este doar un mod de abordare teoretico-metodologică, dar un mod de gândire, o filosofie a științei postneclasice, o filosofie a societății post-pandemice. În confirmarea acestei afirmații, având ca reper caracterul complex și deschis al sistemului social, organizarea ierarhică, starea de bifurcare determinată de criza pandemică, lipsa de stabilitate ș.a. sesizăm elemente comune a teoriilor dezvoltării ciclice, ce se referă la descrierea etapelor de constituire și a etapelor de menținere a ordinii în condiții de pandemie. Raportate situației crizei pandemice atât la nivel local, cât și mondial constatăm următoarele tendințe:

- **Constituirea și instituirea unor regimuri mai autoritare**, care s-au manifestat prin tendința de centralizare a puterii, precum și măsuri de limitare a drepturilor și libertăților umane;

- **Accentuarea vulnerabilității umane și tendința de ideologizare și conservare a normelor**, valorilor și principiilor prioritare, precum responsabilitatea umană, solidaritatea, compasiunea, umanismul ș.a.

• **Creșterea efortului de a menține ordinea socială în condiții de pandemie.** În acest sens deciziile adoptate au fost orientate spre asigurarea echilibrului prin tranziția la un sistem social mult mai închis, axat pe minimalizarea relațiilor în interiorul statelor, cât și în exterior;

• **Menținerea ordinii în organizarea socială din necesitate curentă s-a transformat în prioritate,** în special datorită protestelor și nemulțumirilor exprimate de cetățeni cu referire la măsurile luate de autorități, ori în raport cu restricțiile instituite ori ridicate, dezacord cu referire la deciziile luate, polarizarea societății, înregistrarea unui număr în creștere a încălcării măsurilor de protecție și de ordine publică (organizarea evenimentelor publice, tineri în localuri de noapte);

• **Multiplicarea acțiunilor orientate spre consolidarea democrației la nivel local/național și a solidarității la nivel global,** pentru asigurarea conștientizării drepturilor și libertăților manifestate prin reactualizarea dimensiunilor valorice a existenței sociale, în special a celor morale, care au rolul de instrument de autoorganizare socială, cu menținerea și respectare drepturilor în condiții de normalitatea: dreptul la opinie, libera exprimare etc. (exprimarea dezacordului cu referire la restricții, care ar îngădit drepturile și libertățile individuale),

• **Necesitatea existenței unui sistem de relaționare permanent, consecvent și continuu** dintre elementele socialului (dintre autorități, instituții și cetățeni, economic, informațional, cultural, etc.);

• **Creșterea și consolidarea eterogenității sociale,** a diferențierii (politice, economice, sociale etc.) și apariția a noi realități.

• **Necesitatea compatibilizării intereselor individuale cu cele sociale,** a deciziilor personale cu cele colective în condițiile unor relații sociale complexe, cu multiple manifestări și cu necesitatea continuă de creștere a adaptabilității la evoluția pandemiei la nivel național și global.

Referințe bibliografice:

1. Ciobanu R. Eterogenitate, unitate și solidaritate: repere de consolidare a rezilienței sociale în condițiile crizei pandemice. În: *Filosofia și perspectiva umană*. Chișinău: Tipografia Lexon Prim, 2020, p.91-117.

2. DEX-online. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/sinerjie>.
3. Ciobanu R. Valențe interdisciplinare de re-evaluare a relației *persoană-stat-drept* în condițiile crizei pandemice. În: *Academos*. Nr.4/2020, p.51-57.
4. Kuhn T. Structura revoluțiilor științifice. București: Humanitas, 2008.
5. А се vedeа: Хакен, Г. Синергетика. Москва, 1986; Хакен Г. Информация и самоорганизация. Москва, 2003.
6. А се vedeа: Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Синергетика как новое мировидение: диалог с И. Пригожиным // Вопросы философии. 1992. №12; Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем. Москва, 2004.
7. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой. Москва, 1986.
8. Grădinaru M. Heideger. Drum către depășirea metafizicii. Iași: Editura Septentrion, 1994.
9. Лобанова Н.И. Язык и бытие в философии М. Хайдеггера. Disponibil: https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/123/lobanova_123_82_88.pdf.
10. Ciobanu R. Metodologia interdisciplinară în reconstrucția paradigmatică a dreptului. Teza de doctor habilitat. Disponibil: <http://dspace.usm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/4291/teza%20DH%20Ciobanu%20R..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
11. Назаретяна А.П. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры. Синергетика исторического процесса. Москва, 1996; Малинецкий Г.Г. Нелинейная динамика - ключ к теоретической истории? // Общественные науки и современность, № 4, 1996.
12. Королько В., Танчер В. Новые повороты в социологической теории: неофункционализм, теория конфликта, неомарксизм, постмодернизм // Социологическая теория сегодня. К., 1994.
13. Пригожин И. Наука, цивилизация и демократия. Disponibil: <https://pandia.ru/text/80/303/56733.php>
14. Бранский В.П. Теоретические основания социальной синергетики. Disponibil: http://bigc.ru/publications/other/concepts/theoretical_footing_of_synergetik.php
15. Stoica M. *Premise ale trecerii la societatea informațională*. În: Revista Informatica Economică, nr.4 (16)/2000. Disponibil: <https://revistaie.ase.ro/content/16/stoica.pdf>

16. Studiu *Moldoveanul anului 2020*. Disponibil: https://consulting.md/files/reports/48/raport_moldoveanul_anului_2020_magenta_consulting.pdf
17. Barometrul de opinie publică. Disponibil: <https://ipp.md/2021-02/barometrul-opiniei-publice-februarie-2021/>
18. Stoetzel, J. *Teoria opiniilor*. p.249. Apud. Bondrea A. *Sociologia opiniei publice și mass-media*. București, Editura Fundației România de Măine, 2007.
19. Dobrescu, P., Bârgăoanu A. *Mass media și societatea*. București: SNSPA, 2001.
20. Decizii ale Comisiei Situații Excepționale. Disponibil: <https://gov.md/ro/content/informatii-privind-coronavirus>.
21. Hotărârea Nr. 55 din 17-03-2020. Publicat: 17.03.2020 în Monitorul Oficial Nr. 86 art 96. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?lang=ro&doc_id=120817.
22. Comunicarea comună către Parlamentul European, Consiliu European, Consiliu, Comitetul Economic și social European și Comitetul Regiunilor cu referire la Combaterea dezinformării în legătură cu COVID-19. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0008#footnote2>
23. Pagina oficiala a Parlamentului European. Disponibil:
24. <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/priorities/raspunsul-ue-la-coronavirus/20200326STO75917/dezinformarea-cum-pot-fi-recunoscute-si-abordate-miturile-COVID-19>
25. Opinia Consiliului Europei cu referire la dezinformare. Disponibil la: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>
26. OMS. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200305-sitrep-45-COVID-19.pdf?sfvrsn=ed2ba78b_4.
27. A se vedea: Рузавин Г.И. Парадигма самоорганизации как основа нового мировоззрения // Свободная мысль. - 1993. - №17-18. - С. 51-62; Рузавин Г.И. Синергетика и системный подход // Философские науки. - 1985. - №5. - С.48-55.
28. Албегова И.Ф. Теоретико-методологические подходы к изучению современного общества и его систем. Ярослав. гос. ун-т. Ярославль, 2000.
29. Ciobanu R. Dreptul la educație – între normalitate și criză. În: *Educația din perspectiva valorilor*. București: Eikon, 2020. pp.108-115.
30. Hayek F. Drept, legislație și libertate. Iași: Editura Universității „A. I. Cuza”, 2013.

31. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва, 1995.
32. Durkheim E. Regulile metodei sociologice. Iași: Polirom, 2002.
33. Weber M. Omul de știință și omul politic. București: Humanitas, 2011;
Weber M. Etica protestantă și spiritual capitalismului. București: Humanitas, 2007.
34. Apud: Popescu S. Sociologie juridică. București: Editura Lumina Lex, 2001.
35. Александер Дж. Парадоксы гражданского общества // Социология: теория, методы, маркетинг. № 1, 1999, с.36.
36. Гегель Г.В.Ф. Философия истории. Москва, 2012, p.27.
37. Giddens A. The Constitution of Society. Cambridge: Poli-ty Press, 1984. p.27
38. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/a-digital-future-for-europe/>.
39. <https://www.consilium.europa.eu/media/45929/021020-euco-final-conclusions-ro.pdf>.
40. Pagina UNDP. Disponibil la: <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/coronavirus.html>.
41. https://ec.europa.eu/romania/news/20200313_raspuns_coordonat_covid19_ro.
42. COVID-19: Planul de acțiuni pentru răspuns și redresare. Disponibil la: <https://moldova.un.org/ro/49520-planul-de-actiune-pentru-raspuns-si-redresare-socio-economica-COVID-19-al-onu-moldova>
43. Цыганков П. Мировая политика: содержание, динамика, основные тенденции // Общественные науки и современность. № 5, 1995. с.140.
44. Pagina OMC. Disponibil: <https://COVID-19.ceccar.ro/category/perspective-globale/organizatia-mondiala-a-comertului/>.
45. Documentul de reflecții privind dimensiunea socială a Europei (2017). Disponibil: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/reflection-paper-social-dimension-europe_ro.pdf
46. Saint-Geours G. L'Imperatif de Cooperation Nord/Sud: La Synergie des mondes. Paris: Dunod, 1981.

REORGANIZAREA COEZIUNII INTERSUBIECTIVE ÎN CONDIȚIILE COMUNICĂRII ON-LINE

Andrei PERCIUN, dr.
undreaperciun@gmail.com

Mediul sensibil

O abordarea sistemică, ba chiar una organicistă, asupra societății ne poate fi suficient de utilă pentru a urmări dinamica incisivă prin care se schimbă stilul de viața pe timp de pandemie. Impunerea unui șir de noi reguli, funcția cărora este cea de a preveni răspândirea rapidă a virusului. În afara oricărei discriminări, în vizorul acestor reguli intră toți membri societății, indiferent de statutul și poziția ce o dețin în societate. Regulile speciale, la fel ca și conductibilitatea virusului, îi vizează pe toți. Restricțiile impuse de autorități, dar și pericolul de a fi infectat și de a transmite mai departe virusul reprezintă factorii declanșatori de convergere și coeziunea a societății. Actorii sociali sunt încurajați să acționeze în aceeași manieră în vederea prevenirii infectărilor frecvente. La nivel global au fost impuse o serie de restricții care în mare măsură corespund cu ideea reducerii interacțiunii directe. Este imposibil ca această măsură de siguranță să nu afecteze calitatea relațiilor sociale de la toate nivelele.

Cu certitudine, după mai bine doi ani de la declanșarea acestor restricții, nu putem vorbi despre o respectare strictă ale acestor măsuri, dar cel puțin la nivel instituțional această măsură în mare era și mai este respectată. Este evident că aceste măsuri au avut și urmează să aibă urmări specifice asupra proceselor din societate.

Într-o lume în care viteza de deplasare reprezintă o componentă firească a vieții cotidiene, circumscrierea preocupărilor zilnice în spațiul fizic restrâns al *casei* reprezintă cel puțin o incomoditate. Viteza sporită și capacitatea de a te deplasa dintr-un punct fizic în altul într-un timp cât mai scurt reprezintă un atu al lumii contemporane. Însă cu toate acestea, una dintre cauzele ce a declanșat răspândirea covârșitoare a virusului în lume s-a dovedit a fi anume această performanță a vitezei. Ușoară și rapidă

mobilitate a omului contemporan, rezultată din progresul tehnico-științific, a grăbit oficializarea virusului SARS-CoV-2 la nivel mondial. Ar fi greșit să avem o atitudine ostentativă și să vorbim numai de rău despre vitezele mari care ne însoțesc existența cotidiană. De asemenea, ar fi eronat să respingem livrabilele tehnico-științifice ale epocii în care trăim.

Un alt aspect al vitezelor mari se relevă în tehnologiile performante ale mijloacelor contemporane de comunicare. Datorită instantaneității culturii de comunicare on-line, relațiile sociale au fost transferate într-un câmp virtual *safe*, ce nu presupune nici o interacțiune directă de ordin fizic. Soluția migrării în on-line a fost una firească pentru lumea în care trăim. Comunicarea on-line continuă să afecteze și să transforme manierele în care actorii sociali interacționează și comunică unii cu alții.

Instituția școlii este strâns legată de conceptul locului – ca spațiu special destinat studiului și învățării – fapt care impune o practică specială de a comunica și cunoaștere. Printre componentele speciale ale acestei practici se găsește interactivitatea compusă din operarea într-o experiență perceptuală și în același timp în una ideală. Este cât se poate de firesc să înțelegem ce ne spune mentorul, îndrumătorul, învățătorul sau lectorul cu referire la o anumită materie, care urmează să fie asimilată și însușită într-un astfel de context. Descompus în componentele sale, discursul învățării schițează un tablou exhaustiv pentru tot ansamblul perceptual al ființei noastre. Marshall McLuhan [8] identifică un proces de influență suportat de formele experienței, gândirii și exprimării noastre acționată de evoluția alfabetului fonetic și apoi a tiparului. Contactul direct este constitutiv pentru o centralitate a corpului, aducând în prin plan o abordare nemediată a comunicării.

Filosoful canadian Marshall McLuhan alături de filosoful contemporan italian Emanuele Coccia contribuie la o înțelegere mai bună a semnificației și a funcționalității *mediului*. Din urma acestei clarificări, vom obține o viziune mai amplă asupra modului în care mediul se leagă de comunicare. Radicalitate percepției originale este centrată pe trup și pe contactul direct al acestui. Așadar, cu excepția vederii și auzului, toate

celelalte simțuri – tactil, chinestezic, gustativ, olfactiv – sunt afectate din urma unui contact direct, imediat, asociat cu atingerea prin care se atesta realitate efectivă a lucrului perceput. Cea mai pertinentă dovadă a prezenței mediului ce se raportează la ansamblul perceptual este prelevată din predispozițiile noastre auditive și vizuale. Ambele, după McLuhan, implică distanța ca o condiție necesară. Adoptând condiția sensibilului, Coccia confirmă aceeași idee a distanței.

Lumea sensibilă, în concepția lui Coccia, este construită pe o dispunere de receptare. Separarea formei de substratul ei natural capătă sens atunci când forma găsește un mediu sau mai multe medii în care se multiplică. Mediul catalizează această separare ducând-o până la capăt. Terminologia scolastică, invocată de Coccia, confirmă acest lucru printr-o referire la mediu ca la un loc al abstracției, unde forma sensibilă este separată de existența ei naturală. Să nu uităm totuși că această separație este declanșată și de capacitatea particulară a formelor de a se multiplica. Să aducem exemplul imaginii fotografice sau oglinzii, care în calitatea lor de medii, nu *fură* forma, dar o multiplică. La fel și Coccia descrie cazul în care „corpul nostru trece prin fața oglinzii, forma noastră există în patru moduri diferite: ca trup care se reflectă în oglindă, ca subiect care se gândește și experimentează, ca formă ce există în oglindă și ca imagine sau concept în sufletul subiectului gânditor care-i permite acestuia să se gândească pe sine” [3, p. 42].

Existența sensibilului nu coincide nici cu existența lumii și nici a lucrurilor. Lucrurile nu sunt perceptibile în ele însele – este o evidență care odată cu Kant a devenit aproape o axiomă. Obiectele experienței devin perceptibile printr-un proces în afara lor. Pe de altă parte lumea nu este sensibilă ca atare. Ea devine sensibilă în afara sa. În vederea confirmării acestei idei Coccia dă un exemplu din Aristotel în care se spune despre imposibilitatea vederii în lipsa distanței, prin urmare dacă cineva care și-ar fi pus un obiect colorat pe ochi în mod nu l-ar vedea și nici nu i-ar desluși culoarea. Interacțiunea dintre obiect și subiect nu e suficientă pentru a produce o percepție, iar viziunea obiectului nu devine mai intensă dacă îl apropii mai mult de subiect. De fapt, efectul e unul invers, apropiind

obiectul de ochiul subiectului acesta devine tot mai greu și chiar imposibil de perceput. Obiectul nu se mai vede dacă e lăsat să acționeze direct asupra ochiului. Astfel se întâmplă și cu sunetul și cu mirosul, nici unul din ele nu realizează o senzație când se află în contact direct cu organul de simț. Pentru asta e necesar ca obiectul real, lumea, lucrul să devină fenomene care să întâlnească în percepție și care să se afle dincolo de în sinele acestora. Geneza lucrurilor însele și geneza senzației și psihismului nu corespund cu devenirea sensibilă a lucrurilor. Prin urmare, sensibilul este diferit genetic față de obiectele cunoscute și subiecții cunoscători.

Concepția lui Coccia despre extinderea sferei de sens al sensibilului, despre formele acestuia, dar și despre câmpul median situat de dincolo de *în-sinele* lucrurilor din lume și de cadrul psihic al receptării și al trăirii se acordă în mare parte cu componentele comunicării on-line, a cărei frecvența de utilizare a fost sporită în pandemie.

Mediul sensibil reprezintă un câmp experiențial în care își face loc cunoașterea și comunicarea. După principiul său, viața sensibilă implică o disponibilitate – a pute s-o numim și accesabilitate – datorită căreia lucrul, procesul sau ființa se dislocă în mediu; un alt element al vieții sensibile îl reprezintă receptivitate – capacitatea de a recepta ceea ce se dă drept sensibil – și o ultimă componentă se relevă în capacitatea omului de a produce forme sensibile, astfel materializând propria existență. În concepția lui Coccia nu doar sensul sensibilului este extins, dar și cel al mediului. Acest fapt devine evident din două perspective: (1) sensibilul încarnat – corpul care devine un mediu – precum ar fi pielea la animale sau hainele oamenilor; (2) fluxul emanării vitale a sensibilului depășește limitele anatomice ale corpului, precum ar fi arta figurativă, muzica, literatura, ceremoniile politice, activități de predare configurate într-un spațiu fizic comun sau într-un spațiu virtual.

Activitatea de producere a unor forme sensibile urmează linia unei dialectici în care cutumele, de pildă, sunt încorporate într-un mediu sensibil detașat de corpul nostru anatomic. În așa mod cutumele și obiceiurile există într-un mediu ce depășește durata și perimetrul corpului anatomic. Fiind încorporate în sensibil obiectele tehnice, industriale sau

artizanale, mai poartă și o urmă a *senzificării* voinței și subiectivității umane. O persoană își poate senzifica spiritul și raționalitatea printr-un recurs la sensibil, după cum unele idei capătă viață fiind incorporate în sensibil. Urmărim de aproape postura omului situat într-un flux de afectări mutuale petrecute între el și lume. Omul este capabil să abstragă raționalitatea din empiric, dar și să articuleze imaginea corectă, simțul corect, ce i-ar permite să facă real ceea ce gândește, astfel eliberându-se de aceasta. Pentru Coccia a trăi înseamnă a da sens, a da simț; a senzifica raționalul; a transforma psihicul într-o imagine externă, adică a-l face să fie sensibil, accesibil și pentru alții; a da corp și experiență spiritualului. Spiritul produce cultura pe seama activității de emiteră a sensibilului.

În același timp, spațiul medialității absolute, pe care îl putem numi arhi-mediul, este limbajul, deoarece, în opinia lui filosofului italian, în el formele pot să existe ca imagini într-o autonomie completă față de subiecții vorbitori și totodată față de obiectele a căror forme au fost separate de substratul lor original și prin urmare multiplicare de mediul limbajului. În afirmarea sa tetică despre faptul că „nu există limbaj fără imagine” [3, p. 55] Coccia ne sugerează ideea conform căreia limbajul este modalitate de existență a sensibilului fiind o formă superioară de a lui.

O altă expresie superioară de viață sensibilă este cultura materială obiectivată în artefacte fabricate și schimbate. Obiectivarea despre care vine vorba aici se împlințe în spațiul medial, întrucât în mediu ceva își face apariția, se arată și este pus în comun. La fel, din aceeași perspectivă, voințele indivizilor și a colectivităților își găsesc circumstanța favorabilă pentru existență doar în sensibil, deoarece acesta își asumă să existe dincolo de subiecții care l-au produs și să devanseze circuitul închis al interiorității și psihismului înzestrat cu incapacitatea de a deveni un obiect cotidian. Pronunțându-se că „totul ia corp în sensibil” [3, p. 55] Coccia vrea să ne aducă la cunoștință însemnătatea mediului pentru actele superioare ale omului ce se obiectivează în el. A desena, a schematiza, a cânta, a vorbi, a reprezenta toate aceste acte nu sunt doar niște simple expresii izolate ale psihismului în conștiința căruia nimeni nu ar avea acces, ci mai sunt și acte ale vieții superioare ale omului care presupune spațiul medial.

Într-un articol științific cu o tematică contiguă, John Brought [2]problematizând conștiința imaginii declară că imanența trăirilor conștiinței nu e la fel cum ți-ai procura un bilet de intrare și te-ai duce să vizitez, la fel cum a-i face-o vizitând un muzeu, gândurile sau închipuirile, amintirile, dorințele sau așteptările cuiva. Accesul la trăirile cuiva îmi va fi deschis din clipa în care acesta, bunăoară, îmi va povesti despre ele, astfel oferindu-mi posibilitatea de a le întâlni indirect în vorbirea acestuia, care e un mediu pentru acele trăiri care își găsesc expresia sensibilă prin ea – am adăuga noi din perspectiva lui Coccia.

Sensibilul în concepția lui Coccia este legată de surprinderea disponibilității provenită din deschiderea ființei umane, care nu doar îl dobândește prin percepție, dar și-l restituie lumii. În ordinea acestei idei se configurează câteva moduri de existență a sensibilului în om. În primul rând percepția, apoi se succed în modul visului, care pentru Coccia e un fel de viață autonomă a sensibilului, vorbirea, desenul, îmbrăcatul și machiajul, tatuajul sau „mai nou” *accountul* din cadrul diverselor platforme sociale on-line.

A face ca un sensibil să existe într-un mediu, precum ar fi desenul, înseamnă a elibera acest sensibil. Omul dobândește și redă sensibil, de aceea sunt legitimați să-i atribuim omului rolul de mediu față de lume. Acesta devine și mai evident în cazurile extreme ale modei, așa precum ar fi machiajul, masca sau tatuajul. Coccia pune o întrebare retorică, prin care această evidență devine mai explicită: „ce înseamnă să ne îmbrăcam, dacă nu să dobândim în mod fizic, să încorporăm un sensibil extern?” [3, p. 95]. În consonanță cu Georg Simmel, Coccia valorifică cazurile cele mai extreme ale hainei ca incapabile să răspundă la nevoia naturală de apărare sau protecție. Acestea oferă în schimb o identitate. Din această cauză cosmetica, machiajul, bijuteriile, colierele, tatuajul, coafura amplifică sfera personalului, o extinde și o face mai mare. Procesul de emanație a personalului atrage substraturi noi în calitate de medii, iar „pentru a ne face absolut recognoscibili ne confundăm cu ceva care nu ne aparține” [3, p. 96]. Exact în aceeași manieră este derulat procesul de identificare cu un imagine de cont dintr-un canal de comunicare on-line.

Haina contribuie la apropierea față de o trăsătură a lumii. Haina recepționează această trăsătură, transformându-se într-o purtătoare a sinelui omului care pretinde că anume din această trăsătură se revarsă personalitatea lui.

Așadar, sensibilul se regăsește într-un spațiu suplimentar, autonom și ireductibil față de subiect și obiect. Existența sensibilului se încadrează într-un mediu, în care lucrurile și ființele vii devin sensibile. Sensibilul deschide accesul către ceva, îl face să fie disponibil pentru a fi prins în percepție. Lucrul sau omul se arată, devin fenomene, adică ușor disponibile datorită sensibilului. Utilitatea sensibilului este schițată în (1) învățarea și luarea la cunoștință despre corpurile naturale și lumea din jurul acestora; în (2) acționarea asupra lucrurilor, construirea, plecând de la lume, a unui ambient specific, apoi interacțiunea cu acest ambient și influențarea obiectelor și a altor ființe vii din afara sa. Într-o concluzie generală, omul, fiind un mediu al sensibilului, acționează prin sensibil produs de corpul său.

În filosofie există o sumă de opinii și concepții despre modul în care ne sunt date lucrurile în conștiință sau maniera în care acestea denotă disponibilitate de a se lasă percepute. Însă, mai există o componentă indispensabilă a acestui proces de prindere a lucrului, și anume această disponibilitate de a fi perceput la care se referă un subiect care percepe. Cu alte cuvinte, subiectul prinde ceea ce se lasă prins, iar lucrurile se prind de cel care e capabil să le prindă.

Intersubiectivitate și interacțiune

Obiectele ce alcătuiesc conținutul preocupărilor și grijilor noastre perene irecuzabil nu se reduc doar la *învelișul* natural al realității. Câmpul experienței noastre cotidiene nicidecum nu se încadrează într-o descriere plată și unilaterală, fapt prin care obiectele realității s-ar lipsi de posibilitatea de *a fi mai mult decât sunt*. E firesc, să ne întrebăm cu privire la sensul celui din urmă a lui *a fi* ca să ne clarificăm în ce mod acesta poate fi depășit. Așadar, ce avem în vedere de fiecare dată când spunem cu convingere apodictică că ceva *este*?

Mediile genuine ale practicilor umane sunt compuse din mai multe straturi ce impun diferite *moduri de întrebuințare* și, prin urmare, multiple

moduri de *a fi*. Realitatea nu se limitează doar la un singur mod de *a fi*. Ne referim la diferite învelișuri atunci când spunem că ceva *este*. Cum ar fi posibil, de exemplu, să vorbim despre pipa lui Magritte că *ar fi* și nu *ar fi* în aceeași clipă. În ce sens ea este și nu este? Sau, mai exact, ce înveliș al realității indicăm atunci când afirmăm că ceea ce se vede *este* o pipă și ce alt înveliș al realității avem în vedere atunci când declarăm că aceasta nu *este* o pipă. Rezultă că într-un înveliș al realității ea *este* o pipă, iar în altul nu. Platon ne-ar sugera și ar face-o pe bună dreptate, faptul că manipulăm cu elementele sensibile și ideatice ale obiectului, ambele fiind consubstanțiale obiectului. Lucrurile devin puțin mai complicate din momentul în care pipa propriu-zisă este imitată și reîncadrată pe suprafața plată a unei picturi. Pipa nu va mai putea fi atestată într-o percepție originală în care ni s-ar dezvălui dimensiunea ei sensibilă și care, în cazul tabloului, va lipsi. Ceea ce rămâne prezent este forma ei – proprietățile pertinente – ce ne face s-o recunoaștem drept o pipă și nu o lingură. Deci, chiar și în lipsa ca atare a obiectului suntem în stare să identificăm și să *reanimăm* eidos-ul, forma și semnificația acestuia, conferindu-i pe această cale un statut incontestabil de *a fi* înțeles.

Obiectele experienței nu ne sunt străine, nu ne sperie și nici nu ne iau prin surprindere. La cel mai primar nivel este operată o simbioză ontică, din urma căreia, în funcție de *ce este ceva*, ne comportăm într-un fel anume. Din acest raport organic n-ar fi cazul să deducem nici o funcție privilegiată a omului luat cu tot instrumentarul său de asimilare și de adaptare cognitivă și nici una a obiectului, fără de care fluxul trăirilor umane s-ar izbi de o efectivă absență a sa și ar converge în nimic. Obiectul se arată în experiență, iar conștiința percepe în experiență. Disponibilitățile *fenomenale*, sensibile ale obiectului împreună cu predispozițiile intenționale ale conștiinței declanșează procedeul eliptic al corelării din care rezultă experimentarea pe învelișuri a lumii. Starea de claritate provocată de experimentarea straturilor de sens ale obiectelor din lume este trăită în cel mai firesc mod de noi oamenii. În acest context se întâmplă ceva de-a-dreptul ciudat, ce ține în mare măsură de maniera noastră de a ne focusa.

Nu încapă nici o îndoială că obiectele experienței noastre perene, în cel mai firesc mod, nu se reduc doar la un înveliș brut al realității, care, în cele din urmă, nu reprezintă învelișul cel mai privilegiat pentru domeniul vieții umane. Conceput să suplinească și să extindă câmpul de interpretare și înțelegere a realității naturale, appendicele culturii tinde să privilegieze sfera formală a semnificațiilor ce se atribuie obiectelor. În principiu, această temă este moștenită tocmai de la antici, a căror contribuție substanțială a ținut în primă instanță de relevarea acestor două straturi experiențele ale obiectelor din lume. Raportul unicului și multiplului, realului și virtualului, eternului și efemerului, adevărului și falsului, formei și materiei, participării și imitației își face loc aproape în toate discursurile filosofilor occidentali. Putem admite separarea acestor opoziții doar într-un context metodologic cu un scop analitic bine determinat. În contextul vital al omului, scindarea aspectului sensibil (estetic) al obiectului de stratul semnificațiilor sale are puține șanse de a se realiza. Complexitatea vieții umane constă în stratificarea obiectelor lumii. Cotidianul nu este compus din figuri geometrice precum cele ale triunghiului, pătratului sau cercului – fapt ce-l frapa profund pe Platon. Triunghiul nu reprezintă altceva decât pe sine. Nimic mai mult decât pe sine. Un triunghi va reprezenta mereu un triunghi. În virtutea acestui fapt, obiectele ideale de ordinul celor din matematică sau geometrie sunt simple în structura lor ontică. Neîncetata relație constantă dintre ceea ce este și ceea ce semnifică determină dimensiunea realității lumii. Obiectele *complexe* nu sunt reale, deoarece manifestă o duranță slabă față de trecerea timpului. În această formulă, realitatea lumii nu se găsește în învelișul ei sensibil (material), ci în acel ideatic, definit ca o constantă eternă a lumii. Caracterul complex al obiectelor este evocat de o pereche minimă de factori consubstanțiali unui altuia. Prezența acestora presupune o corelare a actualității și a inactualității, darămite acestea cad sub incidența percepției și rațiunii; din care percepția este cea care se angajează în deschiderea aspectului dinamic al actualității din care rezultă efemeritatea lumii, iar rațiunea își asumă să lucreze cu aspectul eidetic al actualității ce scoate în prim plan eternul.

În ce măsură concepția ontologică a lui Platon poate fi reactualizată și integrată în noile realități pandemice? Ce ar avea în comun triumful lui Platon, IA-ul și raportul dintre Natură, Tehnică și stratul de semnificații ale vieții umane? Într-un articol recent [9] am identificat o afinitate structurală între natură și tehnică, mai precis modul similar al acestora de a se raporta la obiectele lumii. Stratul de semnificații prezent în sfera umanului este lipsit de relevanță în câmpul naturii și tehnicii, fapt ce duce la absența acestuia în totalitate în câmpul acestor două. Într-un serial-antologie de scurtă animație de la David Fincher și Tim Miller distribuit pe Netflix, intitulat *Dragoste, moarte & roboți*, există un episod în care este descrisă o lume post-apocaliptică în care rasa umană a fost ștearsă de pe fața pământului. *Trama* poveștii se leagă de trei IA-uri, ce se plimbă în calitatea unor turiști pe străzile unui oraș în care relativ recent au trăit o mulțime de oameni. În mai multe secvențe roboții se arată nedumeriți cu privire la sensul și întrebuițarea unor lucruri *umane*, precum ar fi caraghioasa minge de baschet. Acest exercițiu de imaginație scoate în evidență „surprinzătoarea” putere a sensului pentru conceperea realității de către om. În lipsa omului, tot ansamblul de semnificații de întrebuițare, de identificare și recunoaște efectiv este absent. Iar acest *erase* comprehensiv nu se datorează faptului că aceste date nu au reușit să fie înregistrate și digitalizate. Chiar dacă acestea au fost transpuse și reproduse cu exactitate pe un cloud încăpător, acest fapt, totuși, nu este suficient. Atributul cantitativ al datelor de cultură și civilizație umană ar fi insuficiente pentru o înțelegere adecvată ale acestora. Tabloul comprehensivității devine integru odată cu punerea în scenă a atributului calitativ al interactivității. Spre deosebire de adevărurile eterne, relațiile vii sunt importante anume din cauza fluctuațiilor sale. Asta nu ar trebui să însemne că acestea sunt completamente haotice. Interactivitățile nu schimbă datele, ci mai degrabă operează *cum*-urile ce se corelează cu acestea. În lipsa subiectului ce ar acționa după un *cum* anume însușit din capacitatea lui de a se raporta la alți subiecți nu va putea fi scos la suprafață nici un sens ca atare. Pe bună dreptate, nu prea vom găsi argumente pentru a susține incapacitatea unui IA, în prezent, dar în

special într-un viitor apropiat, de a asimila și înțelege atuurile vieții umane. Indubitabil, pentru ca un IA să se apropie cât mai mult posibil de felul de a fi al omului, având la dispoziție toate resursele necesare pentru asimilare și înțelegere, trebuie să interacționeze cu subiecți umani, care, la rândul lor, vor interacționa cu el.

Factorul interactivității poate fi observat și în alte relații decât acelea care apar între om și IA, de exemplu relațiile dintre oameni și extraterestri. Modul în care ne imaginăm că ar trebuie să fie un extraterestru și în ce manieră ar trebui să ne raportăm la el poartă un caracter specific uman. La acest capitol nu prea suntem originali, făurindu-i chipul și comportamentul un pic diferit decât cel uman, din care ar reieși un extraterestru cu care se poate de găsit o limbă comună. Am putea merge mai departe și afirma că noi, cei din 2021, suntem *extraterestri* în raport cu predecesorii noștri. Parțial înțelegem sensul funcțional al unor obiecte din trecut – cum-ul și pentru ce-ul lor uneori este adus până la absurd. Nu e nevoie de alte exerciții de simulare mai sofisticate pentru a scoate la suprafață învelișul uman al obiectelor din lume. În locul roboților smart, înzestrați cu o inteligență avansată, se pot plasa oricare din generații premergătoare nouă. Nu e nevoie nici să născocim și să ne aducem în minte vietăți și entități „cu totul” diferite de noi. *Extraterestrii* suntem noi, cei din secolul XXI. Nu avem nici un motiv pertinent să teleportăm în proximitatea noastră spațio-temporală, în zona actualității noastre cea mai familiară, extraterestri din galaxii îndepărtate, care ajunși pe Terra vor rămâne profund marcați și în același timp nedumeriți de toate împrejurările noastre *firești*.

Strănepoții, nepoții, ba chiar și copiii se află, în fond, în rolul extraterestrilor sau roboților inteligenți în raport cu semnificațiile și valorile înaintașilor săi, ce condiționau un comportament specific și *normal* pentru stilul de viață al acestora. Deseori avem nevoie de explicații și clarificări suplimentare pentru a înțelege la ce bun servea un anume obiect din viața bunicilor și străbunicilor noștri – un obiect de-a dreptul anodin și depășit de timp. O viață bizară dată uitării. Siegfried Kracauer descrie o situație în care nepoții sunt cuprinși de o ușoară stare de

debusolare atunci când văd într-o fotografie veche pe bunica lor tânără [7]. Dezorientarea acestora vine din incapacitatea de a recunoaște și de a identifica semnificații ce s-ar apropia de propriul lor ansamblu de valori. Din momentul în care se declară solemn incompatibilitatea de sensuri, nepoții se lasă pătrunși de o puternică stare de amuzament provenită din non-sensul elementelor de epocă ce apar în fotografie. Asta facem, râdem de trecut dintr-un simplu motiv – că nu-l înțelegem și nu-i prindem sensul. Trecutul este privit prin optica sensurilor valabile în prezent, fapt ce-l face uneori caraghios. Care ar fi factorii ce condiționează și provoacă uitarea ce se produce într-o viață de om? Mai există oare persoane ce ar ține minte denumirile vechi ale străzilor din Chișinău? Probabil, că unii dintre noi nu-și mai aduc aminte de vremurile celea în care nu exista nici o interdicție legată de fumatul în localuri și spații publice. Probabil, mulți dintre noi nu mai țin minte cum era viața fără smartphone și internet. Continua schimbare a semnificațiilor reprezintă un proces firesc prin care decurge viața unei societăți. Începuturile democratice ale societății Republicii Moldova, condiționate de destrămarea URSS, au relevat un ansamblu paradigmatic de semnificații noi ce s-au încetățenit în sfera socialului. Pe prin plan s-au plasat valori venite din Occident, astfel încât „Columb”, de această dată, își ducea drumul dinspre *noua lume* cu scopul de a revărsa lumină peste diverse chestii bizare și curioase, care ulterior au fost ușor asimilate fiind percepute cu încredere și transformându-se în norme pentru societatea noastră.

S. Kracauer a reușit să remarce faptul că pe mapamondul interbelic au încetat să mai existe locuri *exotice*. Iar atunci când analizează fenomenul turismului din acei ani, autorul ajunge la concluzia că elementul surprinzător al străinătății pur simplu dispăre [5]. Străinătatea nu mai e străină, deoarece călătorii nu fac altceva decât să-și schimbe locul, în timp ce stilul de viață și sensul de întrebuintare a obiectelor din acel mediu „nou” rămâne exact la fel ca și în locul din care au plecat. În actualele condiții ale globalizării e tot mai dificil să nu te poți orienta printre semnificațiile cotidiene ale diferitor societăți. Înțelegerea prealabilă aplică cea mai largă semnificație obiectului nou întâlnit.

Obiectul *necunoscut* este deja cunoscut ca un obiect-necunoscut. În consecință suntem contemporani cu contemporanii noștri, iar acest truism provine din faptul că trăim în aceeași lume.

Dar în ce mod ar trebui să înțelegem termenii de „natură” și „lume”? Ce semnificație este investită în acești termeni? În studiul său consacrat evoluției concepțiilor filosofice asupra naturii, Robin George Collingwood diferențiază două concepte antice ce corespund respectiv cu două stiluri de abordare a conceptului de natură. După Collingwood „un european modern, dacă s-ar confrunta cu întrebarea „Ce este natura?” cel mai probabil ar transforma-o în întrebarea „Ce fel de lucruri există în lumea naturală?”, iar răspunsul ar fi în fapt o descriere a obiectelor ce fac parte din natură” [4, p. 76.]. Sensul recunoscut propriu și original al cuvântului natură se regăsește în ceea ce s-ar arăta că e *principiul*, cu alte cuvinte *sursa* ce corespunde cu un mod de a fi specific. Nu vom greși dacă vom spune că natura soarelui este de a fi luminos și cald, adică de a emana lumină și căldură. Natura din acest punct de vedere se determina drept o esență imanentă ce-i conferă obiectului o maniera specifică de a fi. Natura ca esență se dă ca o sursă – principiu – de manifestări firești. Actele ce rezultă dintr-o influență din exterior sunt asociate constrângerii și nu se potrivesc cu *natura* obiectului. Așadar, *natura* este implicită obiectului, făcându-l să fie așa cum este. În acest sens, natura într-adevăr devine o mamă. Corespunzător acestei abordări, am putea trasa o analogie cu triumphiul lui Platon. Natura nu etalează nimic mai mult decât esența de ființă a unui obiect.

Definiția sumativă a naturii în care este vizat întregul ansamblu de obiecte își adoptă sensul unui *mediu prielnic* în care aceste obiecte există și se manifestă. Această interpretare a naturii este mai aproape de sensul termenului grecesc „cosmos”, ce se traduce prin lumea în care se conține și se menține o ordine și în care sunt puse toate entitățile.

Comunitatea umană și viziunile pe care omenirea le-a formulat pe întregul parcurs al istoriei sale nu se pot reduce doar la o serie de propensiuni instinctive, determinate din timp ca esențe imanente și care ar determina comportamente specifice. Zona practicilor umane – cultura

– aduce cu sine o imensă garnitură de semnificații ce se acoperă peste învelișul natural al ființei noastre. Obiectele primesc sensuri în rezultatul unor practici umane cotidiene. Tot ce este și tot ce este adăugat de om este în exclusivitate dedicat tot omului. Natura definită ca un mediu în care își fac apariția toate obiectele vizibile și invizibile în întregime îl vizează pe om afectându-l și dându-i material de gândit.

Fără îndoială, în natură mai există multe lucruri încă nedescoperite, însă faptul de a fi ascunse nu le anulează puterea reală pe care o exercită asupra omului. Este aproape imposibil de imaginat un obiect natural transpus dincolo de percepția și de înțelegerea umană ce ar fi lipsit totalmente de semnificații. Luând în considerație determinarea naturii drept principiu-sursă, ce face ca un obiect să fie ceea ce este, nimic mai mult, denotă ideea că natura non-umană nu are interior. Astfel încât semnificațiile nu sunt imanente acestor obiecte. Fernando Pessoa într-un poem ne confirmă aceeași idee:

Pentru că înțeleg Natura din exterior; Și nu înțeleg Natura din interior; Pentru că Natura nu are interior; Dacă l-ar avea, ea n-ar mai fi Natură [10].

Experiența lumii reprezintă o experimentare în straturi, unde puterea noastră de focusare, axându-se în primă instanță pe componentele eidetice ale lumii, este perturbată de ritmul fluctuațiilor *naturale*. Schimbarea axului de rotire a experienței scoate în prim plan stratul semnificațiilor funcționale. Nu avem și nu merită să contestăm faptul că trăim într-o lume brutală a cărnii și a lucrurilor opace ce ne afectează și pe care suntem incapabili s-o ignorăm. Ar fi cât se poate de normal ca noi să ne focusăm pe stratul sensibil al lumii. Ineluctabil lucrurile se derulează anume în acest mod – într-adevăr nu avem nici un motiv și chiar dacă l-am avea, oricum n-am avea cum să ocolim dimensiunea materială în care ne situăm cu toții ducându-ne traiul în cel mai obișnuit mod. În virtutea acestui fapt, această lume opalescentă se identifică cu stratul natural și fizicist al obiectelor ce servește în calitate de suport și suprafață pentru celălalt înveliș superior ce transcende dimensiunea materială a lucrurilor. Astfel, stratul material se dă drept trambulină

pentru atenția conștiinței propulsată în stratul de semnificații de la *înălțimea* căruia obiectele devin transparente și explicite.

Afirmația că natura ar fi goală din interior nu este nicidecum lipsită de sens. Natura – luată drept o sumă totală de obiecte – se dă ca un mediu, dar și ca o sursă primordială în conformitate cu care fiecare obiect își are modul lui aparte de a exista. Platon s-ar fi arătat mulțumit de acest mod de a trata *natura*, în primă instanță din cauza că aceasta nu ascunde nimic și se etalează pe de-a-întregul fiind ceea ce este. Iar dacă cumva am putea admite o interioritate a obiectelor naturale dintr-un pretins punct de vedere al naturii, atunci domeniul interiorului sau ar corespunde principiului natural – definit ca sursă – sau ar reprezenta un loc lipsă ce urmează să fie umplut cu valori și semnificații umane. Și dacă cumva natura ar fi avut posibilitatea să ne spună ce crede despre foloasele obiectelor conținute în ea, atitudinea ei ar fi una plată și neutră, ba chiar una indiferentă.

Să închegăm toate ideile relatate până aici într-o judecată concludentă pentru a vedea mai departe cum acestea ne pot ajuta să evaluăm adecvat contextele vieții ce se derulează actualmente în pandemie. Așadar, experiența mediului nostru cotidian este multilaterală și nu se limitează doar la o singură dimensiune, care o exclude pe alta. Prin urmare, în obiectele ce ne compun lumea se pot releva două straturi consubstanțiale și complementare. De cele mai multe ori, întâlnind un obiect, nu ne batem capul să-l separăm în dimensiunile sale materiale și ideile, adică în ceea *ce este* și *ce semnificație are*. Astfel, prind contur perspectiva naturală și cea umană (culturală) asupra lumii. Condiția umană scoate în prim plan învelișul semnificațiilor, ce servește drept cheie pentru înțelegerea lumii. Deci, ceea ce capătă o importanță majoră pentru om sunt sensurile ce-l ajută să înțeleagă. La fel de importante sunt straturile materiale, dar cu o mai puțină relevanță pentru înțelegere. Poate că exact din această cauză protagoniștii unor povești SF se raportează la unele entități non-umane, precum ar fi un *replicant*, un android, un extraterestru sau un robot înzestrat cu IA, ca la niște ființe, apropiate omului. Substratul natural, materia, din care sunt create aceste

ființe nu ne împiedică să simpatizăm și să empatizăm cu o mașină a cărei comportament este atât de similar cu acel al omului. Uneori chiar uităm că avem de face cu o mașină superinteligentă. Acest fapt ar trebui să ne convingă că stratul eidetic și valoric primează în sfera socială. Sensul, din acest context, este ceva mai mult decât o simplă informație ce poate fi înregistrată și reprodusă. Ceea ce se adaugă sensului pe lângă încărcătura sa informațională este contactul nemijlocit întreținut de relațiile ce se stabilesc între oameni, dar și între oameni și IA.

Aristotel [1], în etica sa, merge pe o cale aferentă celei de aici, aducând argumente în favoarea abordării practice a virtuților. Comportamentele sociale corecte, evaluate pozitiv de marea majoritate a membrilor unei comunități, nu pot fi însușite doar prin informare ce ar prepune punerea la dispoziție a unor date din care s-ar afla ce este o virtute și care sunt modelele exemplare ale acesteia. Înțelegerea are loc prin cultivare și perseverare în experiență, iar această, la rândul ei, presupune ideea relaționărilor din care urmează cea a participației. Corectitudinea comportamentului vine ca un rezultat al corelării subiectului cu situația în care s-a pomenit și cu subiecții aferenți acestei situații. Dinaintea actului deliberativ al subiectului nu există nici o prescripție de comportament corect. Există doar condiția de a discerne pe calea rațiunii excesul și insuficiența actului care urmează să fie săvârșit. Judecarea după situație și experiență reflectă gradul de performanță etică al părților implicate ce contribuie la formarea în timp a înțelepciunii practice. Prin urmare, *cum-ul* și *pentru ce-ul* datelor actelor etice este prelevat dintr-o relație continuă cu lumea. Alături de Aristotel, ajungem la aceeași idee a importanței stratului de semnificații pentru înțelegerea și cunoașterea lumii, semnificații ce se atestă în experiența corelării cu ceilalți în diverse contexte de viață.

Cât de importantă este relația pentru cunoaștere și înțelegere pentru constituirea realității umane putem afla și din multiple studii realizate în ultimii ani în domeniul tehnologiilor interactive pentru arte performative. Bunăoară, instalația *I am here*, gândită de tânărul artist Dorin Cucicov, relevă o experiență interactivă inițiată de o prezență

umană care pune în mișcare o oglindă vie, care de fapt este un computer [5]. Cel din urmă se lasă *afectat* de aportul uman, ce declanșează o mișcare specifică ce apare sub forma unor lumini pe un ecran. Fiecare interacțiune umană, care poate fi interpretată și ca o intervenție, schimbă în continuu dimensiunea și mișcarea obiectului digital. Ceea ce ar trebui să conteze în cazul acestei instalații artistice este interacțiunea vie ce are loc între om și o mașină capabilă să acționeze în funcție de modul în care se comportă o persoană vie ce-i apare în față. Fluxul animărilor nu e stabilit din timp de un algoritm, ceea ce face ca mișcările să fie spontane și imprevizibile și perceput ca un *feedback*.

De asemenea, tema stratului eidetic nu ocolește nici problema realității obiectelor întreținute în corelarea noastră cu lumea. În ce măsură ar trebui să fim siguri dacă un obiect întâlnit în experiență este real sau ireal? Această întrebare devine și mai actuală, și mai acută în condițiile de izolare și de lucru de la distanță impuse de necesitatea de a preveni răspândirea virusului COVID-19. Prin urmare, în ce măsură putem miza pe intransigența conceptului de realitate în condițiile comunicării on-line? Luând în calcul prezența slabă a interacțiunii și a intersubiectivității, cât de eficiente sunt studiile de la distanță? Care sunt șansele ca cineva scos din contextul aulelor universitare să însușească, printr-o înțelegere bună, esența unei teorii sau a unui concepții?

Este greu de prevăzut finalul dialogurilor duse pe marginea unui oarecare subiect, controversile și dezbaterile în care se suprapun și se combat mai multe perspective, semnificații și idei, deoarece acestea sunt operate într-un mediu viu de interacțiune, ceea ce solicită prezența efectivă și, deci, realitatea actorilor implicați în actul comunicativ. Experiența celuilalt și obținerea unui grad permisiv al realității lumii sunt strâns legate între ele. Din această punere la un loc comun – comunicarea – rezultă interactivitatea, ce contribuie la consolidarea sentimentului realității. Ce se întâmplă atunci când această interacțiune se mută într-o zonă virtuală on-line? Experimentarea celuilalt într-un spațiu virtual se transformă într-o confruntare delicată legată de credibilitatea epistemică, fapt din care pot izvorî îndoieli cu privire la calitatea de adevăr și gradul

de realitate atribuit acestei experiențe. O analiză temeinică a conceptului de realitate o găsim la Christian Ferentz-Flatz în eseul său *Zece teze despre realitate în videochat* [6]. Ideea realității este surprinsă de Ch. Ferentz-Flatz în mai multe etape într-un demers fenomenologic ce se axează pe o serie de concepții elaborate de Edmund Husserl.

În constituirea fenomenologică a realității sunt implicați mai mulți factori odată. Aflăm că în interpretarea lui Husserl realitatea obiectelor ca atare nu se percepe, chiar dacă percepția sensibilă este luată drept criteriu pentru determinarea realității sau irealității unui obiect. Dintr-un punct de vedere strict fenomenologic percepția sensibilă ne confruntă direct cu *fantoma* obiectului real. Aceasta reprezintă forma spațială și temporală a obiectului completată de însușirile ei sensibile. În această accepțiune realitatea propriu-zisă a obiectului nu ne apare direct în percepție. Cu toate acestea, o depistăm vădit atunci când realitatea obiectului devine o funcție a *interdependenței*. Acest fapt semnifică că obiectele se pun în relație cu circumstanțele sale. Așadar, din prezența brută în percepție – act impresional – nu se poate deduce realitatea obiectului. În ceea ce privește actele de tip reproductiv, acestea corespund cu reprezentarea în amintire în care este operată prezența sau absența credinței epistemice ce se aplică ambelor tipuri de acte. Într-adevăr, una dintre condițiile de cultivare a credinței epistemice sunt impresiile originale. Atunci când ne raportăm la un obiect în percepție, suntem capabili să-i schimbăm poziția printr-o ușoară manipulare, astfel ar trebuie să luăm act de realitatea acestui obiect. Nu toate obiectele pot fi supuse manipulării, există și obiecte la care nu suntem în stare *să ajungem cu mâna*. Aceste obiecte neresponsive nu se pot scoate din sfera obiectelor reale. Realitatea acestor obiecte *fantomă* se bazează pe interdependența lor cu contextul lor imediat fiind integrate în câmpul lor causal. Soarele, luna, muntele, dar și secvențele dintr-un fel servesc drept exemple pentru acest tip de obiecte fantomă neresponsive. Raporturile de apartenență ale acestor obiecte rămân încă problematice, din cauza că aceste obiecte sunt dissociate de propriul nostru context imediat de experiență. Activitățile noastre chinestezice nicidecum nu le determină vreo schimbare. Ch.

Ferentz-Flatz ne aduce la cunoștință că aprehendarea realității se reduce la *interactivitate* și nu doar la o simplă cauzalitate obiectivă. Din această cauză, obiectele fantomă sunt aprehendate mai întâi de toate grație faptului că nu răspund adecvat la încercările noastre de a interacționa cu ele [6, p. 133].

Cum stau lucrurile atunci când percepem o imagine fotografică, filmică sau una realizată pe unul din canalele de comunicare virtuală? Impresia rămâne valabilă, în timp ce obiectele acestor experiențe corespund în esența lor cu ceea ce s-a numit aici obiect fantomă. Acesta fiind motivul pentru care obiectele de acest gen își obțin calificativul de a fi reale grație interactivității și intersubiectivității. Un *obiect fantomă* nu corespunde unor parametri spațio-temporali adecvați, fiind scoase din realitatea lui *aici și acum*. Totuși, în cazul imaginilor video din cadrul comunicărilor on-line dimensiunea actualității nu este neglijată. Mai mult decât atât, este ușor de remarcat că actorii din contextul comunicării on-line se comportă corespunzător actelor aplicate reciproc unui altuia. În fond, obiectul perceput se află în relație cu noi și, totodată, cu circumstanțele sale, ceea ce-i determină realitatea. Realitatea obiectului fantomă este dedusă dintr-un demers negativ aplicat asupra incompatibilității contextelor ce se confruntă, de exemplu, în cazul experienței filmice. Aici sunt puse la împreună două ansambluri de obiecte ce nu se pot afecta unul pe altul. Elementele contextului spectatorilor din sală nu influențează în nici un fel derulările cauzale din secvențele filmice. În condițiile contemporane ale dezvoltării tehnologice, obiectele fantomă variază după tip și intensitate în funcție de modul în care acestea devin responsive sau se accesează în timp real, încadrându-se, astfel, într-o clasă ontologică intermediară. Asemenea obiecte sunt jocurile video, care satisfac necesitatea responsivității sau comunicările virtuale în regim live care împlinesc cerința împărtășirii unor parametri temporali identici. Această analiză este în mod deosebit de actuală în contextul implementării regimului de lucru de la distanță și studiilor on-line. Procesul de asimilare, înțelegere și aplicarea a noilor cunoștințe are doar de câștigat dintr-un punct de vedere logistic. Faptul că te poți afla la lucru

sau la ore într-un context casnic reprezintă un privilegiu deosebit. Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea peste niște momente lacunare ale acestui tip de experiență.

În cazul predării, nu ar fi binevenit să interpretăm cunoștințele ca o sumă de date ce necesită să fie livrate la destinatar. În prezent problema bruiajelor de transmitere a informațiilor aproape că a dispărut. Cunoștințele reprezintă ceva mai mult decât o sumă de date. Contextul social și interacțiunea umană relevă dimensiunea de sens al cunoștințelor, iar odată cu prinderea sensului – individul, iar în cazul procesului de învățare studentul – va fi în stare să înțeleagă rostul și aplicabilitatea cunoștințelor. Vivacitatea stratului de semnificații se menține implicit datorită interacțiunii dintre oameni. Exigența de a întreține o comunicare eficientă în regimul studiilor de la distanță reprezintă o adevărată provocare, în primul rând, pentru profesor.

O comunicare eficientă începe de la un mediu în care persoanele interacționează unii cu alții. Lucrurile devin mai complicate din momentul în care această interactivitate dispare, iar comunicarea, în consecință, devine unilaterală. În aceste împrejurări, profesorul devine un livrator de date și mai puțin un formator de sensuri. Realizate după acest scenariu de eliminare a responsivității și interactivității, comunicările on-line în regim real își pot pierde statutul ontologic special.

Concluzii

După mai bine de doi ani, efectele pandemiei asupra comunicării sociale continuă să se prolifereze. Cu toate acestea, efiile pandemiei asupra proceselor sociale devin tot mai explicite. Este neîndoielnic faptul că dimensiunea virtuală a comunicării se făcea simțită și dinaintea pandemiei, însă în timpul acesteia calota virtuală a comunicării a ieșit în prin plan. Dacă ar fi să luăm în considerare cazul particular al predării în regim on-line vom descoperi câteva elemente constitutive pentru acest tip de comunicare. În această formă de comunicare se remodelează dimensiunile mediilor auditive și vizuale, care sunt necesare și suficiente pentru întreținerea unei comunicări complete chiar și în lipsa apropierii fizice. *Live-ul virtual* denotă o prezență fizică, reală și concomitentă

conectată datorită mijloacelor tehnice avansate, în pofida lipsei locului comun. Prezența fizică nemijlocită într-o comunicare cotidiană sau una specială desfășurată într-un loc destinat studiului precum ar fi aula universitară este de necontestat. Realitatea efectivă a profesorului sau a studentului se atestă într-o zonă experimentală a percepției originare. Condiția prezenței corporale asigură conectarea și incluziunea interlocutorilor în conținutul tematic al comunicării. Într-adevăr, locul comun asigură, predispune și menține continuitatea conectării la subiectul pus în discuție.

Eventualele abateri, defocusări și distrageri în procesul comunicării speciale dintre profesor și studenți sunt firești și pot fi ușor depistate cu ajutorul unor reprize de *re-conectare* în care un actor intervine cu o întrebare adresată celui care *a pierdut conexiunea*. În linii mari moderatorul discuției deține controlul asupra atenției interlocutorilor. Totuși, în mare parte condiția prezenței fizice nemijlocite reprezintă o garanție că acea persoană este conectată la procesul comunicării și este activă prin prisma ascultării și înțelegerii. *Conectivitatea* în actul comunicativ este direct proporțională cu sfera de interes ale comunicatorilor. Faptul că cineva se face prezent în auditoriu ar trebui să semnifice o manifestare a propriei dorințe. Am putea să ne îndoim privitor la onestitatea subiectului ce-și dorește ceva anume, însă acest fapt nu este relevant pentru ceea ce punem discuție aici.

Așadar, într-un caz exemplar, motivațiile actorilor prezenți într-o sală de curs provin din dorințele acestora și nu provin dintr-o constrângere exterioară. Într-o societate democratică, procesul de predare/învățare ar trebui să coincidă cu modelul unui act deliberativ în care sunt exprimate dezideratele celor ce se angajează în rolul de student sau profesor. Aflarea în sala de curs a studentului sau a profesorului este o expresie a libertății individuale. În mod cert, această situație nu poate fi redusă la relațiile deliberate ale actorilor, ce o compun. În câmpul acestor relații interpersonale fundamentate pe intențiile libere ale ambelor părți se conțin un șir de alte componente constitutive pentru situația comunicațională corelată cu locul în care se studiază. Intenția de a face

parte la un act de studii conține o componentă motivațională a sensului pozitiv din cultura occidentală ce se atribuie învățământului și care se leagă de un parcurs vital prosper. O altă perspectivă scoate în evidență dimensiunea economică a pieței. În acest raport al cererii și ofertei profesorul reprezintă un prestator de servicii, iar studentul reprezintă partea care exprima nevoia de a deține un bun – în forma unor cunoștințe și abilități – ambele părți sunt reciproc cointeresate ca această relații să fie cât mai eficiente. Toate aceste cazuri nu exclud, ci completează aspectul deliberativ al intenției de a participa la procesul de studii.

Așadar, pornind de la supoziția angajării libere, actorii comunicaționali se implică în practicile de cunoaștere ce se realizează în locuri special amenajate.

Restricțiile din pandemie au pus la grea încercare ideea de loc public (comun) – de care nu este legată doar școala sau universitatea, dar și alte instituții precum sunt cele ale muzeelor și ale teatrelor. Transferul locului comun în cadrul virtual nu ar trebui să afecteze atitudinea celor vizați de procesul studierii. Deseori, chiar dacă intențiile sunt explicite și asumate, actele ce provin din acestea uneori își pierd din elan și intensitate. Oboseala și deusolarea, cauzate de metamorfozarea locului comun, erodează gradul de implicare și calitatea comunicării virtuale. În cadranul locului comun aceste stări problematice de dezorientare pot fi remarcate de moderator pe seama unui șir de indicatori non-verbali accesabili câmpului chinestezic. Aceleași stări sunt greu de depistat în cazul studiilor on-line din cauza inaccesibilității la acest ansamblu de indicatori de ordin non-verbal. Cea mai obișnuită discuție cotidiană se încadrează în acele trei registre ale comunicării grație cărora aceasta devine integră – sigur e vorba de verbal, para-verbal și non-verbal. Conform modelului organicist, comunicarea pune la un loc diverși actori, care interacționând atribuie comunicării un caracter fluctuant și imprevizibil. În această caracterizare ne referim cu precădere la modelul interactiv al dialogului. În structura dialogului comunicarea nu poate fi unilaterală. Într-o interpretare slabă a modelul de predare *prelegerea* s-ar asocia cu descinderea unui monolog. Din câte am văzut deja acest „monologul” prelegerii etimologic este legat

de practica citirii în voce – fapt ce este urmat de o punere în discuție a ideilor conținute în textul citit, un proces lent prin esență. Deci, prelegerea nu anulează nicidecum interactivitatea comunicării în vederea asimilării unor cunoștințe noi.

Să reiterăm ideea care, în cele din urmă, devine tot mai explicită – într-o societate relativ democratica practicile de învățare nu sunt nici pe departe abuzive, iar dacă la nivelul maselor există o ideologie specifică de predare a unor discipline ce corespunde cu politicile și strategiile statutului, atunci aceasta nu are un caracter incisiv, deoarece în mod ideal într-un regim democratic se pun în prim plan competențele de gândire critică a cetățenilor. De aici rezultă că omul în condiția sa de existență individuală este liber, ceea ce în fapt reprezintă o evidență liberală, în stilul lui John Locke, ce ține de o delimitare tranșantă a publicului de privat. Dovadă ne servesc variatele cercuri de interes a căror statut nu este deloc de ordin instituțional, ci unul deliberativ. Agregare diverselor grupuri sociale bazate pe un interes comun rezultă particularitățile libertății umane. La fel de firească este dorința de a se implica sau de a părăsi un grup formal sau neformal, cum ar fi de exemplu unul de tip universitar. Prin urmare, faptul de a face parte dintr-un cerc academic în vederea asimilării unor cunoștințe noi rezultat dintr-o practică de deliberare care e cât se poate de firească. Acceptând valabilitatea acestei presupozitii, normal ar fi să ne așteptăm că după transferul studiilor în regim on-line situația ar rămâne la fel ca și în cazul studiilor efectuate cu prezență fizică.

Într-un loc comun cum ar fi o sală de curs, prezența fizică *vorbește de le sine*. Plasată în acest registru, prezența fizică reprezintă un act prin care se atestă dezideratul persoanei de a se opri anume la această opțiune.

Corporalitatea celui alt este dată într-o apropiere chinestezică favorabilă pentru a întreține locul comun și, totodată, pentru a stabili relații în care se reconfirmă prezența reală a celor ce sunt implicați într-o acțiune comunicativă.

Aflarea într-un loc comun, precum acel al sălilor de curs, se conjugă cu acordul persoanelor de a participa la o activitate specifică ce se

realizează în acel loc. În aceste locuri poate fi aplicat așa numitul *văl de ignoranță* propus de John Rawls. Vălul de ignoranță, suspendă acele preocupări cotidiene ale persoanelor implicate în procesele de studii, ce nu au nimic în comun cu activitățile universitare. Procedul vălului de ignoranță scoate în prim plan corespondența dintre acțiunile persoanelor implicate și specificul locului comun. Spațiile universitare delimitează sferă preocupărilor, focusând atenția persoanele implicate la un ansamblu de acte speciale compatibil cu specificul locului, cum ar fi etosul celor care studiază sau celor care ghidează procesul de studii.

Lucrul de la distanță rarefiază locul comun, din cadrul acestuia sunt eliminate componentele relaționare ale dimensiunii fizice. Această rarefiere se poate observa și din momentul din care vom mai reveni încă o dată la criteriile husserliene de realitate, pomenite de Ch. Ferencz-Flatz, în conformitatea cu care obiectele experienței preiau diferite grade de realitate condiționate de capacitatea lor de a se influența reciproc sau de a suferi varii schimbări venite din partea unui subiect ce acționează, care va cădea într-un acord comun cu alți subiecți cu privire la ca *cum* este acel obiect. Intrarea într-un loc comun presupune o deplasare dintr-un altul privat. Odată cu instaurarea lucrului de la distanță acest transfer nu a mai continuat în același regim. Unele activități profesionale au fost dislocate și relocalizate dintr-un loc comun într-o zonă privată din care continuau să fie puse în practică, printre aceste se numără și procesele de studii. În ciuda rarefierii locului comun, comunicarea on-line nu-și pierde de tot elementul interacțiunii cauzele și nici acel al intersubiectivității. Efectul rarefierii locului comun se răsfrânge asupra capacităților persoanelor de a readapta spațiile private și de a instala în ele o dimensiune publică. Lucrul de acasă se înfățișează ca un amalgam al publicului și al privatului, unde toate sunt puse la un loc. Așadar, una dintre sarcinile omului din pandemie, pus în situația de a lucra de la distanță, este cea de a tria publicul de privat într-un spațiu privat.

Referințe bibliografice:

1. Aristotel. Etica Nicomahică. București: IRI, 1998. 393 p.
2. Brough J. Something that is nothing but can be anything: the image and our

- consciousness of it. În: *The Oxford Handbook of Contemporary Phenomenology*, Jan. 2013.
3. Coccia E. *Viața sensibilă*. Cluj: Tact, 2012. 114 p.
 4. Collingwood R. G. *Ideea de natură. O istorie a gândirii cosmologice europene*. București: Herald, 2012. 303 p.
 5. Cucicov D. I am here. <https://proiectb.org/index.php/project/gg/> (accesat 08.04.2021)
 6. Ferentz-Flatz Ch. *Filmul ca situație socială. Eseuri fenomenologice*. Cluj: Tact, 2018. 256 p.
 7. Kracauer S. *Ornamentul maselor*. Cluj: Tact, 2016. 427 p.
 8. McLuhan M. *Galaxia Gutenberg. Omul și tiparul*. București: Editura Politică, 1975. 455p.
 9. Perciun A. *Rezistența naturii prin tehnică – interpretarea filosofică a fotografiei la Siegfried Kracauer (I)*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2019, nr.2 (180), p.178.
 10. Pessoa F. *The keeper of flocks – XXVIII*. <http://www.foolishpoet.com/2018/02/18/the-keeper-of-flocks-xxviii-2/> (accesat 08.04.2021)

PRACTICI ALE SINELUI ÎN CONTEXTUL POST-PANDEMIE

Alexandru COSMESCU, dr.
khoraa@gmail.com

Încă de la începutul crizei COVID-19, filosoful italian Giorgio Agamben a publicat o serie de editoriale controversate, care au condus la marginalizarea lui în mediul filosofic contemporan. G. Agamben, care a analizat critic conceptul de „situație excepțională” sau „stare de excepție”, cum preferă el să-i spună, într-o serie de lucrări anterioare, inclusiv celebra serie *Homo sacer*, a aplicat multe dintre ideile la care ajunsese anterior în urma criticii biopoliticii la reacția guvernelor la pandemia COVID-19. Articolele sale consacrate pandemiei pe parcursul anului 2020 au fost adunate într-o lucrare, tradusă în engleză în 2021 sub titlul *Where Are We Now? The Epidemics as Politics (Unde suntem acum? Epidemia ca politică)* [1]. Intenția acestor texte, expusă în prefața autorului, a fost de „a gândi consecințele etice și politice ale așa-numitei «pandemii» și, în același timp, de a defini transformările paradigmatelor politice pe care le-au generat măsurile excepționale” [1, p. 8]. În compartimentul de față, voi prezenta succint principalele teze ale lui G. Agamben din această lucrare și le voi comenta din perspectiva relevanței lor pentru practicile sinelui, în perioada (post-)pandemie. Or, practicile sinelui, inclusiv practicile filosofice – setul de acțiuni prin care ne constituim intenționat drept subiecți, prin scriere, dialog, contemplație, asceză etc. – au căpătat un rol special în timpul pandemiei COVID-19, devenind unul dintre spațiile fundamentale în care subiectul, pe de o parte, se afirmă drept autonom în raport cu noile condiții în care este aruncat și, pe de altă parte, învață să se adapteze acestor condiții. Respectiv, textul va fi scris pe două voci: una care încearcă să prezinte succint și neutru tezele lui G. Agamben, în ordinea apariției în text, inclusiv pentru că le consider extrem de relevante în contextul discuțiilor generale despre pandemie, iar alta – un comentariu al acestor teze strict din perspectiva practicilor sinelui în contextul pandemiei și în afara ei.

Pentru a facilita lectura, voi distinge între cele două voci evidențiind cu caractere cursive pasajele despre practicile sinelui.

În introducere, G. Agamben nu ezită să compare măsurile adoptate în contextul stării de excepție – care, după el, marchează sfârșitul democrației burgheze – cu starea de excepție declarată de Adolf Hitler în 1933. „Dacă în Germania nazistă a fost necesară utilizarea unui aparat ideologic explicit totalitar pentru a atinge acest scop, transformarea pe care o observăm astăzi operează prin introducerea unei terori a sanitarului și a unei religii a sănătății. Ceea ce, în tradiția democrației burgheze, era dreptul la sănătate a devenit, aparent fără ca nimeni să-și dea seama, o obligație juridic-religioasă care trebuie îndeplinită cu orice cost” [1, p. 8]. G. Agamben numește conjuncția acestei religii a sănătății cu puterea statului și cu starea de excepție „biosecuritate”. Conform lui, de dragul „sănătății” (sau ca reacție la amenințările la adresa sănătății) populația a fost dispusă să accepte o serie de limitări ale drepturilor și libertăților ei fundamentale ce nu ar fi fost suportate nici în timpul totalitarismelor, nici în timpul celor două războaie mondiale. Acest sistem de măsuri constituie, din perspectiva lui G. Agamben, un experiment în noi tehnici de guvernare. Unul dintre elementele-cheie ale acestui nou sistem este așa-numita „distanțare socială”, funcționând în tandem cu conexiunea digitală pentru a organiza relațiile interumane fără prezența fizică a participanților. Acest model tinde să-i excludă sau marginalizeze pe cei care nu sunt conectați digital. Din perspectiva lui Agamben, guvernarea sub presiunea stării de excepție pune sub semnul întrebării legitimitatea puterii și a sistemului pe care îl promovează aceasta. În consecință, Agamben îndeamnă la descoperirea unor forme de rezistență care să scoată politicul de sub dominația paradigmei biosecurității, dar fără a reveni la modelul politic anterior pandemiei.

Practica filosofică, în diferitele ei versiuni, pornește de la o chestionare radicală a presupuzițiilor subiectului și ale comunității din care face parte acesta. Una dintre formele ei consacrate de timp a fost cea ce școala cinică a antichității a teoretizat sub numele de „parrhesia” – „vorbire liberă”. Pentru cinici, una dintre activitățile filosofice

fundamentale era expunerea deschisă a adevărului personal al subiectului care filosofează, fără cenzură și fără frica de eventualele consecințe ale propriului discurs. Parrhesia are inclusiv o dimensiune politică. Atunci când puterea încearcă să impună un discurs dominant, parrhesiastul se opune acestuia, afirmând ceea ce vede drept adevărat fără a-și cenzura discursul de frica repercusiunilor. Critica radicală pe care o face Agamben demersurilor puterii politice contemporane se înscrie în această tradiție a parrhesiei. Or, pe măsură ce au fost publicate, textele lui au trezit o reacție publică intensă inclusiv din partea vechilor săi colegi, Jean-Luc Nancy sau Slavoj Žižek, care au încercat să îndemne publicul să „neglijeze ceea ce spune bătrânul Agamben”. Pentru o bună parte dintre cei care l-au citit, publicarea acestor texte echivala cu un scandal public: însăși comparația cu regimul nazist le-a părut multora descalificantă. În mai multe volume colective consacrate reacțiilor la pandemie, apăreau compartimente în care erau prezentate „răspunsuri” la textele lui Agamben fără ca aceste texte să fie măcar citate. Un fenomen specific „cancel culture” – „culturii anulării” unei persoane care s-ar fi „compromis” prin acțiuni sau atitudini. Or, acesta este efectul fundamental al parrhesiei: marginalizarea parrhesiastului. Cel mai probabil, G. Agamben era conștient de efectele posibile ale luării sale de poziție, dar a decis în mod conștient să spună ceea ce considera drept „adevărat”, indiferent care ar fi consecințele discursului său – fapt care demonstrează relevanța continuă a practicii parrhesiei, în special în contextul corectitudinii politice, pentru care este importantă intenția de a nu răni sensibilitățile altora. Subiectului parrhesiast nu-i pasă dacă discursul său rănește sau înstrăinează inclusiv pe cei apropiați: „a spune totul”, a expune în discurs ceea ce este simțit drept adevărat – sau văzut drept adevărat – de către subiect, a expune raportarea sa personală la adevăr, contează mai presus de orice. În condițiile încordate ale pandemiei, un discurs de tip parrhesiast s-a dovedit a fi extrem de riscant pentru subiectul lui, dar, anume prin reacțiile generate, și-a dovedit relevanța ca formă a practicii filosofice. Scriind texte simple, clare și provocatoare în spiritul parrhesiei, G. Agamben a devenit, probabil, cel mai notabil reprezentant contemporan al acestei practici.

Primul text inclus în volumul lui G. Agamben, *Invenția unei epidemii*, publicat la 26 februarie 2020 în ziarul *Il Manifesto*, pornește de la atitudinea sceptică față de COVID-19 răspândită în mai multe comunități: ideea că nu ar fi mai grav decât o simplă gripă, iar măsurile de urgență ar fi frenetice și iraționale. Motivul instituirii unei stări de excepție care afectează viața cotidiană și drepturile cetățenilor ar fi, după Agamben, tendința autorităților de a utiliza paradigma stării de excepție ca mod obișnuit al guvernării. G. Agamben menționează două aspecte care stau la baza cultivării acestei atitudini: „odată ce terorismul a încetat să existe drept cauză a măsurilor excepționale, inventarea unei epidemii oferă pretextul ideal pentru lărgirea lor dincolo de orice limite cunoscute” [1, p. 14] și, în același timp, autoritățile ar utiliza în interese proprii frica ce a fost cultivată în mediul cetățenilor: „limitarea libertății este astfel acceptată în mod liber, într-un cerc vicios pervers, în numele unei dorințe de securitate – o dorință generată de aceleași guverne care intervin acum pentru a o satisface” [1, p. 14].

Asumarea scepticismului în raport cu modurile de a fi în lume care sunt impuse într-o comunitate este una din atitudinile prin excelență filosofice. În cadrul consultațiilor filosofice în tradiție socratică, în modalitatea practică de Oscar Brenifier [2], dialogul se transformă într-o arheologie a subiectivității celui alt. Pornind de la ceea ce spune și ceea ce face subiectul, filosoful-practician formulează ipoteze cu privire la ceea ce îl motivează. Perspectiva pe care o expune G. Agamben este, aici, o extindere a scepticismului asupra guvernării – în tradiția filosofiei politice radicale. Riscul unei asemenea perspective este cel de a cădea, paradoxal, într-un anumit gen de certitudine care anulează scepticismul însuși: a crede că subiectul (sau structura) pe care o examinezi „are cu siguranță intenția pe care o bănuiești”. Un al doilea aspect punctat de G. Agamben, relevant pentru practica filosofică, este relația paradoxală dintre dorința de securitate și dorința de libertate. Ambele necesități sunt prezente în subiecții care participă la ședințele de practică filosofică, și se manifestă în comportamentul lor. Mișcarea pe care o observă Agamben – acceptarea limitării libertății în numele securității – este una tipică în contextul fricii. La nivelul ședințelor individuale de dialog socratic, a-l face pe celălalt să-și

conștientizeze propria frică și măsura în care acționează pornind din dorința de securitate are, adesea, efect de șoc. Inițial, de obicei, subiectul opune rezistență acestei ipoteze; pe măsură ce observă cum diverse acțiuni ale sale, descrise tot de el, se adună ca o constelație în jurul dorinței de securitate, și însăși rezistența este conștientizată ca încercare de a-și menține propria siguranță psihologică, subiectul acceptă reticent și trist că ipoteza este plauzibilă. Atunci când o comunitate este pusă în fața ideii că acceptă limitarea libertății de dragul menținerii securității, că pentru ea securitatea are o valoare mai mare decât libertatea, se va manifesta aceeași reacție de rezistență inițială. G. Agamben nu face decât să constate o evidență: da, în contextul pandemiei, au apărut restricții la fel de radicale ca în timpul „luptei contra terorismului” (în timpul căreia Agamben însuși a refuzat un post de profesor în SUA pentru că nu voia să fie supus tratamentelor pe care le considera umilitoare în timpul controalelor din aeroporturi). Da, cel mai rezonabil motiv pentru acceptarea acestor constrângeri la adresa libertății este dorința de securitate. Însă, constatând aceste evidențe, G. Agamben problematizează doar una dintre perspective. Cu la fel de mult succes, un filosof practician, în contextul unui dialog socratic cu clienții săi, poate problematiza și perspectiva inversă: am cunoscut vreodată o libertate care să conștie în lipsa totală a constrângerilor? În acest caz, cum poate fi motivată tendința de a rezista constrângerilor? Cine este cel care încearcă să reziste constrângerilor la adresa libertății lui, ca un copil care bate îmbufnat din picior când azi nu i se permite ceea ce i s-a permis ieri? Problematizând doar o anumită perspectivă, nu și pe cealaltă, G. Agamben își demonstrează, de fapt, valorile la care subscrie el însuși: suspiciunea în raport cu puterea și dorința menținerii libertății. Discursul său este al unui subiect angajat în raport cu aceste valori – un subiect pentru care libertatea și rezistența în raport cu puterea se transformă în ceva ce merită apărat. În acest sens, „scepticismul” prezent în dubiile sale față de motivația autorităților nu este de fapt un scepticism „neutr”, ci mai curând o suspiciune. O suspiciune în raport cu cei care dețin puterea – tendința de a crede că aceștia, cel mai probabil, au intenții ascunse și, cel

mai probabil, aceste intenții nu sunt din cele mai curate. Spre deosebire de un practician al dialogului socratic, Agamben nu este neutru.

În martie 2020, G. Agamben a publicat un alt articol, *Contagiunea*. Conform lui, strategia guvernelor a transformat efectiv orice cetățean în analogul unui terorist – potențial transmițător al infecției. Consecința acestor ordine este limitarea contactului cu alte ființe umane – instituirea distanței sociale, evitarea apropierei și a atingerii, care conduce la o „abolire a aproapelui” [1, p. 15]. Transferarea în mediul online a cursurilor școlare și universitare, abolirea întâlnirilor și conversațiilor despre politică și cultură, transferarea comunicării în format digital (prin „mesaje”) sunt privite ca modalități prin care tehnologia ar înlocui orice contact direct – respectiv, orice posibilitate a „contagiunii” – dintre ființele umane.

G. Agamben revine, în acest eseu, la atitudinea fenomenologică: observarea unor moduri de a fi prezente în cotidian și identificarea structurilor lor fundamentale. Practica fenomenologic-observațională a vederii-scrierii este unul dintre elementele fundamentale ale propriei mele practici filosofice. Într-un articol [3], am analizat fenomenul percepției de sine și percepției altora drept „potențial contagioși” dintr-o perspectivă similară cu cea a lui Agamben.

Însă, în același timp, din perspectiva practicilor sinelui, modificarea indusă de perceperea corpului propriu și corpurilor altora drept potențial contagioase poate avea un efect paradoxal pozitiv – cel de maximizare a atenției în raport cu propriul mod de a fi în lume, acțiunile minore cotidiene pe care, în mod obișnuit, le întreprindem fără a ne da seama. De câte ori ne atingem fața, nasul și ochii cu mâinile cu care am atins alte suprafețe? Acum, un asemenea gest poate deveni obiect al atenției pentru practicile de tip mindfulness: observarea atentă a impulsului de a ne atinge fața, observarea atentă a reacțiilor somatice pe care le resimțim atunci când cineva se apropie de noi, observarea atentă a modului în care ne raportăm la atingerea unor suprafețe care au fost atinse de alții. „Vigilența” în contextul posibilității contagiunii poate deveni mecanismul declanșator pentru practici ale atenției orientate somatic.

În același timp, mutarea în spațiul online, după cum remarcam în același articol, a avut drept efect tocmai creșterea posibilităților

comunicaționale, inclusiv posibilitatea expunerii la practici filosofice. În contextul autoizolării sau izolării impuse, tot mai multe persoane au apelat la serviciile practicienilor de dialog socratic, obținând astfel posibilitatea de a reflecta asupra propriei funcționări. Cursurile și retreaturile de mindfulness în format online au oferit și ele posibilitatea transformării (auto-)izolării în analog al reclusiunii monastice și prilej al reflecției asupra sinelui. În contextul izolării și al posibilității de a contacta online cu exponenți ai diferitor forme ale practicii sinelui, acestea devin tot mai accesibile – independente de locul fizic. Cei care decid să practice alături de alții dialogul socratic sau să mediteze împreună nu mai depind de prezența fizică în același spațiu împărtășit. „Libertatea de mișcare” a cărei limitare o deplânge G. Agamben s-a transformat în posibilitate a dezdepărtării la modul abolirii depărtării, cum o numește Martin Heidegger în *Ființă și timp*, referindu-se la răspândirea radioului în anii 1920 [4, p. 144-145]. Prin abolirea depărtării mediată tehnologic, apare o posibilitate a prezenței-împreună independent de spațiul concret în care ne aflăm și fără dificultățile legate de transport (logistică, dificultăți financiare, dificultăți legate de obținerea vizelor, dificultăți legate de găsirea unui loc pentru cazare etc.). Această posibilitate a unei prezențe împreună, deși non-corporală, creează o comunitate a unor oameni care – fără a „contacta” în mod direct, fără a respira același aer și fără a se atinge, se pot apropia unul de altul împărtășind, fiecare în camera lui, moduri de a fi precum interogarea socratică sau practicile contemplative.

Fără îndoială, absența atingerii și cultura distanței – adunarea împreună predominant în spații online non-locale – schimbă natura relațiilor dintre participanți și atrage atenția asupra unei dorințe viscerale de a reveni la modul de relaționare pe care îl știm, poate chiar o reevaluare a rolului atingerii pentru noi, în calitate de subiecți întrupați. Pentru o analiză excepțională a acestui aspect, recomand un articol semnat de Luce Irigaray tot în contextul pandemiei [5].

Al treilea eseu inclus în volumul lui G. Agamben, *Clarificări*, oferă un răspuns câtorva critici. Una dintre tezele lansate de filosoful italian este că „Primul lucru pe care l-a arătat valul de panică ce a paralizat țara este că

societatea noastră nu crede în nimic mai mult decât în simpla viață. Este acum evident că italienii sunt gata să sacrifice practic totul – condițiile de viață, relațiile sociale, munca, chiar și prietenii și convingerile religioase și politice – atunci când se confruntă cu riscul de a se îmbolnăvi (un risc care, acum cel puțin, nici nu este atât de grav din punct de vedere statistic). Simplă viață și frica de a o pierde nu e ceva ce unește oamenii: mai curând, îi orbește și îi separă [...]. Aproapele a fost anulat, și este surprinzător că bisericile tac despre asta. Ce devin relațiile umane într-o țară care s-a resemnat cu ideea de a trăi așa tot viitorul previzibil? Și ce este o societate care valorează supraviețuirea mai presus de orice?” [1, p. 18-19].

În calitate de concept, „simpla viață” înseamnă, pentru G. Agamben, reducerea complexității vieții la un strat pur biologic. Conform evaluării lui, conceptul spontan de „viață” al societăților contemporane este unul biologic reduționist. Or, problematizarea „simplei vieți” ca valoare este iarăși o formă de parrhesia derivând dintr-o chestionare radicală. Tactica demersului parrhesiast al lui Agamben – în logică tipic socratică sau sceptică – este aici cea de a identifica o contradicție și de a problematiza, cu ajutorul ei, statutul moral al celui care exprimă în viața sa cotidiană această contradicție. Contradicția identificată de el pornește de la termenul „sacrificiu”. De obicei, atunci când vorbim despre sacrificiu, vorbim despre sacrificiul a „ceva” (cum ar fi, în cazuri extreme, viața proprie) „în numele a altceva”, despre care se consideră că are valoare mai mare (cum ar fi, iarăși în cazuri extreme, propriile convingeri religioase sau politice). Valoarea morală a sacrificiului este conferită de disponibilitatea de a renunța la ceva extrem de important pentru subiect de dragul a altceva, considerat și mai important. În situația descrisă de G. Agamben, a „sacrificiilor pe care le facem în contextul pandemiei”, filosoful acuză o inversare a acestor termeni: de dragul faptului de a ne păstra „simpla viață” atunci când ne confruntăm cu riscul îmbolnăvirii, suntem gata să renunțăm la „condițiile de viață, relațiile sociale, munca, chiar și prietenii și convingerile religioase și politice”. Această disponibilitate de a renunța la practic tot de dragul simplei vieți demonstrează că simpla viață (proprie) a devenit valoarea fundamentală pentru fiecare dintre indivizii ce compun

o comunitate. Or, a prefera „pur și simplu să rămâi în viață” și a sacrifica în numele acestei „simple rămâneri în viață” lucruri care, în logica anterioară a sacrificiului, erau mai importante decât viața însăși este, din perspectiva lui Agamben, profund problematic. Unul dintre exemple este biserica (trebuie menționat că bisericile ortodoxe din spațiul estic au avut cu totul alte poziții decât cele occidentale), care, sugerează G. Agamben, ar fi trebuit să-și mențină angajamentul de a ajuta „aproapele”, însă nu a făcut nimic în contextul în care, prin distanțarea socială, însăși ideea că cineva ar fi „aproape” și-a pierdut orice sens. În cazul acestei strategii parrhesiaste, nu avem pur și simplu de a face cu o serie de constatări, ci cu o acuzație directă de contradicție sau ipocrizie morală la adresa societății înseși, în ansamblul ei, dar și a instituțiilor care se erijează în păstrătoare ale moralității, precum biserica. Respectiv, practica filosofică a lui Agamben nu este pur și simplu parrhesia – ci o parrhesie angajată în raport cu anumite valori, însoțită de o chestionare a unei valori considerate dominantă în societatea contemporană – cultul „simplei vieți”.

A doua teză pe care o propune G. Agamben în acest răspuns criticilor este că starea de excepție s-a transformat într-o normă și, sub pretextul ei, guvernările limitează libertățile fundamentale și modifică la nivel structural atitudinile sociale: „Oamenii s-au deprins într-atât să trăiască într-o stare de criză și urgență perenă, încât par să nu-și dea seama că viețile lor au fost reduse la o stare pur biologică. Viața își pierde nu doar dimensiunile sociale și politice, dar și cele umane și afective. O societate care există într-o stare de urgență continuă nu poate fi liberă. Trăim într-o societate care a sacrificat libertatea de dragul securității și, prin urmare, s-a condamnat la a trăi într-o stare continuă de frică și insecuritate” [1, p. 19].

Din perspectiva practicilor filosofice, „faptul de a nu-ți da seama” este condiția firească a ființei umane. Neatenția în raport cu propria funcționare psihologică, orbirea sistemică în raport cu opresiunea, lipsa conștientizării dinamicilor de putere sunt mai curând o normă decât o excepție. În acest sens, observația lui G. Agamben cum că oamenii „par să nu-și dea seama că viețile lor au fost reduse la o stare pur biologică” nu pare surprinzătoare. În același timp, remarca finală a acestui pasaj

ilustrează una dintre mișcările discursive tipice pentru practica dialogului socratic, care își are originea în dialogul platonian „Banchetul”: a dori ceva presupune a nu avea acel lucru, iar a face sacrificii de dragul securității (percepute ca ceva ce „urmează să vină”), înseamnă a trăi în prezent în insecuritate și frică.

Problematizarea acestei poziții pornind de la practicile sinelui – atât cele ale dialogului filosofic, cât și cele ale contemplației – oferă însă o altă perspectivă. „O stare continuă de frică și insecuritate” nu este deloc ceva nou și nefiresc, legat de un eveniment excepțional precum pandemia. Conștientizarea propriei mortalități, de exemplu, alături de conștientizarea vulnerabilității la boli și cataclisme, este o practică cu rădăcini venerabile în tradiția stoică și cea buddhistă, prezentă în creștinism, reluată de existențialism în diversele lui versiuni. Anxietatea, frica, insecuritatea ar fi, din această perspectivă, mai curând o reacție firească la posibilitatea ca, în orice moment, cursul vieții pe care îl percepem drept „obișnuit” să se întrerupă. Din această perspectivă, putem problematiza însuși punctul de pornire al lui Agamben în acest pasaj: nu e vorba pur și simplu de faptul că oamenii „nu-și dau seama” de faptul că au fost reduși la statutul de „simplă viață”: în mod obișnuit, oamenii nu-și dau seama de vulnerabilitatea lor continuă în fața bolii, morții și suferinței, inclusiv de fragilitatea „simplei vieți” biologice, iar percepția securității este o autoiluzionare. Apariția virusului a reprezentat un moment de ruptură în această percepție a securității în condițiile societății occidentale contemporane, în care necesitățile fundamentale ale unei bune părți din populație sunt satisfăcute. Posibilitatea bolii, morții și suferinței a devenit cu atât mai acut resimțită pe fundalul securității deja considerate drept „ceva dat”. În acest sens, chiar dacă observația lui G. Agamben rămâne justificată – suntem gata să renunțăm la libertate de dragul securității – acest comportament vine pe fundalul unei acute conștientizări a propriei vulnerabilități/fragilități. Diverse practici ale sinelui încearcă să cultive această conștientizare, pentru a genera acceptarea fragilității fundamentale pentru orice ființă vie – în măsura în care este capabilă să simtă, este afectabilă de către mediul ei. Obsesia pentru crearea senzației

de securitate în fața virusului este, mai curând, o reacție de apărare în fața acestei conștientizări. Însuși faptul conștientizării măsurii în care suntem vulnerabili la riscul perpetuu al faptului-de-a-fi-afecțați (suferință, boală, moarte) și senzația de nesiguranță derivată din această conștientizare nu sunt în sine problematice, putând servi, tocmai, la cultivarea unei noi atitudini față de această posibilitate; „sacrificarea libertății de dragul securității”, despre care vorbește G. Agamben, este tocmai o blocare a posibilității de a crea o nouă raportare la insecuritatea constitutivă viului prin intermediul practicilor sinelui.

Aceste condiții fac, conform lui G. Agamben, ca „lupta împotriva virusului” să se transforme, de fapt, într-un război civil – un război împotriva unui inamic invizibil și interior. Consecința distanțării sociale ca strategie de a face față amenințării virusului ar fi, după G. Agamben, abolirea spațiului public: fiecare persoană va fi constrânsă la a rămâne în spațiul ei privat, conectată la ceilalți doar prin intermediul tehnologiei.

„Constrângerea la a rămâne în spațiul privat” despre care vorbește G. Agamben, cu posibilitatea unei relații mediate tehnologic cu alții, a reprezentat o situație fundamentală în timpul pandemiei. Dincolo de faptul că nu toți dispun de un spațiu privat în care ar putea rămâne, date fiind inegalitățile economice, din perspectiva practicilor filosofice, „rămânerea în spațiul privat” nu este în sine problematică. Din contra, (auto-)izolarea este privită, în diverse tradiții spirituale și filosofice, drept precondiție pentru anumite tipuri de practică a sinelui, în special pentru practicile contemplative. Experiența retreaturilor (literalmente, „retragerilor”) de meditație transferate în spațiul online în timpul pandemiei a confirmat izomorfia autoizolării în contextul pandemiei și a autoizolării pentru perioade de practică spirituală intensă. Retreaturile de meditație au fost concepute inițial ca posibilitate a „retragerii” temporare a subiectului din viața sa cotidiană, pentru a fi instruit cu privire la anumite practici ale sinelui și a se familiariza cu aceste practici fără a fi distras de alte angajamente. În forma lor cea mai răspândită, aceste „retrageri” erau efectuate în grup – un grup de persoane interesate de familiarizarea cu practicile sinelui formează temporar o comunitate, adunându-se în același

loc și având posibilitatea contactului cu un instructor care le predă o anumită formă de exercițiu spiritual. În majoritatea formelor pe care le luau aceste retrageri, comunitatea însăși era una „silențioasă”: păstrarea tăcerii, în majoritatea circumstanțelor, cu excepția conversațiilor individuale cu instructorul sau a perioadelor prestabilite pentru dialogul de grup, era o condiție obligatorie. În paralel, pe parcursul mileniilor, „retragerile solitare” sau practica „sihăstriei” a reprezentat forma individuală a unei rupturi temporare sau definitive de viața cotidiană în mediul comunitar pentru a oferi timp contemplației. Atunci când retragerile colective au devenit riscante în contextul pandemiei, forma acestora s-a schimbat. Începând cu primele luni ale pandemiei, mai multe centre de retragere au transferat în format online cursurile și retragerile de practici contemplative. Participanții la aceste retrageri au fost încurajați să rămână în spațiul lor privat, urmând un anumit program zilnic, cu perioade petrecute în comun în spațiul virtual – în tăcere ori în dialog. Una dintre problemele tipice ale participanților la retragerile organizate, înainte de pandemie, în format față către față era cea a „integrării”: cum poate fi transpus în viața cotidiană tipul de practică a sinelui asimilat în timpul petrecut în tăcere. În cazul retragerilor online, problema era diferită: cum se pot crea, în spațiul privat al fiecăruia, condițiile favorabile pentru asimilarea unei practici a sinelui. Or, spre surpriza multora dintre cei care au organizat retrageri sau cursuri online cu o atitudine inițial ambivalentă, folosirea mediului familiar al spațiului propriu a facilitat, pentru participanți, o integrare mult mai profundă a practicilor în structura vieții lor zilnice. Astfel, „constrângerea la a rămâne în spațiul privat” a devenit, pentru cei interesați de practicile sinelui, o posibilitate de a integra aceste practici în structura vieții lor cotidiene deja (relativ) izolate, fără fractura dintre planuri pe care o provoca, anterior, deplasarea într-un spațiu special dedicat solitudinii și tăcerii în comun.

Al patrulea eseu, *Unde suntem acum*, a fost inițial solicitat de ziarul *Corriere della sera* pentru 20 martie 2020, dar a fost respins spre publicare. Printr-o serie de întrebări retorice, în acest text, G. Agamben încearcă să evidențieze faptul că „a sta acasă”, în carantină, nu înseamnă

a înceta să pui sub semnul întrebării atitudinea guvernării față de propriii cetățeni sau față de sistemul medical – anterior privatizat, iar acum pus în imposibilitatea de a face față situației. În plus, „faptul de a sta acasă” este un prilej pentru a chestiona modul în care vom decide să trăim după încheierea perioadei pandemice, privită ca prilej pentru a ne reevalua atitudinile, inclusiv cea față de cumpărături, călătorii sau faptul de a locui într-un oraș. În cuvintele lui G. Agamben, „va trebui, pe scurt, să ne punem singura întrebare serioasă care contează cu adevărat: nu, așa cum ne îndemnam falșii filosofi timp de secole, «de unde venim?» sau «încotro ne ducem?» ci pur și simplu «unde suntem acum?». Aceasta este întrebarea la care trebuie să încercăm să răspundem, oricum putem și oriunde suntem. Și este o întrebare la care trebuie să răspundem nu doar prin cuvinte, ci și prin propriile noastre vieți” [1, p. 22].

Întrebarea „unde suntem acum?”, propusă de G. Agamben, reluată și în titlul volumului său, este una fundamentală pentru diverse practici ale reflecției asupra sinelui. Într-adevăr, răspunsul la această întrebare este dat nu pur și simplu prin cuvinte, ci prin modul de viață însuși. Și perioadele de autoizolare le-au oferit celor predispuși la reflecție posibilitatea de a-și chestiona propriul mod de viață, acțiunile cotidiene, atitudinea față de muncă, de a deveni conștienți de rutina zilnică și de modalitățile lor de funcționare, atât înainte de pandemie, cât și în timpul ei. „Suspendarea” modului obișnuit de a fi în lume, specifică perioadelor de vârf ale pandemiei, a oferit posibilitatea de a reflecta asupra acestui mod obișnuit de a fi în lume și asupra alternativelor la el.

Al cincilea eseu, *Reflecții asupra ciumei*, din 27 martie 2020, se prezintă ca un set de reflecții despre atitudinile față de pandemie, descrisă în termenii unei „ciume”. Pe lângă reluarea unor teze deja expuse în alte texte, G. Agamben introduce aici ideea că „ciuma” era deja latent prezentă în modul de viață obișnuit, care a ajuns să pară intolerabil nu din cauza că s-ar fi adăugat noi elemente, ci pentru că ar fi fost arătat așa cum e. În plus, G. Agamben se referă și la faptul că discursul public, împrumutând termeni eshatologici, demonstrează necesitatea unei religii – a cărei funcție a luat-o, în prezent, știința, în special știința medicală. Ca în cazul

oricărei religii aflate în criză, avem de-a face cu atitudini și prescripții contradictorii, puterea politică aliindu-se cu una sau alta dintre tabere. În același timp, G. Agamben afirmă că s-a pierdut orice credință „comună”, cu o singură excepție: „putem spune că oamenii nu mai cred în nimic, cu excepția unei simple existențe biologice ce trebuie menținută cu orice preț” [1, p. 25], însă pe această frică de a-ți pierde viața, afirmă filosoful italian, se poate construi doar o tiranie. Textul se încheie, totuși, cu exprimarea unei speranțe: poate, odată cu încheierea stării de urgență, „cei care și-au păstrat o minimă luciditate” nu vor accepta să se întoarcă la modul de viață anterior pandemiei, conștientizând că așa ceva ar fi imposibil și, mai mult, inacceptabil/insuportabil.

Din perspectiva practicilor sinelui, în afară de aspectele pe care le-am menționat deja, cel mai relevant aspect în expunerea lui G. Agamben din acest text este sublinierea caracterului inacceptabil/insuportabil al întoarcerii la modul de viață anterior pandemiei. Corelând această constatare cu una dintre observațiile noastre anterioare din comentariile incluse în lucrarea de față, caracterul insuportabil sau inacceptabil al modului de viață anterior devine vizibil doar retrospectiv: a afirma că este „imposibil” să te întorci la un mod de viață anterior și că, din perspectiva prezentului, această întoarcere este inacceptabilă, înseamnă că, anterior pandemiei, trăsăturile fundamentale ale acestui mod de viață nu erau evidente. „Întreruperea” sau „ruptura” creată de pandemie nu a făcut decât să creeze condiții pentru a observa ceea ce era deja problematic sau insuportabil înainte de ea, în același mod în care o „retragere” care schimbă structura vieții cotidiene arată aceste structuri pe care subiectul le neglijează în mod normal.

Următorul text publicat în volum este un interviu cu G. Agamben, care îi permite să-și recapituleze tezele expuse în celelalte eseuri. Tezele centrale susținute în respectivul interviu par să fie următoarele: faptul că este interesat nu atât de natura epidemiei și nu vorbește în calitate de virusolog sau medic, ci că încearcă să identifice consecințele etico-politice ale situației pandemice; limitarea libertăților în numele „simplei vieți”, transformând astfel societatea în una axată pe supraviețuire cu orice preț; transformarea

stării de excepție în normalitate și testarea mecanismelor de control social; abolirea spațiului public/comunitar prin intruziunea online-ului.

Al șaptelea text publicat în volumul lui G. Agamben este consacrat unei analize critice a conceptului de „distanțare socială”, pe care îl privește ca pregătire a unui nou mod de interacțiune, predominant digital. Urmând analiza maselor propusă de Elias Canetti, G. Agamben concluzionează că o comunitate a distanțării sociale ar deveni o masă rarefiată, uniformă, născută dintr-o prohibiție și, datorită acestui fapt, pasivă și compactă. Al optulea eseu chestionează ceea ce autorul consideră colapsul etic și politic al societății în fața coronavirusului, identificând trei aspecte pe care le consideră profund problematice: suspendarea riturilor funerare (amintind aici de *Antigona* lui Sofocle); limitarea libertății de mișcare și a relațiilor interumane în numele evitării contagiunii (privindu-l implicit pe celălalt drept potențială sursă de infectare); scindarea experienței unitare în dimensiunea ei biologică și cea socială, privite drept separabile, și prioritizarea biologicului. Sugerând că distanțarea socială ar putea deveni o normă, G. Agamben identifică și două grupuri care, în opinia lui, nu ar fi trebuit să tacă: biserica (merită să menționăm aici că biserica ortodoxă din România și Moldova a fost deosebit de vocală, opunându-se măsurilor de distanțare socială) și juriștii. Cu acordul lor tacit, consideră Agamben, a fost consacrată situația de excepție, în care orice cuvânt al autorităților devine lege. În al nouălea text – un interviu pentru radioul suedez – G. Agamben adaugă că scindarea dintre stratul pur biologic și cel social al ființei umane, accentuat de teoriile medicale moderne, a condus la instaurarea unui climat în care omul este redus la „simpla viață”, comparabil cu atitudinea generalizată în lagărele de concentrare [1, p. 18].

Câteva teze interconectate din aceste texte ar merita comentate din perspectiva practicilor filosofice.

În primul rând, ar fi vorba de relația dintre prohibiție și pasivitate, exprimată prin ideea că o comunitate care își are originea într-o prohibiție ar fi una pasivă. În textul lui G. Agamben, pasivitatea este privită ca ceva negativ. Însă în textele mai multor filosofi găsim baze pentru o reevaluare a conceptului de pasivitate.

Una dintre perspectivele pe care le putem aminti în primul rând este cea a lui Emmanuel Levinas [cf. 6]. Pentru Em. Levinas, relația etică pornește de la o experiență extrem de simplă: privind în ochii celuilalt, îi observăm vulnerabilitatea. Sensibilitatea etică înseamnă disponibilitatea de a trăi această conștientizare a vulnerabilității celuilalt drept „poruncă”: „nu mă ucide”, „nu fi violent cu mine”. Conștientizarea vulnerabilității celuilalt, în această schemă etică, este echivalentă cu o prohibiție, resimțită afectiv, deci în pasivitate – înaintea oricărei reflecții. Din această perspectivă, resimțirea prezenței celuilalt drept prohibitivă, departe de a fi problematică, este baza unei autentice raportări etice la alteritate.

Fenomenologul francez Michel Henry [cf. 7] conceptualizează „pasivitatea originară” drept strat originar al subiectivității. În pasivitate, ne experimentăm pe noi înșine drept ceea ce de ce nu putem scăpa – experiența noastră drept „deja dată”, „deja acolo pentru noi”, „ceva la care suntem supuși”. Experiența de sine ia forma unei posibilități radicale față de noi înșine, a incapacității de a trăi altceva decât ceea ce trăim deja.

Ținând cont de aceste perspective asupra pasivității, a afirma că o comunitate devine pasivă și că se naște dintr-o prohibiție nu este automat un motiv de dezamăgire în raport cu acea comunitate. În contextul pandemiei, distanțarea socială a devenit una dintre formele de răspuns la conștientizarea vulnerabilității celuilalt, alături de cea proprie, și acesta este și perspectiva din care a fost ea promovată. Conștientizând că celălalt este vulnerabil, și conștientizând posibilitatea ca eu însumi să fiu purtător al bolii fără să-mi dau seama de acest lucru, evit contactul – „contagiunea” posibilă, cum o numește G. Agamben – pentru că nu pot prevedea care ar fi consecințele lui. Respectiv, limitarea relațiilor interumane nu pornește neapărat de la prezumția că „celălalt” ar fi „contagios”, ci că „eu însumi” aș putea fi – ceea ce schimbă valența ei etică. A acționa etic, în logică levinasiană, presupune și substituirea în raport cu celălalt, responsabilitatea în fața lui – disponibilitatea de a acționa astfel încât celălalt să nu sufere din cauza ta, asumându-ți suportarea suferinței proprii de dragul celuilalt. O comunitate a distanțării poate fi astfel modul de a pune în mod radical în practică dezideratele eticii levinasiene, iar

pasivitatea nu este o caracteristică „suplimentară”, care se adaugă unui mod de a fi existent înainte de pandemie, ci asumarea pasivității deja constitutive pentru existența întrupată. Întrebarea etică ce apare în acest context ar fi următoarea: până unde pot merge în a accepta să nu fac ceea ce vreau și ceea ce consider a fi, în mod normal, dreptul meu, pentru a evita ca altul să sufere?

Al doilea aspect pe care îl putem comenta din perspectiva practicilor sinelui este cel al scindării „întregului” uman într-o dimensiune biologică și una culturală și prioritizarea celei biologice, ca efect al răspândirii „religiei medicinei”. Or, în conceptualizarea clasică a ființei umane ca „zoon logon ekhon” sau „animal rațional”, accentul a fost pus, în mod obișnuit, pe „raționalitatea” ființei umane ca ceea ce o îndepărtează de stratul ei „animal”. Din această perspectivă, putem vorbi despre o recuperare treptată a „animalității umane”, a stratului de „vietate” al omului. Desigur, o conceptualizare în termeni strict biologici este insuficientă – dar este una care permite reconectarea la acest strat. A învăța să ne concepem în primul rând ca ființe vii care simt, deci sunt continuu afectate de ceea ce se întâmplă cu ele, înseamnă a reconceptualiza umanitatea din perspectiva a ceea ce are ea în comun cu toate celelalte ființe vii. Și atunci când sensibilitatea și vulnerabilitatea (sau, cum remarcam într-un comentariu anterior, fragilitatea) organismului este conștientizată, ea nu se referă doar la „sine”, ci și la celălalt: comunitatea distanței sociale este o comunitate a conștientizării fragilității comune, a felului în care trupul propriu și trupul celuilalt pot fi afectate de boală și suferință. Trecerea în prim-plan a „biologicului”, chiar și sub forma „reducerii la simpla viață” poate permite identificarea stratului întrupat și sensibil drept fundamental pentru ființa umană – ceea ce, din perspectivă fenomenologică, ar însemna tocmai recuperarea unui aspect neglijat, nu o inversare a valorilor. A te concepe pe tine însuși în termenii „simplei vieți”, conștientizând cât de fragilă este aceasta, poate facilita o empatie radicală cu orice viață, umană sau non-umană.

În textul sub numărul 10, Noi reflecții, ce redă un articol publicat în Neue Zuercher Zeitung la 27 aprilie 2020, G. Agamben se referă la „noul

despotism” al „statului securității”, ce operează prin decrete în contextul stării de excepție, abolind astfel separarea puterilor și instaurând o nouă formă de control dur, prin intermediul camerelor de securitate și al telefoanelor mobile. În același timp, G. Agamben deplânge lipsa de „rigoare științifică” în prezentarea numărului cazurilor de îmbolnăviri, menționând că acestea nu includ nicio raportare la rata obișnuită a mortalității sau referiri exacte la cauza morții. În continuare, G. Agamben își exprimă reticenta față de faptul că deciziile etice și morale, care ar trebui să vizeze întreaga populație, au fost lăsate pe seama oamenilor de știință, citând precedentul nazist pentru a susține ideea că oamenii de știință sunt gata să sacrifice orice preocupare morală. În plus, conform lui, în mediul oamenilor de știință nici nu există un consens cu privire la măsurile de protecție. Avem de a face, mai curând, în viziunea lui G. Agamben, cu construirea unei ortodoxii cvasi-religioase, care dictează oamenilor cum să trăiască și decide care sunt opiniile ce merită susținute ori condamnate. Articolul se încheie cu o referire la cercetătorul olandez Louis Bolk, care afirma că specia umană se caracterizează printr-o scădere treptată a adaptării naturale la mediu, însoțită de proliferarea mijloacelor tehnologice. Odată depășită o anumită limită, acest proces conduce la autodistrugerea speciei. Conform lui Agamben, situația prezentă „sugerează că acest punct a fost deja atins, iar medicina – care ar fi trebuit să ne trateze boala – prezintă riscul creării unei boli și mai grave” [1, p. 44].

Al unsprezecelea text inclus în volum, *Adevăr și falsitate*, pune sub semnul întrebării pretenția autorităților de a decide asupra „adevărului”, în special asupra modului în care sunt prezentate datele referitoare la pandemie. Conform lui G. Agamben, „Omenirea intră într-o fază a istoriei în care adevărul este redus la un moment în marșul falsității. Discursul fals care trebuie privit ca adevărat este adevărat, chiar și când non-adevărul lui este expus. Astfel, limbajul însuși, ca spațiu pentru manifestarea adevărului, ne-a fost confiscat. Acum putem doar observa în tăcere desfășurarea minciunii – o dezvoltare *adevărată*, pentru că este reală. Și, pentru a opri acest lucru, trebuie să avem curajul să căutăm, fără compromisuri, cel mai prețios bun: un cuvânt adevărat” [1, p. 46].

Ideea centrală relevantă pentru practica filosofică, prezentată în aceste două capitole, ține de rolul „experților” și „autorităților” în ceea ce ține, pe de o parte, de deciziile care afectează viața comunității și, pe de altă parte, de practicile discursive.

Critica experților are rădăcini vechi în practicile filosofice – fiind una dintre activitățile favorite ale lui Socrate. Perspectiva prezentată de G. Agamben vine în consonanță și cu critica scientismului, răspândită în comunitățile fenomenologice. Disocierea științei de moralitate a fost și ea remarcată și criticată, pe parcursul sec. XX, din diverse perspective.

Sub aspectul relației dintre discurs și adevăr, G. Agamben se prezintă ca susținător al parrhesiei – al mărturisirii curajoase, „fără compromisuri”, a ceea ce este perceput drept adevărat de către parrhesiast, și al expunerii a ceea ce este perceput drept minciună.

Problema raportării la propriul discurs și la discursul celuilalt este centrală pentru practicile sinelui care includ explicit elementul discursiv/dialogic. În contextul dialogului socratic, una dintre formele de practică a sinelui pe care le cultiv demult și pe care am explorat-o și în timpul pandemiei, unul dintre elementele centrale ale practicii este încercarea de a evidenția, continuu, momentele în care interlocutorul se contrazice, evită să privească la consecințele a ceea ce spune, prezintă tendențios un aspect al experienței. Nu este vorba despre „sinceritate”, ci de un ethos al „neînțoarcerii privirii în altă parte”, de tendința de a nu te comporta ca și cum ceea ce devine evident în timp ce vorbești nu ar exista. Acest demers este însoțit de o încercare repetată a facilitatorului dialogului socratic de a-i atrage interlocutorului său atenția asupra implicațiilor a ceea ce spune și o chestionare continuă cu privire la bazele pe care le are pentru a spune ceea ce spune. Atitudinea practicianului de dialog socratic față de discursul celuilalt implică un angajament similar cu cel despre care vorbește G. Agamben – un refuz de a observa pur și simplu în tăcere fluxul discursiv al interlocutorului său, atunci când acesta se contrazice sau vorbește dintr-o atitudine de rea-credință. Un practician de dialog socratic își confruntă interlocutorul cu ceea ce spune, îl face să audă și să conștientizeze ceea ce spune, inclusiv încercările lui de a se autoînșela sau consola. Radicalitatea

acestui demers este primită, adesea, cu reticență sau chiar ostilitate fățișă din partea interlocutorului, care nu este deprins nici să fie întrerupt, nici să fie chestionat în mod continuu. Intenția practicianului de dialog socratic este de a trezi în interlocutorul său o atitudine responsabilă față de propriul discurs, față de sursele acestuia și față de coerența discursivă, precum și disponibilitatea ca interlocutorul său să observe incoerența și falsitatea discursivă atunci când se va confrunta cu ele – o tendință de a nu accepta falsările nici în discursul propriu, nici în discursul celorlalți, ci de a formula obiecții rezonabile sau a chestiona, la rândul său, în modul deprins de la facilitatorul de dialog socratic.

În acest context, problema „deciziei asupra a ce este adevărat și ce nu” este un produs al verificării intersubiective a surselor unei afirmații, al examinării modului de a fi al subiectului care o expune, al coerenței discursului său. „Fact checking”, una dintre practicile critice în contextul societății post-adevărului, este el însuși acceptat doar pe baza autorității persoanei sau instituției care a verificat faptele la care se face referire într-un discurs supus verificării. În practica dialogului socratic, orice autoritate cu excepția celei a „rațiunii” este pusă sub semnul întrebării. Din această perspectivă, doxa comună, inclusiv cea propusă de savanți sau autorități politice, nu este exceptată de imperativul examinării intersubiective dialogice. O simplă „verificare a faptelor” pornește, pentru filosoful practician, de la un concept naiv de „fapt” – o luare a faptului drept ceva de la sine înțeles și evident de la sine, care este accesibil unei vederi independente de el. Verificarea autentic socratică nu este doar a măsurii în care „ceea ce a fost spus” „corespunde” cu „ceea ce este accesibil la nivelul observării”, ci o verificare a subiectului enunțării, o supunere a acestuia la proba dialogului. În acest sens, în societatea post-adevărului avem de a face și cu o nouă atitudine față de dialog, caracterizată prin tendința mai multor tabere de a promova propria perspectivă asupra „faptelor”, uneori crezând într-un mod absolut „sincer” în adevărul perspectivei în cauză și degenerând în acuze ale taberelor diferite – fie cei care cred opusul, fie cei care sunt indeciși într-o privință sau alta. Crearea unor comunități de persoane care cred același lucru și ignoră însăși existența unor grupuri de persoane care

cred altceva, iar atunci când interacționează cu ele discuția critică degenerază în isterie sau repetare obsesivă a propriului punct de vedere, neglijând orice contribuție discursivă a celui care crede altceva, constituie reflectarea la nivel social a lipsei angajamentului față de adevăr conceput ca verificare intersubiectivă.

Al doisprezecelea text inclus în volumul prezentat aici detaliază teza medicinei ca religie, trecând în revistă câteva trăsături ale acesteia. În primul rând, spre deosebire de biologie, medicina operează într-o grilă dualistă, aproape de gnosticism: ar exista „principiul binelui” (recuperarea) și „principiul răului” (boala), clar separabile, deși în practică adesea sunt confundate, iar „cultul” ai cărui agenți sunt doctorii constă într-o „luptă” împotriva răului. În al doilea rând, dat fiind că virusul este omniprezent, întreaga viață se transformă într-o practică cultică, care nu mai este redusă la vizite ocazionale la medic. G. Agamben conceptualizează această nouă formă „totalitară” a cultului medicinei drept comunitate de „adepti” care își desfășoară practica în mod separat, fiecare în spațiul lui privat, ca o rugăciune neîncetată. În al treilea rând, această practică cultică a devenit obligatorie din punct de vedere legal, ceea ce nu se întâmplase anterior în cazul niciunei boli; recomandarea unui „mod de viață sănătos” nu a fost niciodată o obligație legală, doar o sugestie, însă, în contextul COVID-19, s-a transformat într-o practică aproape ascetică, ce implică renunțarea la relații, prietenii față către față, renunțarea la libertatea de mișcare sau la convingeri politice și religioase. În al patrulea rând, religia medicinei a adoptat vocabularul eshatologic al creștinismului: o „criză” ce se transformă într-un „sfârșit al timpului” care continuă nedeterminat. În al cincilea rând, spre deosebire de creștinism, religia medicală nu pretinde la o mântuire definitivă: recuperarea este mereu efemeră și amenințată de noi variante ale virusului, privite ca din ce în ce mai periculoase. În plus, G. Agamben sugerează că „războiul împotriva pandemiei” s-a transformat într-un război civil mondial, analog războaielor mondiale anterioare: „toate națiunile și toate popoarele sunt acum într-o luptă perpetuă cu ele însele, pentru că inamicul invizibil și evaziv împotriva căruia luptă este în interiorul lor” [1, p. 51]. G. Agamben

încheie afirmând că se așteaptă la apariția unui nou conflict între filosofie și „noua religie”, în urma căruia filosofii care vor îndrăzni să chestioneze noua ortodoxie vor fi denigrați sau atacați. Conform lui, „toate acestea s-au întâmplat deja și vor continua să se întâmple, dar cei care spun adevărul nu vor înceta niciodată s-o face, fiindcă nimeni nu poate depune mărturie pentru martor” [1, p. 51].

O serie de observații ale lui G. Agamben cu referire la „religia medicinei” au rezonanțe cu forme ale practicilor sinelui axate pe conștientizarea propriei întrupări.

Din perspectivă heideggeriană, un obiect devine tematic pentru noi atunci când sistemul de relații în care acesta este inclus încetează să funcționeze. Respectiv, trupul devine tematic atunci când acesta nu funcționează așa cum ne-am fi așteptat – când începem să ne bâlbâim atunci când urmează să vorbim în public, când suntem oboșiți și trebuie să ne întindem, când suntem atât de traumatizați de un eveniment încât începem să tremurăm. Boala este unul dintre fenomenele care ne fac acut conștienți de propriul trup, prin modificarea posibilităților acestuia: trupul bolnav nu se mișcă în felul în care se mișcă un trup sănătos, „solicită” odihnă sau tratament, este resimțit ca „povară” mai curând decât ca „instrument” etc. Astfel, trupul devine „evident” ca obiect, nu ca parte a fundalului atențional.

Dat fiind că boala modifică raportarea la propriul trup, făcându-l să devină tematic, schimbarea de accente valorice despre care vorbește Agamben devine mai inteligibilă. În momentul în care îți conștientizezi acut propriul trup, faptul de a avea grijă de el devine mai important decât atunci când îl neglijai. Și atunci când boala trăită sau imaginarea posibilității bolii sunt fenomene întâlnite la nivel comunitar, trupul devine mai important decât înainte, iar raportarea la el se schimbă evident.

Descrierea „cultului medicinei” drept practicat de o comunitate de adepți care își desfășoară, fiecare în spațiul său privat, o rugăciune neîncetată rezonează cu tipul de practică a sinelui cultivat în timpul retragerilor de meditație în contextul pandemiei, la care m-am referit anterior. Diferența este că, în cazul acestui mod al practicii, obiectul cultului

nu este ideea sănătății, ci conștientizarea diferitelor straturi ale experienței, în primul rând somatice. Una dintre instrucțiunile tipice pentru extinderea practicilor contemplative în viața cotidiană este sugestia de a te mișca încet, „ca un invalid sau un bolnav”: atunci când trupul se mișcă încet, devine mult mai ușor să-l conștientizezi. Dacă acest lucru se poate întâmpla ca efect al imaginării bolii, trăirea bolii înseși poate genera același tip de experiență, după cum o confirmă mărturiile despre Covid pe care le-am citat într-un articol anterior [3, pp. 154-158]. Unul dintre pasajele relevante este următorul: „Dar dacă mie boala mi se pare chinuitoare, ei i se pare plictisitoare, și-mi clarifică: A fi bolnavă e plictisitor. Tot ce fac e să dorm, să beau apă, uneori suc. Să stau întinsă o zi, apoi încă una. Să-mi fac un duș fierbinte, sprijinindu-mă de perete ca să nu cad. Dar nu sunt plictisită, fiecare moment are sens. Scopul meu e extrem de clar: să mă fac bine”. O asemenea descriere unei practici cultice întrupate – în care fiecare moment al experienței somatice este trăit într-un cadru al simplificării vieții cotidiene, al reducerii tipurilor de activități și al apropierii posibilității însănătoșirii – are drept consecință o tot mai mare apropiere de propriul trup, o asumare a întrupării care, în cuvintele aceleiași mărturii, devine o formă a „blândeții”: „ea spune că [...] tot ce putem face e să ne odihnim și să așteptăm, să fim blânzi cu noi înșine. Îi spun că e arogantă, că bravada ei nu e justificată, pentru că s-a îmbolnăvit și ea. Ea dă din umeri – toată lumea se îmbolnăvește. Avem noroc doar că a fost forma ușoară”. A te odihni și a aștepta ca mod de a fi blând cu tine însuși înseamnă o nouă raportare la sine – o practică a sinelui derivată din experiența bolii. În plus, experiența bolii este privită ca normalitate, nu ca excepție: în contextul pandemiei, „toată lumea se îmbolnăvește”, mai devreme sau mai târziu, boala nu mai este o excepție, iar faptul de a face „forma ușoară” este privit drept noroc. Atenția față de propriul trup, în spațiul privat, ca „rugăciune continuă” ce are drept consecință conștientizarea propriei întrupări și schimbarea raportării la ea este o practică validă a sinelui care nu are neapărat consecințele negative pe care i le impută G. Agamben.

A doua dimensiune relevantă pentru practicile sinelui în această critică a „cultului medicinei” este referirea la modul de viață în timpul

pandemiei drept practică ascetică ce implică renunțarea la modalitățile de relaționare anterioare pandemiei, la libertatea de mișcare sau la anumite convingeri. Iarăși, din perspectiva practicilor sinelui, ascetismul nu este o problemă, ba chiar poate fi recomandabil. A lua modul de relaționare anterior pandemiei drept „ceva de la sine înțeles”, care „ne-ar fi fost răpit” de situația în care am fost puși generează, desigur, o anumită reticență sau împotrivire față de o situație ce poate fi caracterizată drept „ascetică”. Însă, pentru mulți dintre cei care au trecut prin autoizolare, această experiență a fost una dintre primele dăți în care imperativul socializării a putut fi exclus, deschizându-se posibilitatea rămânerii în spațiul privat și, eventual, al conștientizării mai profunde a propriilor reacții, mecanisme de funcționare, atitudini și dorințe. În societatea contemporană, asumarea unui stil de viață ascetic este destul de rară. Însă, dacă situația pandemică ne-a pus în fața obligativității izolării ca opus al imperativului comunicării, posibilitatea unei vieți „retrase” a devenit brusc accesibilă și, pentru unii, chiar dezirabilă.

Un alt aspect al „cultului medicinei” criticat de G. Agamben, dar care poate fi recuperat din perspectiva practicilor filosofice, este cel al absenței unei „mântuiri finale”. Or, una dintre lecțiile modernității este că așteptarea unei asemenea mântuiri definitive, fie sub formă religioasă, fie politică riscă să conducă la crime și totalitarisme. „A te face bine” sau „a rămâne bine” ca scop temporar este un scop mult mai concret și minimal, fără grandoarea pe care o implică așteptarea „salvării finale”. Însă observăm în însăși căutarea obsesivă a unor vaccinuri și în idealizarea unora dintre ele tocmai această așteptare a unei mântuiri definitive, despre care G. Agamben afirmă că nu ar fi caracteristică pentru cultul medicinei. Tocmai că, pentru o bună parte a comunității, vaccinul este privit drept sursă a acestei mântuiri: odată vaccinat, te poți relaxa, chiar dacă te vei îmbolnăvi cel mai probabil vei face forma ușoară, „ai fost mântuit”. Această proiecție a „mântuirii” asupra vaccinului conceput aproape ca sacrament demonstrează că „mântuirea minimalistă” a recuperării după boală este privită drept insuficientă de partea comunității care transformă medicina în obiect al cultului. La fel, fetișizarea unor

tratamente alternative pentru COVID-19 este privită de cei care le promovează drept „adevărata salvare”, în aceeași logică a mântuirii.

În al treisprezecelea text publicat în volum, *Biosecuritate și politică*, G. Agamben își repetă avertismentul că pentru autorități noul nod de guvernare prin instaurarea stării de excepție este, în esență, testarea unui nou sistem politic. Fără a neglija prezența virusului însuși, atunci când examinăm *contextul* măsurilor de securitate impuse, putem observa tendința extrem de îngrijorătoare a creării unei „terori în jurul sănătății”, generând un comportament social care să permită guvernării continuarea stării de excepție, soldată cu situația în care cetățenii să accepte ei înșiși obligațiile ce li s-au impus ca formă de „spirit civic” și „altruism”, transformând sănătatea dintr-un drept într-o obligație („biosecuritatea”) [1, p. 52]. Se ajunge astfel la situația în care încetarea activității politice și a relațiilor sociale este privită drept formă supremă de participare civică, iar distanțarea socială – drept „model politic al viitorului”, ca formă de interacțiune ce va înlocui relațiile bazate pe co-prezență, privite cu suspiciune ca potențială sursă a contagiunii. În numele acestei „biosecurități”, afirmă G. Agamben, vor fi sacrificate relațiile sensibile, accesul direct la fața celuilalt, dragostea, prietenia, solidaritatea, protestul împotriva nedreptăților – iar Agamben se întreabă dacă sacrificarea acestora de dragul simplei sănătăți permite ca o societate ce face aceste lucruri să se mai numească „umană”.

În al paisprezecelea text, G. Agamben se referă mai extins la distanțarea socială. Faptul că a fost ales anume acest termen, nu cel de „distanțare fizică” sau „distanțare personală” sugerează că distanța devine noua paradigmă a socialității. În acest context, G. Agamben sugerează că distanțarea socială a fost îmbrățișată cu atâta ușurință pentru că era *deja prezentă* – tehnologiile digitale ne-au deprins cu o prezență strict virtuală. G. Agamben subliniază și rolul măștilor în *acoperirea* feței, marca fundamentală a identității. Într-o eră a distanțării sociale însă, identitatea nu mai este marcată de față, ci de date biometrice colectate de dispozitive. Acest lucru a fost posibil, afirmă G. Agamben, inclusiv datorită „religiei medicale”, care a transformat radical raportarea

la trupul propriu, facilitând astfel acceptarea măsurilor propuse de autorități de dragul salvării „simplei vieți”, dat fiind că fracturarea existenței într-un strat biologic și unul cultural fusese deja consfințită. Astfel, „simpla viață”, considerată separabilă de viața în complexitatea ei, a devenit valoarea fundamentală a noului cult al medicinei și al paradigmei biosecurității. La întrebarea despre tipul de regim care a oferit un răspuns mai adecvat pandemiei – democrația sau totalitarismul – G. Agamben răspunde că însăși tentația de a privi la statele totalitare drept model este o probă a iresponsabilității politice, contextul actual fiind, în opinia lui, o estompare a limitelor dintre totalitarism și democrație: o democrație cu mecanisme totalitare de control sau un totalitarism cu față aparent democratică. Viitorul politicii implică, după Agamben, depășirea ambelor forme. În plus, întrebat fiind despre faptul că liderii autoritari precum D. Trump, J. Bolsonaro, A. Lukașenko au preferat să nu ia măsuri prohibitive clare împotriva pandemiei, G. Agamben a răspuns că o afirmație de tipul „2+2=4” nu este făcută falsă de faptul că e spusă de un fascist sau de un comunist, iar motivațiile unei decizii trebuie examinate la alt nivel decât o simplificare în termeni de dreapta sau stânga – care, mai mult decât atât, la etapa actuală, și-au și pierdut orice distincție.

Din perspectiva practicilor filosofice, ultima remarcă, cea cu privire la irelevanța subiectului locutor cu privire la adevărul unui enunț, este chestionabilă. În practica dialogului socratic, ceea ce spune subiectul este utilizat ca bază pentru a sonda funcționarea lui și sursele experiențiale din care îi derivă discursul, iar ceea ce aflăm despre el în urma acestei examinări – ca bază pentru a investiga discursul însuși. Astfel, disocierea dintre „ceea ce poate fi spus de oricine” și subiectul care spune efectiv acele lucruri apare drept problematică în cadrul practicii filosofice. A spune „2+2=4” apare într-un context intersubiectiv și ca reflecție a unei intenții comunicative, care poate fi examinată în mod intersubiectiv și chestionată.

Or, „declarațiile” care pretind la adevăr în contextul pandemiei sunt făcute, de fiecare dată, ca expresie a unei atitudini și a unui angajament – declarat public sau nu – în raport cu o anumită viziune a prezentului sau viitorului. Chiar și parrhesia nu este neutră sub aspect valoric, după cum o

demonstrează remarcile lui G. Agamben. Astfel, a chestiona intențiile celor care pretind că spun adevărul, a raporta enunțurile făcute de ei la contextul în care își fac declarațiile, este o muncă filosofică socratică diferită de simpla verificare a faptelor și acceptarea „da, ceea ce spune politicianul X este adevărat”.

G. Agamben însuși operează în această logică atunci când afirmă că tentația de a privi la statele totalitare ca la un posibil „model” este un simptom al unei probleme. Tentația de a-i privi pe D. Trump, J. Bolsonaro sau A. Lukașenko drept modele în contextul pandemiei, inclusiv ca modele de parrhesiaști, cum o fac unii, este și ea un simptom al ignorării ethosului acestora. Faptul de a nu recomanda luarea de măsuri radicale pentru a face față pandemiei COVID-19 nu reprezintă neapărat o atitudine pozitivă față de libertatea cetățenilor și o încercare de a nu limita această libertate, indiferent de felul în care sunt prezentate argumentele acestor lideri. Aceeași logică a suspiciunii, pe care G. Agamben o recomandă în alte texte, poate funcționa și aplicată la liderii autoritari. La fel cum G. Agamben se întreabă este intenția și tipul de gândire care operează în ascuns atunci când se recomandă distanțarea socială și se insistă pe „religia medicinei”, putem să ne întrebăm care este intenția și tipul de gândire care operează în ascuns în cazul celui care nu recomandă asemenea măsuri sau le critică. Iar imaginea pe care ne-o construim explorând asemenea intenții ale autorităților poate fi la fel de întristătoare ca cea pe care o propune G. Agamben: imaginea unor lideri care se prezintă drept radicali și decizi, dar care nu vor să ia nicio decizie care ar putea perturba modul de viață al comunității în fruntea căreia au fost aleși și, pentru a-și justifica această atitudine, fac recurs la construirea unei imagini de „luptători de dragul adevărului” în măsura în care acest lucru „dă bine” și contribuie la construirea acestei imagini.

Transformarea sănătății din drept în obligație, despre care vorbește G. Agamben, asociind-o cu transformarea „simplei vieți”, disociată de „viața complexă”, în valoare fundamentală, reprezintă o problemă și din perspectiva practicilor sinelui. Pluralitatea practicilor sinelui și perspectivele diverse din care derivă ele sunt incompatibile cu

absolutizarea unui mod de a fi care este recomandat la nivelul conducerii statului. În același timp, anume acest fapt poate servi drept bază pentru utilizarea practicilor sinelui ca formă de rezistență la modurile de a fi în lume care sunt impuse la nivel comunitar.

În al cincisprezecelea text, *Recviem pentru studenți*, G. Agamben propune teza că învățământul online înseamnă efectiv destructurarea studenției ca formă de viață. Dincolo de „barbaria tehnologică” ce constă în „ștergerea tuturor experiențelor senzoriale și pierderea privirii, deținută acum într-un ecran spectral” (p. 64) transferul în spațiul online al predării/învățării marchează sfârșitul formei de viață comunitară numit „studenție” care, de la crearea primelor universități medievale, aduna tineri veniți din cele mai îndepărtate și diferite locuri, adunați în jurul scopului comun al „studiului” și construindu-și viața și relațiile comunitare în coprezență. G. Agamben remarcă cu tristețe că universitatea contemporană, supraspecializată și coruptă, nici nu mai corespundea vechilor aspirații, dar ține să punteze că, din perspectiva lui, profesorii care acceptă predarea online acționează similar cu cei care, în 1931, și-au declarat adevărată regimul fascist și și-a exprimat speranța că cel puțin o parte din tineri nu vor accepta să se înscrie la universitățile restructurate și vor crea noi comunități autonome de studiu. Conform lui, doar în asemenea comunități alternative, „împotriva acestei barbarii tehnologice, cuvântul trecutului poate fi ținut în viață și se poate naște ceva de felul unei noi culturi – dacă se va naște vreodată” [1, p. 66].

Accentul pus pe „forma de viață” comunitară a studenției amintește inclusiv de faptul că filosofia antică era practică în comunități cu o formă de viață comună. Universitatea clasică, structurată, așa cum menționează G. Agamben, în baza unor practici comunitare ale lecturii, scrierii, conversației este una dintre moștenitoarele directe ale tradițiilor filosofice antice. Tranziția spre conceperea educației universitare drept „pregătire profesională” sau simplu „transfer de informație dinspre profesor spre student” a anulat multe dintre aspectele centrale pentru universitatea clasică și G. Agamben deplânge pe bună dreptate moartea acesteia.

În același timp, utilizarea posibilităților puse la dispoziție de mediul online s-a dovedit extrem de productivă pentru practicile filosofice, inclusiv

ca alternativă la educația universitară formală. Dat fiind că, în plan mondial, există extrem de puține programe universitare axate pe practica filosofică, două dintre posibilitățile oferite pe parcursul anilor de Institutul de Practici Filosofice din Paris au fost seminarele rezidențiale de scurtă durată, de obicei o săptămână, axate pe coprezență, sau programe de tutorat online, de obicei cu o durată mai lungă – de la zece ședințe săptămânale pentru programul inițial de formare la un an de ședințe săptămânale, cu seminare lunare de week-end, pentru programul avansat. Asimilarea practicii în coprezență sau în comunitatea distantă a online-ului diferă. După cum remarcă și G. Agamben în eseul său, coprezența oferă posibilități multiple de comunicare profundă, apropiere de persoanele cu care rezonezi, discuții private, și însuși traiul în comun, așa cum se întâmpla în universitățile clasice și continuă să se întâmple și acum în cadrul seminarelor rezidențiale, face posibilă comunicarea personală în afara contextului „predării” sau chiar al „practicii în comun a unei forme dialogice”. Spațiul online, pe de altă parte, oferă posibilitatea unei comunități impersonale, a unei comunități în care fiecare dintre participanți nu-i apasă pe ceilalți cu propria prezență, cu propriile povești, cu modul său personal de a fi: în cadrul experienței discuției online în cadrul unui grup care, de exemplu, citește împreună un text nu-i vezi pe ceilalți decât o dată pe săptămână, pentru o oră și jumătate, și nu vorbești între voi decât pornind de la text, iar experiența personală este explorată doar în măsura în care textul oferă o perspectivă pentru explorarea ei. Facilitând online în mod repetat grupuri de lectură filosofică sau oferind tutorat privat de lectură filosofică în cadrul Institutului de Practici Filosofice, pot afirma chiar că aceste experiențe au fost, pentru mine, preferabile predării față către față înainte de pandemie. În primul rând, persoanele care decid să participe la o formare în practici filosofice sau la un cerc de lectură filosofică decid acest lucru în baza interesului personal, spre deosebire de cea mai mare parte a studenților. Din acest interes personal față de practica filosofică, inclusiv față de practica lecturii filosofice, derivă și o atitudine mult mai responsabilă din partea lor. În al doilea rând, după cum am menționat deja în comentarii anterioare, spațiul

online oferă posibilitatea unei comunități non-locale – a unei „prezențe împreună din camere separate”, fără dificultățile financiare legate de transport, cazare, masă. Posibilitatea lecturii și discuției comunitare – aspectul central al educației universitare clasice, dar și al mai multor forme de practici ale sinelui – încetează să depindă, astfel, de posibilitățile financiare ale unei persoane, de cantitatea de timp liber pe care o are, de spațiul geografic în care se află. În orice moment poate fi creată o comunitate din, să zicem, zece persoane interesate de lectura și discuția unui text, fiecare persoană participând din spațiul ei privat, în zece puncte diferite ale globului. Anume această flexibilitate și posibilitatea descentralizării (nu este nevoie ca asemenea grupuri de discuție să fie aprobate de vreo instituție sau să se soldeze cu o diplomă) oferă posibilitatea unei alternative la învățământul universitar clasic, ajuns, după cum remarcă G. Agamben, supraspecializat și corupt și, practic, trădându-și propria vocație. În acest sens, poate însăși „barbaria tehnologică” poate oferi resursele pentru reinventarea unei raportări la „cuvântul trecutului” care să-l țină în viață. A te întâlni cu o persoană de pe altă emisferă, săptămână de săptămână, pentru a citi și comenta împreună Fenomenologia spiritului, indiferent cât va dura acest lucru, și fără ca acest lucru să fie sancționat de vreo instituție, normat în vreun fel, sau privit drept „obligație de serviciu” este una dintre cele mai oneste și vii modalități de raportare la patrimoniul cultural și filosofic – și online-ul oferă posibilitatea de a face acest lucru într-un mod liber consimțit, în timp ce universitatea contemporană, prin impunerea unui amplu și hiperspecializat program de studiu, pare să excludă acest tip de lectură comunitară aprofundată.

Remarca lui G. Agamben că pandemia doar a făcut „distanțarea socială” vizibilă, și că tendința exista înainte de recomandarea ei drept strategie în domeniul sănătății, apare drept pe deplin justificabilă din perspectiva contextelor online în care diverse practici ale sinelui erau oferite și înainte de criza pandemică.

Al șaisprezecelea text din volumul lui G. Agamben se prezintă ca o analiză critică a termenului „teorii ale conspirației”, atribuit viziunilor

critice în raport cu reacția la COVID-19. Conform lui G. Agamben, evenimentele istorice marcante au fost pregătite de comunități de indivizi care urmăreau anumite scopuri – turnurile majore nu se întâmplă niciodată la întâmplare. Un istoric care încearcă să înțeleagă cum au fost pregătite anumite evenimente ar fi, în acest sens, și el un „teoretician al conspirației”. În plus, G. Agamben se referă la o serie de acțiuni, începând cu gripa aviară din 2005, care au pregătit terenul pentru tipul de măsuri adoptate în prezent ca reacție la COVID-19.

În al șaptesprezecelea text, G. Agamben se referă la intervenția dreptului și a medicinei în domenii ce țin de viața biologică a cetățenilor, făcând referire la precedentul eugeniei, dar și la faptul că medicii înșiși, intrați într-un pact cu autoritățile, au propus, în contextul pandemiei, măsuri care nu doar că nu au avut cele mai bune consecințe asupra sănătății cetățenilor, dar și au condus la limitări ale libertăților, oferind și posibilitatea unui control lipsit de precedent asupra vieții sociale.

Al optsprezecelea text prezintă o serie de obiecții la argumentele unor juriști care disting între „starea de urgență” și „starea de excepție” și afirmă că într-un caz am avea de a face cu o suspendare temporară a normelor constituționale, cu intenția revenirii ulterioare la situația „obișnuită”, iar în celălalt – cu o suspendare definitivă. G. Agamben chestionează această distincție, afirmând că intenția este un criteriu subiectiv: în ambele cazuri este prezentă o suspendare a normelor constituționale, care ar trebui judecată după criterii identice.

Perspectivele prezentate în aceste capitole ating tema autorității „expertilor”. Am menționat deja, într-unul dintre comentariile anterioare, atitudinea tradiției socratice față de această problemă – în mare măsură în consonanță cu ceea ce propune G. Agamben.

Eseul publicat sub numărul nouăsprezece – *Fața și masca* – oferă o profundă analiză fenomenologică a faptului de a purta mască. În primul rând, spre deosebire de alte animale, omul este singurul pentru care a-și arăta fața are un sens comunicativ, care nu poate fi redus la „schimbul de informație” sau „schimbul de mesaje”. Fața este un „loc al adevărului” – criteriul după care ne recunoaștem și ceea ce ne definește imaginea.

Comunicarea socială este ancorată în deschiderea spre alții, a cărei formă primară este expunerea feței. „Indivizii se recunosc și dezvoltă pasiuni unul pentru celălalt privindu-și fețele; așa percep afinitatea și diversitatea, distanța și proximitatea” [1, p. 77], fața fiind, conform acestei analize, și situl primar al politicii. Conform lui G. Agamben, un stat care a decis să acopere fețele cetățenilor lui cu măști îi exclude din dimensiunea politicului: singurul mod al comunicării devine direcționarea de mesaje către un nume lipsit de față, anulând astfel orice deschidere și posibilitate a apropierii.

Din perspectivă fenomenologică, observațiile lui G. Agamben sunt profund pertinente. În același timp, unul dintre aspectele centrale pentru o serie de practici ale sinelui, inclusiv pentru dialogul socratic, este desubiectivarea. În explorarea dialogică a propriei subiectivități, participanții la dialogul socratic învață să-și lase la o parte „eul empiric” sau „psihologic” și să se identifice cu o perspectivă neutră, asubiectivă, neafectată de preferințe. „Fața” este parte a stratului empiric al eului: conștiința observatoare rațională a dialogului socratic sau simțirea imanentă a trupului din practicile de conștientizare somatică sunt niveluri ale subiectivității independente de față, dar care nu pot fi reduse la „schimb de informație”. În acest sens, practicile desubiectivării – ale constituirii unui subiect detașat și capabil să se înțeleagă din perspectiva celuilalt, sau, din contra, ale constituirii unui subiect imersat în conștiința somatică – pun sub semnul întrebării centralitatea „feței” pentru conceptul de sine. Paradoxal, și probabil problematic din perspectiva lui G. Agamben – care ar considera acest lucru o reducere la „simpla viață” – acoperirea feței înseamnă o trecere în prim-plan a trupului ca întreg – a unei subiectivități ireductibile la apariția feței în exterioritate, a trupului viu care se simte pe sine însuși, stratul subiectivității explorat magistral de Michel Henry. Or, a-l privi pe celălalt ca trup viu care simte nu depinde de fața lui și creează disponibilitatea pentru empatie și solidaritate, ca noi forme ale politicului, neaxate pe față.

Capitolul douăzeci propune o analiză a fricii, în termeni heideggerieni. Situaarea afectivă, constitutivă pentru ființa umană, îi dezvăluie o lume în anumiți termeni, fiind fundamentală pentru percepție

și înțelegere. Frica e cea care ne dezvăluie pe noi nouă înșine în calitate de amenințați, iar anumite lucruri prezente în mediu (virusul, de exemplu) – drept amenințătoare. Frica este însoțită de un sentiment al neputinței asumate în fața „lucrului” care ne amenință. Conform analizei lui G. Agamben, singura atitudine care poate anula frica nu este discursul rațional, ci reamintirea unui mod *deschis* de a fi în lume.

Într-un articol anterior [3, pp. 153-154], am utilizat aceeași grilă heideggeriană pentru analiza experienței fricii în timpul pandemiei, ajungând la concluzii similare. Merită însă menționată ideea lui G. Agamben conform căreia frica nu poate să fie anulată de discursul rațional, ci de cultivarea unei atitudini „deschise” prin rememorarea unei deschideri anterioare.

Ultimul text inclus în volum, *Despre timpul care va veni*, sugerează că în fața sfârșitului unei lumi – „era democrației burgheze” – marcat prin acceptarea limitării libertăților în numele simplei vieți, avem de a face cu situația în care o lume inumană și nedreaptă, cea care a condus la războaiele mondiale și totalitarismele secolului XX, pare să fie înlocuită de una și mai inumană, și mai nedreaptă. Atitudinea pe care o propune G. Agamben în acest context este cea a căutării unor noi resurse: „Nu regretăm sfârșitul acestei lumi. Nu avem nicio nostalgie pentru noțiunile de uman și divin pe care valurile implacabile ale timpului le șterg de pe malul istoriei. Dar respingem cu o convingere egală simpla viață mută și lipsită de față și religia sănătății pe care o propun guvernele. Nu așteptăm nici un nou zeu, nici o nouă ființă umană. Mai curând căutăm, aici și acum, printre ruinele din jur, o formă de viață mai modestă, mai simplă. Știm că o asemenea viață nu este un miraj, pentru că avem amintirea și experiența ei – chiar dacă, înăuntrul și în afara noastră, forțele opuse o împing continuu spre uitare” [1, p. 85].

Practicile sinelui – atât cele cu o tradiție venerabilă, provenind din antichitate, cât și noile lor forme – se pot constitui în una dintre resursele pentru reinventarea unei „forme de viață mai modeste, mai simple”, care să fie o alternativă atât la forma de viață luată ca de la sine înțeleasă anterior pandemiei, cât și la aspectele problematice ale formei de viață care a luat

naștere în timpul ei. Capacitatea de a descoperi aspecte ale ei chiar în mijlocul experienței cotidiene cu care suntem deja deprinși este un efect al reflecției asupra sinelui în majoritatea formelor de practică a sinelui.

Cu titlu de generalizări și concluzii, putem formula următoarele teze:

1. Una dintre cele mai „simple” forme ale practicii filosofice – simple pentru că nu solicită nimic altceva decât disponibilitatea de a vedea ce se întâmplă și un angajament față de adevăr – este parrhesia. În contextul pandemiei, a te împotrivi doxei comune a devenit extrem de riscant, după cum o confirmă controversile provocate de textele lui G. Agamben, dar cu atât mai necesar, pentru a revitaliza discursul filosofic.

2. Prezența bolii – ca posibilitate continuă a suferinței și morții – a condus la o conștientizare mult mai profundă a fragilității ființei umane. Această conștientizare a fragilității și vulnerabilității are rezonanțe clare cu practicile sinelui. În același timp, remarcăm o tendință a contemporanilor de a prezenta fragilitatea/vulnerabilitatea drept ceva de evitat, ceva împotriva căruia te poți apăra, o anumită nostalgie după „securitate” sau încercarea de a crea securitate prin izolare sau vaccinare. Însă, din perspectiva practicilor filosofice, fragilitatea și vulnerabilitatea sunt aspecte constitutive ale ființei umane – ceva care nu poate fi evitat.

3. „Distanțarea socială” și utilizarea mediului online ca refugiu și platformă fundamentală pentru comunicare au generat schimbări în modurile de relaționare considerate ca fiind de la sine înțelese înainte de pandemie. În același timp, aceste schimbări sunt benefice pentru practicile filosofice, oferind subiectului izolat posibilitatea conectării la o comunitate non-locală interesată de practici ale sinelui și a conștientizării radicale de sine în absența imersiunii într-o comunitate fizică și o rutină cotidiană. Paradoxal, izolarea și asceza pot deveni, în condițiile distanțării sociale, practici curente, de mainstream.

4. „Reducerea la simpla viață” a complexității ființei umane – trecerea în prim-plan a stratului biologic – permite o recuperare a stratului întrupat al acesteia, o auto-identificare în primul rând în calitate de subiect întrupat care simte și poate suferi. La rândul ei, această conștientizare poate genera un mod politic de a fi în lume axat pe

solidaritate și empatie cu alți subiecți – concepuți, la rândul lor, drept trupuri care simt și pot suferi.

5. În cele din urmă, practicile sinelui pot oferi resurse pentru crearea unei forme de viață alternative, diferite atât de ceea ce era problematic înainte de pandemie, cât și de ceea ce a fost perceput drept problematic în timpul ei.

Referințe bibliografice:

1. Agamben, Giorgio. *Where Are We Now? The Epidemics as Politics*. Rowman & Littlefield, 2021.
2. Brenifier, Oscar. *La consultation philosophique*. Paris, Alcofribas, 2018.
3. Cosmescu, Alexandru. *Criza COVID-19 și practicile sinelui*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3 (84), 2020, pp. 152-163.
4. Heidegger, Martin. *Ființă și timp*. București, Humanitas, 2003.
5. Irigaray, Luce. *How To Escape the Dictatorship of COVID-19*. <https://www.journal-psychoanalysis.eu/how-to-escape-the-dictatorship-of-COVID-19/>
6. Levinas, Emmanuel. *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. Dordrecht, Springer, 1979.
7. Henry, Michel. *The Essence of Manifestation*. The Hague, Martinus Nijhoff, 1973.

IDENTIFICAREA RAPORTULUI DINTRE IDEE- REALITATE-NECESITATE ÎN CLARIFICAREA PROVOCĂRILOR POST PANDEMIE DIN PERSPECTIVA CONCEPTELOR FILOSOFIEI

Nicolae BODEAN, cerc.șt.
nikeby@gmail.com

În textul care urmează vom începe cu o analiză a concluziilor autorului Fareed, Zakaria din lucrarea sa *Ten Lessons for a Post-Pandemic World* [1]. Concluzii care ne servesc un bun exemplu de analiză a crizei contemporane de guvernare (în speță SUA), fiindcă considerăm că Pandemia COVID-19 cauzată de virusul SARS-CoV-2 scoate la iveală în primul rând o criză globală de guvernare, care desigur este generată și amplificată atât de fenomene noi cât și mai vechi intrinseci naturii și evoluției civilizației umane. Care necesită atât o cercetarea a originilor conceptelor cu care operăm cât și a mediului și modalității în care operăm, fiind chiar necesară o cercetare agnotologică în continuare.

Pandemia COVID-19 este un fenomen global care, în mod paradoxal, a determinat națiunile de pe glob să se întoarcă spre interior. Durerea și suferința, dificultățile economice și dislocațiile populației i-au determinat pe liderii mondiali (preponderent la prima etapă a pandemiei) să abandoneze ideile de cooperare internațională și, în schimb, au optat să-și închidă granițele și să-și facă propriile planuri pentru reziliență și recuperare. Astfel prin cel mai elocvent exemplu (dat fiind faptul realităților geopolitice actuale) până în aprilie 2020, strategia lui D. Trump cu privire la pandemie a devenit puțin mai mult decât doar un apel la naționalismul american, președintele american, de la acea dată, dând vina pe China pentru răspândirea bolii și ataca Organizația Mondială a Sănătății ca complice. Iar la rândul ei China, a îmbrățișat rapid „naționalismul vaccinului”, redat prin manifestul apărut în editorial Global Times (purtătorul de cuvânt al Partidului Comunist) „nu există nicio modalitate ca China să se bazeze pe Europa sau SUA în dezvoltarea vaccinurilor. China

trebuie să fie singură în acest domeniu crucial.” La fel și conducerea Indiei a ajuns la aceeași concluzie ca și a Chinei cu privire la problema centrală a momentului. India a restricționat exporturile de consumabile medicale cheie și a investit peste 1 miliard de dolari pentru a-și reduce dependența de China pentru ingredientele farmaceutice. S-au pregătit să dezvolte medicamente și să producă consumabile cruciale pe cont propriu. Peste tot, chiar și în Europa, interesul și încrederea în sine păreau noile cuvinte de ordine.

Dintr-o perspectivă istorică, este ciudat să vezi că această criză ia împins pe lideri să se manifeste atât de îngust la minte și naționalist. Durerea pandemiei este reală și profundă, însă nu se compară cu perioada dintre 1914 și 1945 acer a avut parte inițial de un mare război care a rupt Europa, o pandemie (gripa „spaniolă”) mult mai mortală decât COVID-19, o depresie globală, ascensiunea totalitarismului, un alt Războiul mondial care a distrus din nou Europa și a pustiit orașele japoneze cu arme nucleare și un total de peste 150 de milioane de morți. Și totuși, după acele crize infernale, liderii mondiali au făcut presiuni și mișcări concrete pentru o mai mare cooperare internațională. Fiind martori la costurile naționalismului nestăpânit și al interesului propriu îngust, oamenii de stat care au supraviețuit au crezut că au datoria de a crea o lume care să nu cadă înapoi într-o competiție nihilistă.

Drept rezultat șaptezeci și cinci de ani de pace relativă. Dar, drept urmare, am devenit cinici, disprețuitori față de idealismul care ne-a dus unde suntem. Acum este la modă de criticat *globalismul* cu puțină atenție la costurile alternativei lui. Astfel britanicii pot să adopte și să îmbrățișeze naționalismul mărunț al Brexit-ului, deoarece nu mai trebuie să-și facă griji cu privire la naționalismul real și la competiția geopolitică. Oamenii de stat care au condus țările aliate prin război și depresie au știut mai bine și au hotărât să dea o șansă idealismului, în ciuda faptului că majoritatea lor ne fiind idealști.

Nu doar liderii americani predicau idealismul, spre exemplu Winston Churchill a fost cel mai profund naționalist (chiar rasist) și cel mai belicos om de stat aliat din acea perioadă. Și totuși, la doar un an după încheierea

celui de-al Doilea Război Mondial, el a spus într-un discurs celebru: „Trebuie să construim un fel de Statele Unite ale Europei”, adăugând: „Nu putem urmări nimic mai puțin decât unirea Europei în ansamblu și așteptăm cu încredere ziua în care se va realiza această uniune.” Această federație se va baza pe aceleași principii care au motivat Liga Națiunilor (sprijinită în primul rând de națiunile mici de la acea vreme) și idealistii anilor 1920 și 1930, care și-au imaginat că o mai mare cooperare ar putea scăpa lumea de război. În anii de după discursul lui Churchill, oameni de stat francezi precum Jean Monnet și Robert Schuman au lucrat cu lideri germani precum Konrad Adenauer pentru a crea ceea ce s-a transformat în Uniunea Europeană, o ajustare fără precedent a suveranității naționale și cel mai izbitor exemplu de cooperare pașnică din istoria omenirii.

Acum este obișnuit să privim aceste tipuri de aspirații înalte cu cinism. Astăzi, mulți lideri pledează cu mândrie pentru o viziune restrânsă a intereselor națiunilor lor. Însă lumea în care trăim a fost construită de oameni de stat care au avut o viziune mai largă, iar securitatea colectivă și eforturile colective erau în interesul personal iluminat al fiecărei națiuni. Statele Unite au fost cea mai puternică țară din lume când sa constituit ONU și rețeaua organizațiilor internaționale asociate, toate acestea au constrâns puterea unilaterală a Americii. Au ajutat Europa Occidentală și Asia de Est să se recupereze din ruinele celui de-al Doilea Război Mondial. SUA a fost de acord cu convenții și organizații în care avea doar un vot, la fel ca cea mai mică națiune. Astfel a construit un sistem global care a menținut pacea între marile puteri timp de trei sferturi de secol, a încurajat creșterea democrației și respectul pentru drepturile omului și a permis cea mai mare reducere a sărăciei din istoria omenirii. Europa a găsit o modalitate de a depăși secole de naționalism și război și de a crea un continent de pace, prosperitate și securitate prin împărțirea puterii în Uniunea Europeană și NATO. Țările din Asia de Sud-Est, după decenii de colonialism și război, s-au unit în Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est și au relații pașnice de două generații. Toate aceste succese, mari și mici, reprezintă un istoric uimitor pentru idealism și globalism.

Și totuși, confrunțați cu COVID-19, mulți s-au retras în egoism. America lui Trump a condus grupul. Președintele SUA a respins în mare

măsură avertismentele internaționale privind CoVid-ul și, când a acționat în cele din urmă, a făcut-o unilateral, fără să obosească nici măcar să-și informeze cei mai apropiați aliați europeni înainte de a anunța interdicții de călătorie și alte măsuri de constrângere. În mod previzibil, liderii populați ca cei din India și Brazilia au abordat pandemia cu o neîncredere similară față de orice fel de eforturi globale sau soluții multilaterale. Astfel Modi le-a amintit indienilor de pericolele lanțurilor globale de aprovizionare și le-a îndemnat să fie „voci pentru local”, cumpărând și promovând toate lucrurile Made in India. Dar pandemia pare să fi scos la iveală naționalismul chiar și în locuri unde ne-am aștepta mai puțin, cum ar fi Europa și nu dor în cadrul oilor negre ale Uniunii Europene.

Naționaliștilor le place să afirme că cooperarea multilaterală nu a oprit pandemia, ei afirmă că instituția globală în care mulți au avut încredere pentru a gestiona focarele de boli peste granițe, Organizația Mondială a Sănătății, a avut rezultate proaste. Până la 14 ianuarie 2020, odată cu anunțul primului caz de coronavirus în afara Chinei, OMS încă a acceptat cu credință afirmația Beijingului că nu există dovezi care să susțină transmiterea de la om la om. A amânat declararea virusului drept pandemie până pe 11 martie, când o mare parte din lume își dăduse seama deja de gravitatea crizei și se străduia să se blocheze. Astfel de eșecuri i-au determinat pe oameni să susțină un control național și o rezistență mai mare față de o colaborare mondială.

Dar că problemele OMS demonstrează nevoia de mai mult multilateralism, nu mai puțin fiindcă organizația are un buget mic și se bazează pe cooperarea voluntară din partea statelor sale membre. OMS nu are nicio autoritate să-i forțeze să facă ceva și, adesea, nici măcar nu poate să-i determine pe finanțatorii săi mai mari să acționeze. Aceste reguli au fost scrise cu sprijinul deplin al SUA, care a fost întotdeauna alergică la ideea că o organizație internațională ar putea interfera în afacerile sale interne. Și totuși, în această pandemie, cooperarea globală a oferit avantaje substanțiale. Capacitatea banilor și a echipamentelor medicale de a se muta rapid în lume întreaga către cei aflați în nevoie s-a dovedit vitală. Că ideile științifice și cele mai bune practici pot curge liber

au fost și mai importante. Mii de vieți au fost salvate datorită deschiderii și vitezei sistemului internațional. Chiar și Statele Unite, cea mai bogată țară din lume, au acceptat cu nerăbdare provizii din China pentru a compensa lipsurile temporare ale unor echipamente. OMS, cu toate greșelile sale, a furnizat până la sfârșitul lunii aprilie 2020 1,5 milioane de truse de testare și a trimis echipamente de protecție în 133 de țări indispensabile pentru cele mai sărace țări din lume.

Iar majoritatea lucrurilor care au mers prost au mers prost în interiorul țărilor, nu între ele. Regiunile care au avut cele mai bune performanțe, precum Taiwanul și Coreea de Sud, s-au confruntat cu aceleași probleme internaționale ca și altele și, chiar dacă într-adevăr, au avut mult mai mulți călători din China pe cap de locuitor decât au avut țările occidentale. Cei care nu au reușit să aplatizeze rapid curba, precum Marea Britanie și America, au eșuat în mare parte din cauza problemelor lor parohiale și a conducerii naționale slabe, nu a unui defect al sistemului internațional. Și totuși, cumva, multilateralismul global își asumă vina. Această arătare mioapă cu degetul este la fel de obtuză ca și argumentarea că eșecurile individuale ale guvernării SUA sau Regatului Unit dovedesc cumva că statele-națiune înseși sunt defuncte. S-a instaurat o dinamică disfuncțională, prin care mulți oameni folosesc instituțiile multilaterale în beneficiul lor, dar apoi se le critică sau dau vina ori de câte ori apar probleme. Când sute de kilometri de autostrăzi sunt construite într-o țară europeană folosind fonduri UE, liderii locali își iau creditul și nimeni nu mulțumește Bruxelles-ului, dar când bugetele trebuie reduse, ei arată cu degetul la o anumită regulă a UE și spun: „acești eurocrați răi din Bruxelles m-a făcut să o fac.”

La nivel global, idealismul epocii post-Al Doilea Război Mondial trăiește sub forma creării sale, ordinea internațională liberală. Sunt mulți cei care recunosc realizările trecute ale acestui cadru de cooperare condus de SUA, dar care susțin că acum este condamnată. COVID-19 s-ar putea dovedi a fi cauza imediată a dispariției ar acestei ordini, că deja se prăbușise într-o lume nestăpânită și că chiar era sortit să se prăbușească.

Voltaire a remarcat faimos că Sfântul Imperiu Roman „nu a fost în niciun fel sfânt, nici roman, nici imperiu”. Același lucru se poate spune

despre ordinea internațională liberală, care nu a fost niciodată la fel de liberală, la fel de internațională sau la fel de ordonată pe cât este acum descrisă cu nostalgie. A fost o realitate dezordonată, cu idealism amestecat cu naționalism egoist încă de la început. Începuturile sale pot fi urmărite până la gânditori precum Hugo Grotius și Immanuel Kant, dar prima dată când au fost articulate de un mare om de stat mondial a fost la sfârșitul secolului al XIX-lea, când o altă superputere liberală, Marea Britanie, a permis prima mare explozie de cooperare și globalizare. În 1879, William Gladstone, de patru ori prim-ministru al Marii Britanii și un gigant al liberalismului din secolul al XIX-lea, a ținut o serie de discursuri despre politica externă. În ele, el a susținut un nou tip de diplomație pentru a asigura pacea între marile puteri, o abordare nouă bazată pe reținere, „drepturile egale ale tuturor națiunilor” și „dragostea de libertate”. Nu au fost doar cuvinte. Marea Britanie a jucat un rol crucial în protejarea căilor maritime globale, în timp ce lira sterlină a servit drept monedă de rezervă globală. Hegemonia navală a Marii Britanii a păstrat un pic de stabilitate internațională.

Desigur, această eră a văzut încă o competiție economică intensă, puteri în creștere, revoluții interne în țară și imperialism agresiv în străinătate. „Dragostea de libertate” a lui Gladstone a fost aplicată selectiv: Marea Britanie era cu entuziasm imperialistă, zdrobind rebeliunile din India până în Irlanda. Uneori, era și profund mercantilistă. Dar, relativ vorbind, în comparație cu orice perioadă anterioară a istoriei umane, aceasta a fost o epocă marcată de pace fără precedent, de expansiune a comerțului și primele rezultate ale cooperării internaționale, precum primele acorduri moderne de control al armelor. Pe scurt, a fost o ordine internațională liberală în curs de dezvoltare. Chiar dacă a ajuns la un sfârșit teribil cu Primul Război Mondial, și o ruptură care a durat prin anii interbelici și apoi prin al Doilea Război Mondial.

După 1945, când America a preluat din Marea Britanie ștafeta conducerii globale, SUA a început să construiască un set mai formal de norme și instituții internaționale. Dar sistemul în curs de dezvoltare s-a confruntat cu o opoziție puternică din partea Uniunii Sovietice, urmată de

o serie de rupturi de cooperare între aliați (cel mai dureros, asupra Canalului Suez în 1956 și asupra Vietnamului un deceniu mai târziu). A suferit chiar dezertarea parțială a Statelor Unite sub conducerea lui Richard Nixon, care în 1971 a pus capăt practicii de a asigura sistemul monetar internațional folosind rezervele de aur americane. Așadar, o imagine mai realistă a epocii de după 1945 este aceea a unei ordini slabe, afectată de la început de excepții, discordie și fragilitate. În interiorul său, marile puteri au încălcat adesea regulile sale – nici una mai mult decât Statele Unite. Între 1947 și 1989, când America construia, pe de o parte, ordinea internațională liberală, a încercat schimbarea regimului în întreaga lume de șaptezeci și două de ori, aproape de fiecare dată fără aprobarea ONU.

Dar ordinea a crescut totuși, în ciuda multor tendințe și eșecuri compensatorii. Din ce în ce mai multe țări s-au alăturat, iar după prăbușirea Uniunii Sovietice în 1991, aproape fiecare națiune de pe pământ a devenit, într-un anumit sens, parte a economiei mondiale deschise, îmbrățișând cel puțin în teorie normele privind comportamentul internațional. Chiar și acum, ordinea internațională liberală găzduiește o varietate de regimuri și încă oferă un cadru bazat pe reguli care încurajează o mai mare pace, stabilitate și o conduită mai civilizată între state. La moment mulți susțin că această ordine se confruntă cu o amenințare nouă și chiar poate fatală, ei susțin că ascensiunea Chinei a rupt sistemul deoarece China a abuzat de economia internațională deschisă pentru a-și consolida propriul sistem etatist și mercantilist și a încercat să diminueze angajamentul său ONU față de drepturile omului. Și susțin că China încearcă să-și stabilească propriul sistem internațional paralel, un cadru care este incompatibil cu cel existent, sponsorizat de Occident.

Aproape toți economiștii sunt de acord că China își datorează cea mai mare parte a succesului economic la trei factori fundamentali: trecerea de la economia comunistă la o abordare mai bazată pe piață, o rată ridicată a economiilor care permite investiții mari de capital și creșterea productivității. Îmbrățișarea piețelor a inclus și deschiderea în mod substanțial către investițiile străine, mai mult decât majoritatea celorlalte piețe mari emergente. China este singura țară în curs de

dezvoltare care s-a clasat în primele douăzeci și cinci de piețe pentru investiții străine directe în fiecare an din 1998.

Astfel Zakaria [2] consideră că China prezintă astăzi câteva noi provocări, în special având în vedere predilecția președintelui Xi pentru utilizarea puterii de stat pentru a oferi țării dominație economică în sectoare cruciale. Dar cel mai mare avantaj al său în sistemul comercial global nu provine din dorința de a încălca regulile, ci din dimensiunea sa. Țările și companiile care doresc acces la piața chineză sunt dispuse să facă concesii pentru a-l obține. Acest lucru nu este neobișnuit. Alte țări cu putere egală scapă adesea cu un comportament similar sau mai rău. Spre exemplu un raport din 2015 al gigantului serviciilor financiare Credit Suisse a evidențiat că barierele netarifare împotriva mărfurilor străine instituite de țările importante între 1990 și 2013 este de un număr total de aproape 450 SUA, urmează India cu aproximativ 350, Rusia cu aproximativ 250, iar China ocupa locul cinci, cu mai puțin de 150. Iar războaiele comerciale ale lui Trump cu China și Europa sunt cele mai recente și mai flagrante exemple ale propriului mercantilism al Americii.

Sprijinul guvernului chinez pentru întreprinderile de stat este mai mare decât era acum câțiva ani, dar în același timp a abandonat (ceea ce a fost odată o parte centrală a strategiei sale mercantiliste) practica utilizării unei monede subevaluate pentru a stimula exporturile. Economistul Nicholas Lardy a calculat că sfârșitul mercantilismului valutar și scăderea rezultată a surplusului comercial al Chinei reprezintă „aproximativ jumătate din încetinirea creșterii Chinei de la criza financiară globală”. Desigur, astfel de reforme sunt adesea întreprinse doar în fața presiunii occidentale și, chiar și atunci, pentru că servesc intereselor competitive ale Chinei. Dar este și adevărat că China se confruntă cu o presiune din ce în ce mai mare pentru a întreprinde și mai multe reforme. Mulți economiști chinezi și factori de decizie au susținut că acest lucru este singura modalitate prin care țara își poate moderniza și crește economia. Evitarea reformelor, au avertizat ei, va lăsa țara să se prăbușească în „capcana veniturilor medii” fenomen frecvent în țările care au scăpat de sărăcie, doar pentru a lovi un zid la un PIB pe cap de locuitor undeva în jur

de 10.000 de dolari, după ce au refuzat să-și modernizeze economice, sistemele de reglementare și juridice în continuare. China a depășit pragul de 10.000 de dolari în 2019, dar încă s-ar putea bloca. Chiar înainte ca pandemia să-i reducă creșterea, China a rezistat reformelor ulterioare. Alte țări care au făcut același lucru în cele din urmă se trezesc obligate să continue pe calea reformistă sau să se blocheze pe o cale leneșă. Pandemia poate oferi un impuls pentru deschiderea ulterioară sau poate determina China să-și dubleze agenda naționalistă internă. Însă chiar dacă alege agenda naționalistă internă, este încă departe de a căuta să răstoarne ordinea multilaterală și să o înlocuiască cu una chineză.

Adevărul despre ordinea internațională liberală este că nu a existat niciodată o epocă de aur și nici ordinea nu a decăzut atât de mult cum se pretinde adesea. Atributele de bază ale acestei ordini: pacea și stabilitatea între țările mari, este încă ferm în vigoare, cu un declin marcat al războaielor și al anexărilor din 1945. (Invazia Ucrainei de către Rusia este o excepție care dovedește regula.) Mercantilismul economic al Chinei trebuie să fie adresat, dar fi mult mai eficient să îi prezinți Chinei un set de cerințe făcute de SUA, UE, Regatul Unit, Canada, Japonia, Coreea de Sud și Australia, o grupare care, împreună cu SUA, ar cuprinde împreună 58% din economia globală. Doar într-o lume interconectată această grupare are o pârghie împotriva Chinei, decuplarea de la acesta reduce acest efect de pârghie. Este adevărat că Statele Unite nu s-au confruntat niciodată cu un adversar atât de formidabil ca China. Dar China are propriile sale obstacole: nicio putere în ascensiune din istorie nu a încercat să iasă într-o lume atât de complicată încrucișată cu canale multilaterale de cooperare și apărare ca din zilele noastre. Orice încercare chineză de a rupere (rescriere) completă a tuturor regulilor și normelor globale ar atrage o opoziție puternică din vecinătatea sa și nu numai.

Cea mai semnificativă contribuție a Americii la viața internațională a fost că, spre deosebire de orice altă mare putere victorioasă din istorie, după ce a triumfat decisiv (în cel mai sângeros conflict din lume) a ales (a fost forțată de realitatea internă și externă) să ierte, să reconstruiască și să-i reabiliteze pe cei învinși. A imaginat o nouă cale pentru națiunile lumii.

A acționat adesea în moduri care au fost inspirate de binele comun și nu doar de interesul național îngust. Abdicarea Americii și transformarea SUA într-o versiune vorbitoare de limbă engleză a Germaniei imperiale, este cea mai serioasă amenințare la adresa ordinii internaționale liberale și nu expansionismul Chinei.

Pandemia a accelerat turnura egoistă, nu doar în SUA, dar și de alte forțe liberale. SUA a fost mult timp în siguranță pe frontul intern de instabilitate și război fiind păzită de două vaduri oceanice. Această poziție i-a oferit liderilor americani încă din 1945 posibilitatea de a folosi o parte din puterea și resursele lor pentru binele comun. Drept exemplu administrația George W. Bush a lansat o inițiativă de combatere a SIDA în Africa, care a investit peste 85 de miliarde de dolari în stoparea epidemiei, salvând aproximativ 18 milioane de vieți; administrația Obama a condus inițiativa contra epidemiei de Ebola, adunând fondurile și expertiza necesară pentru a controla cu succes acel virus. Desigur și alte națiuni donează (chiar mai mult proporțional la PIB), dar nicio altă țară nu a jucat acest rol central, organizator în lume ca cel al SUA.

În acest moment, restabilirea unei ordini internaționale dominate de americani nu este posibilă. Se ridică prea multe puteri noi, au fost dezlănțuite prea multe forțe noi care nu pot fi îmblânzite, chiar dacă noul președinte american J. Biden ar fi un multilateralist dedicat. China a devenit un rival și, în multe țărâmură, un egal, puțin probabil să accepte o reafirmare a hegemoniei americane. Creșterea celorlalți continuă. Lumea este acum plină de noi grupări și instituții, multe dintre ele de natură regională.

Iar în ciuda tuturor previziunilor privind dispariția sa, Europa ar putea ieși din această criză mai puternică și mai unită, hotărâtă să-și joace propriul rol independent în lume. Chiar și președintele francez Emmanuel Macron, care a făcut concesii verbale naționalismului în discursul său în care a cerut „independența” Franței, a semnalat că dorește ca țara sa să fie din ce în ce mai ferm încorporată în multilateralismul unei Europe federale care este suficient de puternică pentru a se ridica și „în fața Chinei”, Statelor Unite și dezordinii globale.” Retorica poate fi cea a independenței, dar realitatea este a interdependenței. Niciunul dintre aceste blocuri nu este la fel de

puternic ca o superputere de stat-națiune; dar colectiv, ele reflectă o noua constelație de actori mai diferiți și mai distribuiți pe scena mondială. Nu este o lume multipolară, dar este una multilaterală iar liderii înțelepți știu că puțin poate fi realizat la nivel internațional de către o singură țară, chiar dacă acea țară este SUA sau China.

Acest nou multilateralism ar putea avea avantaje. El se bazează pe o mai mare participare a altor țări, mari și mici. Se recunoaște caracterul cu adevărat global al sistemului internațional. Dacă funcționează, un sistem internațional care oferă mai multă voce mai multor țări ar avea ca rezultat un sistem democratic mai vibrant. Dar totul se bazează pe un pariu: că ideile care stau la baza ordinii internaționale conduse de americani pot supraviețui sfârșitului hegemoniei americane. Alternativa, o restabilire a acelei hegemonii, nu se va întâmpla, dar există motive pentru o speranță rațională. Elanul pentru multilateralism nu este pur idealist. Statele Unite, Europa, Japonia, Coreea de Sud și în special China au câștigat nemăsurat din faptul că fac parte dintr-un sistem deschis, bazat pe reguli. Toți, chiar și China, ar avea toate stimulentele să susțină acest sistem, mai degrabă decât să doboare casa. Iar chiar dacă Federația Rusă este mai mult belicoasă, căutând uneori să semene haosul, totuși ea scade în putere în fiecare an și se va găsi mai izolată în timp. India și majoritatea celorlalte puteri emergente ar trebui să salute un sistem în care China este constrânsă de o rețea de instituții și reguli, chiar dacă sunt constrânse și ele. Astfel vor găsi o mai mare stabilitate și prosperitate într-o astfel de lume.

Mai presus de toate, un sistem multilateral funcțional oferă șansa de a rezolva probleme comune. Pandemia ilustrează perfect riscurile și oportunitățile unei lumi interconectate. Criza este prin natură globală, afectând toate țările, bogate și sărace. Nimeni nu este sigur decât dacă toți pot avea o anumită măsură de securitate. Problemele de mediu necesită, de asemenea, o acțiune colectivă. Internetul este o arenă care nu cunoaște granițe. Schimbările climatice sunt, desigur, cel mai dramatic exemplu de provocare globală, deoarece ar putea amenința supraviețuirea umană în sine și nu pot fi rezolvate fără o cooperare susținută dintre toți, dar mai ales între cei mai mari poluatori, Statele Unite și China.

Desigur ordinea internațională liberală a timpului nostru, este incompletă și are multe defecte, a văzut multe conflicte, mizerie și ipocrizie. Dar, în ansamblu, a îmbunătățit viețile mai multor oameni decât orice sistem anterior cu care au trăit oamenii. Și a făcut-o pentru că nu se bazează pe vreo amăgire visătoare a unei lumi în care răul este abolit și virtutea domnește. Idealismul care stă la baza liberalismului este simplu și practic. Dacă oamenii cooperează, vor obține rezultate mai bune și soluții mai durabile decât ar putea acționa singuri. Dacă națiunile pot evita războiul, oamenii lor vor avea vieți mai lungi, mai bogate și mai sigure. Nu este o fantezie să crezi că cooperarea poate schimba lumea, este bunul simț.

În continuare vom analiza câteva concepte, fenomene și procese prezente și accentuate de pandemia COVID-19. Care își au deseori la bază o componentă filosofică și o manifestare reală în realitatea noastră de zi cu zi.

Astfel se observă o tendință de descentralizare a autorității epistemice asupra adevărului, manifestată din dorința de scăderea tensiunii dialogului social asupra faptelor de zi cu zi. Această dorință vine din percepția greșită că dacă sunt nuanțe de interpretare a faptelor, sau că adevărul științific este într-o continuă completare, ar implica și existența a mai multor adevăruri. Astfel se dorește o devoluție a gândirii, prin înlăturarea autorității centrale a adevărului, lucru facilitat în mod deosebit de procesele informaționale contemporane și practicile de consum informațional. Societatea tinde să se fragmenteze și izoleze epistemic, autoizolându-se într-o structură personalizată și profund interpretabilă similară cu cea din *Mitul Peșterii* la Plato, manifestată prin aderarea la poziția unui *pseudo-filosof rege* care devine etalonul epistemic individualizat.

Deci în loc să se creeze un dialog democratic, tolerant și bine informat, se ajunge la o situație în care este prezentă un grad mare de *informare* și cunoștința de *fapte*, dar care nu sunt identice și nici nu subscriu la aceleași seturi epistemice, cunoașterea devenind magică și pseudoștiințifică și *pretins adevărată*.

Astfel nu respectă o atitudine epistemică (cu toate rigorile ei), deci epistemic înseamnă o cunoaștere, iar încrederea epistemică este legată de

cine sunt sursele de încredere la fel ca și în, informații, știri și adevăr. Acesta influențează atât informațiile comune cât și informațiile fundamentale, important atât la nivel personal, cât și la cel social, ce implică modul în care luăm uneori decizia de a accepta informația ca fiind adevărată, și nu din motivul a cât de precisă ar putea fi informația, ci din motivul cine ne o oferă. În situații cu risc real (fizic, financiar, emoțional etc.), încrederea epistemică dispare, ea este înlocuită de o stare numită: vigilență epistemică. În stare de vigilență epistemică, devenim suspicioși și evaluăm mai atent cunoștințele și sursele acestora. Deci nu doar avem încredere, dar avem încredere și verificăm, înțelegând că unii oameni pot încerca să ne înșele. Astfel cel încercăm să ne protejăm de phishing-ul electronic (cea mai răspândită metodă de manipulare online), similare cu beneficii care sunt oferite gratuit, sau de politicieni care fac promisiuni pe care nu au intenția de ale respecta (post-adevăr) sau promisiuni negative. Vigilența epistemică ne ajută să eliminăm oamenii rău intenționați și ideile dăunătoare, întrucât ne bazăm constant pe alți oameni pentru a ne informa.

Implicit odată cu internetul și creșterea accesibilității lui, cantitatea de informații a crescut dramatic în ultimii ani, ce nu sa rezumat doar la o creștere informațională, dar și la o creștere exponențială a numărului și varietății surselor de informații. Creșterea informațională și diversificarea surselor creează o situație copleșitoare pentru încrederea noastră epistemică. Stresul, emoțiile intense și supraîncărcarea informațională, generează o trecere de la vigilența epistemică tipică la o stare de „alertă roșie”, numită hipervigilență epistemică. Hipervigilența epistemică se manifestă printr-o doză nesănătoasă de atenție și vigilență, manifestată printr-o stare în care pericolul nu se află doar după unele colțuri, ci la fiecare colț; o stare în care orice mișcare reprezintă o amenințare și unde orice informație cu care nu suntem de acord pare să fie un atac.

Astfel definind adevărul ca o proprietate de a fi în acord cu faptul sau realitatea, Adevăr este acea propoziție sau înlănțuire de propoziții al cărui conținut poate fi verificat și confirmat prin observație, prin experiență, sau prin demonstrație logică, matematică sau numai discursiv argumentată. În limbajul cotidian, adevărul este atribuit în mod obișnuit

lucrurilor care urmăresc să reprezinte realitatea sau să îi corespundă altfel decât credințe, păreri și propoziții declarative.

Adevărul este de obicei considerat a fi opusul minciunii. Conceptul de adevăr este discutat și dezbătut în diverse contexte, inclusiv filosofie, artă, teologie și știință. Majoritatea activităților umane depind de concept, unde natura sa ca concept este asumată mai degrabă decât să fie un subiect de discuție; acestea includ majoritatea științelor, dreptului, jurnalismului și vieții de zi cu zi. Unii filozofi consideră conceptul adevărului ca fiind de bază și incapabil să fie explicat în termeni care sunt mai ușor de înțeles decât conceptul adevărului însuși. Cel mai frecvent, adevărul este privit ca corespondența limbajului sau a gândului cu o lume independentă de minte.

În cele ce urmează nu ne propunem o analiză exhaustivă a proceselor cunoașterii sau a adevărului. Dar situația crizei COVID-19 face mai mult ca niciodată necesitatea unor practici pentru o gândire critică în era post-adevăr.

Faptualitatea (factfulness; pentru o prezentare grafică vezi Anexa 1), la fel ca o dietă sănătoasă și exerciții fizice regulate, poate și ar trebui să devină parte a vieții de zi cu zi. Practicată ar înlocui viziunea noastră supradramatică cu o viziune asupra lumii bazată pe fapte. Având o atitudine bazată pe *factfulness* [3] cunoaștem lumea corectă (adevărată) fără a o învăța pe de rost. Astfel luăm decizi mai bune, devenim mai atenți la pericolele și posibilitățile reale și evităm să fim constant stresați în legătură cu realitatea.

Observăm două fapte distincte care au o influență deosebită asupra realității informaționale în care trăim, a erei post-adevăr. În primul rând, limbajul pe care îl folosim a început să confunde relația dintre fapte și fantezie print proces continu de confuzie a asimilării și înțelegerii a realității. În al doilea rând, această eră este un produs secundar al lipsei de educație la nivel global (inclusiv în societățile cu un grad mare de educație în domeniile exacte și practice, lipsește practică exercițiului critic al conceptelor și fenomenelor cu care operăm). Aceste două fapte au făcut ca minciunile să prolifereze în cultura noastră într-o măsură fără

precedent. A făcut posibilă înarmarea minciunilor, astfel încât acestea să poată submina cu atât mai mult capacitatea noastră de a lua decizii bune pentru noi și pentru cetățenii noștri.

Odată cu decalarea cuvântul anului *post-adevăr* [4] în dicționarul Oxford pentru 2016, care îl definesc ca un adjectiv „referitor la sau indicând circumstanțe în care faptele obiective sunt mai puțin influente în modelarea opiniei publice decât apelurile la emoții și credințe personale”, care fost selectat deoarece utilizarea sa a crescut în acel an. Este indicat să ne întoarcem din nou la „vechiul adevăr” simplu și rapid., să respingem ideea că adevărul nu mai există. Se observă o tendință în care cu toții suntem mai mult decât puțin prea atenți în modul în care ne referim la falsități, generat poate de un efort de a evita confruntările personale, un efort de „a ne înțelege”, am început să folosim eufemisme pentru a ne referi la lucruri care sunt pur și simplu trăsnete: teorie marginală, jumătăți de adevăruri, opinii extreme, adevăr alternativ, fapte alternative, teorii ale conspirației și poate cel mai popular știri false. Aceste eufemisme ascund faptul că o „știre” (sau fapt) este o minciună, nu există două părți ale unei știri (unui fapt) când o parte este o minciună. Două părți al unui eveniment există atunci când există dovezi pe ambele părți ale unei poziții, în continuare oamenii rezonabili pot să nu fie de acord cu privire la modul de interpretare a acestor fapte și la ce concluzie ajungă din aceasta. Desigur toată lumea are dreptul la propriile opinii, însă nu are dreptul și la propriile fapte. Minciunile sunt o absență a faptelor și, deseori, o contradicție directă a acestora.

Deci realizând o deconstrucție al acestor concepte facilităm un fundament real pentru o gândire critică. Astfel când utilizăm *teorie marginală*, e bine de ținut minte că teoria nu este doar o idee, este o idee bazată pe o evaluare atentă a dovezilor, și nu orice dovadă, ci dovezi relevante pentru problema în cauză, adunate într-un mod imparțial și riguros.

Un fenomen esențial din ultimii ani ar *fake-news*, fenomen cu implicații deosebite asupra societății globale, astfel ne propunem o analiză mai detaliată a sa.

Chiar dacă fraza „știri false” a fost popularizată în 2016, conceptul în sine datează de milenii. Tehnologia face răspândirea ideilor mai rapidă și mai răspândită, facilitând accesul materialelor propagandistice la tot mai mulți oameni. Tipografia, inventată în jurul anului 1440, a permis mai multor idei să ajungă la mai mulți oameni în mai puțin timp, așa cum s-a văzut prin exemplul Reformei. Fotografia a fost folosită pentru a prezenta războaie și evenimente, dar a fost folosită mai târziu și pentru a masca prezența inconvenientului politic. Iar celebrul moment Orson Welles [5] în combinație cu radioul, i-a determinat pe ascultători să creadă că are loc o invazie extraterestră (considerat de mulți poate primul exemplu de *fake news*, prin amploarea, efectul și dimensiunea tehnologică). Mass-media în toate formele sale a fost folosită de toate părțile în ambele războaie mondiale în scopuri propagandistice.

Fiecare metodă de comunicare are normele și tradițiile sale sociale asociate, adică felul în care „se presupune că trebuie făcute” lucrurile. Cu toate acestea, noile tehnologii perturbă aceste norme, deoarece niciuna nu exista până în acel moment. Până când societatea nu va fi de acord cu normele acceptabile acestor noi tehnologii, fie prin reglementări guvernamentale, fie prin autoreglare societală, diverse părți vor abuza de acestea pentru a-și servi agenda. Acest lucru duce la informații false care ajung la public în mod deliberat sau accidental. Oricum ar fi, rezultă ceea ce știm astăzi drept știri false.

Internetul este doar cea mai recentă tehnologie de comunicații folosită pentru a răspândi propaganda. Astfel el permite (nu doar facilitează) unui număr mic de indivizi să influențeze și să manipuleze opiniile unui public mai mare. În plus, direcționarea și dinamica mulțimii create de mediile sociale permit ca ideile, adevărate sau nu, să se răspândească mai repede ca niciodată.

Gestionarea știrilor și manipularea opiniei de la sine nu sunt necesare „rele”. Departamentele de comunicații corporative și relații publice, inclusiv organizații internaționale și guverne naționale folosesc adesea anumite tehnici de propagandă ca măsură de gestionare a crizelor pentru a preveni panica, daunele financiare și de reputație.

În continuare definim *știrile false*: promovarea și propagarea articolelor de știri prin intermediul rețelelor sociale, aceste articole sunt promovate în așa fel încât să pară răspândite de alți utilizatori, spre deosebire de publicitatea plătită iar *știrile* distribuite sunt concepute pentru a influența sau manipula opiniile utilizatorilor cu privire la un anumit subiect către anumite obiective.

De exemplu, prin manipularea modului în care este raportat un anumit subiect (indiferent dacă acesta ține de politică, relații internațional sau comerciale), opiniile despre subiectul respectiv pot fi schimbate. Acest lucru se poate face fie cu fapte inexacte, fie cu fapte exacte distorsionate pentru a favoriza o anumită vedere sau parte.

În timp ce campaniile de știri false sunt executate ușor diferit în fiecare media, în contextul rețelelor sociale și al internetului, aceste campanii se bazează pe trei componente diferite pentru a avea succes: rețele sociale, motivație, instrumente și servicii. Vom numi acest concept triunghiul știrilor false. Similar triunghiului focului, știrile false necesită prezența tuturor celor trei factori pentru a avea succes. Absența oricăruia dintre cei trei factori va face răspândirea știrilor false mai dificilă, dacă nu imposibilă.

Creșterea rapidă a rețelelor sociale le-au transformat în platforme ideale pentru răspândirea campaniilor de dezinformare. Incidentele din ultimii ani demonstrează modul în care rețelele sociale sunt utilizate pentru a distribui știri false. Pentru a răspândi știri false, este necesar să fie promovați utilizatorilor de *social media*. În timp ce utilizarea publicității sau a altor servicii promoționale legitime ar putea fi suficientă pentru eforturile comerciale, acestea ar fi inadecvate pentru răspândirea știrilor false, din mai multe motive:

- Costul. Pentru acoperirea solicitată de campaniile de știri false, publicitatea legitimă este mai scumpă în comparație cu costurile știrilor false (ceea ce este important pentru actorii mai mici și mai puțin finanțați)
- Anonimatul. Este mult mai ușor să ascunzi originea unei campanii de știri false în comparație cu publicitatea plătită
- Credibilitate. Sursele de știri pot prefera poveștile care se răspândesc „viral” de la utilizatori, spre deosebire de răspândirea prin publicitate.

Cercetările [6] din ultimii ani s-au concentrat pe serviciile legitime (abuzate) și pe piața gri utilizată pentru promovarea și distribuirea știrilor false. Modelele de stabilire a prețurilor sunt, în general, simple: o sumă fixă de bani are ca rezultat o cantitate fixă de acțiuni și manipulări efectuate pe un site de socializare (aprecieri, favorite etc.). Unele dintre aceste servicii garantează și calitatea acestor acțiuni (adică vor folosi oameni în loc de roboți etc.).

Serviciile disponibile pe aceste piețe se extind dincolo de răspândirea știrilor false și includ adesea crearea știrilor și comercializarea acestora către utilizatorii țintă. Secțiunile de comentarii sunt, de asemenea, vulnerabile la manipulare; articolele de știri pot fi inundate cu comentarii concepute pentru a promova obiectivele unui client, oricare ar fi acestea.

Știrile false în actuala lor formă nu ar fi posibile fără site-urile de socializare, deoarece aceste platforme permit utilizatorilor din diferite țări să se conecteze cu alți utilizatori cu ușurință. Serviciile menționate necesită acces la site-urile de socializare pentru a răspândi știri false către utilizatorii reali. Rețelele de socializare au un interes major în a nu permite acest acces; ar dori să își păstreze site-urile libere de influența spamurilor și a propagandei cât mai mult posibil, în anumite cazuri, site-urile de socializare pot fi amendate sau chiar blocate de țări care cred că site-urile sunt complice la răspândirea știrilor false.

Prin urmare, promotorii rețelelor de socializare care alcătuiesc cealaltă parte a triumphiului de știri false recurg la alte mijloace pentru a-și menține activitatea de socializare, cum ar fi roboții sau cooptarea utilizatorilor reali. Aceste postări de pe rețelele sociale trebuie să atragă și cititorii țintă ai operațiunii de știri false. Pentru a face acest lucru, postările de știri false sunt create pentru a face apel la dorințele psihologice ale cititorilor săi: confirmarea prejudecăților, ierarhia nevoilor, etc. În plus, unele servicii utilizează mecanisme de crowdsourcing pentru a manipula utilizatorii reali pentru a realiza ținta promotorilor de știri false. De exemplu, oferă utilizatorilor aprecieri gratuite în schimbul unui număr de aprecieri al *știrii* de utilizatorul participant. Ceea ce face aproape imposibil

ca rețelele de socializare să distingă o astfel de activitate manipulată de acțiunile reale sau naturale ale utilizatorilor.

Știrile false sunt un mijloc către un obiectiv, nu un obiectiv în sine. Părțile care au comandat promovarea site-urilor de știri false fac acest lucru cu un obiectiv în minte. În timp ce orice postare media poate fi considerată părtinitoare într-o oarecare măsură, ceea ce diferențiază campaniile de știri false este că acestea se bazează, în general, pe fapte fabricate, inexistente și folosesc adesea titluri șocante, clickbait, pentru a atrage atenția cititorului.

Importanța titlului folosit pentru titluri nu poate fi subliniată suficient. În era digitală de astăzi, atenția unui cititor tipic este foarte scurtă. Creatorii de știri false folosesc acest lucru pentru a manipula publicul. Nu este nevoie ca un articol să fie sensibil, complet sau factic; un titlu senzational va atinge obiectivele la fel de bine. În peisajul actual, cel mai frecvent se crede că obiectivul este politic. Deși aceasta a fost varietatea dominantă de știri false în unele țări, există și alte motive posibile. Chiar dacă știrile false politice sunt cele mai frecvent utilizate astăzi, instrumentele și tehnicile care le permit sunt din ce în ce mai disponibile. Este inevitabil ca alte motivații, cum ar fi profitul, să vină în prim plan în anii următori.

Producerea de știri false necesită instrumente, iar internetul este plin de ele. În principiu, unele dintre serviciile identificate pot fi, de asemenea, utilizate în mod legitim, cum ar fi în marketingul de conținut, dar, ca orice instrument puternic, le vedem discutate pe forumuri gri, abuzate și folosite pentru a disemina știri false și a manipula opinia publică.

Aceste oferte sunt disponibile pe piețele negre online (internet underground): fraudă de clicuri și vânzarea de trafic realizat de oameni și/sau boți, în anumite moduri acestea pot fi considerate o evoluție a serviciilor existente (cum ar fi Black Hat Search Engine Optimization (SEO)).

Cu toate acestea, fraudă cu clicuri a devenit mai puțin profitabilă datorită progreselor în tehnologiile de detectare a fraudei cu clicuri și a numărului tot mai mare de companii care le utilizează. Furnizorii de pieței

negre online au contracarat acest lucru redirectionându-și abilitățile către dezvoltarea serviciilor de promovare a rețelelor sociale.

O examinare a piețelor negre din China, Rusia, Orientul Mijlociu va dezvălui o serie de servicii disponibile pentru oricine dorește să distribuie știri false și să lanseze campanii de manipulare a opiniei publice. Ofertele variază și reflectă diferențele regionale în cultura socială și practici online. Cu toate acestea, există tendințe comune care stau la baza modului în care acestea sunt vândute: de la crearea și distribuirea conținutului până la reducerea sau chiar eliminarea conținutului dacă acesta servește scopului clientului.

Este important de reținut că aceste servicii nu sunt indispensabile, deoarece sunt disponibile și pe piețele gri și uneori chiar legitime. Astfel actorii mari sau chiar operatorii sponsorizați de stat, pot avea propriile resurse pentru a organiza o campanie de știri false, dar undergroundul oferă un avantaj unic: anonimatul. Nu numai că îmbunătățește răspândirea conținutului fals (sau bazat pe propagandă), dar și ajută la împiedicarea instigatorilor săi de a fi trași la răspundere.

A fost observat că cel mai mare factor din spatele succesului operațiunilor de știri false în 2016 a fost nivelul lor ridicat de implicare socială. Acest lucru poate fi atribuit utilizării titlurilor *interesante* care sunt concepute pentru a determina utilizatorii să interacționeze cu conținutul: să citească, să aprecieze, să distribuie, etc. Dat fiind faptul că utilizatorul actual de internet este supraîncărcat cu informații și, în general, are o atenție foarte scurtă. Acest lucru influențează modul în care titlurile și imaginile sunt create și utilizate în știrile false, ele sunt concepute pentru a atrage atenția utilizatorului dintr-o privire. Acest lucru este esențial și este în conformitate cu teoriile manipulării opiniei publice. Titlurile sunt concepute pentru a informa utilizatorul despre același fapt semnificativ într-o manieră cât mai senzatională posibil. Aceste fapte se întâmplă, de asemenea, să se conformeze mentalităților cititorului lor, făcându-i să se simtă că fac parte dintr-un trib și își reconfirmă ideile și prejudecățile.

În domeniul manipulării opiniei politice, aceasta tind să ia forma unui conținut extrem de partizan. Știrile false politice tind să se alinieze la extremele spectrului politic; știrile false „moderate” nu există cu adevărat.

Astfel apare întrebarea care ar fi motivația creării și propagării știrilor false, este motivația de natură politică, comercială sau de profit. Răspunsul, într-o anumită măsură, este da pentru toate. Diverși factori intră în joc, dar nu există un singur răspuns pentru motivul pentru care sunt create și răspândite știri false.

Motivația politică. Cea mai evidentă motivație din spatele știrilor false este politica. În timp ce multe articole clasificate drept știri false implică povești politice, nu înseamnă că obiectivul este politic. Scopul real ar putea fi complet apolitic. Cu toate acestea, atunci când există un flux neîncetat de știri false cu o agendă uniformă, atunci nu se poate exclude posibilitatea unor motive politice. Propaganda politică este concepută pentru a determina oamenii să se răzgândească în ceea ce privește convingerile lor politice sau alte opinii pe care le au.

Astfel cum are loc un proces normal de asimilare a informației? Are loc un eveniment, care este procesat prin percepția altcuiva (cu toate părtinirile pe care le presupune), producând o interpretare a evenimentului. Dacă altei persoane i s-ar da această descriere a evenimentului, acesta ar trece prin propria percepție, dar evenimentul ar fi apoi „efectiv” recuperat, deși cât de asemănător este acesta cu evenimentul propriu-zis este discutabil.

Acum, cum schimbă această opinie actorul politic? Prin schimbarea percepției evenimentelor, actorii politici sunt capabili să schimbe opinia (unor) utilizatorilor cu obiectivele lor politice dorite. Realizată prin interpretarea unei realități distorsionate a evenimentului și creării unei percepții distorsionate. În linii mari, cele de mai sus se aplică oricărei descrieri a manipulării opiniei publice și poate fi considerată o formă de hacking cognitiv, cu excepția faptului că modificarea percepției unui utilizator este scopul operației și nu un mijloc de acces la o rețea.

Motivația financiară. Există un număr aproape infinit de modalități de a profita de știrile false. Cea mai obișnuită metodă ar putea fi aceeași lucru care alimentează majoritatea internetului: publicitatea. Site-urile de știri false au devenit foarte bune în direcționarea utilizatorilor de *social media* către site-urile lor. În timp ce descrierile și titlurile pe care le

folosesc sunt descrise în mod caritabil ca clickbait, nu poate fi negat că funcționează.

Unele site-uri care publică informații sau conținut înșelător considerate ca știri false prezintă o cantitate semnificativă de trafic, care pot avea aceeași prezență pe internet ca actori serioși și demult stabiliți. Chiar dacă anunțurile de pe aceste site-uri sunt mai ieftine în mod individual decât cele de pe site-urile de știri obișnuite, veniturile acumulate pentru acești furnizori sunt semnificative.

Totuși, publicitatea reprezintă doar cea mai evidentă metodă de a profita de știrile false. De asemenea, este posibil să profiți de reacția la știrile false, astfel se știe că prețurile acțiunilor pot fi puternic influențate de Twitter sau alte platforme sociale. Prin urmare, nu este greu de conceput că știrile false put fi folosite pentru a influența prețurile acțiunilor, acest lucru este valabil mai ales pentru acțiunile cu prețuri mici și cele care sunt tranzacționate rar, ceea ce face ca prețul lor să fie mai ușor de manipulat. Pentru companiile mai consacrate, o campanie ar putea reduce imaginea și reputația unei alte companii țintă, afectându-le câștigurile și prețul acțiunilor.

Pur și simplu, orice publicitate despre o companie poate avea un efect asupra acesteia ca afacere. Acest lucru se poate datora câștigurilor sale sau prețului acțiunilor sale. Ca urmare, capacitatea de a influența opinia publică cu privire la o companie poate avea consecințe multiple, dintre care foarte puține sunt complet previzibile. Omniprezenta rețelelor de socializare și peisajul politic încurcat afectează atât modul în care știrile sau poveștile false se pot răspândi și distorsiona opinia publică până la punctul de acțiune. Publicarea de conținut fals, inclusiv reclame, care poate genera profituri bănești, devine tot mai populară, datorită ușurinței lor de implementare.

Într-adevăr, implicațiile lumii reale ale știrilor false și ale propagandei cibernetice începe să atragă atenția atât al actorilor politici tradiționali, piețelor financiare și corporații, cât și la consumatorii individuali. Consolidate de serviciile disponibile pe piețele gri și subterane, face ca repercusiunile să se extindă și asupra funcționării lor interioare care determină proliferarea știrilor false, în special, a economiei sale.

Astfel ajungem la manipularea publicului. În esență, manipularea opiniei publice poate fi împărțită în mai mulți pași, care pot fi descriși drept ciclul opiniei publice (anexa 2). Într-un scenariu ideal, toți acești pași ar fi realizați într-un mod logic și organizat. În realitate, nu toate vor fi efectuate în mod necesar ca parte a unei operații.

Pașii ciclului de opinie publică sunt după cum urmează:

- Recunoaștere

- ✓ Acumularea informației și analizați publicul țintă.

- ✓ Evaluarea nivelului lor de loialitate, acceptare și maturitate

a cunoștințelor cu privire la subiectul de interes.

- Arma (înarmare)

- ✓ Pregătirea poveștii cheie (de exemplu, versiunea faptelor care urmează să fie răspândită publicului țintă).

- ✓ Elaborarea povești de fundal care susține această poveste cheie.

- ✓ Crearea de variante sau „versiuni alternative”. Acestea sunt povești secundare care sunt *plantate*, astfel încât atunci când cititorii mai informați nu cred pe deplin povestea cheie, curiozitatea lor îi conduce pe o cale pregătită către aceste povești secundare, care sunt, de asemenea, false.

- ✓ Stabilirea valori pentru succes și acoperire așteptată.

- Livrare

- ✓ propagarea folosind servicii specifice (mass-media tradițională, *social media* etc.).

- ✓ serviciile de pe piețele gri și negre din internet.

- Exploatare

- ✓ Promovarea dirijată controlată (distribuirea ideilor) între grupuri mici, dar active de susținători (activiști sau fani ai ideilor promovate).

- ✓ Rețelele sociale ar putea fi manipulate folosind servicii de pe piețele gri și negre pentru a accelera și amplifica acest proces.

- Persistență (aplicarea ideii originale)

- ✓ Pentru a spori vizibilitatea Poveștii cheie, este necesar să se ajungă la volume critice de susținători

✓ Scopul este de a atinge persistența, astfel ca publicul țintă să promoveze în mod activ povestea pe cont propriu (efect de ghiocel / viral).

✓ Utilizarea de grupuri activiste de susținere și crearea de feedback pozitiv și negativ.

- Susținere

✓ După stabilirea poveștii cheie, se adaugă povești de susținere, se menține activitatea la un nivel remarcabil și pregătirea publicului pentru schimbări.

✓ Evaluarea rezultatelor în scopul de a vedea dacă operațiunea a avut succes și examinarea lecțiile învățate pentru a contribui la creșterea succesului campaniilor viitoare.

- Acțiuni asupra obiectului

✓ selectarea sau pregătirea de a efectua acțiuni ca urmare a modificării opiniei publice.

- Îndepărtarea urmelor

✓ Distragerea atenției publicului pentru a-i determina să-și schimbe atenția asupra unui alt subiect, pentru a încheia ceea ce s-a întâmplat și a minimiza perturbările civile.

✓ Asigurarea centrului deplin asupra situației, în timp ce se deplasează într-o nouă direcție; începeți încă o dată ciclul, dacă doriți.

Astfel știrile false au devenit o problemă globală atât de răspândită, încât guvernele și organizațiile întreprind acum inițiative pentru a atenua proliferarea sa. Drept rezultat Serviciului de acțiune externă al Uniunii Europene (SEAE), a creat un site web care listează și dezvăluie publicațiile care conțin informații false, unde conținutul considerat ca campanii de dezinformare este revizuit în fiecare săptămână.

Rețelele sociale reprezintă, fără îndoială, esența oricărei campanii de succes a propagandei cibernetice și a știrilor false, iar serviciile de rețele sociale precum Facebook, Google și Weibo, precum și WeChat fac pași importanți pentru a controla conținutul pe care îl găzduiesc.

Într-adevăr, ceea ce vedem este apariția auto-rectificării care are loc de fiecare dată când o tehnologie în comunicații depășește semnificativ

standardul său anterior. Pe măsură ce efectul știrilor false devine mai palpabil, societatea răspunde prin stabilirea unor criterii de referință pentru informațiile distribuite care sunt întemeiate pe fapt și, de asemenea, de a înarma mai bine indivizi cu capacitatea de a le determina și demasca.

În cele din urmă, utilizatorii sunt prima linie de apărare împotriva știrilor false. Într-o eră post-adevăr în care știrile sunt ușor de fabricat, dar dificil de verificat, depinde în esență de utilizatori să discearnă mai bine veridicitatea poveștilor pe care le citesc și să împiedice proliferarea știrilor false.

Iată câteva semne pe care utilizatorii le pot observa dacă știrile pe care le citesc sunt false:

- Stegulețe roșii
- ✓ titluri hiperbolice și stil clickbait
- ✓ domenii de site-uri web suspecte care falsifică mass- media

de știri legitime

- ✓ greșeli de ortografie în conținut și site-ul web incomod
- ✓ fotografii și imagini trucate
- ✓ absența marcajelor timpului de publicare
- ✓ lipsa autorului, a surselor și a datelor (ex. agora.md)

În afară de identificarea steagurilor roșii, cititorii ar trebui să adere la o verificare a antecedentelor:

- Verificarea antecedentelor
- ✓ citirea dincolo de titlu
- ✓ verificarea încrucișată a știrii cu alte mijloace media, dacă

aceasta este raportată și în altă parte

- ✓ analiza link-urile și surselor pe care le folosește articolul pentru a-și susține povestea și confirma că acestea nu răspândesc ele însele dezinformare

- ✓ cercetarea autorului sau unde și când conținutul este publicat

✓ referințe încrucișate la imaginile conținutului pentru a vedea dacă au fost trucate

- ✓ revizuirea comentariilor, verificarea profilurilor acestora

(dacă sunt reale sau roboți) și observarea marcajelor de timp dintre comentarii (adică a se vedea dacă un paragraf poate fi scris și postat într-un minut sau mai puțin sau dacă comentariile anterioare au fost postate textual etc.)

- ✓ citirea temeinică a informației pentru a vedea dacă nu este o satiră, o glumă sau o farsă
- ✓ consultarea verificatorilor de fapte de recunoști
- ✓ ieșirea din „bula filtrului” citind știri dintr-o gamă mai largă de surse de încredere; și conștientizarea că știrile și subiectele care nu se aliniază propriilor credințe nu înseamnă neapărat că sunt false.

Este foarte clar că mediile sociale au efecte foarte puternice asupra lumii reale. Nu mai pot fi respinse ca *lucruri care se întâmplă pe internet*. Ce se întâmplă în Facebook, Twitter și alte platforme de socializare poate schimba cursul națiunilor. În special *social media* este condusă de factori subiectivi (emoțiile și sentimentele utilizatorilor), în loc de lucruri obiective, cum ar fi faptele.

Toată lumea are acum propriul său adevăr, care se bazează pe cunoștințele și experiența lor personală și nu pe altceva. Idealiștii ne- ar face să credem că internetul este un paradis utopic în care toată lumea se poate conecta cu oricine altcineva, unde informațiile pot fi schimbate până când adevărul va ieși la iveală. Lucrurile nu s-au întâmplat așa, deoarece există puține sau nici o dovadă că informațiile transmise online au fost verificate și verificate în mod corespunzător. S-a dovedit că o minciună ar putea merge în jurul lumii mult mai repede decât adevărul.

Navigarea pe internet și aplicarea teoriei manipulării opiniei publice s-a dovedit a fi remarcabil de eficientă. În trecut, alegerile erau un concurs între partidele politice ale unei țări, fiecare încercând să-și transmită propriul mesaj către electorat, fiind dificil, dacă nu imposibil, ca actorii externi să influențeze alegerile, acum nu mai este cazul, iar campaniile politice și partidele trebuie acum să planifice în consecință. Ei trebuie să înțeleagă că părțile din afara sferei politice au propria lor agendă și pot folosi propaganda cibernetică și dezinformarea pentru a influența campaniile și alegerile.

Comaniile și persoanele fizice se confruntă cu provocări similare. Specificul pentru ele este diferit, dar problema este aceeași: informațiile false sau neloiale despre ei, atunci când sunt făcute publice, îi pot afecta reputația și pot provoca consecințe în lumea reală. Iar, grupările sau persoanele fără prea multe scrupule pot folosi aceste tehnici pentru a-și îmbunătăți reputația.

Un incendiu moare atunci când orice componentă a triumphiului focului este îndepărtată. În mod similar, dacă oricare dintre componentele triumphiului de știri false este eliminat, atunci știrile false devin mai dificil de realizat.

Rețelele de socializare se confruntă cu problema și încearcă o varietate de tehnici pentru a ajuta la rezolvarea problemei știrilor false. Cu toate acestea, acest lucru nu poate merge până la capăt, fiindcă cu atât de mult conținut generat de utilizatori, izolarea și găsirea de știri false este dificilă. Normele a ceea ce este și nu este permis pe rețelele de socializare nu sunt încă stabilite sau definitive. În cele din urmă, totuși, se speră că societatea va ajunge la o formă de acord cu privire la ceea ce este admisibil și poate că influența știrilor false va fi redusă atunci, cel puțin până când va sosi următoarea tehnologie sau platformă de comunicații.

În cele din urmă, povara diferențierii adevărului de neadevăr revine audienței. Ritmul schimbării a însemnat că cunoștințele și experiența dobândită este mai puțin utilă pentru a găsi adevărul de către public. Speranța noastră este că, devenind conștient de tehnicile utilizate în manipularea opiniei, publicul va deveni mai rezistent la aceste metode. Conștientizarea acestor tehnici poate ajuta, de asemenea, instituțiile precum guvernele și mijloacele de informare în masă credibile să determine cum să contracareze cel mai bine aceste tehnici. Gândirea critică aplicată este necesară nu numai pentru a găsi adevărul, ci și pentru a menține societatea civilă intactă pentru generațiile viitoare.

Gândirea critică ne instruește să facem un pas înapoi, să evaluăm faptele și să formăm concluzii bazate pe dovezi, care elimină incapacitate completă de a înțelege că un punct de vedere pe care îl susții ar putea fi greșit. Cea mai importantă componentă a celei mai bune gândiri critice

care lipsește în societatea noastră de astăzi este pietatea. Este o noțiune simplă, dar profundă: dacă ne dăm seama că nu știm totul, putem învăța și nu avem o superioritate informațională absolută. Astfel dacă credem că știm totul, învățarea este imposibilă, fenomen larg răspândit și profund facilitat de internet și modul în care asimilăm informația.

Astfel gânditorul american Daniel J. Levitin [7] propune trei părți distincte (prezentate mai jos pe scurt, iar o evaluare alor mai detaliată urmează a fi realizată mai târziu) de evaluare a faptelor care ar facilita o gândire critică în aceste timpuri și nu numai:

1. Evaluarea numerelor
 - Plauzibilitate
 - Distracție cu medii
 - Mașinații pe axă
 - Distracție cu modul în care sunt raportate numerele
 - Cum sunt colectate numerele
 - Probabilități
2. Evaluarea cuvintelor
 - De unde știm?
 - Identificarea expertizei
 - Explicații alternative neglijate, subevaluate
 - Contra-cunoaștere
3. Evaluarea lumii
 - Cum funcționează știința
 - Erori logice
 - Știind ceea ce nu știi
 - Teoria Bayes (iană) în știință și în instanță

În plus față de o atitudine anti-știință, există o prejudecată anti-scepticism atunci când vine vorba de Internet, mulți indivizi aderă la „dacă l-am găsit online trebuie să fie adevărat”. Fără nicio autoritate centrală responsabilă de monitorizarea și reglementa site-urilor web și a altor materiale găsite online, responsabilitatea pentru verificarea revine fiecăruia dintre noi. Din fericire, unele site-uri web au găsit vin în ajutor, astfel sunt site-uri dedicate expunerii legendelor urbane și a știrilor false. Iar companii conduc laboratoare

independente pentru a oferi o evaluare imparțială a diferitelor produse, indiferent de ceea ce susțin producătorii lor. Însă, indiferent de mijloacele de comunicare utile, fiecare dintre noi trebuie să-și aplice judecata.

Promisiunea internetului este că este o mare forță democratizatoare, permițând tuturor să își exprime opiniile și să ofere acces imediat tuturor la informația din lume. Combinația - dintre internet și rețelele de socializare creează o lume virtuală de informații și dezinformații care conviețuiesc una lângă alta. Să ne dăm seama care dintre ele trebuie acceptate necesită o gândire atentă și timp (timpul îl simțim cu toții că ne lipsește în mod deosebit). Gândirea critică nu este ceva utilizezi o dată cu o problemă și apoi renunțați la ea. Este un proces activ și continuu. Este nevoie ca toți să gândim ca bayes-ieni, actualizându-ne cunoștințele pe măsură ce apar noi informații.

Timpul petrecut evaluând nu este doar un timp bine petrecut, ci ar trebui să fie considerat parte dintr-o înțelegere implicită pe care am făcut-o cu toții. Colectarea și cercetarea informațiilor care mai demult dura ore sau săptămâni acum poate dura doar câteva secunde. Nu mai trebuie să vânam prin biblioteci și arhive sau cărți groase pentru un singur pasaj care să ne va răspundă la întrebările noastre. Atitudinea implicită pe care trebuie să ne o asumăm cu toții este că vom folosi doar o parte din timpul, pe care l-am economisit în achiziționarea informațiilor, pentru a efectua verificarea corectitudinii a informațiilor. La fel cum este dificil să ai încredere în cineva care te-a mințit, este dificil să ai încredere în propriile tale cunoștințe, dacă jumătate din acestea se adevăresc a fi contra- cunoaștere. Faptul este că, în acest moment, contra-cunoașterea înflorește pe Facebook, Twitter și bloguri, și pe toate celelalte platformele semi-organizate.

Este mult mai bine să cunoaștem cu certitudine un număr moderat de lucruri decât un număr mare de lucruri care s-ar putea să nu fie adevărate. Recunoașterea și dezinformarea pot fi costisitoare, în ceea ce privește viețile și fericirea, și în ceea ce privește timpul petrecut încercând să contracarezi lucruri care nu au mers așa cum am crezut că vor merge. Cunoașterea adevărată ne simplifică viața, ajutându-ne să facem alegeri care ne sporesc fericirea și economia de timp.

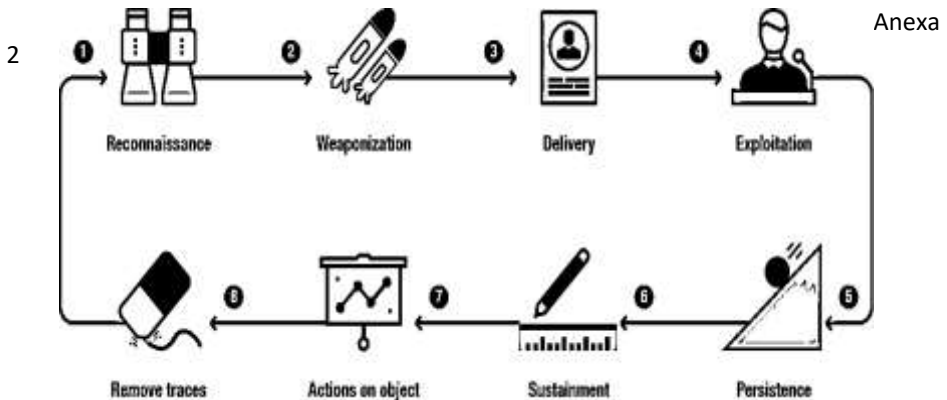
Referințe bibliografice:

1. Fareed, Zakaria. *Ten Lessons for a Post-Pandemic World*, 2020, 320p, ISBN 978-0393542134
2. ibidem
3. Zezi ROSLING H., ROSLING Rönnlund A., ROSLING O. *Factfulness: Ten Reasons We're Wrong About the World - and Why Things Are Better Than You Think*, Flatiron Books, 2018, 352p. ISBN 978- 1250107817
4. Zezi <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>
5. <https://orsonwelles.indiana.edu/collections/browse>
6. Zezi <https://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/news/cybercrime-and-digital-threats/fake-news-cyber-propaganda-the-abuse-of-social-media>
7. Zezi LEVITIN D.J. *Weaponized Lies: How to Think Critically in the Post-Truth Era*. 2017, 320p ISBN 978 1101983829
8. Shayo, Moses. *A Model of Social Identity with an Application to Political Economy: Nation, Class, and Redistribution*. *The American Political Science Review*, Vol. 103, No. 2 (May 2009), pp. 147-174, Ed: APSA <https://doi.org/10.1017/S0003055409090194>
9. Smith, Anthony D. *States and Homelands: The Social and Geopolitical Implications of National Territory*. *Millennium: Journal of International Studies* 10 (1981)
10. Immerwahr, Daniel. *How to Hide an Empire*. 2019, 528p. ISBN 978-0374172145
11. Goldberg, Jonah. *Suicide of the West*. 2018, 464p, ISBN 978-1101904930
12. Ballesteros, A. *Digitocracy: Ruling and Being Ruled*. *Philosophies* 2020, 5, 9. <https://doi.org/10.3390/philosophies5020009>
13. van der Klaauw, J. *Conspiracy Theories as Superstition: Today's Mirror Image in Spinoza's Tractatus Theologico-Politicus*. *Philosophies* 2021, 6, 39.
14. Yam, S.-C.J. *i-Soc: An Info-Sociological Approach to Structural-Agent Causal Symmetry*. *Philosophies* 2020, 5, 8.

FACTFULNESS RULES OF THUMB

Sursa: Factfulness: Ten Reasons We're Wrong About the World - and Why Things Are Better Than You Think

Sursa: Fake News and Cyber Propaganda. fig. 77

SUMMARY: Sustainability of Philosophical Thinking in The Post-Pandemic Society

The context of the SARS-CoV-2 pandemic situation, created by the COVID-19 virus that the global society has been facing for almost two years, has brought to the forefront of reality the need for knowledge to capitalize on the openings of the Information Age and not just to overuse unlimited access to information scientific and media. Also, there is the need to change the perspective on critical thinking and citizenship in the community environment at all levels. Moreover, in the post-pandemic period, the diversity of problems, working methods, reflected in philosophical thinking may be able to stimulate a deeper awareness embedded in social practice. In a way, during the pandemic period, there was a fragmentation and a mismatch between the actions taken in society, including in the Republic of Moldova, and the decisions taken by the authorities, which was investigated in terms of philosophical thinking practices. However, the new social realities imposed by the pandemic have accentuated problems that were previously overlooked as unimportant and inessential or were in an embryonic state, which is why they were simply not taken into account, so that their clarification was repeatedly postponed for an indefinite "other time". Given this fact, in the elaboration of the philosophical, theoretical-applied study, the authors tried to make it a current one and of major importance. Consequently, the research team concerted its efforts to implement the practices of philosophical thinking in examining the nature of the effects of pandemics on the state of affairs in society and post-pandemic consequences, identifying opportunities to clarify them, based on achievements in epistemology, philosophy of science, philosophy of law, aesthetics, ethics, phenomenology. In the theoretical-practical works, the reflexivity within the research at social level is stimulated, of the capacity of the society of the Republic of Moldova to be aware of its development horizons, with the help of the tools offered by the contemporary philosophical thinking. The essential tools for this purpose were checking the research issues using the qualitative method (online survey), organizing

debates (a round table and 2 theoretical seminars), 2 conferences, reading circles, with the participation of the general public, implementation of theoretical results and practices of the research team in the university curriculum and the access of the general public to the scientific works of the research team, using the openings of the Information Age. In the field of law, the social impact of the project means raising community awareness of increasing professional and civic responsibility, prioritizing critical thinking skills and civic spirit, cultivating society's self-reflection to mitigate the pandemic crisis and post-pandemic consequences, supporting and reviving all areas of life, socio-economic, socio-cultural, but also the increase of the public function of the fields of science.

Given the one-year period of the project, we persevered on finalizing the research methodology elaboration, but also capitalizing on the inter- and multidisciplinary paradigm. The necessary methods for the final research stage were selected and applied and the results of the online questionnaire were highlighted, which became an integral part of the paper. The opportunities to know the effects of the pandemic on various fields of activity and in-depth research were structured.

Within the expression of interest, the factual material was completed with that of the fields adjacent to philosophy and related to the research hypothesis. It has been shown that the renewals in society occasioned by the pandemic contribute to understanding the effects and overcoming the danger by changing human behavior both in relation to those in the community and the environment. Also, that pandemic conditions result in dramatic changes in interpersonal, family or community relationships.

The history of Europe and humanity has been periodically marked by turning points that have put societies to the test. The current crisis seems to be the one that leaves its mark on all areas of life, changes the nature of human relationships, acts on value points, and awareness of the factual and legal situation of the situation is an attempt to move from ignorance to knowledge and modeling of solutions in order to minimize the impact. Thus, the trajectory is one from realism to pragmatism, with

the framing and modeling of future scenarios, with possible and probable methods and solutions.

At the same time, the human and social vulnerability to the pandemic once again raises the issue of knowledge and the two priority hypostases through which the person is manifested in various relationships they establish (with nature, with other people, with state institutions, etc.) that it is generalized in relations of knowledge and awareness of realities and laws, according to which the social-state existence is organized, as a rational and responsible person.

The profound and extraordinary nature of the current global crisis caused by SARS-CoV-2 imposes extraordinary measures, which affect the traditional formula of individual and institutional human action.

The way in which the crisis of the individual is perceived and managed institutionally is interdependent, but it can also become a stage of re-evaluation of social norms and the system.

In the crisis generated by SARS-CoV-2, society is facing an existential situation with unexpected dimensions. The first aspect is that of the fragility of the body. In the fear of illness, the body itself appears fragile and easy to be affected. Moreover, because we do not know whether we are infected or not, our own body (potentially sick or infected by other bodies), as well as the bodies of others (potentially sick or infectable by us) occupy the position of the "scary" in the classical Heideggerian structure of fear. The socially promoted strategy of "isolation" aims to remove from the circuit the "scary" - what "threatens". Faced with its own fragility, whether it is sick or not, the body is put in a position to learn to take care of itself and feel itself - the precondition for practices of the self. The second aspect concerns the sociality from which we are deprived in isolation. Paradoxically, it is the context of isolation that made possible a new form of virtual sociality and solidarity - an explosion of communication, which offered a new visibility to philosophical practices. The online environment thus offers opportunities for transcending isolation into the "sphere of one's own" and for access to new ways of being, previously unimaginable.

After all, it was the international word of 2016 denoting the circumstances in which objective facts have a much smaller influence in shaping public opinion than appeals to emotion and personal beliefs. The fact that post-truth has become the word of the year is the point of maximum uncertainty about the truth in the contemporary world. And the situation in 2020 is even more obvious as a defining state of social discourse and its implications for the truth. Alternative facts are more than the dichotomy between false and factual, they are closely related to the nature of information technology, where it is possible to clean up our own experiences, to surround ourselves only with the ideas and "facts" we want. We live in our bubbles where we talk to each other about our own favorite sets of "facts," in which any disagreement is resolved by resorting to alternative fact, eliminating the need for epistemic analysis. At the same time, it is found that Fake news does not only refer to lies, but also to fabricated news, to digitized and older techniques of capturing attention, algorithmizing news, emotional and epistemic consumption of information. This phenomenon involves an analysis of three elements: the different types of content that are created and distributed; the motivations of those who create this content; the ways in which this content is disseminated. Thus information as entertainment (infotainment, soft-news) which is an aspect in the epistemic crisis in general and currently in the pandemic in the media, has turned into a mutation of news and entertainment, a kind of trivialization of news in that the need for ratings and clicks creates a demand for a steady stream of engaging, fun content; Thus, information as entertainment acquires a new magnitude in the case of the current crisis, stemming from an acute desire of individuals to distance themselves from reality and the inconsistency of the factual message of the governing authorities.

The philosophical-aesthetic approach of the dominant identity crisis in the Soviet period involved research and, respectively, the identification of a spectrum of defining and constant aspects of the entire segment: national specificity, the relationship between national and international; values and national identity, historical past; historical personalities, the

spiritual forerunners of the nation, classical literature, folklore; the approach, the aesthetic-political and ideological perspectives regarding the specifics and the national history; the concerted intentions of substituting the traditions of the centuries with those related to the communist way of life, etc.

The basis for the research were: archive documents, transcripts of meetings, official party documents, speeches, collections of October publications, Socialist Moldova, Culture, Communist Moldova, documents from the archives of the Writers' Union, monographs, articles.

The establishment of a new social order comes as a natural reaction to the dizzying spread of the new type of Coronavirus. This new social order starts from the operation of restrictions related to the way in which the members of the current societies interact with each other. Within these changes, some concepts, such as the idea of social interaction with a diminished physical component, the idea of reality in virtual communication or the idea of justice and the priority of social welfare, which, prior to the pandemic, were largely viewed through conditions other than those imposed by the pandemic. Rethinking and explaining the series of problems generated with the establishment of a new order, but also of the structures of social cohabitation during the pandemic, is an essential necessity for maintaining a favorable social life.

Given the fact that the favorable medium for receiving non-verbal, but also analog, significant and phenomenal, is visual perception, we performed a simulation exercise of the case where the video connection is blocked in an online communication that resulted the deficient aspect of a bilateral communication in an online register. Thus, in the conditions of restricting the physical proximity between people, the virtual social media bring out even more the relational component of the communication. Contact by analog signs with reality itself risks losing its transparency and becoming opalescent. Due to the huge flow of signifiers in virtual environments, the continuity of the relationship with reality is blocked in the theory of the simulacrum. Simulacrum that acts, "bombards" and affects by the abundance of analog triggers aimed at the area of sensitivity.

The process of seduction is materialized by the stimulation of perception, which offers a minimum of security with regard to the reality of feelings. The fatigue function of analog signals is interrupted, so they get stuck and no longer transmit what there is, a phenomenon that can be circumscribed to the meaning content of idolatry.

Given these analyses, the research team formulated several conclusions:

1. The profound and unordinary character of the crisis faced by societies at global level, caused by SARS-CoV-2 pandemic / COVID-19 virus, imposes unusual measures, which affect the traditional formula of the human, community, institutional, but also environmental condition. The state of affairs requires the interference between critical thinking and the complexity of the actions that are undertaken in the implementation of the whole in society, but also between society and environment. The whole role of which is not excluded to become a sine qua non condition in the post-pandemic in order to minimize the consequences of the pandemic crisis. The investigations undertaken from the perspective of the philosophy of renewals show that the openings that proliferated in the 1960s century are far too profound and belong to the Information Age and not only to the knowledge-based society. Also, the acute problems facing society are the refractions of events in the processes triggered, including the global ones. Problems that arose in the context of the pandemic show that the solutions were not the ones adequate to the major changes that are continuously occurring in the social and environmental reality. However, the openings catalyzed renewals both vertically and horizontally in all fields of activity and not only those of philosophy. At the same time, the problems and events in the processes triggered need to be treated as a whole, and the chaining that takes place between them and influence the Community environment needs to be solved also through the synergies of the triggers themselves. All the more so because renewals influence the ratio of the internal factor to the external one, favoring the latter. Currently, this change of perspective shows that things and beings need to be treated in interaction, in their

interdependence and are found from the way society has been engulfed by the pandemic to the sustainability of the competences of the institutions responsible for the vitality of the public health system. The establishment of a new social order comes as a natural reaction to the vertiginous spread of the new type of Coronavirus. This new social order starts from the operation of restrictions related to the way in which the members of today's societies interact with each other. In the field of these changes, some concepts are highlighted, such as the idea of social interaction with a diminished physical component, the idea of reality within virtual communication or the idea of justice and priority of social welfare, which, prior to the pandemic, for the most part, were viewed through the prism of conditions other than those imposed by the pandemic. Rethinking and making explicit the string of problems generated with the establishment of a new order, but also of the structures of social cohabitation during the pandemic, is an essential necessity for maintaining a favorable social life.

2. Another preliminary conclusion that we would propose in this regard is that it is the isolation that has made many seek online communication, including various types of practices of the self, for a dual reason: both because it is an intersubjective practice and because it offers the possibility of detached reflection on their own self.

3. In the context of the pandemic, there is a distinction between the effect of the fear of illness and the effect of isolation on the collective and individual mind. The effect of the fear of disease generates both a deep individual anxiety and a system of measures adopted at governmental and community level to avoid the risk of getting sick. The recommendation of isolation is one of those measures. However, isolation has, in turn, consequences on the mental state of (self-)isolated individuals. In this context, philosophical practices have demonstrated their viability as tools that allow individuals to face their own subjectivity, in their own space, but in the virtual company of others. From this perspective, the necessary recommendation is that governmental and community structures ensure and suggest free access for community

members to philosophical consulting services, during the isolation period, in order to counter the negative effects of loneliness and to provide tools for restructuring their own lives in isolation.

4. The psychocultural and axiological identity issues intensify in human societies during periods of various crises, including pandemics. Interpreted, first of all, as a state of social imbalance, this pandemic situation also causes an aggravation of identity factors. The psychocultural and axiological identity issues are reflected in the current Romanian philosophical creation.

5. How media materials are consumed: all at the same time, all in one place. Our feeds treat everything the same: political news, weather, music, ads, news about movies, funny videos, etc. Everything is connected so that it is hard to distinguish between what matters and what does not, what articles are actually worth reading, which of the "breaking news" are actually news. Generating especially during the pandemic a reality personalized and accepted by the individual.

6. Even if, there is no way to generate an epistemic approach, the effects of the pandemic require an urgent return to ordering and securing the links between beings and things. These correlations condition an increased level of interconnection, interdependence and interaction present in the community environment and human behavior. They also ensure the continuity of the evaluation and not only the use of generational and human values and identity that will lead to the reduction of the hostility towards the consequences of the pandemic.

7. The structure of the crisis that societies are going through globally, caused by COVID-19, requires unusual measures, as it affects the traditional formula of individual and institutional human action. As a way to mitigate the impact of the pandemic crisis, coordinated, convergent actions between various social entities are needed, as well as multi-perspective, interdisciplinary and relevant scientific contributions. It was found through the analysis of the social organization in the conditions of the pandemic, due to the interconnections between order and disorder (chaos), that it is necessary to clarify the problem of the possibility of

balance or imbalance, of stability or social instability until the establishment of a new social order or the return to the social order before the pandemic, including in the Republic of Moldova. All the more so because in the Moldovan society the citizen lack trust in authorities and institutions, determined by their dysfunctionality and lack of ability to be receptive to citizens' problems. As a result, in the more than 30 years of independence, due to the multiple problems they have faced, the pandemic conditions and it is not excluded that the post-pandemic period will precipitate the processes triggered, exceeding the human capacity to become aware of the gravity of the situation and to reorient in order to ensure personal, social, but also environmental security.

PHILOSOPHY OF RENEWALS IN THE POST PANDEMIC SOCIETY

Ana PASCARU, dr. hab., conf. cercet.,
apascaru2010@gmail.com

The context of the SARS-CoV-2 pandemic state generated by the COVID-19 virus faced by the global society for almost two years has brought to the forefront of reality the need for knowledge to use the openings of the Information Age and not only to overuse unlimited access to scientific and media information. Also, the need to change the perspective on critical thinking and its establishment in the community environment at all levels is obvious. All the more so since, it is not excluded that in post-pandemic the diversity of issues, working methods, reflected in philosophical thinking, may be able to stimulate social practice with a high degree of awareness. In an obvious way during the pandemic period, a crass fragmentation and inconsistency between the actions taken in society, including in the area of the Republic of Moldova, was revealed. Thus, the decisions taken by the authorities were investigated through the perspective of practices of philosophical thought. However, the new social realities imposed by the pandemic have accentuated problems that were previously overlooked as

being unimportant and essential or being in an embryonic state, which is why they were simply not taken into account, and their clarification repeatedly was postponed for an "other time" indeterminate. Given this fact, the philosophical approach to renewals in the post-pandemic society in the compartment is a theoretical and methodological one that currently focuses on the importance of rigor and connection in knowing the pressing problems faced by the contemporary world. This kind of knowledge would involve the establishment of critical thinking about events, processes, upheavals, but also challenges through using the openings offered by the Information Age. The background of major problems and the delayed solutions have as a common denominator the avoidance of complex actions, at the level of society as a whole. Consequently, this avoidance during the pandemic might proliferate in post-pandemic too; the effect will be supported by human and environmental conditions, including in the social space of the Republic of Moldova. Additionally, factors to be taken into account are the awareness of the community regarding the value of the professional and civic responsibility, the priority of critical thinking skills and of civic spirit, the cultivation of social self-reflection for the mitigation of the SARS-COV-2 pandemic crisis generated by the COVID-19 virus and the consequences after the pandemic, the relaunch of all areas of social-economic, social-cultural life, and also the increase of the public function of the fields of science.

Given the one-year period of the project, it insisted on the completion of the research methodology, the elaboration, but also the capitalization of the inter-and multidisciplinary paradigm. The methods necessary for the research stage were selected and applied and the results of the online survey that became an integral part of the paper were highlighted. The opportunities for knowing the effects of the pandemic have been structured on various fields of activity and the research itself has been in-depth.

Within the expression of interest, the factual material was complemented with that of the fields adjacent to philosophy and related to the research hypothesis. It has been shown that renewals in society in pandemic conditions contribute to understanding the effects and

overcoming the danger by changing human behavior in relation to both those in the community and to the environment. Also, it was shown that pandemic conditions result in dramatic changes in interpersonal, family and community relationships.

IDENTITY APPROACHES OF THE PANDEMIC IN ROMANIAN PHILOSOPHICAL LITERATURE

Gheorghe BOBÂNĂ, dr. hab.
ghbobina@gmail.com

The pandemic phenomenon produces at least two types of general reactions, some quite noteworthy. Some philosophers argue that now is not the time to think, but to help society in the war against the virus. This attitude is justified through the prudence given by the act of speculation and expresses a narrow and conformist conception of philosophy. On the other hand, there are philosophers who, however, demand an active involvement, stating that philosophy does not intend to replace the particular sciences, nor has claims to the domination and control of nature, or to reduce the real to meaningless and manipulative objectivity.

In the Romanian philosophical literature, there are not too many attempts to propose an understanding of the current pandemic situation. Among the articles on sociological, political sciences, we highlight an attempt to identify the pandemic as a philosophical-political metaphor. Three philosophical-political metaphors of the Coronavirus disease are emphasized: Metaphorical Description 1: The State of Viral Exception. Emergency state. Metaphorical description 2: The symbolic precipitate of the postmodern condition. Metaphorical description 3: Biopolitics. An extensive essay dedicated to the various philosophical aspects of the pandemic is also analyzed, which contains several important compartments, starting with viruses, pandemics, COVID-19 and ending with predictions regarding the shift that occurs into the paradigm of social life.

POST-PANDEMIC WORLD MEGATRENDES: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Lidia Troianowski, dr.
troianowski_lidia@yahoo.fr

Declared as an eminent leveler Covid19 life through manifest phenomena and processes, it conditions the appearance of several scenarios about the post-pandemic world, one distinct from the pre-pandemic one. The pandemic has demonstrated in excess the fragility of the world, and its effects through their gravity and depth further exacerbate the global crisis that risks turning into a civilizational one. Expectations of returning to normal life, according to several scenarios, are illusory, because life will never return to the perception of the damaged normalcy that reigned until the pandemic crisis. As for avoiding the civilizational crisis, a complete reset of life is necessary.

THE SIGNIFICANCE OF SOCIAL SYNERGIES IN DECREASING THE IMPACT OF THE PANDEMIC CRISIS

Rodica CIOBANU, dr.
rod_rosca@yahoo.com

The numerous problems faced by societies and states with the global outbreak of the pandemic have triggered a review of the existing foundations of the societies, as well as a renewed focus on the meaning of the human life. Under pandemic conditions, attitudes not specific to the pre-pandemic period emerged, which are the reverse side of the technologized, digitalized modern mind, by an essential shift towards spirituality in general, but within a peculiar format, approaching and dealing with social realities and human relations with a philosophical attitude.

Under the continuing pandemic crisis, the central issue for societies remains the relationship between order and disorder (chaos), assessed against periodic shifts that may cause sudden and dramatic changes (from order to chaos, and vice versa) in the traditional organizational formula. At the same time, working with the relationship between order and disorder, attention is drawn to the fact that fluctuations, although at first glance they may seem insignificant, can have a major and long-lasting impact under pandemic conditions. However, whilst under normal circumstances and stable conditions minor fluctuations (deliberate individual actions) are suppressed by the social system, while in crisis situations these fluctuations become significant and can change the social organization or development formula. Accordingly, we argue through the application of the theoretical-methodological framework of synergies, the decisive character of individual actions to overcome the pandemic crisis and to return to normality and the continuous development of societies.

In order to explain the reasoning behind the synergy is first of all an appropriate methodology, a tool to assess and measure the circumstances in which societies have found themselves living under pandemic conditions, and secondly an effective strategy to identify solutions, we emphasize the theoretical and methodological references used, as well as we introduce the response pattern to extraordinary situations, such as the pandemic, and draw conclusions about its potential.

With this dimension in mind, the general hypothesis that we developed from the start of this research project, is that due to the lack of clear principles of organization, cooperation and collaboration between institutions and citizens, accepted by all members of society (both authorities and individuals), based on relationships of trust, responsibility and solidarity, a crisis situation faced by a society or humanity may not be resolved. Given this hypothesis, we started to explore the theoretical and methodological approaches that could help to develop and validate or deny this hypothesis. During the preliminary stage, following the research of appropriate methodological tools, we observed:

- that the science of philosophy offers a wide range of research tools, suitable to the current situation, only requiring an evaluation of the methodological toolbox in terms of relevance and theoretical-practical utility;
- as a result of their evaluation we found that the most reliable way, in this context, is guaranteed by interdisciplinary methodological tools, and in particular by synergetic approaches, which can offer solutions to non-standard situations, complex cases or with an advanced degree of complexity, driven by such factors as: individual, social, political, legal, economic, educational, etc.;
- in the research we aim at obtaining an integrated concept/view for the conditions of the Republic of Moldova, therefore with the implementation of the interdisciplinary methodology, we focused on the understanding and application of the notion of "synergies";
- the implementation of the two principles proposed by synergies (responsibility and rationality), vital in times of pandemic as fundamental methodological principles, and which, if applied and implemented in the current conditions, could offer double benefits (social and individual/personal). However, human rationality - should guarantee self-awareness of troublesome, critical situations in social organization in times of pandemic, as well as the advantages of a rational attitude, and responsibility - to be considered a benchmark of collective solidarity and survival instinct in times of crisis;
- recognition of the need for an objective review and reassessment of the traditional mode of social organization and the formulas in which various types of social relations (between people, between people and institutions, between institutions, between people and the state) are carried out, which due to their limited functionality and low efficiency (of

- the authorities and the people involved in their activity) under pandemic conditions have triggered various social crises;
- recognition and acceptance of a reality dominated and dependent on technology, rapidly building a digitized society. Under pandemic conditions, technology has not only become indispensable, but it has also led to the formation of a new human kind (self-sufficient, independent, self-isolated, placed outside collective interests and activities), and the digitized society - the 'rebirth' of technocratism, which in fact could lead to a further crisis of culture and values, of spirituality, the alienation of the individual, etc., thereby bringing back the philosophy of life and existentialism in an updated form.

REORGANIZING INTERSUBJECTIVE COHESION UNDER CIRCUMSTANCES OF ONLINE COMMUNICATION

Andrei PERCIUN, dr.
undreaperciun@gmail.com

This research is particularly relevant in the context of the implementation of remote work regime and online studies. The fact that you can be at work or in the classroom in a domestic context is a special privilege. However, we cannot overlook some of the shortcomings of this type of experience. In the case of teaching, we must not interpret knowledge as a sum of data that needs to be delivered to the recipient. Currently, the problem of information interference has almost disappeared. Knowledge is more than a sum of data. The social context and human interaction reveal the meaningful dimension of knowledge. The vivacity of the layer of meanings is maintained due to the interaction between people. The requirement to maintain effective communication in the distance learning regime is a real challenge.

PRACTICES OF THE SELF IN THE POST-PANDEMIC CONTEXT

Alexandru COSMESCU, dr.
khoraa@gmail.com

The chapter analyzes the practices of the self in the post-pandemic context. Through an engagement with Giorgio Agamben's controversial work on the attitudes exemplified in the response to the pandemic, and a reading of his work through the prism of philosophical practice, we concluded that the practices of the self – both those with a venerable ancient tradition and their new forms – can become a resource for reinventing a “more modest and simpler form of life”, as an alternative both to the form of life that was taken for granted before the pandemic, and to the problematic aspects of the form of life that appeared in its wake. The ability to discover aspects of this form of life in the midst of everyday experience is an effect of self-reflection embedded in most forms of practices of the self.

Several theses can be put forward in this regard.

First, one of the “simplest” forms of philosophical practice – simple because it does not require anything else but an availability to see what is happening and commitment to truth – is parrhesia. In the context of the pandemic, resisting the common doxa became extremely risky, as the Agamben controversy shows, but even more necessary, as a revitalization of philosophical discourse.

Second, the presence of illness – as a continuous possibility of suffering and death – led to a deeper awareness of the fragility of the human being. This awareness of fragility and vulnerability has clear resonances with the practices of the self. At the same time, we can notice a tendency to present fragility / vulnerability as something to be avoided, something one can defend against, a certain nostalgia for “security” or an attempt to create security through isolation or vaccination. However, from the perspective of philosophical practice, fragility and vulnerability are constitutive aspects of the human being, thus unavoidable.

Third, “social distancing” and using the online environment as a refuge and communication platform generated changes in ways of relating taken for granted before the pandemic. At the same time, these changes are benefic for philosophical practice, offering the isolated subject the possibility to connect to a non-local community interested in practices of the self and the possibility of radical self-awareness in absence of immersion in a physical community and in the everyday routine. Paradoxically, isolation and askesis can become, in the conditions of social distances, mainstream practices.

Fourth, the reduction to “bare life” of the complexity of human life – the emphasis on the biological layer – allows a reintegration of the human being’s embodied status, a self-identification as an embodied subject that feels and is able to suffer. This awareness can also generate a new political way of being in the world, based on solidarity and empathy with other subjects, also seen as embodied, feeling, able to suffer.

Finally, practices of the self can offer resources for creating an alternative form of life, different both from the one taken for granted before the pandemic, and from the problematic aspects of the changes occasioned by the reaction to the pandemic.

IDENTIFYING THE RELATIONSHIP BETWEEN IDEAS-REALITY-NECESSITY IN CLARIFYING POST-PANDEMIC CHALLENGES FROM THE PERSPECTIVE OF PHILOSOPHY CONCEPTS

Nicolae BODEAN,
nikeby@gmail.com

The current pandemic crisis has brought back into force the re-evaluation and analysis of the concepts, ideologies and mechanisms in which the individual and contemporary society operate. In this text we analyze both phenomena and concepts already present and debated,

through which we try to explain some of the directions and manifestations of the COVID-19 Pandemic. Thus, we highlight a deep crisis of governance (both in democratic and authoritarian societies), which is based on breaking with the reality in which we operate and contemporary electoral processes. On the other hand, a rapid acceleration of the relativization of truth and distrust of conclusions, recommendations and the current scientific product.

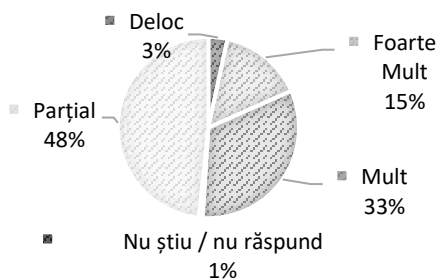
There is a tendency to decentralize the epistemic authority over the truth, manifested by the desire to reduce the tension of social dialogue on everyday facts. This desire comes from the misperception that if there are nuances of interpretation of the facts, or that the scientific truth is in a continuous complement, it would also imply the existence of several truths. Thus, a devolution of thought is desired, by removing the central authority of truth, which is facilitated especially by contemporary information processes and information consumption practices. Society tends to fragment and isolate itself epistemically, isolating itself in a personalized and deeply interpretable structure similar to that of the Plato's Cave, manifested by adhering to the position of a pseudo-philosopher king who becomes the individualized epistemic standard.

It is much better to know with certainty a moderate number of things than a large number of things that may not be true. Recognition and misinformation can be costly, both in terms of lives and happiness, and in terms of the time spent trying to counteract things that didn't go the way I thought they would. True knowledge simplifies our lives, helping us to make choices that increase our happiness and time savings.

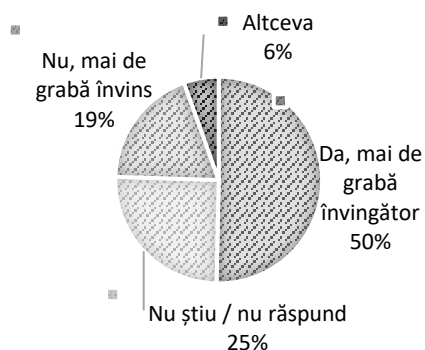
Chestionar online: Sustenabilitatea gândirii filosofice în societate

Sursa online*

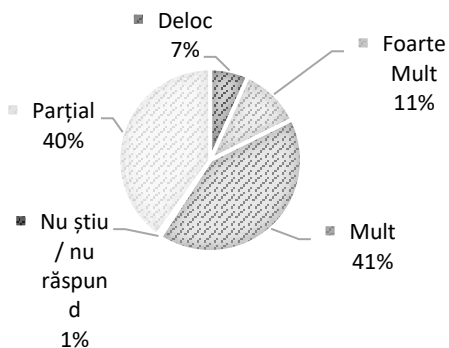
În ce măsură Vă considerați afectat de restricțiile impuse în pandemie?

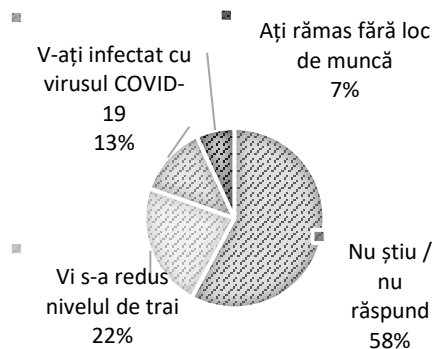
Vă considerați un învingător sau mai degrabă învins de situație?

Cât de mult s-a schimbat modul DVS de viață în această perioadă?

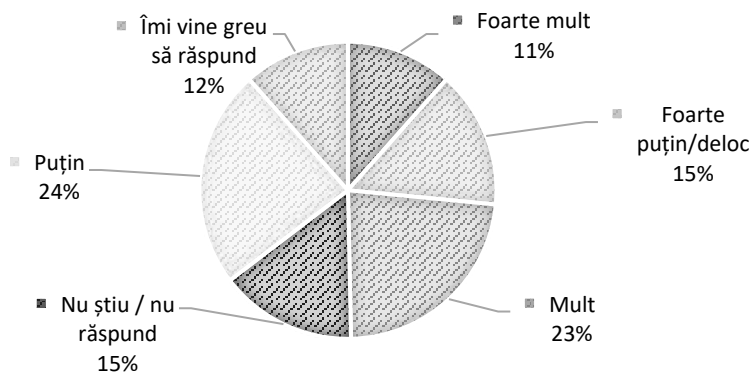

În cazul în care Vă considerați un învins din ce motiv? Indicați variantele propuse sau ale DVS

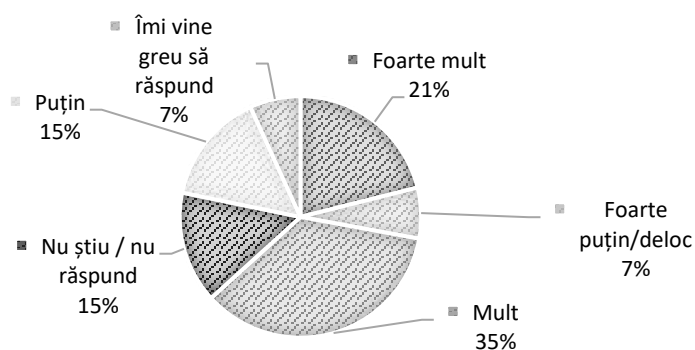

* shorturl.at/vFOS0

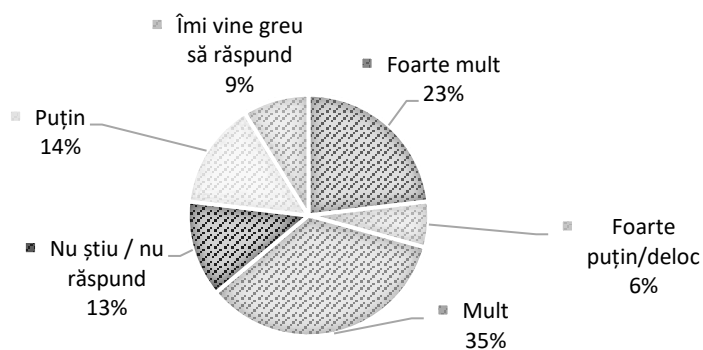
În ce măsură credeți că Medicul Dvs de familie a acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

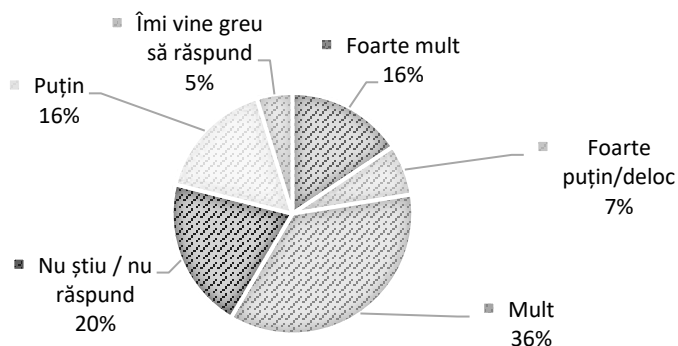
În ce măsură credeți că Medicii virusologi au acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

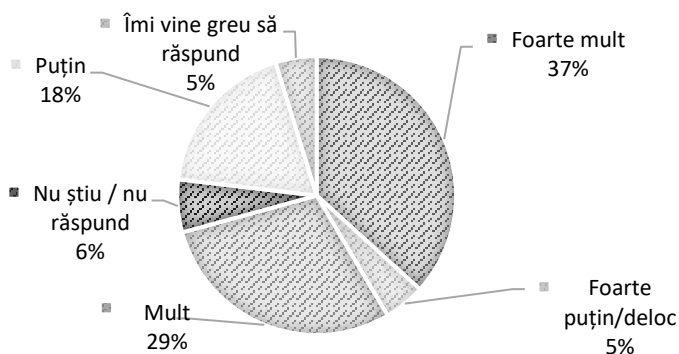
În ce măsură credeți că Medicii epidemiologi au acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

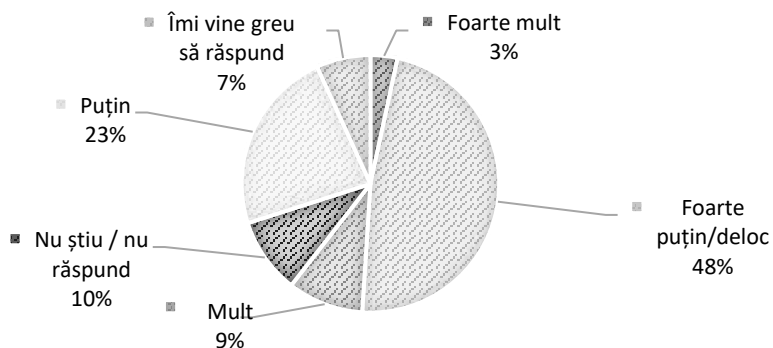
În ce măsură credeți că Angajatorul Dvs acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

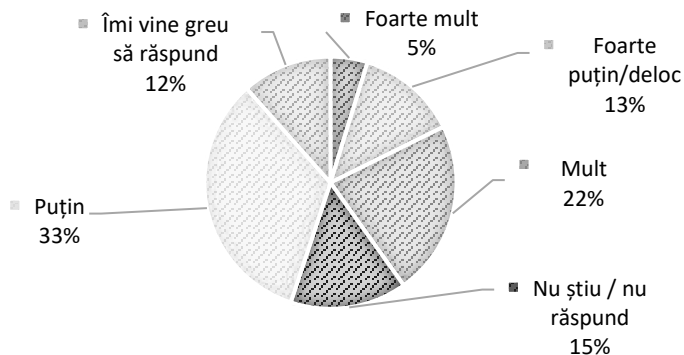
În ce măsură credeți că Spitalele acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

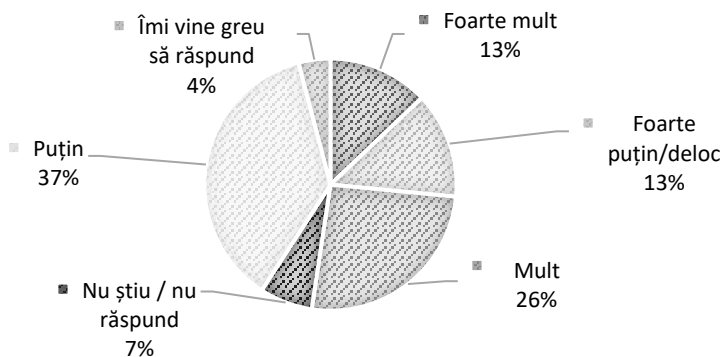
În ce măsură credeți că [Organizațiile religioase] acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

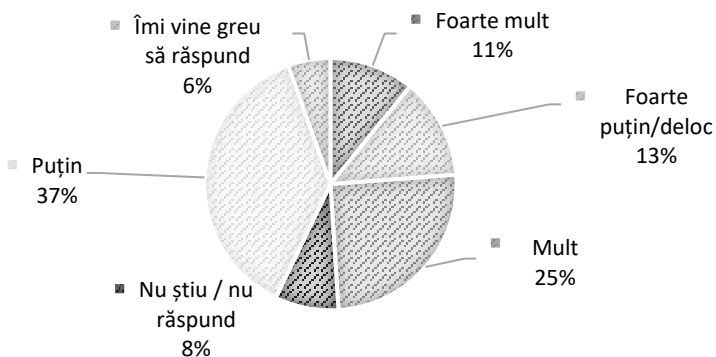
În ce măsură credeți că Direcția raională de sănătate acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

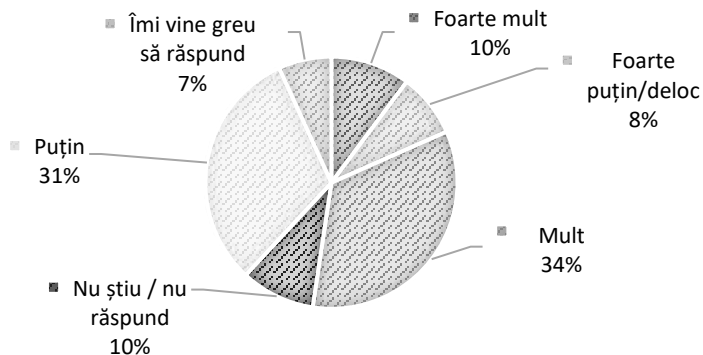
În ce măsură credeți că Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

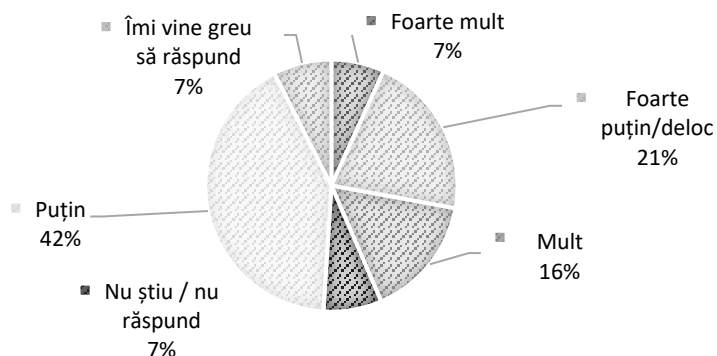
În ce măsură credeți că Comisia pentru situații excepționale au acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

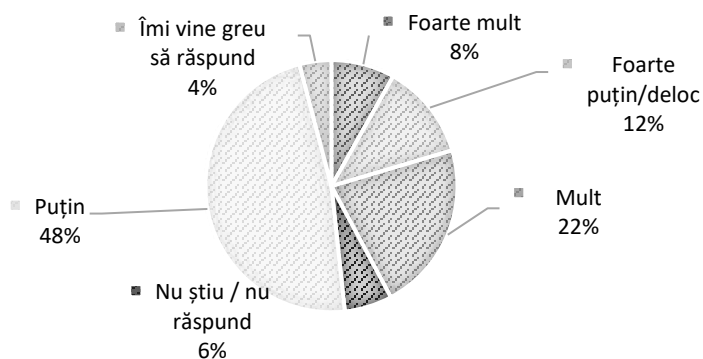
În ce măsură credeți că Școlile, grădinițele de copii au acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

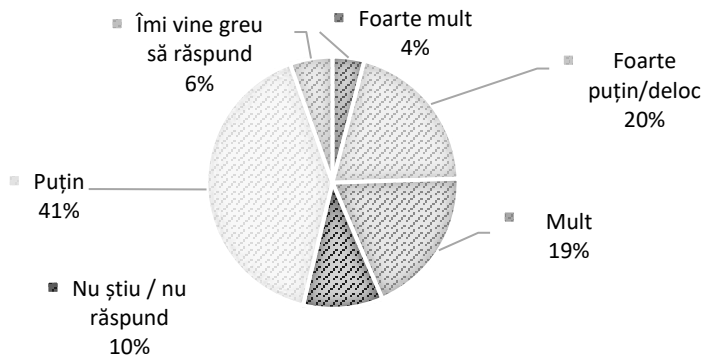
În ce măsură credeți că Organizațiile de transport public au acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

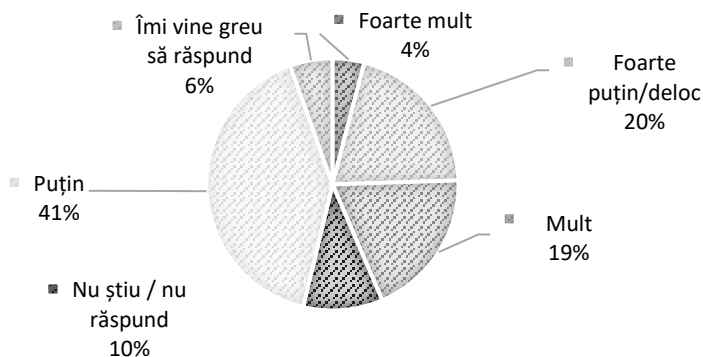
În ce măsură credeți că Magazinele au acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

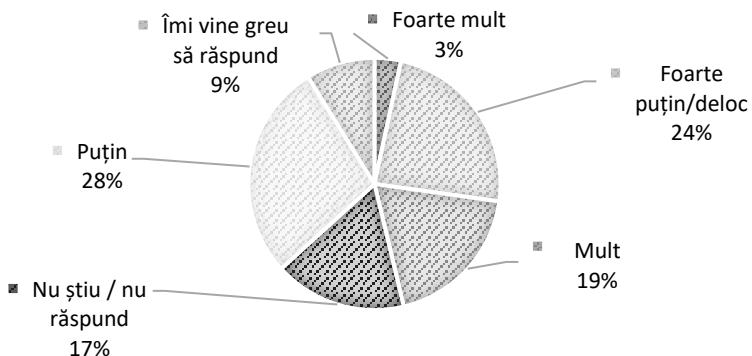
În ce măsură credeți că Primăria din localitatea Dvs a acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

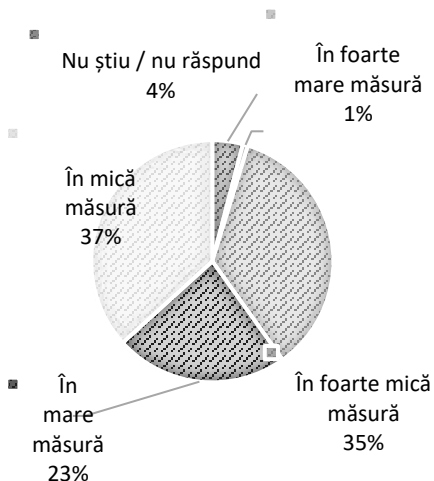
În ce măsură credeți că Poliția a acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

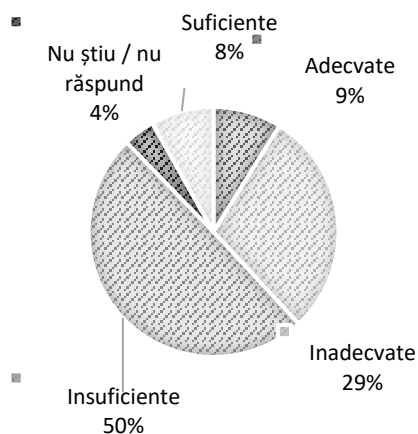
În ce măsură credeți că Academia de Științe a Moldovei a acționat/acționează în direcția corectă în condițiile de COVID-19?

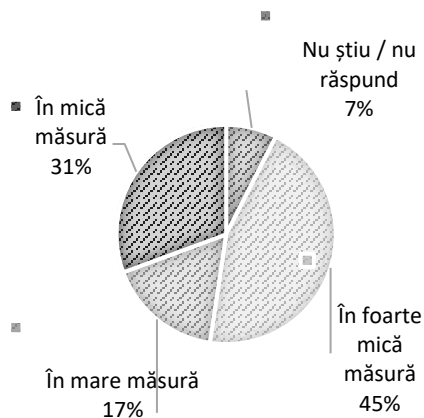
În opinia Dvs. comunicarea dintre autoritățile statului și cetățeni în perioada pandemiei COVID-19 a fost eficientă?

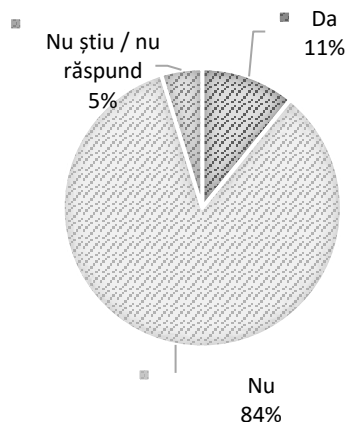
În opinia DV, măsurile luate de autorități pentru prevenirea răspândirii COVID-19 au fost:

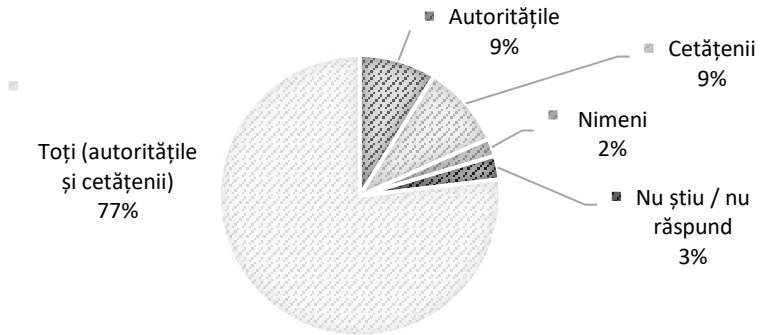
În opinia Dvs. comunicarea dintre autoritățile statului și cetățeni în perioada pandemiei COVID-19 a fost transparentă?

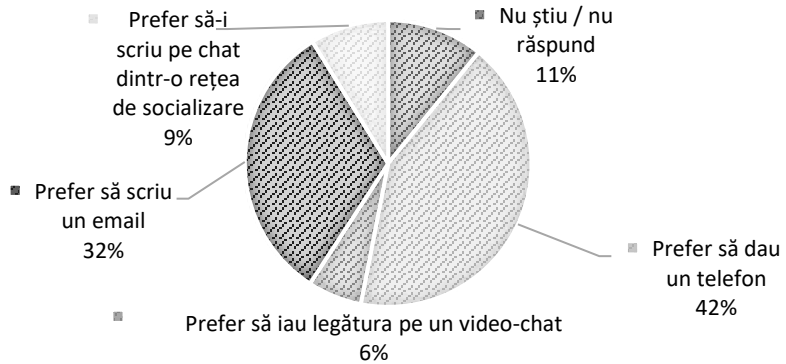
Considerați că cetățenii Republicii Moldova sunt receptivi la solicitările autorităților de a respecta măsurile de protecție?

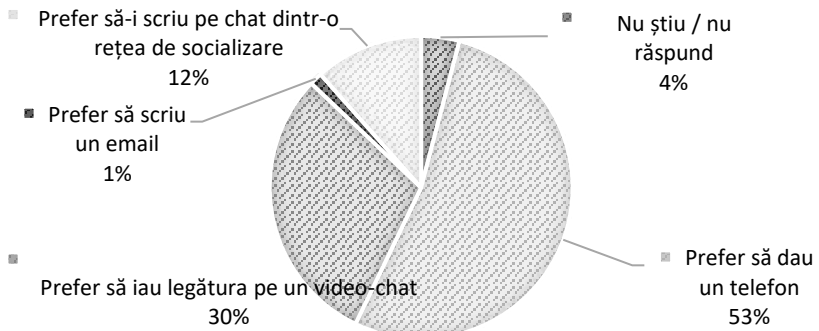
Cum credeți cine poartă, în primul rând, răspundere pentru numărul mare de infectări?

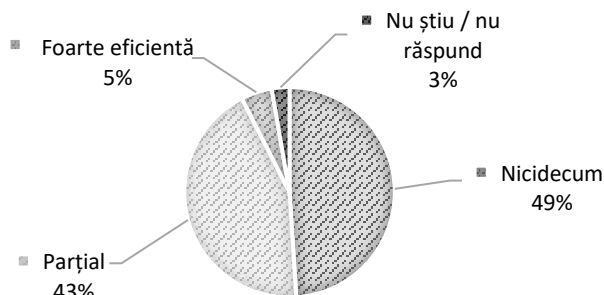
În condițiile restricțiilor impuse de pandemie care opțiunea preferențială de a lua legătura cu cineva din sfera publică?

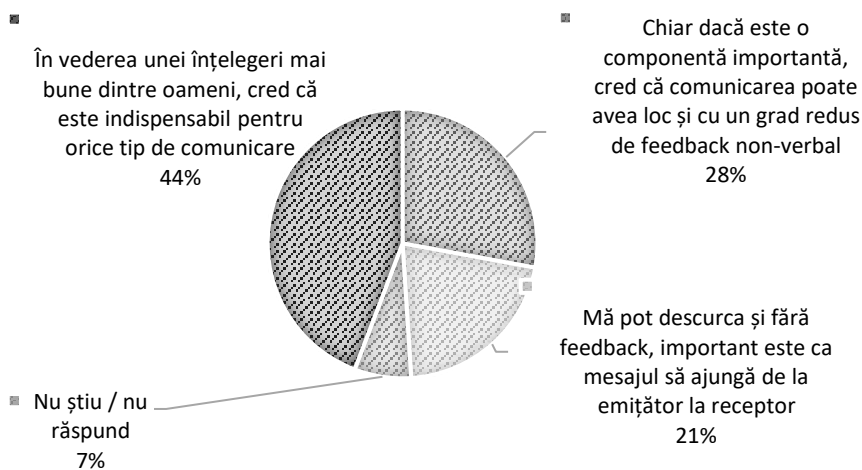
În condițiile restricțiilor impuse de pandemie care opțiunea preferențială de a lua legătura cu cineva cu membrii familiei și apropiații dvs.?

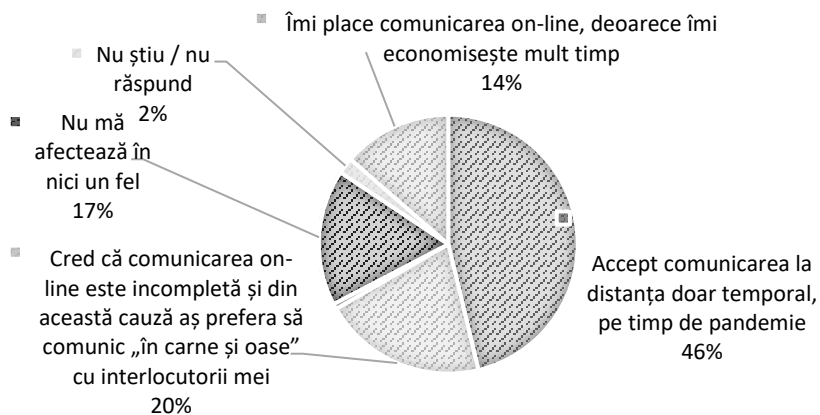
Considerați comunicarea on-line una mai eficientă decât cea reală?

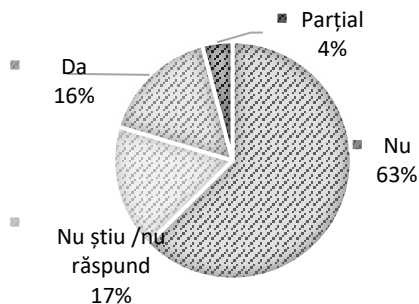
Cât de mult contează pentru dvs. feedback-ul non-verbal într-o comunicare on-line?

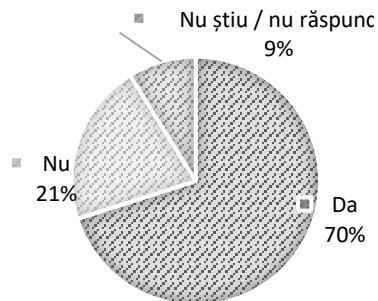
În ce măsură Vă afectează comunicarea la distanță?

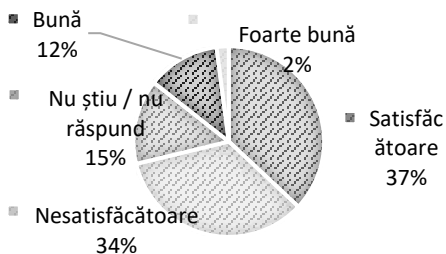
Credeți că instituțiile de învățământ în condițiile actuale asigură dreptul la educație de calitate?

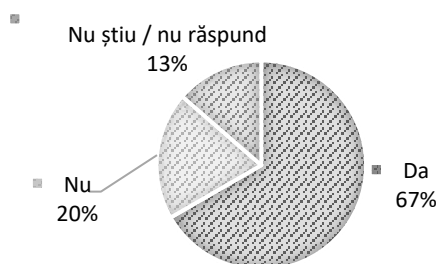
Considerați că studiile la distanță solicită eforturi mai mari din partea: Elevilor / studenților

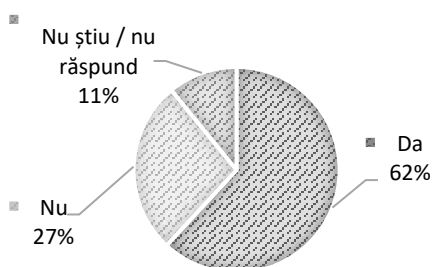
Cum ați aprecia calitatea studiilor de la distanță în Republica Moldova?

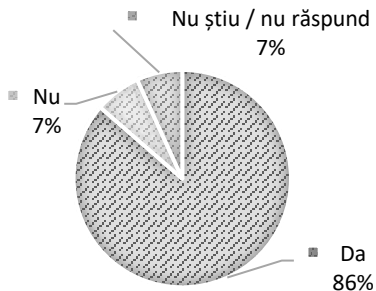
Considerați că studiile la distanță solicită eforturi mai mari din partea: Părinților

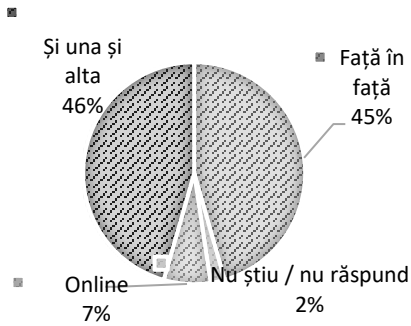
În cadrul studiilor on-line studenții ar trebui să se conecteze cu video?

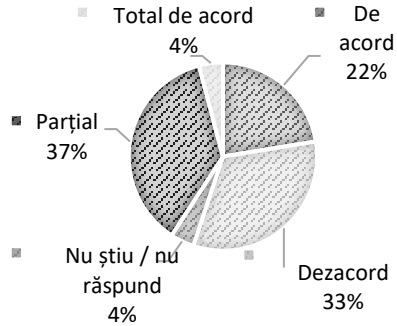
Considerați că studiile la distanță solicită eforturi mai mari din partea: Profesorilor

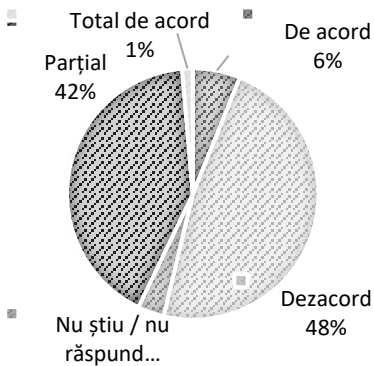
Dacă ați avea de ales între studii la distanță și studii față în față, care ar fi preferința dvs.?

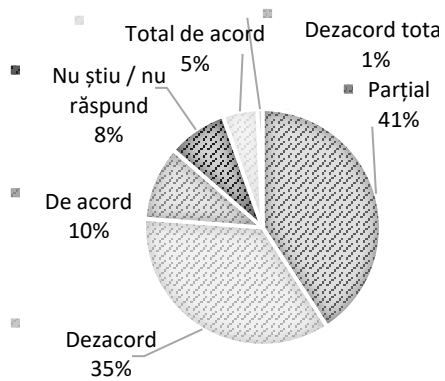
Considerați că V-ați putea infecta cu COVID-19 numai în cazul în care ați fost în contact cu cineva care are simptome?

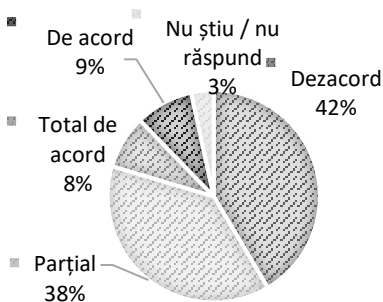
În ce măsură sunteți de acord cu afirmația că virusul COVID-19 afectează doar persoanele în vârstă?

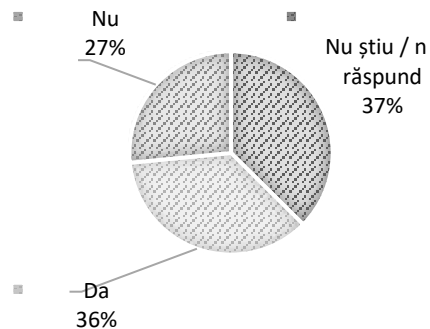
În ce măsură sunteți de acord cu afirmația că COVID-19 este similar gripei?

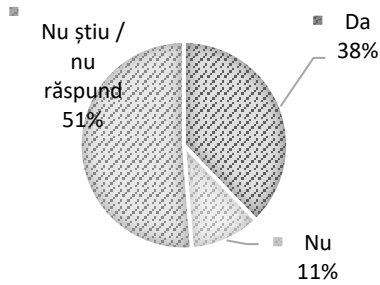
Care este opinia DVS. în legătură cu proliferarea ideii că purtarea măștii nu te protejează împotriva COVID-19

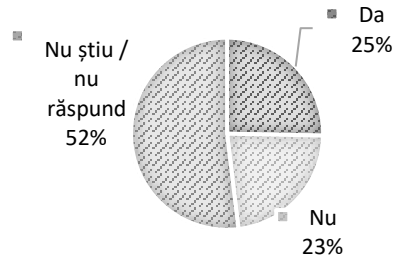
Credeți că virusul COVID-19 este un produs creat în condiții de laborator?

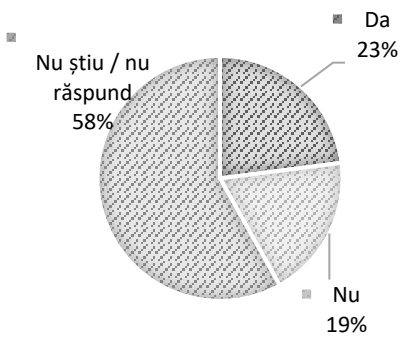
Dacă credeți că virusul COVID-19 este un produs creat în condiții de laborator?
 Credeți că a fost creat de CHINA

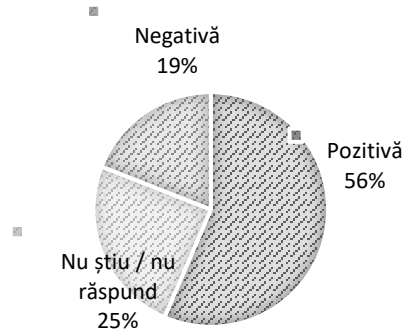
Dacă credeți că virusul COVID-19 este un produs creat în condiții de laborator?
 Credeți că Este o conspirație mondială corporatistă

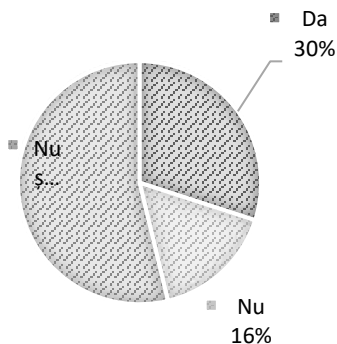
Dacă credeți că virusul COVID-19 este un produs creat în condiții de laborator?
 Credeți că a fost creat de SUA

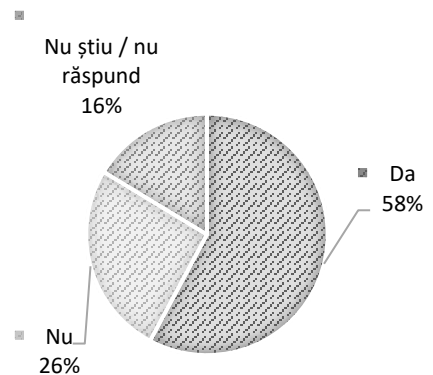
Care este atitudinea Dvs. privind vaccinurile COVID-19?

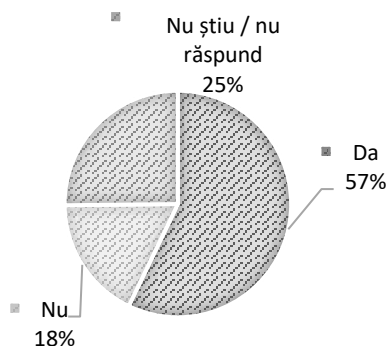
Dacă credeți că virusul COVID-19 este un produs creat în condiții de laborator?
 Credeți că a fost creat de CHINA în colaborare cu SUA

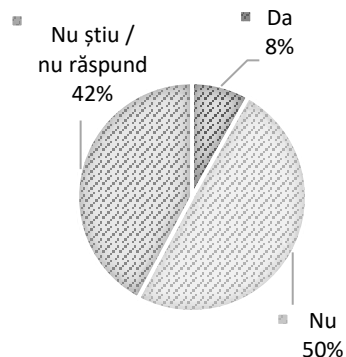
Credeți că Vaccinele în general sunt sigure?

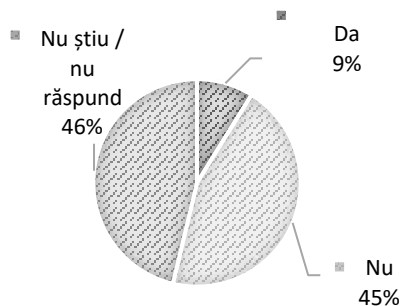
Credeți că vaccinele COVID-19 existente sunt necesare?

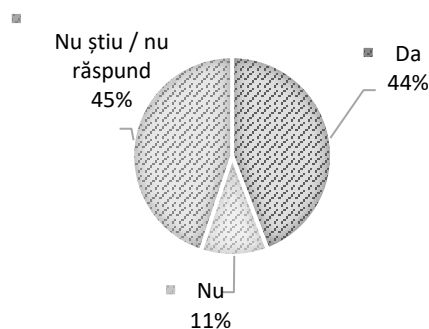
Credeți că acum la putere în Federația Rusă este dublura lui Putin?

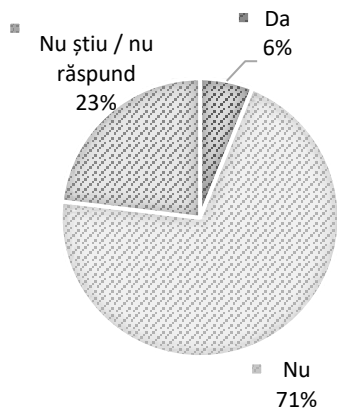
Credeți că vaccinele pot provoca autism?

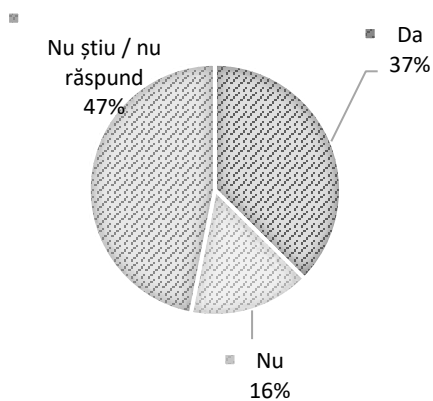
Credeți că în anii 1969-1972 astronauții americani au aterizat pe Lună?

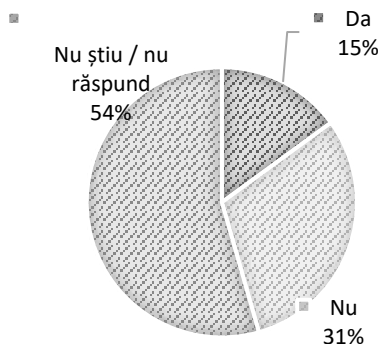
Credeți că 5G este creat ca să controleze lumea

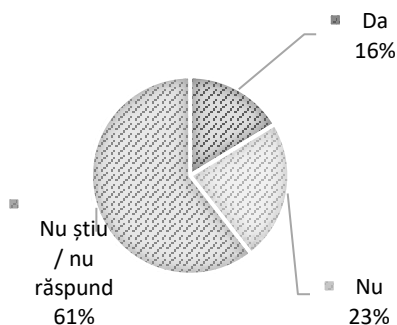
Credeți că Vaccinele COVID-19 elaborate în Occident sunt sigure

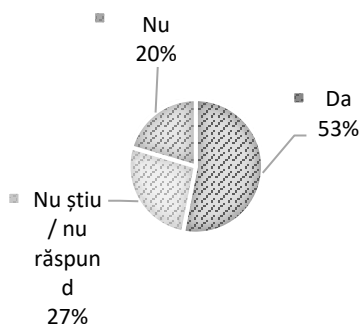
Credeți că Vaccinele COVID-19 elaborate în Federația Rusă sunt sigure

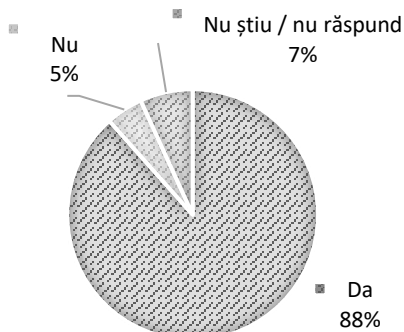
Credeți că Vaccinele COVID-19 elaborate în China sunt sigure

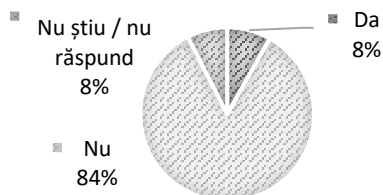
În cazul în care vaccinul va fi oferit tuturor cetățenilor Dvs. vă veți vaccina?

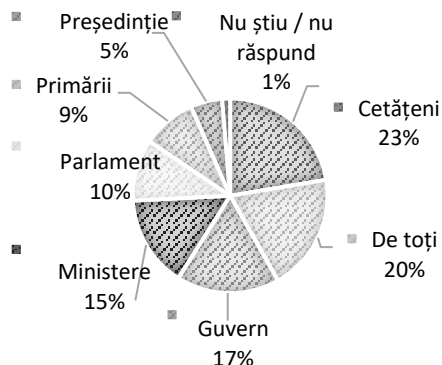
Cum credeți pandemia a declanșat criză în societate?

Sunteți mulțumiți de modul în care a fost și este gestionată criza pandemică COVID-19 de autorități?

Care sunt, în opinia Dvs. entitățile (autorități, instituții, persoane) de care depinde cel mai mult diminuarea impactului crizei pandemică COVID-19? Până la 3 răspunsuri.

Care sunt, după părerea Dvs. cele mai eficiente măsuri luate de autoritățile din Republica Moldova orientate spre diminuarea impactului crizei Covid-19? Enumerați

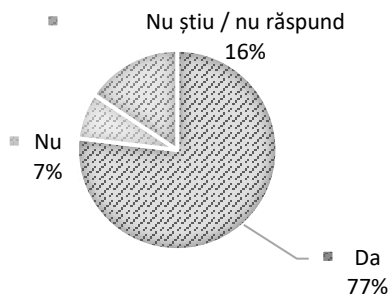
Cum credeți ce consecințe poate avea criza Covid-19 pentru perioada imediat următoare pentru Dvs. personal?

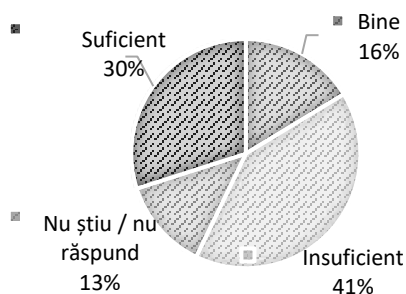
Cum credeți ce consecințe poate avea criza Covid-19 pentru societatea RM?

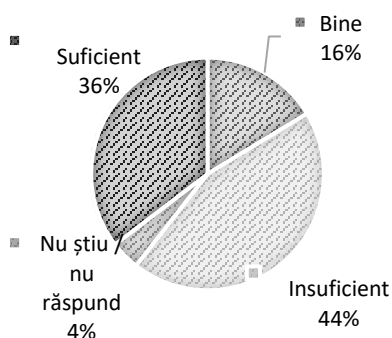
Sunteți de acord că pandemia a generat nu numai crize socio-economică, culturală, dar configurează și o nouă structurare politico-economică și socio-culturală?

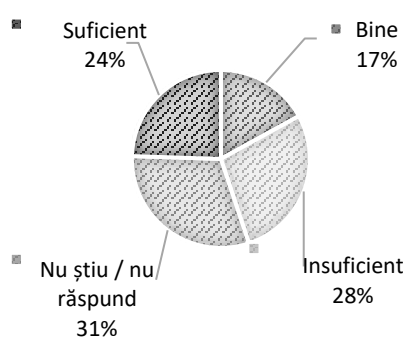
Considerați că Arta determinată de pandemie să activeze în format on line satisface necesitățile membrilor comunității?

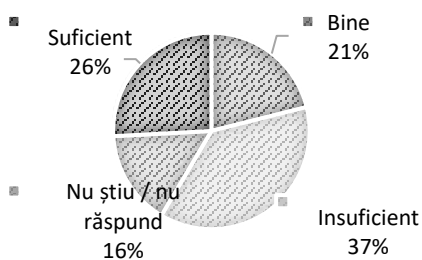
Considerați că Învățământul determinat de pandemie să activeze în format on line satisface necesitățile membrilor comunității?

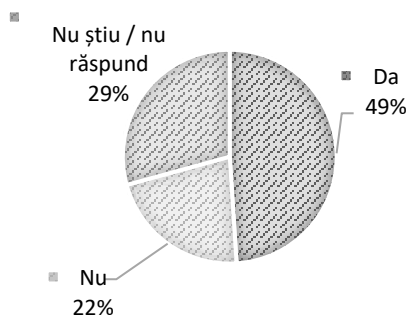
Considerați că Religia determinată de pandemie să activeze în format on line satisface necesitățile membrilor comunității?

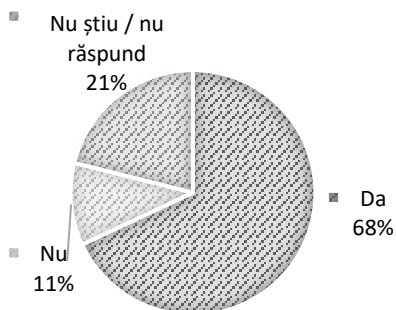
Considerați că Știința determinată de pandemie să activeze în format on line satisface necesitățile membrilor comunității?

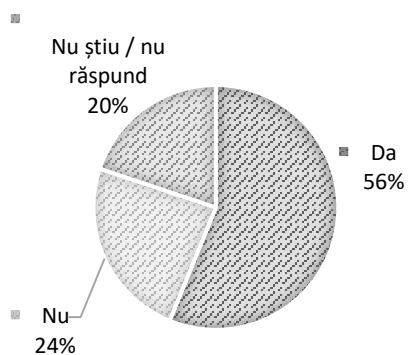
Sunteți de acord că în pandemie se accentuează rolul culturii în calitate de verticală a demnității și identității umane?

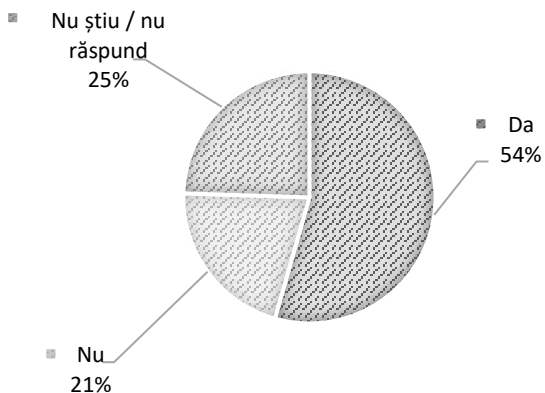
Sunteți de acord că pandemia prin procesul de re-apreciere a vieții umane și valorii capitalului uman produce necesitatea elaborării unor noi legi umaniste?

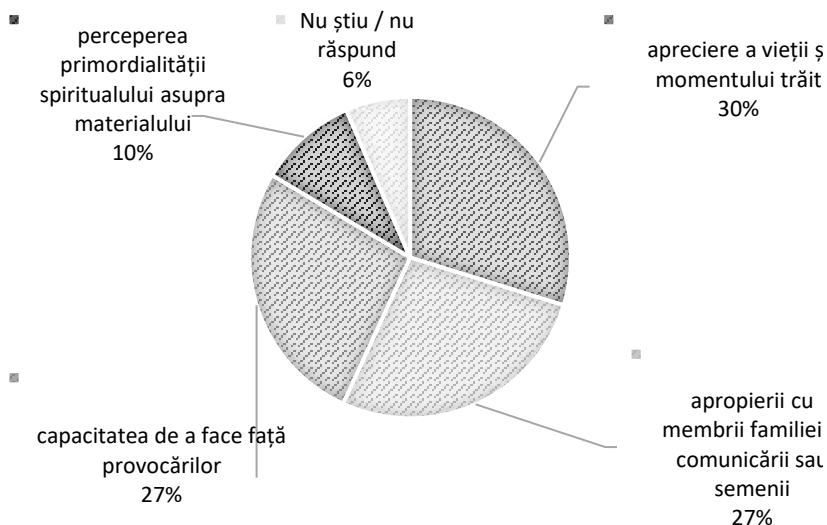
Admiteți că în pandemie s-a acutizat procesul de stigmatizare și discriminare și în raport cu persoanele bolnave de COVID-19 (sau a celor care deja au pierdut statutul de bolnav)?

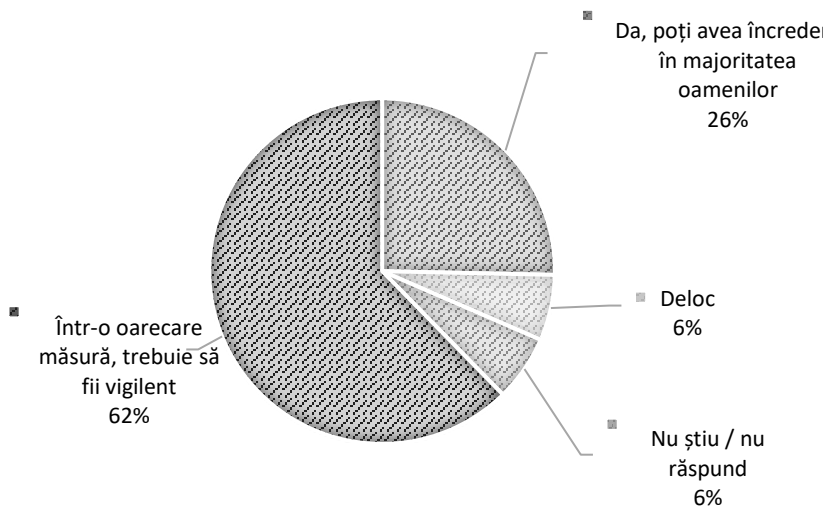
Sunteți de acord că covidofobia conduce la segregarea societății și constituie impediment pentru tratarea și eradicarea virusului?

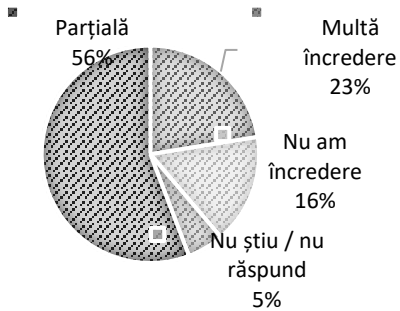
În ce măsură acceptați că epidemia a impus o revizuire a concepțiilor și principiilor de viață, reevaluarea valorilor general-umane și spiritual-morale, creând premise pentru:

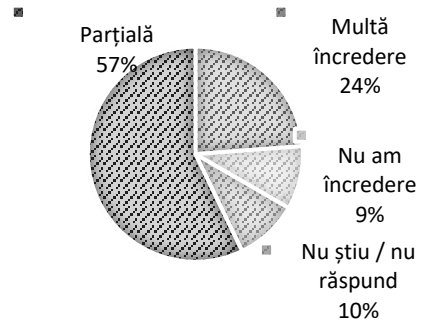
Credeți că în condițiile de pandemie ați păstrat încrederea în oameni?

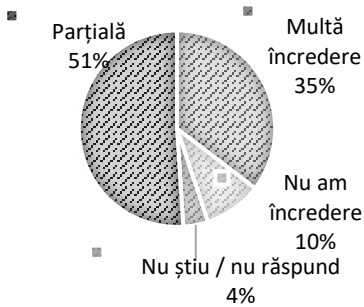
Câtă încredere acordați acțiunilor întreprinse de Organizația mondială a sănătății în perioada pandemică?

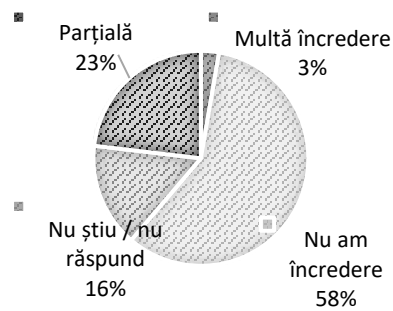
Câtă încredere acordați acțiunilor întreprinse de Autoritățile Uniunii Europene în perioada pandemică?

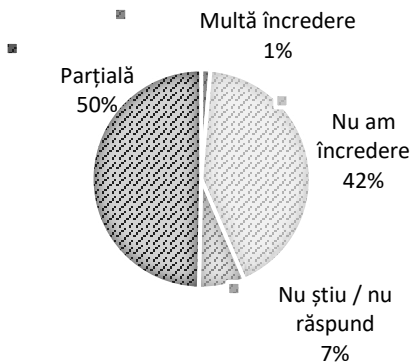
Câtă încredere acordați acțiunilor întreprinse de Medici în perioada pandemică?

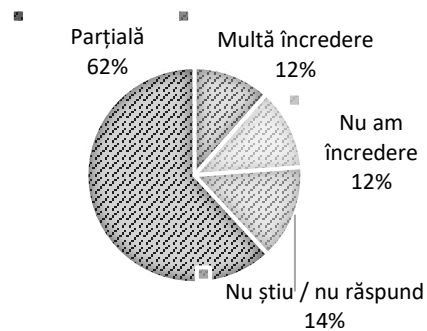
Câtă încredere acordați acțiunilor întreprinse de Autoritățile Federației Ruse în perioada pandemică?

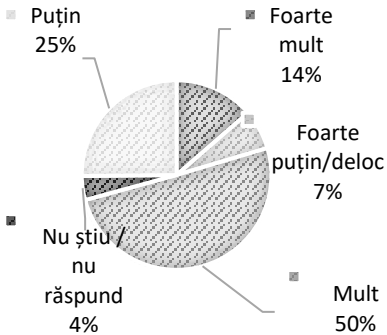
Câtă încredere acordați acțiunilor întreprinse de Autoritățile Republicii Moldova în perioada pandemică?

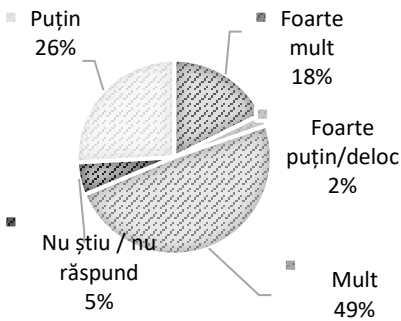
Câtă încredere acordați acțiunilor întreprinse de Autoritățile României în perioada pandemică?

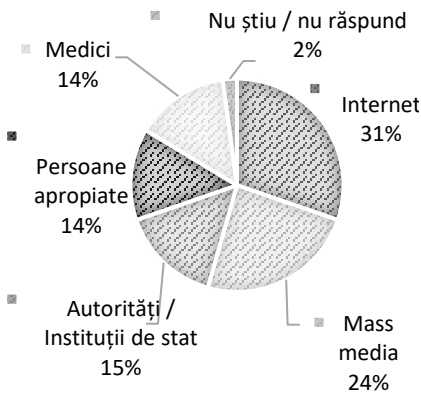
Cât de mult Vă informați despre COVID-19?

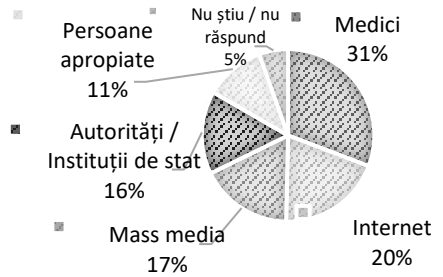
Cât de mult vă preocupă pandemia COVID-19?

Din ce surse vă informați despre pandemia COVID-19?

Care sunt, în opinia Dvs, cele mai credibile și potrivite surse de informare cu referire la COVID-19

Cât de frecvent Vă informați despre COVID-19 din mai multe surse ?

